

Samvær i praksis

En forskningsbasert undersøkelse av samværsordninger i barnevernet. Hovedrapport fra prosjektet «Samvær etter omsorgsovertakelse»

Elisabeth Gording Stang, Gunn-Astrid Baugerud,
Elisabeth Backe-Hansen og Marianne Rugkåsa

Skriftserie 2023 nr 1

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Samvær i praksis

En forskningsbasert undersøkelse av samværsordninger i barnevernet. Hovedrapport fra prosjektet «Samvær etter omsorgsovertakelse»

Elisabeth Gording Stang, Gunn-Astrid Baugerud, Elisabeth Backe-Hansen og Marianne Rugkåsa

OsloMet Skriftserie 2023 nr 1

CC-BY-SA versjon 4.0

OsloMet Skriftserie 2023 nr 1

ISSN 2535-6984 (trykt)

ISSN 2535-6992 (online)

ISBN 978-82-8364-459-3 (trykt)

ISBN 978-82-8364-460-9 (online)

OsloMet – storbyuniversitetet

Universitetsbiblioteket

Skriftserien

St. Olavs plass 4,

0130 Oslo,

Telefon (47) 64 84 90 00

Postadresse:

Postboks 4, St. Olavs plass

0130 Oslo

Trykket hos Byråservice

Trykket på Scandia 2000 white, 80 gram på materiesider/200 gram på coveret

Innholdsfortegnelse

Forord.....	10
Sammendrag	12
Summary in English	16
Kapittel 1 Innledning	21
Kapittel 2 Problemstillinger, begrepsavklaringer og rekruttering fra et presset barnevern	32
Kapittel 3 Den rettslige situasjonen på feltet.....	40
Kapittel 4 Erfaringer fra saksansvarlige i barnevernstjenestene (Survey-studien)	58
Kapittel 5 Barns, foreldres og fosterforeldres perspektiv (nettstudien).....	88
Kapittel 6 Erfaringer fra deltakere i samme samværsordning: Hvordan oppleves samværene? (Casestudien).....	127
Kapittel 7 Samvær i minoritetsetniske familier	158
Kapittel 8 Barns medvirkning i spørsmål om samvær	177
Kapittel 9 Samlet diskusjon hovedfunn	197
Kapittel 10 Anbefalinger for praksis	215
Referanseliste	223

Innholdsfortegnelse

Forord.....	10
Sammendrag	12
Summary in English	16
Kapittel 1 Innledning	21
1.1 Arbeidet med prosjektet	21
1.2 Bakgrunn for prosjektet	22
1.2.1 Avgjørelsene fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol 2016-2022	22
1.2.2 Kunnskapsstatus og forskningsbehov	23
1.2.3 Kunnskap om samværpraksis i Danmark, Island og Sverige.....	25
1.3 Rapportens hovedinnhold og oppbygning	31
Kapittel 2 Problemstillinger, begrepsavklaringer og rekruttering fra et presset barnevern.....	32
2.1 Overordnede problemstillinger.....	32
2.2 Juridiske problemstillinger utredet i delrapport 2021	33
2.3 Særlige problemstillinger knyttet til barn og familier med minoritetsbakgrunn	34
2.4 Begrepsavklaringer, tolkninger, og avgrensninger.....	35
2.4.1 Begrepet barn.....	35
2.4.2 “Samvær etter omsorgsovertakelse”	36
2.4.3 Samværets “virkning”	36
2.5 Rekruttering av informanter fra et presset barnevern	37
2.6 Etske vurderinger	38
Kapittel 3 Den rettslige situasjonen på feltet.....	40
3.1 Innledning.....	40
3.2 Juridisk delprosjekt og masteroppgave.....	41
3.3 EMD, gjenforeningsmålsettingen og norsk samværpraksis.....	42
3.3.1 Innledning.....	42
3.3.2 Rettslige utgangspunkter	43
3.3.3 Sammenhengen mellom varig plassering og samværets omfang.....	44
3.3.4 I hvilke tilfeller kan målet om gjenforening fravikes?	45
3.3.5 Avveiningen mellom hensynet til barnets behov og målet om gjenforening.....	45
3.4 Praksisendringer etter Høyesteretts storkammeravgjørelser i 2020.....	46
3.4.1 Innledning.....	46
3.4.2 Praksisfeltet har tatt signalene.....	48
3.4.3 Barns medvirkning.....	48
3.4.4 Hensynet til barnets etniske, kulturelle og språklige bakgrunn.....	49

3.4.5 Barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep.....	50
3.5 Innarbeiding av EMD-praksis i den nye barnevernsloven av 2021	51
3.5.1 Signalene fra EMD er innarbeidet i ny barnevernslov.....	51
3.5.2 Hensynet til barnets beste og retten til medvirkning	51
3.5.3 Barns rett til beskyttelse og omsorg, retten til familieliv og det minste inngreps prinsipp... ..	52
3.5.4 Hensynet til barnets kulturelle bakgrunn, plikt til å samarbeide med barn og foreldre og involvere nettverk	52
3.5.5 Et eget kapittel om samvær i loven.....	52
3.5.6 Mer omfattende oppfølgingsplikt	54
3.5.7 En balansert interesseavveining.....	55
3.6 Kort oppsummering av den rettslige situasjonen	55
Kapittel 4 Erfaringer fra saksansvarlige i barnevernstjenestene (Survey-studien)	58
4.1 Innledning.....	58
4.2 Nærmere presentasjon av framgangsmåten og utvalget	59
4.2.1 Hensikten med den elektroniske spørreundersøkelsen	59
4.2.2 Framgangsmåte	59
4.2.3 God variasjon i svarene og god spredning i størrelsen på barnevernstjenestene	61
4.2.4 Forutsetningene for å analysere materialet.....	62
4.3 Mange ulike formål med samvær slik saksansvarlige ser det	64
4.3.1 Innledning.....	64
4.3.2 Kjennskap til egen historie og betydningen av å opprettholde relasjoner	64
4.3.3 Samvær er viktig for barnas identitetsutvikling	65
4.3.4 Viktig at samværene oppleves som positive og trygge av barna	65
4.4 Oppsummering.....	66
4.5 Samværsordninger i praksis	66
4.5.1 Samværsplan	67
4.5.2 Regulering av samværene	67
4.5.3 Samvær i de aller fleste sakene, men et mindretall hadde ikke samvær	67
4.5.4 Samværshyppighet.....	68
4.5.5 Samværenes varighet.....	70
4.5.6 Hvor samværene foregår, i henhold til vedtak eller samværsplan	71
4.5.7 Betydningen av barnas alder for valg av samværssted	71
4.5.8 Hvem som ellers kunne være til stede	73
4.5.9 Ekstra samvær i forbindelse med fødselsdager, jul eller andre høytidsdager	74
4.5.10 Utvider barnevernstjenesten det samværsomfanget som fylkesnemnda har vedtatt, og hvorfor?	74

4.5.11	Eksempler på saker der det har vært vanskelig å få samværsordningen til å fungere	77
4.5.12	Oppsummering.....	79
4.6	Særlig om reaksjoner på samvær og konsekvenser av reaksjonene.....	81
4.6.1	Innledning.....	81
4.6.2	Forberedelser og etterarbeid i forbindelse med samvær	81
4.6.3	Reaksjoner før og etter samværene.....	83
4.7	Oppsummering.....	85
Kapittel 5	Barns, foreldres og fosterforeldres perspektiv (nettstudien).....	88
5.1	Innledning.....	88
5.1.1	Formål med studien	88
5.1.2	Metode	89
5.1.3	Fremgangsmåte.....	90
5.1.4	Deltagere	90
5.2	Barna	90
5.2.1	Kjønn, alder og varighet på plasseringen	90
5.2.2	Barns meninger om omfanget av samværet.....	92
5.2.3	Hvem som er til stede på samvær. Kontakt med søsken	96
5.2.4	Sted og barnas oversikt over innhold i samvær	97
5.2.5	Opplevelse av samværet: støtte til barnet og innhold i samværet.....	98
5.2.6	Oppsummering av datamateriale om barna	99
5.3	Foreldrene	100
5.3.1	Kjønn, bosted, plasseringens varighet og frekvensen av samvær	100
5.3.2	Samværsplan og innhold i samværet	102
5.3.3	Foreldres følelser i tilknytning til samværene.....	103
5.3.4	Foreldres opplevelse av siste samvær.....	104
5.3.5	Foreldres opplevelse av hvorvidt deres meninger vektlegges i samværsaken	105
5.3.6	Endringer i samværsordningen	106
5.3.7	Oppsummering av datamaterialet om foreldrene	107
5.4	Barn og foreldres opplevelse av innvirkning på utforming av samværsplanen	108
5.5	Fosterforeldre.....	110
5.5.1	Kjønn, alder på fosterbarn, type fosterhjem.....	110
5.5.2	Hyppighet, varighet av og sted for samvær. Tilsyn.	111
5.5.3	Fosterforeldres opplevelse av innflytelse	114
5.5.4	Fosterforeldrenes opplevelse av hvorvidt barnets meninger lyttes til	115
5.5.5	Fosterforeldrenes kjennskap til og innflytelse på samværsplanen.....	116
5.5.6	Fosterbarnets kontakt med foreldre på digitale medier.....	116

5.5.7 Betydningen av samarbeid med foreldre.....	117
5.5.8 Kunne noe vært annerledes på siste samvær?	120
5.5.9 Innhold i samværet.....	121
5.5.10 Fosterforeldres tanker om egen tilstedeværelse under samvær.....	122
5.5.11 Fosterforeldrenes opplevelse av barnet i etterkant av siste samvær.....	122
5.5.12 Oppsummering av fosterforeldrenes erfaringer	124
5.6 Barn, foreldre og fosterforeldres ønsker om tilbakeføring.....	125
Kapittel 6 Erfaringer fra deltakere i samme samværsordning: Hvordan oppleves samværene? (Casestudien).....	127
6.1 Innledning.....	127
6.2 Rekruttering, utvalg og gjennomføring.....	127
6.2.1 Rekruttering.....	127
6.2.2 Utvalg.....	128
6.2.3 Gjennomføring av datainnsamling	132
6.3 Hensikt/formål med samvær.....	133
6.4 Forberedelse til, gjennomføring av og oppfølging etter samvær	133
6.5 Barnevernstjenestens tilrettelegging og oppfølging	140
6.6 Tilsyn under samvær	143
6.7 Veiledning.....	146
6.8 Samværsrapport og evaluering av samværsordninger.....	147
6.9 Medvirkning som rettighet og praksis.....	148
6.10 Samarbeid og relasjoner mellom foreldre og fosterforeldre	151
6.11 Oppsummering.....	154
Kapittel 7 Samvær i minoritetsetniske familier.....	158
7.1 Innledning.....	158
7.2 `For mye´ og `for lite´ kultur	159
7.3 Vektleggingen av hensynet til kultur i fylkesnemnds- og lagmannsrettspraksis	160
7.4. Kulturell tilknytning og identitet	163
7.5 Kommunikasjon og tolk.....	169
7.6 Diskriminering og rasisme	173
7.7 Oppsummering.....	174
Kapittel 8 Barns medvirkning i spørsmål om samvær	177
8.1 Barns rett til medvirkning.....	177
8.2 Saksansvarliges vurdering av barns og unges medvirkning (surveyen)	178
8.2.1 Innledning.....	178
8.2.2 Eksempler på hva barn og unge får være med på å bestemme.....	180

8.3 Hva sier barn og unge selv om egen medvirkning ved beslutning om og gjennomføring av samværene?	184
8.3.1 Innledning	184
8.3.2 Barns opplevelse av innholdet i samværet	184
8.3.3 Barns synspunkter på om kunne noe vært annerledes.....	185
8.3.4 Foreldre opplevelse av barnets innvirkning i egen samværs sak	185
8.3.5 Fosterforeldre opplevelse av barnets innflytelse på egen samværs sak	186
8.3.6 Barnet eller ungdommen reagerer negativt eller vil ikke snakke med barnevernstjenesten	186
8.3.7 Lojalitetsproblematikk.....	187
8.3.8 Barn med utviklingsproblematikk og kognitive vansker	188
8.3.9 Eksempler på kontekstuelle forhold.....	188
8.4 Barns medvirkning i fylkesnemnda og domstolene	189
8.5 Tidligere kartlegginger av barns medvirkning	191
8.6 En modell for implementering av barns rett til medvirkning.....	193
8.7 Avsluttende kommentar.....	195
Kapittel 9 Samlet diskusjon hovedfunn	197
9.1 Stor variasjon i utforming av samværsordningene og i omfang av samvær	197
9.2 Hva kjennetegner de gode samværsordningene?	198
9.3 Omfang av samvær.....	199
9.4 Barns reaksjoner på samvær. Vurdering av begrensning i samværsomfang	201
9.5 Barns medvirkning – praksis, utfordringer og dilemmaer.....	203
9.6 Behovet for støtte til barnet før, under og etter samvær	206
9.7 Hensynet til barnets etniske, språklige og kulturelle bakgrunn	206
9.8 Foreldres erfaringer og behov for veiledning og oppfølging.....	208
9.9 Hvordan målet om gjenforening gjenspeiles i samværspraksis	209
9.10 Fosterforeldres erfaringer – Fosterhjemundersøkelsen 2022.....	211
9.11 Fosterbarna har større omsorgsbehov enn forespeilet og trenger mer oppfølging	212
9.12 Et ønske om endring kan ha mange årsaker	212
9.13 Fosterforeldrene har hovedansvaret for å forberede og bearbeide samvær med fosterbarnet	213
9.14 Gjenforeningsmålet versus forventninger om langsiktige plasseringer	214
9.15 Fosterforeldrene vies liten oppmerksomhet i Bufdirs retningslinjer	214
Kapittel 10 Anbefalinger for praksis	215
10.1 Innledning.....	215
10.2 Anbefalinger for praksis og for videre forskning	216
10.2.1 Overordnede anbefalinger	216

10.2.2	Anbefalinger knyttet til barn	216
10.2.3	Anbefalinger særlig om barns medvirkning	217
10.2.4	Anbefalinger knyttet til foreldre.....	218
10.2.5	Anbefalinger knyttet til minoritetsetniske familier	218
10.2.6	Anbefalinger knyttet til fosterforeldre	219
10.2.7	Anbefallinger om tilsyn og tilsynsførers rolle.....	220
10.2.8	Anbefalinger for videre forskning.....	220
	Referanseliste	223
	Faglitteratur.....	223
	Offentlige dokumenter.....	231
	Høyesterettspraksis.....	231
	EMD-praksis.....	232

Forord

Temaet samvær etter omsorgsovertakelse er blitt et av de mest sentrale og mest omdiskuterte temaene på barnevernsfeltet de senere årene. Dette skyldes i hovedsak at samvær har vært et kjernesporsmål i et stort flertall av de norske barnevernssakene som er blitt behandlet i Den Europeiske menneskerettsdomstol mellom 2016 og 2022. Kanskje er det slik at samværets utforming og omfang utgjør en slags ‘akilleshæl’ i barnevernssaker, ved at nettopp samværet legger sterke føringer på den etterfølgende utviklingen av barnevernssaken.

Prosjektet kom i gang høsten 2020 og ble avsluttet høsten 2022. Da vi skrev prosjektsøknaden var det tre måneder siden Norge stengte ned den 12. mars 2020. Store deler av prosjektet er derfor gjennomført under full nedstengning. Det har vært utfordrende på mange måter. Det er derfor med stolthet vi fullfører dette prosjektet.

Prosjektet er finansiert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Vi vil takke oppdragsgiver for et svært lærerikt og spennende prosjekt som vi håper kan bidra til å legge et grunnlag for en kunnskapsbasert praksis. En særlig takk går til seniorrådgiver Hedvig Torvik som har vært vårt faste holdepunkt i Bufdir og fulgt opp prosjektet på en utmerket måte.

Vi ønsker å rette en kjempestor takk til alle våre informanter i prosjektet. Takk for at dere har tatt dere tid til å stille opp for oss, snakke med oss og fylle ut spørreskjema til tross for en ofte meget presset hverdag! En særlig takk også til barnevernstjenestene, til Organisasjonen for barnevernsforeldre, Fosterhjemsforeningen og Landsforeningen for barnevernsbarn, samt Myrsnipa samværssted og en barneverninstitusjon, som har bistått oss med rekruttering av informanter og slik sett bidratt til å utvikle kunnskap på feltet. Dere har alle gjort en strålende innsats!

Stor takk til tidligere universitetslektor i barnevern ved OsloMet, Marit Johansen, og forsker II og seksjonsleder på NOVA Tonje Gundersen, for lesning av tekstutkast og konstruktive forslag. Deres faglige blikk og gode kommentarer har vært til stor hjelp. En minst like stor takk til tidligere skuespiller ved Nationalteatret og språkeksperter Toril G. Havrevold som har vært en skarp korrekturleser og også bidratt med betydelige tekstforbedringer.

Tusen takk også til medlemmene av referansegruppa¹ og den nordiske ekspertgruppa² for deres gode og nyttige bidrag i møtene og underveis i prosessen. Dessverre ble møtene med dere digitale som følge av koronarestriksjonene. Vi er svært takknemlige for deres bidrag.

Oslo, 21. desember 2022

Elisabeth Gording Stang (prosjektleder)

Gunn-Astrid Baugerud

Elisabeth Backe-Hansen

Marianne Rugkåsa

¹ Barnevernsvakten ved Younas Mohammad-Roe, Kirkens Bymisjon/Myrsnipa ved Bjørnar Bakker, Foreningen for barnevernsforeldre ved Merethe Løland, Forandringsfabrikken, professor Trude Haugli, UiT, Landsforeningen for barnevernsbarn, leder for barneverns- og helsenemnda i Oslo og Viken, Line Lunde, Norsk fosterhjemforening ved Marianne Oftedal, barnevernstjenesten i Sandefjord kommune ved Laila Sveen Østli, førsteamanuensis Hilde Aamodt og forsker Monica Five Aarset, OsloMet,

² Hrefna Fridriksdottir, Hanne Hartoft, Anne-Dorthe Hestbæk, Ingrid Höjer, Marie Sällnäs, Pernilla Leviner, Elisabeth Näsman,

Sammendrag

Dette er hovedrapporten fra forskningsprosjektet «Samvær etter omsorgsovertakelse» 2020-2022, som er finansiert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Rapporten frembringer ny kunnskap om praktiseringen av samvær etter omsorgsovertakelse. Det er ikke gjennomført tilsvarende studier i Norge tidligere. Rapporten inneholder en undersøkelse av praksis i samværssaker etter barnevernloven av 17. juli 1992 nr. 100, og består av fire delstudier: En survey, en nettbasert studie, en case-studie og en juridisk studie. Delrapporten i forskningsprosjektet, den juridiske studien, ble ferdigstilt i 2021 (Alvik 2021). Hovedmålet med forskningsprosjektet har vært å skaffe et kunnskapsgrunnlag om samværspraksis i barnevernstjenestene, barneverns- og helsenemndene³ og domstolene, som kan være til nytte i det videre politiske og administrative arbeidet med å sikre en god barnevernfaglig og juridisk korrekt praksis.

Prosjektet har fem overordnede problemstillinger. I kapitlene som redegjør for resultater fra de enkelte delstudiene, er disse problemstillingene nyansert og presisert med en rekke mer konkrete undertema som fremkom da vi analyserte vårt materiale, se kapittel 4, 5 og 6, samt Alvik 2021. I rapportens kapittel 9 foretas en samlet diskusjon av funnene fra alle fire delstudiene. Denne diskusjonen ligger til grunn for våre anbefalinger i kapittel 10. De fem overordnede problemstillingene er:

- 1) *Hvordan arbeider barnevernstjenesten med å forberede, tilrettelegge, gjennomføre og evaluere samvær og annen kontakt mellom barn, foreldre og søsken etter omsorgsovertakelse?*

Problemstillingen belyses med funn fra alle tre delstudier, men er særlig behandlet i kapittel 4 og 6.

- 2) *Hvordan opplever barnet og de andre involverte samværene, og hva synes å påvirke samværs erfaringene?*

Dette besvares først og fremst i nettstudien og case-studien, mens også surveyen belyses disse spørsmålene, se nærmere kapittel 5, 6 og 4.

³ «Fylkesnemndene», etter bvl. 1992. Betegnelsen «fylkesnemnd» ble endret til «barneverns- og helsenemnd» da barnevernsloven 2021 trådte i kraft 1. januar 2023. Prosjektet er gjennomført etter barnevernloven 1992, og derfor benyttes betegnelsen «fylkesnemnd» i referanser til studien av fylkesnemndspraksis, mens «barneverns- og helsenemnd» benyttes i nåtidige omtaler av nemndene.

3) *Hvilket samværsomfang gis i praksis? Hva fremstår som «vanlig» samværsomfang?*

Dette besvares i surveyen, nettstudien og i den juridiske delstudien, se kapittel 4 og 5, og Alvik (2021), avsnittene 4.10 og 5.9.

4) *Hva kjennetegner situasjoner der det vurderes at samvær bare i begrenset grad, eller ikke i det hele tatt, vil være til barnets beste? Hvilke hensyn vektlegges i slike tilfeller?*

Dette knytter seg særlig til barns reaksjoner i forbindelse med samvær, og drøftes i den juridiske delstudien, og delvis i surveyen. Det berøres også i nettstudien, se Alvik (2021) og hovedrapporten kapittel 4 og 5.

5) *Hvilke variasjoner og mønstre fremgår av vedtak og rettsavgjørelser når det gjelder individuelle trekk ved barnet, som alder, kulturell bakgrunn, barnets egen mening?*

Dette fremgår av den juridiske delstudien, se Alvik (2021). Spørsmål om barnets alder behandles også i nettstudien, se kapittel 5. Barn med minoritetsbakgrunn omhandles i kapittel 7, og barns medvirkning i kapittel 8.

I prosjektets fire delstudier, benytter vi en flermetodisk og tverrvitenskapelig tilnærming innen fagområdene rettsvitenskap, psykologi, sosialantropologi, sosialt arbeid og barnevern. Til grunn for de fire delstudiene ligger et omfattende datamateriale. For det første er det foretatt en spørreundersøkelse til et utvalg barneverntjenester, der den saksansvarlige svarte på forhåndsdefinerte spørsmål om samværsordninger i saker de var ansvarlige for; totalt 525 saker (*survey*). Spørreskjemaet inneholdt også noen åpne svarkategorier. For det andre er det gjennomført en nettbasert studie med et kvantitativt metodisk design; herunder to 'tidsserier' med svar på nettbasert spørreskjema til barn, foreldre og fosterforeldre (*nettstudien*). Også her inkluderes noen åpne svarkategorier. Den tredje studien er en undersøkelse av enkeltsaker, med kvalitative intervjuer av deltakere i samværsordninger (barn, foreldre, fosterforeldre, tilsynsførere og barnevernstjeneste); en *case-studie*. Case-studien ble også supplert med fokusgruppeintervjuer med andre aktører og organisasjoner i feltet. Den *juridiske studien* er den fjerde delstudien. Her analyseres 37 fylkesnemndsvedtak og 32 lagmannsrettsavgjørelser i lys av de norske barnevernssakene i EMD. Denne utredningen er publisert som selvstendig delrapport (Alvik, 2021).

Prosjektet (inklusive delrapporten) omfatter blant annet en kartlegging av hvilket *omfang* av samvær som gis, en undersøkelse av barns, foreldres og fosterforeldres *medvirkning*, særlige spørsmål knyttet til barn med *minoritetsbakgrunn*, barns, foreldres, fosterforeldres og

barnevernstjenestenes *erfaringer* med samværsordningene, *samarbeidsforhold* mellom barnevern, foreldre og fosterforeldre og spørsmål om hva som kjennetegner de *samværene som fungerer godt*. I den juridiske utredningen vurderes hvorvidt praksis samsvarer med det som er gjeldende rett etter EMD-avgjørelsene og Høyesteretts storkammeravgjørelser fra 2020. Den viser at praksisfeltet har implementert signalene fra EMD og Høyesterett. Dette viser seg blant annet ved tydelige, grundige og konkrete begrunnelser, og ved at målet om gjenforening opprettholdes i et stort flertall av sakene, se nærmere avsnitt 2.2 og 3.4 nedenfor.

Det er stor variasjon i samværshyppighet og i hvilke måter samvær praktiseres på. Bildet er betydelig mer sammensatt enn det man kan få inntrykk av gjennom den offentlige debatten om EMD-avgjørelsene mot Norge, og ved å lese avgjørelsene fra EMD. Også det juridiske delprosjektet synliggjorde stor variasjon i omfang av samvær. Det kan være grunn til å stille spørsmål ved hvorvidt EMD-sakene er representative for norsk samværspraksis. Vårt materiale viser at bildet er mer variert. Noe av forklaringen kan være at samvær som fungerer godt for alle parter, der samarbeidet fungerer og alle de involverte opplever å medvirke og å bli hørt, ikke er de samværs sakene som bringes inn for domstolene.

Det empiriske materialet viser at mange samværsordninger tilsynelatende fungerer godt både for barn, foreldre og fosterforeldre. Noe av det som kjennetegner «gode samvær», der alle parter uttrykker tilfredshet med ordningen, er stor grad av fleksibilitet, god forberedelse i forkant og oppfølging under og etter samvær, inkluderende holdning hos fosterforeldre vis-a-vis biologiske foreldre, aksept hos biologiske foreldre for omsorgsovertakelsen, gjensidig respekt mellom partene og stor grad av medvirkning for barn og foreldre.

Mellom 20 og 25 prosent i de kartlagte sakene i surveyen viste at barna hadde samvær 1- 4 ganger eller 5-6 ganger i året, mens resten hadde hyppigere samvær. Nær halvparten - 40,6 % - hadde samvær 7 til 11 ganger pr år eller månedlig, 6,3 % hadde samvær ukentlig eller annenhver uke, og 6,9 % hadde ingen fast avtale. Det siste gjaldt for eksempel ungdommer som fikk regulere samværene selv. Nærmere halvparten hadde overnattingssamvær, mens timesamværene hadde en varighet fra en til elleve timer. Ca 30 % av de saksansvarlige oppga at det kunne bli gitt ekstra samvær i forbindelse med fødselsdager, jul eller andre høytider. Det at hovedtyngden av samvær ligger mellom 7 og 12 samvær, sammenfaller med funnene i den juridiske delrapporten (Alvik 2021) som fant at samvær 8-12 ganger var det vanligste (s. 199). Det kan gi grunn til å spørre om praksis er i ferd med å etablere en ny «norm» for omfanget av samvær.

Materialet viste videre at foreldre i større grad enn barn uttrykte misnøye med samværsordningen, og i større grad enn barn ønsket at samværene skulle utvides. Majoriteten av foreldrene følte seg i liten grad hørt av barnevernet. Noe under halvparten av foreldrene oppga at de fikk ekstra samvær ved høytider og andre viktige hendelser. Godt over halvparten av barna var fornøyde med det samværsomfanget de hadde og opplevde samværet som positivt, mens et mindretall av barna ønsket mer samvær.

Fosterforeldrenes svar sammenfalt i stor grad med barnas når det gjaldt omfang av samvær, mens enkelte fosterforeldre mente samværet burde begrenses av hensyn til barnet. Over halvparten av fosterforeldrene opplevde at de ble lyttet til av barnevernstjenesten, noe som kan indikere et godt samarbeid, men fosterforeldre erfarte også at de i liten grad ble hørt når samværsplanen skulle utformes.

Flere barn ønsket å få medvirke mer i utforming av samværsplan. Halvparten av barna oppga at de ikke hadde fått informasjon om hva som skulle skje under samværet, noe som kunne skape økt stress som følge av manglende forutsigbarhet og kontroll. Et flertall av barna opplevde å ha støtte mens samværet pågikk, men bare noen få følte at de hadde noen å snakke med i etterkant av samværet.

Det var store forskjeller i hva barn, foreldre og fosterforeldre tenkte om tilbakeføring. Kun en tredjedel av barna hadde et ønske om å flytte hjem igjen til foreldre, mens et flertall av foreldrene ønsker at barnet skulle flytte hjem. Nær samtlige fosterforeldre mente at fosterbarnet ikke burde tilbakeføres til sine foreldre på tidspunktet for undersøkelsen.

Når det gjaldt barn med minoritetsbakgrunn, viste materialet at det ble brukt tolk i langt færre saker enn det andelen barn med minoritetsbakgrunn i de kartlagte samværsordningene skulle tilsi. Dette er bekymringsfullt og vil være viktig å følge opp videre. Både denne undersøkelsen og tidligere studier har vist at hensynet til barns kulturelle tilknytning og identitet i varierende grad vektlegges og ivaretas, og at det ofte fremstår som tilfeldig når og hvordan kulturelle hensyn får betydning.

Summary in English

This is the main report from the study “Contact after placement” (Samvær etter omsorgsovertakelse) 2020-2022, which was funded by the Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs (Bufdir), and is the first of its kind in Norway. The report includes an examination of practice in visitation cases pursuant to the Child Welfare Act of 17 July 1992 No. 100, through four sub-studies: one *survey*, one *online examination*, one *qualitative case study* and one *legal review of case-law* in the aftermath of the European Court of Human Rights’ (ECHR’s) decisions against Norway.

The main objective of the research project has been to obtain a rich knowledge base containing information about contact practices in the child welfare services, county boards and courts, which can be useful in the further political and administrative work to ensure good child welfare and legally correct practice.

This main report includes mapping of the extent of visitation granted in 525 cases by case managers (survey), examination of children's, parents' and foster parents' participation (online study and case study), special questions related to children with minority background (case study and legal review), children's, parents', foster parents' and child welfare services' experiences with the contact arrangements (survey, online study and case study), cooperation between child welfare services, parents and foster parents and questions about what characterizes contact arrangements that work well (survey, online study and case study). The legal report assesses whether the practice complies with current national and international regulations, and shows that the signals from the ECHR, and from the Supreme Court's Grand Chamber decisions from March 2020, are largely implemented in Norwegian case law. It was published as an independent interim report, Alvik (2021).

The study analyzed five overarching issues (see below). To this end, four sub-studies were conducted: a survey, an online study, a case study, and a legal analysis. In the chapters describing the results from the individual sub-studies, a number of more specific sub-themes have nuanced and clarified the main issues, see Chapters 4,5 and 6, as well as Alvik 2021. Chapter 9 provides an overall discussion of the findings, relating them to each other.

1. *How does the child welfare service prepare, facilitate, implement and evaluate physical visits and other kinds contact between children, parents and siblings after the transfer of care?*

The issue is addressed with findings from three of the sub-studies, and is particularly dealt with in Chapters 4 and 6 (survey and case study).

2. *How do the child and the others involved experience the contact, and what seems to affect these experiences?*

This is primarily answered in the online study and the case study, while the survey also sheds some light on these questions, see chapter 5.

3. *What scope of contact is given in practice? What appears to be the "normal" scope of contact?*

This is answered partly in the survey, the online study and partly in the legal review, see Chapters 4 and 5. See also Alvik 2021 sections 4.10 and 5.9.

4. *What characterizes situations where it is considered that severely limited contact, or no contact at all, will be in the best interests of the child, and what considerations are given weight in such cases?*

This is discussed in the legal sub-study and partly in the survey, but is also touched upon in the online study, see Alvik 2021 and the main report chapters 4 and 5.

5. *What variations and patterns appear in decisions and court decisions regarding individual characteristics of the child, such as age, cultural background, the child's own opinion, etc.?*

This is considered in the legal interim report, see Alvik 2021. The question of age and the children's own views and participation, is also discussed in the survey and in the online study, see chapters 4 and 5.

The project uses a cross-methodological and interdisciplinary approach from law, psychology, social anthropology, social work and child welfare. The report is based on extensive data from the four sub-studies mentioned above. First, the survey was conducted including a sample of case managers who were asked predefined questions about contact arrangements in cases they were responsible for. Most of the questions were pre-defined, but some open-ended questions

were included as well. This approach has not been used in previous studies about contact arrangements in Norway. Secondly, an online study with a quantitative methodological design has been conducted; including two 'time series' with responses to the online questionnaires for children, parents, and foster parents. Here, too, some open-ended questions were included. This methodology was developed specifically for this study, and as such is ground-breaking. The third study is a qualitative study of individual cases, with interviews of participants in contact schemes (children, parents, foster parents, supervisors and child welfare services); a case study. The case study was supplemented by focus group interviews with other actors and organizations in the field. The fourth sub-study is the legal study (Alvik, 2021)

Our results, particularly from the survey, show that there is considerable variation in the frequency of contact and the ways in which contact is practiced. The picture is considerably more complex it would appear in the public debate on the ECHR decisions against Norway, and by reading the decisions of the ECHR. The legal sub-project also highlighted great variation in the scope of visitation arrangements. There may be a reason to question whether the ECHR cases are representative of Norwegian visitation practices, since the material clearly shows how more varied the picture is. Part of the explanation may be that contact arrangements that work well for all parties is not brought before the courts.

As well, the survey results show that many contact arrangements apparently work well for children, parents and foster parents. Some of the characteristics of 'good contact', where all parties express satisfaction with the scheme, are a high degree of flexibility, good preparation in advance and follow-up during and after contact, an inclusive attitude among foster parents vis-à-vis biological parents, acceptance by biological parents for the transfer of care, and a high degree of participation for children and parents.

Between 20 and 25 per cent in the mapped cases showed that the children had contact with their parents 1-4 times or 5-6 times a year, while the rest had more frequent contact. Almost half - 40.6 per cent - had contact 7 to 11 times per year or every month, 6.3 per cent had weekly or biweekly contact, and 6.9 per cent had no fixed agreement. The latter could apply to mostly young people who were allowed to regulate the contact arrangements themselves. Almost half had overnight stays, while the number of hours visits lasted varied from one to eleven hours. Approximately 30 per cent of the case managers stated that extra visits could be granted in connection with birthdays, Christmas or other holidays. The fact that the majority of the contact arrangements included between 7 and 12 visits again coincides with the

findings in the legal interim report (Alvik 2021) and may beg the question of whether the practice field is in the process of establishing a new «norm» for the frequency of contact.

The online material also showed that parents to a greater extent than the children expressed dissatisfaction with existing contact arrangements and wanted them to be more comprehensive. Most of the parents felt the child welfare services didn't properly listen to them. Slightly less than half of the parents participating in the online study stated that they received extra contact during holidays and other important events. Well over half of the children were satisfied with the scope of contact they had and perceived the contact as positive, while a minority of the children wanted more contact.

The foster parents' responses largely coincided with those of the children in terms of the extent of contact, while some foster parents believed that contact should be more limited for the sake of the child. More than half of the foster parents felt that they were listened to by the child welfare service, which may indicate good cooperation, but foster parents also found that they were not heard to any great extent when the actual contact plan was formulated.

Several of the children who participated in the online study wanted to be more involved in how the contact plan was formulated. Half of them stated that they had not received information about what should happen during the visit, which could create increased stress as a result of lack of predictability and control. A majority of the children felt that they had support during the visit, while only a few felt that they had someone to talk to afterwards. Results about children's and young peoples' participation are presented in chapter 8 and partly in chapter 4.

Differences are large when it comes to what children, parents and foster parents in the online study thought about reunification. Only a third of the children wanted to move back to their parents, in contrast to the parents, where a majority wanted this outcome. Almost all the foster parents believed that the foster child should not be returned to his or her parents.

With regard to children with a minority background, the material presented in chapter 7 shows that interpreters were used in far fewer cases than the proportion of children with a minority background in participating in the study would indicate. This is worrying and will be important to follow up further. Both this study and previous studies show that consideration for children's cultural affiliation and identity is emphasized and safeguarded to varying degrees, and that it often appears to be random when and how cultural considerations are important.

We consider it important that guidelines for practice are formulated in ways ensuring that do not preclude the possibility of individual adjustments in the design and follow-up of contact plans. Indeed it is necessary to have a large scope for flexibility in the contact arrangements in order to adapt the visits to individual needs as far as possible.

Kapittel 1 Innledning

Elisabeth Gording Stang, Elisabeth Backe-Hansen, Gunn-Astrid Baugerud, Marianne Rugkåsa

1.1 Arbeidet med prosjektet

Arbeidet med prosjektet «Samvær etter omsorgsovertakelse» startet i oktober 2020 og ble avsluttet i desember 2022. Prosjektet er finansiert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Prosjektet ble ledet av professor Elisabeth Gording Stang, Institutt for sosialfag; OsloMet. Prosjektgruppen har ellers bestått av førsteamanuensis Gunn-Astrid Baugerud, Institutt for sosialfag, OsloMet, forsker 1 emerita Elisabeth Backe-Hansen, NOVA/OsloMet, og professor Marianne Rugkåsa, Institutt for sosialfag, OsloMet. Advokat Ingunn Festøy Alvik deltok i prosjektets første fase (da som ansatt ved OsloMet), og var ansvarlig for prosjektets juridiske del (Alvik 2021). Prosjektgruppen knyttet også til seg to masterstudenter som har skrevet masteroppgaver om samvær etter omsorgsovertakelse; advokatfullmektig Iver Anton Aune, Kommuneadvokaten i Trondheim, og barnevernskonsulent ved barnevernstjenesten i Lillestrøm, Ingeborg Bjørnstad Baugerud. Masteroppgavene er selvstendige prosjekter og ikke omfattet av oppdraget (Aune 2021 og Baugerud 2022).

Denne hovedrapporten frembringer ny kunnskap om praktiseringen av samvær etter omsorgsovertakelse. Det er ikke gjennomført tilsvarende studier tidligere. Rapporten bygger på resultatene fra tre samfunnsvitenskapelige delstudier der det er brukt kombinerte metodiske design. Det er innhentet datamateriale fra forskjellige kilder som utfyller hverandre og til sammen danner et bilde av norsk samværspraksis. Den første delstudien er en *survey-studie* der det er sendt ut et elektronisk spørreskjema til alle landets barneverntjenester og saksansvarlige besvarer spørsmål knyttet til samværsaker de arbeider med. Den andre studien er en *nettbasert studie* der barn, foreldre og fosterforeldre har besvart spørreskjema på to forskjellige tidspunkter, om sine erfaringer og opplevelser med samværsordningene de deltar i. Den tredje studien er en *kvalitativ case-studie* av fem samværsordninger, der foreldre, barn, fosterforeldre, tilsynsførere og saksansvarlige i barnevernstjenesten er intervjuet om sine erfaringer og synspunkter på samværsordningen. I tillegg er det gjennomført supplerende individuelle intervjuer og fokusgruppe-intervjuer med utvalgte aktører i feltet. I kapittel 9 sammenholdes og diskuteres resultatene fra disse tre delstudiene og den juridiske delrapporten.

Barnevernsloven av 18. juni 2021 trer i kraft 1. januar 2023. Prosjektet omfatter praksis etter barnevernloven av 1992. Bestemmelser i den nye barnevernsloven som er av særlig betydning for samvær, omtales i avsnitt 3.5.

1.2 Bakgrunn for prosjektet

1.2.1 Avgjørelsene fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol 2016-2022

Bakgrunnen for dette prosjektet henger sammen med de norske barnevernssakene som de senere årene er blitt behandlet i Den Europeiske menneskerettsdomstol (EMD). Avgjørelsene fra EMD, de norske storkammeravgjørelsene i Høyesterett fra 27. mars 2020, samt etterfølgende rettspraksis, har vist at samvær etter omsorgsovertakelse er et kjernetema i mange av sakene, se Sandberg 2020. Det er per desember 2022 behandlet 24 saker mot Norge i EMD, hvorav Domstolen har konstatert krenkelse i 16 saker. De øvrige åtte sakene er enten avvist eller det er ikke funnet krenkelse. 21 saker er kommunisert, men ikke behandlet ennå.

Vi vet ikke om eller i hvilken grad de barnevernssakene som har vært til behandling i EMD er representative for norsk praksis i saker om omsorgsovertakelse og samvær. EMD-sakene kjennetegnes blant annet av en overrepresentasjon av saker om tvangsadopsjon, samt av at en eller begge foreldre har bakgrunn fra eller tilknytning til et annet land enn Norge. Det er også et gjennomgående trekk at samvær enten har vært sterkt begrenset eller avskåret, og at plasseringen på et tidlig stadium ble besluttet å være varig. Menneskerettslige problemstillinger kommer på spissen i slike situasjoner. EMD-sakene representerer slik sett barnevernets absolutte *ytergrense* når det gjelder tvangsinngrep i familie- og privatlivet. Samtidig er det et klart inntrykk fra tidligere praksis at høyesterettsdommen i HR-2012-2309-A er blitt lagt til grunn som en slags ‘standard’, og at fire til seks årlige samvær har utviklet seg som en *norm* i de sakene der omsorgsovertakelsen medførte en varig plassering av barnet (se Søvig 2020, Gerds-Andresen 2020, Stang og Baugerud 2018 og Riiber 2018). Også tidligere litteratur understøtter dette. Haugli og Havik (2010) fant tendenser til en slik ‘normering’ av samværsomfang i en mindre undersøkelse av fylkesnemndvedtak og lagmannsrettsdommer fra 2007 og 2008. Storkammeravgjørelsene fra 2020 tilbakeviser klart at en slik norm har noen rettslig forankring. EMD og Høyesterett har kritisert norsk barnevern for ikke i tilstrekkelig grad å ha lagt til rette for gjenforening av barn og foreldre.

På denne bakgrunn ønsket oppdragsgiver å få mer kunnskap om norsk praksis i saker om samvær etter barnevernloven. Etter å ha fått tildelt prosjektet, fikk OsloMet en etterbestilling fra Bufdir om å gjennomføre *en juridisk undersøkelse av praksisendringer* i kjølvannet av storkammersakene fra 27. mars 2020. Undersøkelsen ble gjennomført av advokat Ingunn Alvik og utgitt som en selvstendig delrapport i 2021 (Alvik 2021). Alviks utredning viser blant annet at beslutningene om samvær gjennomgående er grundige, konkrete og bygger på et bredt og oppdatert beslutningsgrunnlag (Alvik 2021, s. 196, jf HR-2020-661-S, avsnitt 171). Fylkesnemndenes og domstolenes egne fremstillinger av gjeldende rett i vedtak og rettsavgjørelser, gir inntrykk av at føringene fra EMD og Høyesterett langt på vei er implementert.

Denne rapporten består av de tre samfunnsvitenskapelige delstudiene i prosjektet: *Survey-studien, nettstudien og case-studien* (se kapitlene 4, 5 og 6). Rapporten inneholder også en beskrivelse av rettstilstanden på feltet i kapittel 3. Her gjennomgås de rettslige utgangspunktene for beslutninger om samvær, hovedtrekkene i Alviks utredning og masteroppgaven til Aune, samt sentrale endringer i ny barnevernslov av 2021 med betydning for samværssaker.

1.2.2 Kunnskapsstatus og forskningsbehov⁴

Også før første pulje på 16 norske barnevernssaker ble kommunisert til EMD i 2016⁵, var det et stort kunnskapsbehov når det gjaldt *praktiseringen* av samvær etter omsorgsovertakelse (Stang & Baugerud 2018; Skivenes med flere 2017). Det har ikke vært gjennomført hverken norske eller nordiske studier der beslutninger, omfang, utøvelse og oppfølging/evaluering av samvær har vært undersøkt systematisk og i et større omfang. Dette utgjør også en viktig bakgrunn for prosjektet.

Vi har noe eldre rettsvitenskapelig forskning om beslutninger om samvær, men ikke om hvordan vedtakene fra fylkesnemnda praktiseres, herunder hvorvidt barnevernstjenestene *utvider* samværet eller hvor mange saker som bringes inn for fylkesnemnda og domstolene flere ganger, se Haugli (2000). Haugli og Havik (2010) har foretatt en psykologisk og juridisk analyse av et mindre utvalg fylkesnemndvedtak og lagmannsrettsavgjørelser fra 2007 og

⁴ I dette avsnittet legges hovedvekten på forskning spesifikt om samvær og samværsordninger. Mer generell barnevernsforskning er ikke inkludert. Når det gjelder forskning knyttet til barn og familier med minoritetsbakgrunn, og deres møte med barnevern og andre hjelpetjenester, som er relevant for dette prosjektet, vises det til rapportens kapittel 7.

⁵ [EMD dumper 16 saker på Norge samtidig - Rett24](#)

2008. En gjennomgang av 91 vedtak fra fylkesnemnda ble foretatt av Gerdts-Andresen (2020). Denne gjennomgangen peker i samme retning: Samværsomfanget besluttes på grunnlag av relativt standardiserte og kortfattede vurderinger med utgangspunkt i en 'normalstandard'.

Backe-Hansen med flere (2020) utarbeidet en litteraturoversikt om oppfølging av fosterbarn og fosterhjem på oppdrag av Bufdir, som også inneholdt et kapittel om samvær. Deres resultater er stort sett sammenfallende med Stang og Baugerud (2018), men vi fremhever noen få relevante funn her, bl.a. Sen og Broadhurst (2011) som finner at samvær er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for tilbakeføring, og må ses i samspill med andre faktorer. Videre kan samvær bidra til stabilitet hvis kontakten har god kvalitet, og det er en god relasjon mellom saksbehandler og foreldre. Derimot kan dårlig planlagte samvær av dårlig kvalitet og uten tilsyn i visse tilfeller være direkte skadelige. Dette understreker viktigheten av den todelte målsettingen i prosjektet om både å finne frem til beste praksis når det gjelder samvær og å undersøke nærmere når samvær ikke er bra for barnet.

Stang og Baugerud (2018) foretok en gjennomgang av norske og internasjonale studier og fant blant annet at samvær er av stor betydning for de aller fleste barn under omsorg, med unntak av barn som tidlig eller gjentatt er utsatt for mishandling, seksuelle overgrep eller annen alvorlig omsorgssvikt. Samvær med søsken blir særlig fremhevet som viktig. Også digital kontakt (skype, sosiale medier) anses som viktig, enten som supplement til, eller en kompensasjon for manglende fysisk samvær. Flere studier viser god effekt av faglig veiledning før og under samvær (Schofield & Ward, 2011 i Bullen m.fl. 2015, og Gibs, McKenzie & Dempster, 2007).

To grunnleggende fellestrekk ved den barnefaglige og juridiske analysen hos Stang og Baugerud (2018), er at samværet alltid må være basert på *en konkret individuell vurdering*, og at det er det *samlede* samværsomfanget med alle samværsberettigede som skal vurderes ut fra hensynet til barnets beste. Dette understrekes også av Høyesterett i storkammeravgjørelsene og senere avgjørelser, og viser seg i stor grad å være fulgt opp i praksis fra fylkesnemndene og lagmannsrettene, Alvik (2021). Betydningen av konkrete og individuelle vurderinger kommer til uttrykk i vårt materiale blant annet gjennom det mangfoldet av samværsordninger som beskrives, og det behovet for fleksibilitet som pekes på av mange informanter.

Stang og Baugerud (2018) oppsummerer også rettstilstanden med å redegjøre for de rettslige utgangspunktene, de sentrale hensynene i barnets beste-vurderingen i samværsaker i

Høyesterettspraksis, og hva som må til for å avskjære/begrense samvær. Etter storkammersakene i Høyesterett og etterfølgende høyesterettspraksis er imidlertid rettstilstanden korrigert og presisert. Alvik (2021) viser hvordan dette har fått betydning for praksis.

Når det gjelder samvær mellom barn med minoritetsbakgrunn og biologisk familie, og hvordan disse planlegges og gjennomføres, finnes det generelt lite kunnskap. Proba samfunnsanalyse (2017) finner at det varierer hvor mye samvær minoritetsbarn har med foreldrene, men at de fleste har liten kontakt utover det som er vedtatt, enkelte har ikke samvær og ofte er det liten kontakt mellom barn og storfamilie. Aarseth og Bredal (2018) analyserte fylkesnemndssaker om omsorgsovertakelse i minoritetsfamilier, og beslutningsrom samvær i akuttsaker med utgangspunkt i samværsrapporter. De finner at i akuttsaker er gjerne forholdet mellom barnevernet og foreldrene anstrengt, og måten foreldrene opptrer på under samvær, inngår som regel i grunnlaget for å vurdere omsorgskompetanse, og eventuelt hvorvidt foreldrene er i stand til å motta veiledning. Samværet i akuttsaker blir derfor i praksis en del av undersøkelsen, samtidig som det skal bidra til å opprettholde kontakt mellom barn og foreldre. Aarseth og Bredal diskuterer viktige momenter som er viktig å ta i betraktning ved samvær i akuttsaker, men rapporten belyser i liten grad forhold ved samvær i andre saker. Samvær i akuttsaker skal gjerne ivareta flere hensyn enn ved samvær der det foreligger et vedtak, som i saker etter bvl. §4-12 som er det vårt prosjekt undersøker.

Under visse betingelser kan samvær også være skadelig for barn og unge. Taplin (2005) stiller dette som et spørsmål i sitt diskusjonsnotat, som er en litteraturgjennomgang på oppdrag av det departementet for “Community Services” i New South Wales, Australia. Hun konsentrerer seg her om plasseringer som skal vare over tid. Selv om gjennomgangen allerede er mer enn 15 år gammel, og bygger på litteratur som var relevant den gang, reiser den mange av de samme problemstillingene vi er opptatt av i dag. Dette reflekterer nok at utfordringene som er knyttet til samvær for barn og unge plassert utenfor hjemmet, vil være nokså sammenfallende over tid.

1.2.3 Kunnskap om samværspraksis i Danmark, Island og Sverige

Den rettslige reguleringen av samvær etter omsorgsovertakelse er nokså likelydende utformet i de nordiske landene, men forvaltningssystemene er svært ulike. Noe av det som skiller Norge fra de andre nordiske landene, er at alle omsorgsovertakelser rettslig sett behandles som *tvangsvedtak*. Dette innebærer at samværet må besluttes av fylkesnemnda, i tilknytning til vedtak om omsorgsovertakelse. I for eksempel Sverige, Danmark og Finland skjer

omsorgsovertakelser i større grad på bakgrunn av samtykke fra foreldrene.

Samværsordningene i de andre nordiske landene baseres derfor i større utstrekning på *avtaler* mellom foreldre og barnevernstjenesten/sosialtjeneste (og eventuelt barn med partsrettigheter).

Utformingen av rettsreglene om samvær i henholdsvis dansk, svensk, finsk og islandsk lovgivning er utredet og beskrevet i Stang og Baugerud 2018.⁶ De nordiske landene har valgt litt ulike lovtekniske utforminger. Det er for eksempel ulikt detaljeringsnivå, noe som kan knyttes til forskjellige rettstradisjoner. Det varierer også hvem som er tillagt rettigheter til samvær med barnet etter en omsorgsovertakelse (enten den er frivillig eller tvungen), og hvem som kan oppnå partsstilling i en sak om samvær. Etter dansk, finsk, islandsk og norsk lovgivning har barnet en rett til samvær og kontakt med foreldrene, mens svensk rett ikke fastslår en rett til samvær, men en plikt og et ansvar for sosialtjenesten til å tilrettelegge for samvær og kontakt ut fra barnets behov. Islandsk rett gir fosterforeldrene en rett til å bli hørt i spørsmål om samvær, og fosterforeldre er også *parter* i en sak om samvær dersom det gjelder en varig plassering. På dette området skiller islandsk rett seg fra de andre nordiske landene. Etter dansk og finsk rett ligger retten til samvær på barnets hånd alene, mens norsk rett gir barn og foreldre en gjensidig samværsrett. Finsk, dansk og islandsk rett lovfester barnets rett til samvær også med andre nærstående, som for eksempel besteforeldre, søsken eller annen nær familie. Ny barnevernslov av 2021 åpner i større grad for at også andre enn foreldrene kan ha en rett til samvær med barnet og motsatt, forutsatt at det er etablert et faktisk familieliv mellom barnet og de aktuelle personene. Vilkårene for samværsrestriksjoner har fått ulik utforming i de nordiske landene, men overordnet gjelder EMDs krav om sterke og spesielle grunner for å avskjære eller sterkt begrense samvær mellom barn og foreldre, for alle landene.

Vi inviterte kollegaer fra de nordiske landene til å delta i en ekspertgruppe, som både har bidratt med innspill til vårt prosjekt og med informasjon om samværspraksis i de andre nordiske landene der vi stilte samme 12 spørsmål til samtlige, og fikk svar fra alle. Disse refereres nedenfor. Deretter vil vi summere opp landenes svar før en sammenfattende diskusjon til slutt. I oppsummeringen fra landene til slutt har vi samlet svarene på noen spørsmål som henger tematisk sammen. Vi stilte følgende spørsmål til ekspertgruppen:

⁶ Utredningens Kapittel 6: Rettslig regulering av kontakt og samvær i andre nordiske land

- 1) Finnes det «vanlige» eller «typiske» samværsordninger i ditt land? (dvs en form for 'standard' – rettslig eller faktisk – for omfang og gjennomføring av samvær?)
- 2) EMD stiller skjerpede krav til begrunnelse for nekting av samvær/sterkt begrenset samvær. Hva er eventuelt den nedre grensen i ditt land for når samværsomfang er så lite at det kan anses som nekting/nullsamvær?
- 3) Hvor vanlig er det at samvær baseres på avtale med foreldrene, og at foreldre og sosialtjeneste samarbeider om samværsordninger?
- 4) Har fosterforeldre eller institusjonspersonale noen innflytelse på hvordan samværsordningene blir?
- 5) Hva er ulike målsettinger med samværene (jfr. EMDs fokus på gjenforening)?
- 6) Hvordan/i hvilken grad involveres barn og unge i utforming av samværsordningene?
- 7) Har barn og unges negative reaksjoner før/under/etter samvær noen betydning for eventuelle reduksjoner av samvær?
- 8) Hva skal til for å redusere eller stanse samvær?
- 9) Hva slags bistand kan tilbys for å tilrettelegge samværene best mulig?
- 10) Har du andre kommentarer eller synspunkter på regulering, omfang eller gjennomføringen av samvær i ditt land?'
- 11) Hvordan blir samvær vanligvis fastsatt? (ved avtale, forvaltningsvedtak, dom)?
- 12) Hvem/hvilken instans har myndighet til å hhv utvide eller redusere/nekte samvær?

I alle tre landene skjer plassering utenfor hjemmet som nevnt primært *frivillig*. I 2021 var 10 207 av det samlede antallet på 13 386 barn i *Danmark* plassert med samtykke, dvs. 76,25 prosent. Tilsvarende tall for *Sverige* i 2021 var 102 19 av 18 295, dvs. 55,86 prosent. Selv om plasseringen skjer med tvang, må man likevel forhandle om samvær. I *Sverige* fattes det bare formelle vedtak hvis en plassering har skjedd i medhold av LVU (Lag om vård av unga), mens plasseringer i medhold av SoL (Socialtjänstlagen) er helt avtalebasert og må endres hvis foreldrene eller barn over 15 år krever det. Når det gjelder yngre barn, skal man ta hensyn til barnets alder og modenhet (se ellers Odstam (2019) s. 41-52 for en detaljert gjennomgang). I *Danmark* anvendes gjerne avtaler eller forvaltningsvedtak, og også på *Island* inngår man vanligvis avtaler med foreldre og barn. Vår *danske* informant anslår andelen avtalebaserte samvær til langt over halvparten, uten at det er statistisk dokumentert, og vår *islandske* informant viser til at det i Reykjavik i 2021 bare var 16 formelle avgjørelser om samvær om i alt 171 barn i fosterhjem (det vil si ikke mer enn 9,3 %). Dette innebærer at både etablering av samværsavtaler, og endringer i dem underveis, skjer ved samarbeid mellom barn, foreldre og barneverntjeneste/sosialtjeneste, og er vanlig praksis i de tre landene, med unntak av

(midlertidige) avbrudd som må besluttes formelt, under særlige vilkår. Av dette følger også en plikt til å endre samværsavtalene når foreldrene eller barnet krever det, særlig hvis barnet er 15 år eller eldre.

I *islandsk* lovgivning skiller klart mellom midlertidige og permanente plasseringer, og dette reflekteres også når det gjelder *målsettingen med samvær*. Er det en midlertidig plassering, er gjenforeningsmålet mest fremtredende. Er det en permanent plassering, er målsettingen å vedlikeholde forbindelsen med foreldre eller andre viktige personer, men innenfor rammen av at barnet skal føle seg trygt og får gode muligheter for å knytte seg til sine nye, primære omsorgsgivere/ny familie. Norsk praksis la også dette skillet til grunn for formålet med samværene før vi fikk avgjørelsene i EMD. Både i *Sverige* og *Danmark* er utgangspunktet at barnet har rett til kontakt med opprinnelsesfamilien. For *Sveriges* del nevnes betydningen av kontakt for barnets opplevelse av kontinuitet, kjennskap til sin opprinnelse og derigjennom identitet. Det legges til grunn at dette kan bidra til mer stabile plasseringer.

Gjenforeningsmålet er sentralt så lenge dette er forenlig med barnets beste. Dog kan kontakt være bra for barnet selv om gjenforening ikke er aktuelt. For *Danmarks* del anses det som viktig å opprettholde forbindelsen mellom barnet og opprinnelsesfamilien, og samværene skal organiseres slik at dette er mulig å få til både på kort og lang sikt. Videre framgår det at man skal legge særlig vekt på hensynet til barnet og den unge og til formålet med plasseringen. Her virker tenkningen i de tre andre landene egentlige ganske lik tenkningen i Norge. *Island* skiller seg imidlertid ut med sin todeling i loven mellom midlertidige og varige plasseringer.

Både Danmark og Sverige har ganske detaljerte anvisninger i rundskriv (veiledning) om *hva som skal til for å stanse samvær*. I de *svenske* retningslinjene (Odstam, 2019), framgår det at samvær kan stanses når det er risiko for at foreldrene griper inn i omsorgen på en måte som ikke er bra for barnet, eller når det er forhold ved foreldrene – for eksempel langvarig rusmiddelmisbruk eller psykisk sykdom – som innebærer at de ikke bør ha kontakt med barnet eller den unge. Fra *Kammerrättens* praksis nevnes også tilfeller der barnet viser frykt for foreldrene eller når foreldrene krever så mye samvær at det uthuler virkningen av omsorgsovertakelsen. I *Danmark* er det barn- og ungeudvalget som kan fatte vedtak om tidsbegrenset stans i samvær, for eksempel når barnet eller den unge har behov for å bli beskyttet mot negativ kontakt med forelderen, forelderen mangler evne til å sette seg inn i barnets eller den unges behov eller når samvær med forelderen gjør barnet eller den unge utrygg. I tillegg kommer en såkalt *formodningsregel*, som pålegger barn- og ungeudvalget å treffe vedtak om å innskrenke samværet i en periode, og at samvær må skje under tilsyn. Dette gjelder

hvis personen barnet eller ungdommen skal ha samvær med, har begått overgrep mot et barn eller en ungdom. *Island* er det eneste landet som ikke presiserer bestemmelsen utover å påpeke at samvær kan avbrytes hvis det er til sterk skade for barnets utvikling og trivsel. Alle tre land har bestemmelser om å involvere barnet eller ungdommen ved endringer i eksisterende samværsordninger, men *Island* er det eneste landet som gir unge som er 15 år og eldre partsrettigheter i spørsmålet om endring av samvær. Når det er uenighet mellom barnevernstjenesten/sosialtjenesten og foreldre og/eller barn, må avgjørelsen løftes til et overordnet forvaltningsorgan eller retten i alle tre land. Formelle vedtak om å stanse samvær kan også påklages til høyere forvaltningsorganer eller (forvaltnings)domstoler i alle tre land.

Fra *Island* fremkommer det at *barns negative reaksjoner* knyttet til samvær ofte avstedkommer krav om redusert samvær. Klare negative reaksjoner kan ha stor betydning for beslutning om reduksjon/nektelse av samvær. Den *svenske* informanten kommenterer at det ikke alltid er gitt at samværet er dårlig for barnet selv om barnet er lei seg etterpå. Men om barnet viser kraftige, negative reaksjoner må det få betydning. På dette punktet er tenkningen i de tre landene på linje med norsk praksis om betydningen av barn og unges negative reaksjoner. Det er ikke negative reaksjoner *i seg selv* som skal være utslagsgivende, men hvor kraftige, alvorlige og langvarige de er.

Så vidt vår *svenske* informant vet, er det ingen *nedre grense for når sterkt begrenset samvær blir å anse som nullsamvær*. Tidligere opererte man med en slags grense på annenhver uke, men ikke lenger. På *Island* ses nullsamvær kun som fullstendig avskjæring av samvær, mens i *Danmark* er det slik at hvis samvær fastsettes til mindre enn 45 minutter er uke, skal saken behandles etter reglene om avbrytelse eller nektning. Etter loven er mindre enn ett samvær per måned å anse som avbrytelse. Dansk praksis sidestiller altså nullsamvær med mindre enn 12 samvær i året, mens etter nyere norsk praksis går denne grensen ved 8-12 samvær.

I motsetning til i Sverige og Danmark, er det på *Island* som nevnt vanlig å skille mellom midlertidige og varige plasseringer. Ved midlertidige plasseringer er det mer samvær og mye mer fleksibelt. Det praktiseres ikke noen *norm for omfang* for midlertidige plasseringer, mens ved permanente plasseringer er det ofte samvær 2-4 ganger i året. Dette likner på norsk praksis før 2019 (Strand Lobben-saken). Et så begrenset samvær ved varige plasseringer var noe av kjernen i EMDs kritikk mot Norge. I Sverige og Danmark er det ingen slik «norm» for samværsomfang.

Den *danske* lovgivningen forutsetter at det skal være en *samtale med barnet* innen man tar en avgjørelse om samvær. Vurderingen fra vår informant er at det som oftest finner sted en samtale, men at barnets eller den unges synspunkt ikke alltid gis avgjørende vekt. Den *islandske* lovgivningen gir barn rett til deltakelse, å bli informert og få si sin mening. Barnevernsmyndighetene har også plikt til å ta hensyn til barns mening. Unge som er 15 år eller eldre er part i sak om samvær, og kan også kreve utvidelse av, eller nekte, samvær, og har dermed selvbestemmelsesrett. I *Sverige* er det imidlertid ikke lovfestet å involvere barnet, og det kommer an på kommunens policy og den enkelte saksbehandleren, til tross for at *Sverige* har inkorporert barnekonvensjonen i lovgivningen. Det er mer vanlig å involvere eldre barn og unge enn små barn.

Når det gjelder *fosterforeldres og institusjonspersonalets innflytelse på samværsordningen*, er det tydelige forskjeller mellom landene. I *Danmark* er verken fosterforeldre eller institusjonspersonale nevnt i loven, men de skal høres hvis det er snakk om å endre samvær. I *Sverige* kan de ha innflytelse hvis de ser at barnet ikke har det bra med den ordningen som er, men da trenger man gjerne også en uttalelse fra BUP. *Island* skiller også her mellom midlertidige og permanente plasseringer. Etter loven skal fosterforeldres eller institusjonspersonalets mening alltid innhentes, men ved permanente plasseringer er fosterforeldrene også *part* i saken.

Informantene fra Danmark og Island viser ellers til det mangler forskningskunnskap om samværspraksis. Den danske informanten viser også til at den forskningen som finnes, primært har skilsmissebarn i fokus. Den svenske informanten viser til Odstam (2019), som gir en grundig gjennomgang av mange viktige aspekter ved samværsordninger.

Avslutningsvis vil vi peke på at avtalebaserte samværsordninger åpner for mer fleksibilitet i enn etter norsk rett, der for eksempel alle innskjerper i samværet må til behandling i fylkesnemnda. Innføring av *samtaleprosess* i fylkesnemndene vil imidlertid kunne legge forholdene bedre til rette for mer fleksibilitet også i Norge. På den annen side skaper avtalebaserte samvær også en usikkerhet og uforutsigbarhet for barnet som i en del tilfeller også medfører lite stabilitet, siden foreldrene (og barnet) kan endre samværsordningene ved å kreve mer eller mindre samvær.

Selv om rettsreglene er nokså likt utformet, er våre forvaltnings- og rettssystemer så vidt ulike at det kanskje ikke er så overraskende at det nettopp er Norge som har fått barnevernssakene i EMD de senere årene, som følge av en mer restriktiv samværspraksis enn i hvert fall *Sverige*

og Danmark, mens Island synes å ha lagt seg på en tilsvarende praksis ved varige plasseringer. Et interessant trekk ved utviklingen i Danmark og Sverige, er at den de senere årene har gått i retning av en skjerpelse av barns rettsvern mot vold og overgrep, og en erkjennelse av at det biologiske prinsipp og foreldres rett til familieliv kanskje kan ha gått på bekostning av barns behov for og rett til beskyttelse.⁷ På en måte kan man derfor si at utviklingen i Sverige og Danmark har gått i litt motsatt retning av den norske.

1.3 Rapportens hovedinnhold og oppbygning

Rapporten er bygget opp på følgende måte: Først presenteres prosjektets sentrale problemstillinger, etiske vurderinger og spørsmål knyttet til rekruttering (kapittel 2). Deretter gis en beskrivelse av den rettslige situasjonen på feltet, med oppsummeringer av den juridiske delstudien om praksisendringer, Alvik (2021), og masteroppgaven om gjenforeningsmålet i EMD-praksis, Aune (2021) i kapittel 3. Så følger de tre hovedkapitlene: *Erfaringer fra saksansvarlige i barnevernstjenesten* (kapittel 4), *Barns, foreldres og fosterforeldres perspektiver* (kapittel 5) og *Erfaringer fra deltakere i samme samværsordning* (kapittel 6). Disse tre kapitlene utgjør rapportens hoveddel der det empiriske materialet til prosjektet presenteres og drøftes. Videre har vi et kapittel som særlig tar for seg problemstillinger knyttet til barn med minoritetsbakgrunn (kapittel 7). Barn og familier med annen etnisk, språklig eller kulturell bakgrunn enn den majoritetsnorske, erfarer noen spesielle utfordringer i møte med barnevernet som vi har ønsket å løfte frem og diskutere, og som også var et ønske fra oppdragsgiver at vi skulle se spesielt på. Deretter kommer et kapittel om barns medvirkning i samværsspørsmål (kapittel 8). I dette kapitlet har vi samlet empirien om barns medvirkning og drøftet denne, for å løfte frem barns egne meninger om og erfaringer med samvær. Avslutningsvis samler vi trådene og diskuterer funnene samlet i kapittel 9, og kommer med våre anbefalinger i kapittel 10.

⁷ Dette vær særlig fremme i Sverige i etterkant av saken om «Lilla Hjärtat»; den tre år gamle jenta som ble mishandlet til døde av sine foreldre etter at hun ble tilbakeført; [Fallet Lilla hjärtat – Wikipedia](#). Den tragiske hendelsen medførte flere lovendringer, kalt Lex Lilla Hjärtat, som ble vedtatt i 2022. Endringene tar sikte på å styrke barns beskyttelse mot vold og overgrep. Også den danske «Overgrebspakken» fra 2013, som innebærer en rekke lovendringer, har hatt som siktemål å styrke barns beskyttelse mot vold og overgrep.

Kapittel 2 Problemstillinger, begrepsavklaringer og rekruttering fra et presset barnevern

2.1 Overordnede problemstillinger

Oppdragsgiver ønsket en undersøkelse av hvordan kontakt og samvær med foreldre etter omsorgsovertakelse gjennomføres i praksis, herunder hvordan barn, foreldre og fosterforeldre medvirker, følges opp og veiledes i forkant og etterkant av samvær, og hvordan samværet evalueres. Denne hovedrapporten omfatter prosjektets tre samfunnsvitenskapelige delstudier:

1) En spørreskjema-undersøkelse ble sendt ut til alle landets barneverntjenester om saksansvarliges erfaringer med samværsordninger. Undersøkelsen inneholdt åpne svarkategorier (*survey-studien*). 2) En nettbasert undersøkelse av barns, foreldres, og fosterforeldres erfaringer med samværsordninger (*nettstudien*). Informantene besvarte et spørreskjema på to forskjellige tidspunkter. Også her ble det benyttet noen åpne svarkategorier. 3) En kvalitativ undersøkelse av et mindre utvalg enkeltsaker, om erfaringer fra deltakere i samme samværsordning (*case-studien*). Det ble også foretatt fokusgruppeintervjuer og enkeltintervjuer med andre sentrale aktører (enn deltakerne i samværsplanene), herunder flere brukerorganisasjoner. Den juridiske delstudien, Alvik (2021), og de tre delstudiene i hovedrapporten benytter et bredt metodetilfang og med en tverrfaglig tilnærming: juridisk metode, kvantitativ og kvalitativ samfunnsvitenskapelig metode, og kombinasjoner av disse. Det er samlet inn et omfattende empirisk materiale som beskrives nærmere i kapittel 4, 5 og 6.

Under følger en oversikt over overordnede problemstillinger i prosjektet og hvilke delstudier som besvarer dem. De fire delstudiene har dels fokusert på de samme, og dels på ulike, undertema knyttet til hovedproblemstillingene. I kapitlene som redegjør for resultater fra de enkelte delstudiene (og den juridiske delrapporten) er disse problemstillingene nyansert og presisert med en rekke mer konkrete undertema.

- 1) Hvordan arbeider barnevernstjenesten med å forberede, tilrettelegge, gjennomføre og evaluere samvær og annen kontakt mellom barn, foreldre og søsken etter omsorgsovertakelse?

Problemstillingen belyses med funn fra alle tre delstudier, men er særlig behandlet i kapittel 4 og 6, se for eksempel avsnittene 4.5 og 4.6. Se også avsnittene 6.4 til 6.8.

- 2) Hvordan opplever barnet og de andre involverte samværene, og hva synes å påvirke samværs erfaringene?

Dette besvares først og fremst i nettstudien og casestudien, mens også surveyen- belyser disse spørsmålene, se kapittel 5, for eksempel avsnittene 5.2 til 5.5.

- 3) Hvilket samværsomfang gis i praksis? Hva fremstår som «vanlig» samværsomfang?

Dette besvares dels i surveyen, nettstudien og dels i den juridiske delstudien, se f.eks. avsnittene 4.5 og 5.2 til 5.5. Se også Alvik 2021 avsnittene 4.10 og 5.9.

- 4) Hva kjennetegner situasjoner der det vurderes at samvær bare i begrenset omfang, eller ikke i det hele tatt, vil være til barnets beste, og hvilke hensyn vektlegges i slike tilfeller?

Dette drøftes i den juridiske delstudien og delvis i surveyen, men berøres også i nettstudien, se Alvik 2021 avsnittene 4.6, 4.12, 4.13, 4.16, 5.5, 5.10, 5.11 og 5.14. Se også hovedrapporten avsnittene 4.5.12 og 4.6.

- 5) Hvilke variasjoner og mønstre fremgår av vedtak og rettsavgjørelser når det gjelder individuelle trekk ved barnet, som alder, kulturell bakgrunn, barnets egen mening mv?

Dette vurderes i den juridiske delstudien, se Alvik 2021 avsnittene 4.2, 4.3, 4.7, 4.14, 4.15, 5.2, 5.6, 5.12. og 5.13. Spørsmålet om alder og barnets egen mening berøres også i nettstudien, se avsnittene 5.2, 5.5.

2.2 Juridiske problemstillinger utredet i delrapport 2021

Oppdragsgiver ønsket å få undersøkt hva fylkesnemndene og domstolene vektlegger i sine begrunnelser for avgjørelser om samvær, herunder hvilke hensyn som vurderes og hvordan disse avveies. I tillegg ønsker Bufdir å få kunnskap om hvorvidt det hadde skjedd endringer i praksis etter at Høyesterett avsa tre storkammeravgjørelser i mars 2020. Bufdir ville også at vi skulle undersøke hvordan/i hvilken grad storkammeravgjørelsene og EMD-avgjørelsene henvises til i nyere saker og vedtak. En kartlegging og analyse av fylkesnemndspraksis og lagmannsrettspraksis er behandlet i den juridiske delrapporten fra prosjektet (Alvik 2021). Denne delrapporten bygger videre på analysene i Stang og Baugerud (2018) og øvrig rettsvitenskapelig litteratur om EMD-sakene som er kommet etter 2018 (se Søvig og Vindenes 2020, Sandberg 2020, Sørensen 2020, Søvig 2019, Søvig og Tjelmeland 2019 og Köhler-Olsen 2019). Problemstillinger for det juridiske prosjektet var blant annet:

- Hva er rettslig status etter storkammersakene i Høyesterett fra mars 2020, og hvordan nedfeller disse avgjørelsene seg i fylkesnemndas og domstolenes avgjørelser i tiden etterpå?
- Gir storkammer-avgjørelsene grunnlag for en generell oppfordring til å gi mer samvær?
- Hvilke elementer er mest sentrale i vurderingen av barnets beste og retten til familieliv, og hvordan avveies disse?

Det siste spørsmålet er hovedtema også i den juridiske masteroppgaven som ikke er del av prosjektet, Aune (2021). Et overordnet mål med den juridiske analysen har vært å bidra til kunnskap som kan hjelpe praksisfeltet med å operasjonalisere komplekse juridiske vurderinger ved beslutninger om samvær; herunder hvilke konkrete individuelle hensyn som bør avveies og vurderes, samt bidra til å tydeliggjøre kravene til begrunnelser for samværets omfang. Det har videre vært et mål å skaffe kunnskap om hovedinnholdet i rettsavgjørelser om samvær mellom mars 2020 og desember 2021

2.3 Særlige problemstillinger knyttet til barn og familier med minoritetsbakgrunn
Oppdragsgiver ønsket at forskningsprosjektet rettet et fokus mot omsorgsplasserte barn med minoritetsetnisk bakgrunn, uten at det var presisert nærmere hvilke problemstillinger som ønskes belyst her.

Med utgangspunkt i forskning og undervisning formulerte vi problemstillinger om forhold vi vet kan være problematiske, og som kan skape utfordringer og dilemmaer ved samvær, knyttet til barns kulturelle og språklige rettigheter. Sentrale spørsmål har vært hvordan barn, biologiske foreldre, fosterforeldre og barnevernstjenesten forholder seg til barnas flerkulturelle tilknytning, og hvordan samvær kan bidra til utvikling av barnets kulturelle identitet:

- Hvordan tilrettelegger barnevernstjenester (og fosterforeldre) for at familiers kulturelle verdier og tradisjoner gis rom under samvær?
- Hvordan forholder barn og foreldre/fosterforeldre seg til barns kulturelle utvikling? I hvilken grad er barna åpne/avvisende over for biologiske foreldres kulturelle uttrykk og verdier? Hvordan forholder foreldre og fosterforeldre seg til barns egne ønsker/uttrykk knyttet til samværet? I hvilken grad implementeres kulturelle rettigheter etter FN's

barnekonvensjon i barnevernfaglige vurderinger/beslutninger om samvær, og i forberedelse, gjennomføring og oppfølgingen av samvær?

I samværssituasjoner i minoritetsfamilier vil samtaler ofte foregå på flere språk og noen ganger med tolk til stede. Dette kan blant annet skape kommunikasjonsmessige utfordringer. Sentrale spørsmål vedrørende språk og kommunikasjon og samvær med og uten tolk har vært:

- Hvordan tilrettelegges det for at barnet skal lære, utvikle og opprettholde et annet språk enn norsk og gis mulighet til å kommunisere med familie og slekt på dette språket, og videre som inntak til å kunne forstå familiens kulturelle verdier, historie og tradisjoner?
- Hvordan planlegges og gjennomføres samvær der det ikke foreligger et felles språk slik at alle kan uttrykke seg fritt og forstå hva som skjer?
- Hvordan forberedes, gjennomføres og evalueres samvær med tolk?

Tematikk relatert til samvær er på mange måter den samme uavhengig av minoritets- eller majoritetsbakgrunn, men samvær i minoritetsfamilier kan ha noen ekstra utfordringer relatert til minoritetsposisjonen. I kapittel 7 behandler vi spørsmål som er særlig relatert til samvær i minoritetsetniske familier.

2.4 Begrepsavklaringer, tolkninger, og avgrensninger

2.4.1 Begrepet barn

Vi anvender begrepet “barn” om personer under 18 år, på samme måte som FNs barnekonvensjon av 1989 og barnevernloven av 1992 § 1-3 (ny barnevernslov § 1-2).

Selv om ungdom selv kan oppfatte seg selv som noe annet enn barn, og selv om deres rett til selvbestemmelse øker trinnvis før fylte 18 år, er de fortsatt barn i juridisk forstand med tilsvarende behov for omsorg, støtte, veiledning og hjelp som yngre barn. Likevel bruker vi både “barn” og “barn og ungdom” i teksten når det er nødvendig av hensyn til meningsinnholdet som formidles. Dette gjelder særlig når praksis og forståelser varierer ut fra om det er snakk om små barn, eldre barn eller ungdom, noe som for eksempel blir tydelig i svarene på surveyen.

2.4.2 “Samvær etter omsorgsovertakelse”

Vi har i prosjektet avgrenset begrepet «samvær etter omsorgsovertakelse» til å gjelde samvær *etter vedtak om å overta omsorgen* (bvl. av 1992 §§ 4-8, 2. og 3. ledd, og 4-12; ny barnevernslov § 5-1 jf. kapittel 7). Det avgrenses mot samvær etter frivillige plasseringer (bvl. av 1992 § 4-4; ny barnevernslov § 3-2) og mot samvær ved akutt plasseringer (bvl. av 1992 § 4-6 andre ledd; ny barnevernslov § 4-2). Prosjektet avgrenses også mot plasseringer etter «atferdsparagrafene» (bvl. av 1992 §§ 4-24 til 4-26; ny barnevernslov §§ 6-1 og 6-2).

2.4.3 Samværrets “virkning”

Av oppdragsgivers behovsbeskrivelse fremgår det et ønske om at vi skulle *vurdere hva slags virkning eller effekt samvær har for barn, foreldre og fosterforeldre*. Siden samvær er en del av et større hele, vil det imidlertid være vanskelig å skulle dokumentere om eventuelle ‘effekter’ – som for eksempel bestemte reaksjoner eller endringer i gjennomføring og omfang av samvær - skyldes selve samværene, utenforliggende forhold eller en kombinasjon av disse, innenfor en så vidt snever tidsramme som to år. En slik undersøkelse vil måtte utføres ved kontrollerte oppfølgingsstudier med relativt hyppige datainnsamlinger over lengre tid enn dette prosjektet har mulighet for dersom man skal kunne få kunnskap med god nok kvalitet til at det er mulig å til å trekke konklusjoner om effekt. Tolkningen av barnets reaksjoner før, under og etter samvær er for øvrig et av temaene som sakkyndige i retten kan være uenige om, og som domstolene derfor ikke alltid kan ta stilling til. Både surveystudien (kapittel 4) og nettstudien (kapittel 5) har imidlertid datamateriale som inkluderer informasjon om barnets reaksjoner før, under og etter samvær i studien..

Den nettbaserte studien inneholder data om hvordan de ulike partene i et utvalg saker *opplever* samværene, enten disse er fysiske eller digitale. Deltakernes opplevelser med og erfaringer fra samvær kan si noe om hvordan samværene har virket på eller for dem. Materialet omfatter informantenes erfaringer med lengden av samvær, hyppigheten av samvær, hvor samværene foregår, hvem som er til stede, forberedelsene og evalueringen etterpå, og hvordan de opplevde samværene. Case-studien (kapittel 6) inneholder supplerende og utdypende kunnskap fra informanter som har deltatt i de samme samværsordningene. Surveystudien inneholder på sin side data om hvordan saksansvarlige *vurderer* de samme forholdene i en rekke saker, samt deres vurderinger når det gjelder barn og unges medvirkning i utformingen av samværsordninger.

Samlet har dette gitt et grunnlag for å analysere utfordringer, hva som ses som god praksis og hvilke lærings- og forbedringspunkter som foreligger fra de ulike aktørenes perspektiver, men det vil ikke alene kunne dokumentere effekter av samvær.

2.5 Rekruttering av informanter fra et presset barnevern

Forskningsetiske hensyn gjorde det nødvendig at en instans familiene hadde kontakt med, i vårt tilfelle barnevernstjenesten, foretok den første henvendelsen til aktuelle deltakere. Dette viste seg imidlertid å bli en krevende prosess, noe også andre prosjekter har erfart (Redalen m.fl. 2013). At ansatte i barnevernstjenesten skal formidle kontakt mellom forskerne og potensielle deltakere gir dem en «portvakt-rolle» der de kan påvirke klienters adgang til et forskningsfelt både som “døråpnere” og “portvakter”, og i vårt prosjekt opplevde vi begge deler. Måten informasjon om prosjektet og deltakelse formidles på, kan for eksempel få betydning for hvorvidt mulige informanter samtykker eller ikke til deltakelse i forskning. Og barnevernstjenesten vil selv vurdere hvilke informanter de synes det er rimelig å kontakte med forespørsel om deltakelse innenfor rammen av de kriteriene forskere ønsker at skal brukes, uten at forskere har noen myndighet til å overprøve disse vurderingene.

Det er for tiden mye forskning rettet mot barnevernet. Ansatte i barnevernstjenesten får følgelig mange henvendelser om å delta i forskning eller formidle kontakt med mulige informanter. I noen store barneverntjenester, som Kristiansand og omegn, er det noen som har spesielt ansvar for å lese henvendelsene som kommer og prioritere hvilke som skal følges opp og ikke.

Ansatte i barnevernstjenesten arbeider ofte under et stort arbeidspress i saker med et høyt emosjonelt innhold noe som kan gi risiko for ulike stressrelaterte helseplager (Baugerud m.fl., 2018). Oppgaver knyttet til forskning vil fort medføre ekstraarbeid og kan derfor bli nedprioritert i en travel arbeidshverdag (jf Midjo, 2010). Redalen m.fl. (2013) fant i en studie om rekruttering til barnevernsforskning, at dersom saksbehandlere i barnevernstjenesten hadde konfliktfylte eller vanskelige relasjoner til brukere kunne dette også gjøre at de vegret seg for å spørre dem om deltakelse i forskning, og de hadde behov for å beskytte både seg selv og brukerne. Selv om dette ikke har vært uttalt i vårt prosjekt, kan vi anta at slike overveielser gjør seg gjeldende siden mange samværsordninger kan være forbundet med uenighet og motstridende ønsker. Redalen m.fl. (2013) fant dessuten at ansattes kunnskap om

og innstilling til forskning påvirket samarbeidet og deres bistand til rekruttering og forskningsdeltakelse, noe som også kan ha vært tilfelle i vårt prosjekt.

EMD-dommene og samvær etter omsorgsovertakelse har fått store konsekvenser for barnevernstjenestene, og barnevernsarbeidere har uttalt at det er viktig med mer kunnskap for å møte kravene og utvikle praksis på en så god måte som mulig. Til tross for dette, og forskningsprosjektets høye aktualitet i så måte, har ansatte i barnevernstjenestene likevel i langt mindre utstrekning enn forventet bistått i informasjon om og rekruttering til prosjektet. For å bistå i rekrutteringsprosessen formulerte Bufdir et skriv der de oppfordret landets barnevernstjenester til å bistå aktivt i rekruttering til prosjektet, uten at dette så ut til å ha betydning for hvorvidt ansatte som hadde direkte kontakt med familiene aktivt forsøkte å rekruttere målgruppen. Også i annen forskning har det vist seg at godkjenning fra overordnede ikke nødvendigvis sikrer tilslutning og engasjement hos dem som skal utføre selve rekrutteringen (Redalen m.fl., 2013).

Pandemien og periodevise nedstengninger av samfunnet førte også til utfordringer med rekrutteringen. Det var planlagt reiser og fysiske møter med informanter som måtte avlyses, og ikke alle disse møtene lot seg gjennomføre digitalt. Våre informanter har på sin side hatt sine egne utfordringer knyttet til pandemien, noe som blant annet skapte forsinkelser for deres prosjekter, noe som igjen fikk ringvirkninger for samarbeidet med oss. Det er dessuten viktig å ha i mente at Riksrevisjonen, Helsetilsynet og statsforvalterne jevnlig gjennomfører tilsyn og undersøkelser i barnevernstjenesten, noe som også vil være arbeidskrevende for de som involveres. Ved slike tilsyn er man også forpliktet til å delta. I tillegg kommer de statistiske opplysningene som skal sende både gjennom Bufdirs egne systemer og gjennom KOSTRA (Kommune – Stat – rapportering), som også er tidkrevende.

2.6 Ethiske vurderinger

Prosjektet er godkjent av Norsk senter for forskningsdata (tidl. Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste - NSD) som er OsloMets personvernrådgiver for forskning, og vi har fulgt OsloMets retningslinjer i forhold til behandling og lagring av forskningsdata. Siden prosjektet behandler sensitive data (opptak av lyd/stemmer), er lagringsløsningen TSD- Tjenester for Sensitive Data (<https://www.uio.no/tjenester/it/forskning/sensitiv/>) benyttet for lagring av lydopptak, transkripsjoner, spørreskjemaer, og andre viktige dokumenter i prosjektet.

Vi har lagt til grunn at barn over 15 år som har partsstatus i sin barnevernssak etter bvl. § 6-3, og dermed selv råder over taushetsbelagt informasjon om seg selv, som et utgangspunkt fikk delta i prosjektet uten samtykke fra foreldre med foreldreansvar. Barn som er part i barnevernssak kan for øvrig fritt dele personopplysninger om seg selv med tredjeparter, f.eks. journalister. De må derfor også kunne gjøre 'det mindre': dele informasjon om seg selv til en forsker som har lovpålagt taushetsplikt etter fvl. § 13 e. Også Nasjonal Forskningsetisk Komite for Samfunnsvitenskap og Humaniora (NESH) legger til grunn en aldersgrense på 15 år for deltakelse i forskning på områder utenfor helseforskningsfeltet som er lov- og forskriftsregulert (NESH: Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/>. Se også Dyb m fl. 2016). For barne-informanter som er mellom 12 og 15 år, har både foreldre og barn samtykket til deltagelse i studien. Prosjektet inkluderer ikke intervjuer med barn under 12 år.

Vi har gitt utførlig, alderstilpasset informasjon om prosjektet til alle informanter under 18 år, slik at de kan gi et informert og frivillig samtykke. Alle informantene ble informert om at de kan trekke seg fra deltakelse på ethvert tidspunkt. De informantene som ønsker det, fikk anledning til å ha med seg en tillitsperson til intervju med forskerne. Voksne informanter har også fått informasjon om at de kan trekke seg fra deltakelse på ethvert tidspunkt i løpet av prosjektperioden. Ingen av informantene har bedt om det.

Surveystudien er helt anonym. Når det gjelder deltakerne i den kvalitative studien og nettstudien har vi lagt stor vekt på å anonymisere alle person- og situasjonsbeskrivelser, slik at deltakerne ikke skal være gjenkjennbare for andre. Ettersom prosjektet dreier seg om både barn og voksne i sårbare posisjoner, har vi også lagt stor vekt på å omtale deltakerne slik at ytterligere stigmatisering unngås.

Kapittel 3 Den rettslige situasjonen på feltet

Elisabeth G. Stang

3.1 Innledning

Samvær etter omsorgsovertakelse har vært et sentralt tema i barnevernrettslige publikasjoner gjennom mange år, og er blitt ytterligere aktualisert gjennom de norske barnevernssakene som er behandlet i EMD siden 2016.⁸ Kritikken fra EMD har hovedsakelig rettet seg mot barnevernstjenestens, fylkesnemndenes og domstolenes saksbehandling og beslutningsgrunnlag.⁹ EMD har i liten grad gått inn i konkrete skjønnsmessige vurderinger av spørsmålet om omsorgsovertakelse, men EMDs prøvingsintensitet øker når det gjelder beslutninger som treffes etter omsorgsovertakelsen, som begrensninger i eller avskjæring av samvær, eller tvangsadopsjon, fordi slike tiltak vil kunne forhindre målet om gjenforening. I EMDs avgjørelser mot Norge er det særlig fire hovedtema som utpeker seg av betydning for samværs spørsmålet, og som også presiseres i storkammeravgjørelsene fra 27. mars 2020:¹⁰

- Det må dokumenteres at barnevernstjenesten har forsøkt å legge til rette for kontakt og samvær med gjenforening som mål, så fremt dette ikke strider mot barnets beste.
- Hvis hensynet til barnets helse og utvikling tilsier lite eller intet samvær må dette begrunnes konkret og individuelt, og ikke gis en generell standardbegrunnelse. Det er nødvendig med et bredt og oppdatert beslutningsgrunnlag.
- Barnet skal ikke utsettes for urimelig belastning. Foreldre kan ikke kreve beskyttede rettigheter under EMK artikkel 8, som kan skade barnets helse og utvikling.
- Barnevernet kritiseres for å legge til rette for varige plasseringer på et tidlig tidspunkt, og som følge av dette avskjære eller sterkt begrense samvær helt fra starten av plasseringen. Dette er i strid med gjenforeningsmålet, fordi tiden i seg selv vil arbeide mot en mulighet for gjenforening.

⁸ Se bl.a. Alvik (2021), Søvig og Vindenes (2020), Riiber (2018); Stang og Baugerud (2018); Haugli og Havik 2010; Haugli (2000)

⁹ Prop. 133 L (2020-2021), s. 92. Se også Søvig og Vindenes 2020, Søvig 2019, Søvig og Tjelmeland 2019, Sandberg 2020, Sørensen 2020 og Köhler-Olsen 2019. Sammendrag av EMDs avgjørelser mot Norge er tilgjengelige på lovdata.no. Avgjørelsene kan i sin helhet søkes opp her: [HUDOC - European Court of Human Rights \(coe.int\)](https://hudoc.echr.europa.eu/en/cases/10000/2020/10000)

¹⁰ HR-2020-661-S, HR-2020-662-S, HR-2020-663-S

Høyesterett har med storkammersakene langt på vei staket ut en ny kurs for praksis, og både fylkesnemnder og domstoler synes å ha implementert Høyesteretts føringer.¹¹ Det følger av konvensjonspraksis at så lenge gjenforening er målet, skal samvær fastsettes og gjennomføres slik at det bidrar til å «bevare muligheten for gjenforening». Samværet har en *egenverdi* også der gjenforeningsmålet er oppgitt.¹² Selv om tilbakeføring av barnet ikke er sannsynlig på kort sikt, betyr ikke det at gjenforeningsmålet automatisk må fravikes. Her må skilles mellom barnets beste på kort og lang sikt.¹³ På den annen side innebærer det å oppgi gjenforeningsmålet ikke nødvendigvis at samvær uten videre må begrenses eller bortfalle dersom samværet ellers fungerer godt for barnet. I slike tilfeller, der mye samvær vil være til barnets beste, bør dette opprettholdes selv om barnet ikke skal tilbakeføres.¹⁴

Det er imidlertid fortsatt spørsmål som Høyesterett ikke har avklart. For eksempel er det uklart hva som konkret ligger i at det skal foretas *en balansert interesseavveining* mellom hensynet til barnet og hensynet til foreldrene, herunder hvilke hensyn som er relevante, hvordan avveiningen mellom dem skal foretas, hva som skal til for at hensynet til barnet veier så tungt at det kan tilsidesette retten til familieliv der det er konflikt mellom hensynene. Høyesterett vil eksemplifisere denne grensen, samt vekten og relevansen av hensynene, i sine avgjørelser fremover. Avveiningen av hensynet til barnet og hensynet til foreldrene er tema for *den juridiske masteroppgaven* som er skrevet i tilknytning til prosjektet.¹⁵ Aune 2021 analyserer gjenforeningsmålsettingen i EMD, hvordan EMD avveier hensynet til barnets beste og foreldrenes rett til familieliv og undersøker i hvilke situasjoner det kan gjøres unntak fra gjenforeningsmålet.

3.2 Juridisk delprosjekt og masteroppgave

Oppdragsgiver ga oss en etterbestilling i tillegg til hovedprosjektet. Bufdir ønsket at de rettslige problemstillingene i oppdraget skulle samles i en delrapport der vi undersøkte hvordan storkammeravgjørelsene fra mars 2020¹⁶ og EMD-avgjørelsene var blitt fulgt opp i praksis. Oppdraget ble utført av Ingunn A. Festøy Alvik og publisert i 2021.¹⁷ Delrapporten utgjør den juridiske delen av hovedoppgaven. Vi har likevel på eget initiativ valgt å samle

¹¹ Alvik 2021

¹² HR-2020-661-S avsnitt 134

¹³ HR- 2021-474-A, avsnittene 48-49

¹⁴ HR-2021-474-A, avsnitt 50

¹⁵ Aune 2021; [thesis.pdf \(uit.no\)](#)

¹⁶ HR-2020-661-S, HR-2020-662-S, HR-2020-663-S

¹⁷ Alvik 2021

noen av de sentrale rettsspørsmålene i et kapittel i hovedrapporten. Vi ser det som viktig for fagfeltet at prosjektets empiriske materiale også i en viss utstrekning ses i lys av den rettslige reguleringen av samvær, og EMDs og Høyesteretts praksis på feltet. EMD-sakene har med tydelighet vist hvor viktig kunnskap om rettsgrunnlag og sentrale vurderingstema etter loven, og om kravene til beslutningsgrunnlag og dokumentasjon, er for barnevernet.

I dette kapitlet har vi derfor oppsummert de viktigste vurderingene og konklusjonene i de to juridiske arbeidene tilknyttet prosjektet: Aune 2021 og Alvik 2021. Vi vil i tillegg redegjøre kort for noen hovedtrekk i den nye barnevernsloven av 2021, som har særlig betydning for spørsmål om samvær, og som bidrar til å implementere signalene fra EMD. Kapitlet vil ikke på langt nær gi en fullstendig oversikt over hele det store rettsfeltet som samvær utgjør, men er med for helhetens skyld. Lesere med særlig interesse for rettslige spørsmål henvises videre til faglitteraturen.

3.3 EMD, gjenforeningsmålsettingen og norsk samværspraksis

3.3.1 Innledning

Iver A. Aune skrev sin masteroppgave ved Universitetet i Tromsø, i tilknytning til vårt prosjekt. Tittelen på avhandlingen er «*Gjenforeningsmålet og samvær – Når og hvordan skal gjenforeningsmålet avveies mot motstridende hensyn ved fastsettelse av samvær etter omsorgsovertakelse?*». EMD har helt siden den første norske barnevernssaken som ble behandlet i EMD - Adele Johansen mot Norge 1996 - – presisert at en omsorgsovertakelse som hovedregel skal være midlertidig. Nasjonale myndigheter skal arbeide med et mål om at gjenforening/tilbakeføring av barnet senere kan skje - «the ultimate aim of reuniting the biological family». EMD understreker i disse sakene at kjernen i retten til familieliv etter EMK artikkel 8 er en felles glede over familielivet – «the mutual enjoyment of family life» - og at inngrep i denne felles rettigheten for barn og foreldre derfor bare kan skje dersom inngrepet har hjemmel i lov, omsorgsovertakelsen er nødvendig og et proporsjonalt og egnet tiltak for å ivareta barnets behov.¹⁸

I de norske barnevernssakene som har vært behandlet i EMD, er det vurderingen av det konkrete vedtakets *nødvendighet og proporsjonalitet* som har felt Norge, ikke lovgivningen.

¹⁸ Adele Johansen mot Norge 1996, avsnitt 52. Denne rettssetningen er gjentatt i en rekke saker om barnevern avsagt etter 1996, inkludert de nyere avgjørelsene mot Norge. Se også Stang 2016.

Gjennomgående har det ikke vært godt nok dokumentert hvorfor vedtaket (inngrepet i retten til familieliv) var nødvendig. I flere av avgjørelsene påpeker EMD at det ikke er dokumentert at det foreligger *sterke og spesielle grunner* for å avskjære eller sterkt begrense samværet.. EMD finner krenkelse *fordi gjenforeningsmålet er forlatt uten en tilstrekkelig konkret eller veloverveid drøftelse*. Et annet felles trekk ved EMD- sakene er at det i hovedsak er vedtakene som er truffet i *etterkant* av en omsorgsovertakelse (beslutninger om samvær eller om tvangsadopsjon), som er blitt kritisert, og sjelden selve omsorgsvedtaket. EMD konkluderte derfor i et flertall av sakene at norske myndigheter ikke har oppfylt sin positive plikt til å arbeide for gjenforening av barn og foreldre etter EMK artikkel 8, og at det følgelig forelå krenkelse av EMK. EMDs kritikk retter seg vel så mye mot rettsapparatet – fylkesnemnder og domstoler – som mot barnevernstjenesten.

I avhandlingen til Aune undersøkes *hvorfor* EMD skiller mellom samvær med og uten et mål om gjenforening, *når* samvær skulle fastsettes med et mål om gjenforening, og *hvordan* gjenforeningsmålet i slike situasjoner skulle avveies mot andre hensyn. Formålet med avhandlingen var å klargjøre status for gjeldende rett.

3.3.2 Rettslige utgangspunkter

Det at en omsorgsovertakelse i utgangspunktet er et midlertidig tiltak og at myndighetene har en positiv plikt til å legge til rette for gjenforening, kan utledes fra både barnevernloven § 4-21 (ny barnevernslov 5-7 første ledd, første punktum), EMK artikkel 8 jf. Grunnloven § 102, og av barnekonvensjonen artikkel 9 nr. 1 og 3, og artikkel 16.

Samværsretten er en selvstendig og gjensidig rettighet for barn og foreldre, og trenger ikke noe særskilt formål eller bestemt begrunnelse. Samværsrettens begrunnelse ligger i forutsetningen om at samvær og kontakt etter omsorgsovertakelse som hovedregel vil være i både barnets og foreldrenes interesse. Dette omtales gjerne som samværets *egenverdi*. Det som må begrunnes, er *inngrep* i samværsretten. Dette følger direkte av barnekonvensjonen (heretter BK) artikkel 9 og EMK artikkel 8 (2). BK artikkel 9 nr. 1 understreker at kontakten kan brytes når det er nødvendig for å ivareta barnet, for eksempel der barnet har blitt utsatt for mishandling eller vanskjøtsel. EMD legger til grunn at så lenge gjenforeningsmålet består, skal det være et mål at samværene - enten omsorgsovertakelsen antas å bli kortvarig eller langvarig - skal bidra til å beskytte, styrke og utvikle båndene mellom barnet og foreldrene med sikte på en raskest mulig gjenforening.¹⁹ Høyesterett har fulgt opp dette: «der

¹⁹ Ibrahim mot Norge 2019 (kammer), avsnitt 61, K.O. og V.M. mot Norge 2019, avsnitt 69

gjenforeningsmålet ligger fast, må samværet altså settes slik at båndene mellom foreldre og barn kan styrkes og utvikles.»²⁰

3.3.3 Sammenhengen mellom varig plassering og samværets omfang

Når det i norsk praksis likevel ofte formuleres konkrete formål med samværet, henger dette blant annet sammen med hvordan formålet med *omsorgsovertakelsen* formuleres og begrunnes, som igjen har betydning for plasseringens *varighet*. Plasseringens varighet synes i stor grad å ha vært styrende for hvordan omfanget av samværet har vært fastsatt. Ved langvarige plasseringer er inntrykket at det har etablert seg en praksis med veldig få samvær, der «formålet» er at barnet skal få en viss kjennskap til, og kunnskap om, foreldrene. Der formålet «bare» er at barnet skal få en viss kjennskap til foreldrene, og ikke at båndene mellom barn og foreldre skal utvikles og styrkes, vil dette også få betydning for hvordan samværene gjennomføres og tilrettelegges fra et barnevernsfaglig ståsted. Alvik 2021 viser imidlertid at det i svært få saker fastsettes lite samvær, og at den lave samværsfrekvensen da gjenspeiler at gjenforeningsmålet er forlatt (s. 78). Det at det formuleres bestemte formål med samværet har også å gjøre med at det skal utformes en samværsplan og en tiltaksplan for barnets fremtidige omsorgssituasjon, jf. bvl. § 4-15 tredje ledd, og at samværet er et element i oppfyllelsen av *omsorgsplanen*. Etter barnevernloven av 2021 § 7-6 er det også et krav om å utforme *samværsplaner*, og at disse planene evalueres med jevne mellomrom.

Dette er bakgrunnen for at det i norsk praksis over mange år har etablert seg et ganske klart skille mellom samvær der det er et mål om gjenforening/tilbakeføring og samvær der plasseringen tegner til å bli varig og gjenforeningsmålet er forlatt.²¹ Dette skillet kommer blant annet til uttrykk i HR-2021-474-A hvor Høyesterett nevner *gjenforeningsmålet* som et forhold av «særlig betydning» for fastsettelsen av samvær: «[D]et [blir] i rettspraksis skilt mellom saker der *målsettingen om gjenforening* mellom biologiske foreldre og barn fremdeles står ved lag, og saker der man ikke lenger ser gjenforening som mulig» (avsnitt 47).

Den nære sammenhengen mellom utformingen av samværet og den tenkte varigheten av plasseringen taler for mer tilbakeholdenhet med sikte på tidlig å fastslå om plasseringen vil bli varig eller ikke, men holde dette noe mer åpent frem til det er mulig å si noe mer sikkert om hvorvidt gjenforening/tilbakeføring vil bli aktuelt. Praksis har også gått i denne retningen etter storkammeravgjørelsene fra mars 2020.

²⁰ HR-2020-661-S, avsnitt 128

²¹ Sørensen 2020, s. 104, Stang og Baugerud 2018, s. 95 flg.

3.3.4 I hvilke tilfeller kan målet om gjenforening fravikes?

Målet om gjenforening bygger på en presumsjon om at en tilbakeføring til foreldrene vil være til barnets beste, og vil derfor bestå inntil det motsatte kan sannsynliggjøres. Det kan for det første være tilfelle dersom foreldrene vurderes som *særlig uegnet*. Denne terskelen er høy, men vil blant annet kunne omfatte situasjoner der det sannsynliggjøres at foreldrene ikke i fremtiden vil kunne dekke barnets omsorgsbehov, eller situasjoner der den omsorgssvikten barnet er utsatt for er så alvorlig at dette i seg selv gjør en tilbakeføring urealistisk. For det andre vil gjenforeningsmålet kunne oppgis dersom det å fortsatt arbeide for en tilbakeføring *kan skade barnets helse og utvikling*, for eksempel der samvær ikke kan gjennomføres i det hele tatt, eller der det kun er mulig med et svært begrenset samvær under tilsyn.

For det tredje kan gjenforeningsmålet fravikes dersom det har gått *betydelig tid* siden omsorgsovertakelsen, slik at *barnets behov for stabilitet må gå foran gjenforeningsmålet*. Det må da foretas en konkret og grundig avveining mellom barnets og foreldrenes interesse i, og behov for gjenforening, og barnets behov for ro og stabilitet i fosterhjemmet. Det vil også kunne være situasjoner der det på tidspunktet for vurdering av tilbakeføring ikke vil være til barnets beste å flytte til foreldrene, uten at man oppgir et gjenforeningsmål samtidig, men holder dette mer åpent. Da vil samværene måtte planlegges og gjennomføres på en slik måte at de ivaretar et fremtidig mål om gjenforening, selv om barnet inntil videre blir boende i fosterhjem, jf. bvl. § 4-21 første ledd (ny barnevernslov § 5-7). Videre kan det også være situasjoner der det er behov for midlertidig å stanse samværene, men uten at gjenforeningsmålet dermed oppgis samtidig. Det er derfor ikke nødvendigvis en motsetning mellom et begrenset samvær eller stans i samvær en kortere periode og et langsiktig mål om gjenforening.

3.3.5 Avveiningen mellom hensynet til barnets behov og målet om gjenforening

Ved fastsettelse av samvær der det er konflikt mellom gjenforeningsmålet - hensynet til foreldrenes ønske om å få barnet tilbake og retten til familieliv - og hensynet til barnets behov for stabilitet, beskyttelse og omsorg, må det foretas en grundig og konkret avveining på basis av et bredt og oppdatert beslutningsgrunnlag. Barnets egen mening skal også tillegges gradvis større vekt i takt med barnets alder. Det må først tas stilling til hvorvidt samvær vil være til barnets beste og eventuelt i hvilket omfang (*optimaliseringsnormen*).²²

Gjenforeningshensynet kan trekke i motsatt retning og taler isolert sett for at det blir gitt så

²² NOU 2016:16 s. 54. Begrepet er hentet fra Sigurdson 2015 og FNs barnekomites generelle kommentar nr. 14 (2013)

mye samvær som mulig. Foreldrenes interesser og rettigheter skal også avveies og vektlegges (*avveiningsnormen*).

Samtidig er EMD tydelig på at beslutninger om samvær ikke kan tilsidesette hensynet til barnets beste. Det kan i alle tilfeller ikke fastsettes samvær som utgjør en urimelig belastning for barnet, og samværet skal heller ikke fastsettes slik at barnet presses tett opp til denne grensen.²³ Samværet kan uansett ikke fastsettes slik at det vil kunne skade barnets helse og utvikling.²⁴ Siden et sterkt begrenset samvær (8-12 ganger pr år eller mindre)²⁵, eller avskjæring av samvær, utgjør et inngrep i familielivet etter EMK artikkel 8 (2), må det sannsynliggjøres/dokumenteres at en slik begrensning i samværet er nødvendig av hensyn til barnet. Det kan være at samværet utgjør en risiko for barnet, eller presser barnet nær grensen for urimelig belastning, og at det er nødvendig å avstå fra gjenforeningsmålet. I noen tilfeller vil det ikke være opplagt hva som er til barnets beste. Det kan være at hensyn i vurderingen av barnets beste trekker i ulike retninger. Barnet kan ha et ønske om mye samvær og/eller tilbakeføring, samtidig som barnet har et sterkt behov for ro og stabilitet og for ikke å bli utsatt for risikoen ved en usikker tilbakeføring. Jo mer uklart det er hvorvidt en beslutning vil være til barnets beste eller ikke, jo større vekt vil hensynet til foreldrene kunne få. Det vil imidlertid være i strid med gjeldende rett dersom hensynet til foreldrene går foran hensynet til barnets beste.

3.4 Praksisendringer etter Høyesteretts storkammeravgjørelser i 2020

3.4.1 Innledning

Vi har generelt lite kunnskap om norsk samværspraksis fra de senere årene. Det er ikke foretatt systematiske og omfattende undersøkelser av praksis.²⁶ En gjennomgang av fylkesnemndsvedtak viste at barnevernstjenestene og fylkesnemndene på et tidlig stadium i saken besluttet at en plassering vil bli langvarig, med den følge at det i mange tilfeller ble fastsatt svært begrenset samvær.²⁷ «Normen» som praksis har lagt seg på ser ut til å ha vært

²³ HR-2021-474-A, avsnitt 45. Se Alvik 2021, s. 197

²⁴ Adele Johansen mot Norge 1996 avsnitt 76 og etterfølgende EMD-praksis, f.eks Strand Lobben mot Norge 2019, avsnitt 204.

²⁵ Se HR-2021-1437-A

²⁶ Haugli 2000 gjennomførte en analyse av fylkesnemndpraksis fra 1993. Havik 2000, og Havik, Hassel og Paulsson 2003 har undersøkt et mindre utvalg fylkesnemndsvedtak henholdsvis 1996 og 2001. Haugli og Havik 2010 har foretatt en begrenset analyse av fylkesnemnds- og lagmannsrettspraksis fra 2007 og 2008

²⁷ Gerds Andresen 2020. Se også Sørensen 2020 og Søvig 2020

fire til seks samvær per år. Høyesterett har i storkammeravgjørelsene uttrykkelig tatt avstand fra en slik standardisert praksis og understreket betydningen av konkrete individuelle vurderinger.²⁸ Det understrekes imidlertid at tidligere undersøkelser av praksis i samværssaker ikke nødvendigvis gir et fullstendig bilde av en samlet norsk samværspraksis. Det kan være grunn til å anta at de sakene som er klaget inn for EMD, og som utgjør grunnlaget for Høyesteretts beskrivelser av en standardisert praksis, er de sakene der det er gitt *minst* samvær, mens saker der det er gitt mye samvær, ikke er vurdert av EMD eller har vært gjenstand for nasjonal rettslig overprøving. EMD-sakene gir derfor ikke nødvendigvis et riktig bilde av norsk samværspraksis.

Høyesterett har i storkammersakene fra 2020 utpenslet normen for praksis ved fastsetting av samvær etter omsorgsovertakelse. Høyesterett påpeker at det i de sakene som bringes inn for EMD, gjennomgående anføres «at barnevernet og nasjonale domstoler har lagt for liten vekt på familiebåndene». Høyesterett uttaler om de norske avgjørelsene at her ”ligger hensynet til familiebånd en del ganger mer som en underforstått og delvis ikke uttalt forutsetning, mens hensynet til barnets beste trer tydeligst frem“ (avsnitt 83–85). Høyesterett presiserer at det skal «legges *avgjørende vekt* på å fastsette et samvær som er til barnets beste».²⁹ Samværet skal også fastsettes slik at båndene mellom foreldre og barn *kan styrkes og utvikles* (avsnitt 116 og 128), noe som innebærer samvær av et visst omfang.³⁰ Høyesterett presiserer videre at samvær skal fastsettes ut fra gjenforeningsmålet selv om det antas at plasseringen vil bli langvarig, «helt frem til en grundig og konkret vurdering på et senere tidspunkt eventuelt gir grunnlag for å oppgi dette målet».³¹ Dersom det antas at en plassering vil bli langvarig, med den konsekvens at gjenforeningsmålet blir umulig å opprettholde, må vilkårene for å forlate gjenforeningsmålet være oppfylt.³² Alternativt må et begrenset samvær begrunnes med at samvær vil utgjøre en urimelig belastning for barnet, eller at det vil skade barnets helse eller utvikling. Storkammeravgjørelsene understreker også at «[v]edtøkene etter barnevernloven må bygge på et tilstrekkelig og oppdatert beslutningsgrunnlag, inneholde en balansert og tilstrekkelig bred avveining og ha en tilfredsstillende begrunnelse» og at.

²⁸ HR-2020-661-S avsnitt 125

²⁹ HR-2020-662-S avsnitt 116

³⁰ Se Stang 2021

³¹ HR-2020-661 avsnitt 145.

³² Se Aune 2021 om vilkårene for å forlate gjenforeningsmålet

«hvilke krav som stilles, beror på omstendighetene i den enkelte sak og hva slags tiltak det er tale om».³³

3.4.2 Praksisfeltet har tatt signalene

Gjennomgangen av fylkesnemndvedtak viser at fylkesnemndene er blitt mer tilbakeholdne enn tidligere med tidlig å fastslå at en omsorgsplassering vil bli varig. Signalet til fylkesnemndene fra EMD og Høyesterett om ikke å treffe «prematurre» avgjørelser om plasseringens varighet, fremstår som innarbeidet i praksis. Lagmannsrettene ser ut til å ta mer uttrykkelig stilling til plasseringens varighet enn fylkesnemndene. Det er på mange måter naturlig siden lagmannsretten først får saken til behandling noe tid etter at den første gang ble behandlet. Tiden som har gått siden fylkesnemndas vedtak vil ofte kunne gi et tydeligere bilde av barnets og foreldrenes situasjon, og dermed et bedre grunnlag for å vurdere hvor realistisk utsiktene til en gjenforening vil være. Undersøkelsen viser at praksis i fylkesnemnder og lagmannsretter samsvarer med de føringer Høyesterett har gitt for hva som skal være gjeldende rett etter storkammeravgjørelsene.

Hovedinntrykket er at både fylkesnemnder og lagmannsretter fastsetter mer samvær enn det som var vanlig i tilsvarende saker tidligere. Vi har imidlertid ikke systematiske studier av praksis fra senere år, med unntak av en begrenset kartlegging.³⁴ Samværsomfanget varierer i praksis mellom såkalt «nullsamvær» og svært mye samvær (med overnatting), og vurderingen baseres på konkrete, individuelle avgjørelser. Samvær på åtte til tolv ganger i året fremstår som det klart vanligste. Materialet peker i retning av at lagmannsrettene utvider samværsomfanget noe i forhold til det som er fastsatt av fylkesnemnder og tingretter.

3.4.3 Barns medvirkning

Alle barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, har rett til å medvirke i alle forhold som vedrører dem, jf. GrL § 104 første ledd, bvl. § 1-6 første ledd (ny barnevernslov § 1-4), og barnekonvensjonen artikkel 12. Inntrykket både fra fylkesnemnd- og lagmannsrettspraksis er at barn som er *syv år eller eldre* får medvirke i spørsmålet om samvær, men at dette i mindre grad gjelder barn under syv år. Avgjørelsene peker i retning av at flere av barna i utvalget som er under syv år ikke er blitt hørt, ettersom det ikke fremgår noe om hva barnet har sagt, eller uttales direkte at barna ikke er hørt på grunn av lav alder. Det kan derfor stilles spørsmål ved om fylkesnemnder og lagmannsretter i tilstrekkelig grad ivaretar retten til medvirkning for barn som er under syv år. I de avgjørelsene der barnet er blitt hørt har barna

³³ HR-2020-661-S avsnitt 171

³⁴ Gerds-Andresen 2020

gjærne uttalt seg om *omfanget* av samværet, men det fremgår det ikke alltid hvorvidt barnet også har fått anledning til å si noe om *innholdet* i samværet, som hvilke aktiviteter barnet ønsker å gjøre sammen med foreldrene, eller hvor de ønsker at samværet skal finne sted, hvor lenge det skal vare og liknende. Her kan det være rom for forbedringer når det gjelder barns medvirkning i flere sider av samværet enn bare omfanget. Det fremgår også sjelden hva barna mener om *tilsyn*, noe som gir grunn til å stille spørsmål ved om barn gis anledning til å uttale seg om hva de tenker om tilsyn, hvem som skal være tilsynsperson og hvordan tilsynet gjennomføres. Dette samsvarer med det Forandringsfabrikken fant i sin kartlegging av barns erfaringer med medvirkning i samværsspørsmål.³⁵ Barns medvirkning behandles nærmere i kapittel 8.

3.4.4 Hensynet til barnets etniske, kulturelle og språklige bakgrunn

Barns rett til å ivareta og utvikle sin etniske, kulturelle, språklige og religiøse identitet fremgår blant annet av FNs barnekonvensjon artikkel 30 og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 (se kapittel 7). Lagmannsrettene tematiserer og vektlegger barns kulturelle rettigheter nokså gjennomgående. Fylkesnemndspraksis gir derimot ikke inntrykk av at kulturelle hensyn vurderes som relevante eller vektlegges i tilstrekkelig grad. I flere saker er slike hensyn ikke vurdert overhodet, selv om det fremgår at barnet har minoritetsbakgrunn. Det sies heller ikke noe i vedtakene om hvorfor hensynet til kultur, språk mv ikke har betydning. Det fremstår derfor som tilfeldig i hvilken grad kulturelle hensyn tematiseres og vektlegges av fylkesnemndene. Dette samsvarer med tidligere undersøkelser om vekten av hensynet til kultur i barnevernssaker.³⁶

Hensynet til ivaretagelse av barnets kulturelle identitet og tilknytning kan i noen tilfeller være et selvstendig argument for mer samvær og/eller tilbakeføring. Dersom utvidet samvær eller tilbakeføring av omsorgen kommer i konflikt med hensynet til barnets behov for beskyttelse og trygghet, har Høyesterett uttalt at hensynet til barnets beste skal gå foran: Kulturelle rettigheter skal respekteres og sikres «så langt dette er i samsvar med barnets beste og ikke kommer i konflikt med barnets grunnleggende rett til forsvarlig omsorg og beskyttelse».³⁷ I barnevernsloven av 2021 § 1-8 fremgår det at hensynet til barnets kulturelle bakgrunn skal hensyntas i alle faser av en barnevernssak. Dette vil måtte innarbeides mer systematisk både i barnevernstjenestenes og fylkesnemndenes praksis. Det bør fremgå av vurderingene hvorvidt

³⁵ Forandringsfabrikken 2021

³⁶ Hofman, S. 2010

³⁷ HR-2020-474-A avsnitt 55

og på hvilken måte kulturelle hensyn vurderes som relevante, hvilken vekt de tillegges og når slike hensyn eventuelt bryter med andre hensyn i vurderingen av barnets beste.

3.4.5 Barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep

EMK artikkel 8 (retten til *privatliv*), Grunnloven § 104 tredje ledd og barnekonvensjonen artikkel 19 pålegger myndighetene en aktiv plikt til å iverksette tiltak for beskytte barn mot vold, overgrep og andre alvorlige krenkelser av barnets integritet. Vold og overgrep som barnet er blitt utsatt for under foreldrenes omsorg, kan få betydning for om samvær fastsettes, og eventuelt hvor mye, og for om gjenforeningsmålet fastholdes eller ikke.

Myndighetenes handleplikt etter EMK og barnekonvensjonen omfatter også situasjoner der barn utsettes for slike krenkelser under samvær. Undersøkelsen av fylkesnemnds- og lagmannsrettspraksis viser at det varierer hvilken vekt det tillegges at barnet har blitt utsatt for vold eller overgrep under foreldrenes omsorg. For det første varierer det hvorvidt vold eller overgrep anses sannsynliggjort ut fra kravet til alminnelig sannsynlighetsovervekt. For det andre varierer det i hvilken grad fylkesnemndene og domstolene går inn i disse bevisvurderingene. Det kan ha å gjøre med en generell tilbakeholdenhet hos nemndsledere og dommere når det gjelder å konstatere som et faktum at det er begått vold eller overgrep i en sivil sak, der det ikke stilles de samme strenge kravene til bevis som i en straffesak, for å ivareta uskyldspresumsjonen i straffesaker. I de sakene der det foreligger en rettskraftig dom, legges det til grunn som bevist at barnet har vært utsatt for vold eller overgrep.

Lagmannsrettene går likevel i noe større grad enn fylkesnemndene inn i bevisvurderingene der det foreligger omstendigheter eller opplysninger som tilsier at barnet *kan* ha blitt utsatt for vold eller overgrep, og vektlegger dette i helhetsvurderingen. I fylkesnemndspraksis er det i flere av sakene som er gjennomgått, gjengitt dokumentasjon og opplysninger i faktum som klart peker i retning av at barnet har vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep, men uten at dette vektlegges ved spørsmålet om samvær. Materialet gir grunn til å stille spørsmål ved om fylkesnemndenes menneskerettslige plikt til å beskytte barn mot vold eller overgrep i disse tilfellene overholdes, og om gjenforeningsmålet i flere saker burde vært mer inngående drøftet med sikte på å *oppgi* dette for å sikre barnet nødvendig stabilitet og beskyttelse.

3.5 Innarbeiding av EMD-praksis i den nye barnevernsloven av 2021

3.5.1 Signalene fra EMD er innarbeidet i ny barnevernslov

I den nye barnevernsloven av 2021 er det foretatt en rekke endringer og presiseringer i forhold til loven av 1992, for å tydeliggjøre de kravene som følger av EMK artikkel 8 og de mange avgjørelsene mot Norge de senere årene. Som et ledd i Barnevernlovutvalgets arbeid ble det utført en egen utredning om menneskerettighetenes betydning for barnevernfeltet.³⁸ I høringsrunden om NOU 2016:16 foreslo Norges Institusjon for Menneskerettigheter (NIM) at det ble gjennomført en ny og mer oppdatert menneskerettslig utredning som følge av avgjørelsene i EMD og Høyesteretts storkammeravgjørelser fra mars 2020.³⁹ En oppdatert gjennomgang av menneskeretts-situasjonen på feltet ble innarbeidet i forarbeidene til barnevernsloven av 2021.⁴⁰ I kapittel 1 i den nye barnevernsloven er det innarbeidet flere sentrale menneskerettigheter og grunnleggende prinsipper. Det gjelder både rettsprinsipper nedfelt i EMK og i FNs barnekonvensjon. Disse rettsprinsippene og grunnleggende rettighetene var også gjeldende rett tidligere, men er nå synliggjort og tydeliggjort i lovteksten. Flere av dem ble også innarbeidet i Grunnlovens menneskerettskapittel E under revisjonen i 2014. Under gis en kort oversikt over innarbeidede menneskerettigheter og grunnprinsipper i barnevernsloven av 2021. De fleste menneskerettsbestemmelsene er inntatt i lovens overordnede, første kapittel.

3.5.2 Hensynet til barnets beste og retten til medvirkning

Bvl. § 1-3 stadfester hensynet til barnets beste som et grunnleggende hensyn, i tråd med barnekonvensjonen artikkel 3 (1) og Grunnloven § 104 andre ledd. Det er presisert at barnets egen mening skal være et sentralt moment i vurderingen av barnets beste. Barnets rett til medvirkning fremgår av bvl. § 1-4. Bestemmelsen viderefører gjeldende rett med en presisering om at barnet har rett til å uttale seg til barnevernet uten foreldrenes samtykke, og uten at foreldrene informeres om samtalen på forhånd, slik at det blir tryggere for barn å snakke.⁴¹ Det presiseres også at barn har rett til å bli informert om hva opplysningene de gir skal brukes til, hvem som kan få innsyn i dem, og en rett til å uttale seg før opplysningene deles videre.

³⁸ Sørensen 2016

³⁹ Prop. 133 L (2020-2021), s. 185

⁴⁰ Prop. 133 L (2020-2021), kapittel 3. Se nærmere avsnitt 7.3.4 for bakgrunnen for de nye menneskerettsbestemmelsene i lovens kapittel 1.

⁴¹ Se NOU 2016:16, avsnitt 16.6

3.5.3 Barns rett til beskyttelse og omsorg, retten til familieliv og det minste inngreps prinsipp

Bvl. § 1-5 fastslår barns grunnleggende rett til omsorg og beskyttelse, jf barnekonvensjonen artikkel 3 (2) og artikkel 19 og Grl. § 104 tredje ledd. EMD har i flere tidligere saker (mot andre land enn Norge), som gjelder *unnlatelse* av å gripe inn, fastslått at myndighetene har et aktivt ansvar for å beskytte barn og andre sårbare personer mot alvorlige krenkelser av deres integritet og rett til *privatliv* etter EMK art. 8.⁴² Bestemmelsen henger sammen med barns rett til nødvendig hjelp fra barnevernet i § 1-6. Brudd på retten til hjelp kan utløse erstatningsansvar. § 1-5 er ny og ment å styrke barns rettsvern mot vold, overgrep og annen omsorgssvikt. Det presiseres at barnets rett til beskyttelse og omsorg 'fortrinnsvis' skal ivaretas 'i egen familie'. Dette er ment å understreke retten til familieliv, og indikerer at barnevernets generelle ansvar for barn er et sekundært ansvar. Foreldrene har primæransvaret, og hjelp bør derfor i utgangspunktet gis i hjemmet dersom dette er tilstrekkelig for å sikre barnet god nok omsorg og beskyttelse.⁴³ § 1-5 andre ledd lovfester også det minste inngreps prinsipp, jf kravet om nødvendighet og proporsjonalitet i EMK artikkel 8 (2) og Grl. § 102. I barnevernloven av 1992 fremgår dette prinsippet av § 4-3 om undersøkelse, § 4-4 sjette ledd om frivillig plassering utenfor hjemmet, og som et vilkår for omsorgsovertakelse i § 4-12 andre ledd.

3.5.4 Hensynet til barnets kulturelle bakgrunn, plikt til å samarbeide med barn og foreldre og involvere nettverk

Barns og familiers kulturelle bakgrunn har vært et viktig tema i flere av avgjørelsene fra EMD som omhandlet barn med minoritetsbakgrunn. Loven har fått en ny bestemmelse i § 1-8 med et krav om ivaretagelse av barns og foreldres kulturelle rettigheter. I alle faser av barnevernssaken er barnevernet pålagt å ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn. Kravet om hensyn til kulturell bakgrunn gjelder ikke bare ved avgjørelser, men også for handlinger og generelt i saksbehandlingen.⁴⁴ § 1-9 første ledd pålegger barnevernet å samarbeide med barnet og foreldrene. Bestemmelsen er en videreføring av gjeldende rett. Andre ledd er ny og pålegger barnevernet å legge til rette for å involvere barnets familie og nettverk.

3.5.5 Et eget kapittel om samvær i loven

Bestemmelsene i ny lov om samvær er mer detaljerte og presiserer flere elementer av menneskerettighetene enn loven av 1992 § 4-19. Samvær har fått et eget kapittel 7 i ny lov.

⁴² Stang 2016

⁴³ Prop. 133 L (2020-2021), spesialmerknadene til bestemmelsen

⁴⁴ Prop. 133 L (2020-2021), spesialmerknadene til bestemmelsen.

Det rettslige utgangspunktet om gjensidig samværsrett mellom barn og foreldre fremgår av § 7-1. Det fremgår også at 'annet' kan bestemmes. Det vil være aktuelt dersom samvær kan være skadelig for barnet, eller der det etter annen lovgivning er besluttet besøksforbud, jf. § 7-2 siste ledd. § 7-2 andre ledd presiserer at beslutningen om samvær skal baseres på en konkret, individuell vurdering. Dette er et 'svar' på EMDs kritikk i flere av sakene mot Norge, om standardpregede og overfladiske vurderinger på for tynt grunnlag. Det presiseres også hvilke momenter som skal vektlegges i vurderingen av barnets beste. Disse momentene er en kodifisering av rettspraksis.⁴⁵ Bestemmelsen presiserer videre at samvær skal være til barnets beste. Det vil derfor være i strid med bestemmelsen å fastsette et samvær eller gjennomføre samværet på en måte som ikke er i barnets beste. Det innebærer at hensynet til barnets beste skal gå foran hensynet til foreldrenes rett til familieliv og deres ønske om mer samvær dersom dette ikke anses å være til barnets beste. I bestemmelsens tredje ledd tydeliggjøres EMDs krav til når inngrep i samværsretten kan være så omfattende at samværet sterkt begrenses eller bortfaller; det kreves da «sterke og spesielle grunner».⁴⁶ § 7-2 fjerde ledd presiserer at fylkesnemnda har adgang til å sette begrensninger i kontakten mellom barn og foreldre på samme vilkår som for avskjæring av samvær. § 7-3 fastslår at også andre som har hatt omsorgsansvar for barnet forut for omsorgsovertakelsen, for eksempel besteforeldre, kan kreve at barneverns- og helsenemnda⁴⁷ tar stilling til om de har rett til samvær med barnet. Dette vil ofte være personer som kan sies å ha et etablert familieliv med barnet og som dermed vil kunne ha rett til samvær etter EMK artikkel 8, dersom samvær vil være til barnets beste. Barn har en rett til samvær med søsken som barnet har et etablert familieliv med. Dette følger av EMK artikkel 8 og rettspraksis fra EMD.⁴⁸ § 7-5 pålegger derfor barnevernstjenesten å sørge for at barnet gjennom samvær og kontakt får mulighet til å styrke båndene til søsken eller andre som barnet har et etablert familieliv med og har nære bånd til. For at barnet skal få muligheten til å styrke båndene til søsken, må samværet utformes slik at en utvikling av relasjonen blir mulig. Foreldre eller andre kan ikke kreve samvær med barnet dersom samvær vil kunne skade barnets helse og utvikling eller utsette barnet for en urimelig belastning.⁴⁹

⁴⁵ Se Stang og Baugerud 2018. Rapporten inneholder forslag til utforming av samværbestemmelser i ny barnevernlov i rapportens kapittel 7, og mange av disse forslagene er fulgt opp i ny barnevernlov.

⁴⁶ Se Aune 2021. Nærmere om innholdet i kravet til 'sterke og spesielle grunner', se Stang og Baugerud 2018, avsnitt 3.4

⁴⁷ I ny barnevernslov endrer fylkesnemnda navn til 'barneverns- og helsenemnda'.

⁴⁸ EMD fastslo samværsrett for søsken allerede i Olsson mot Sverige (1), 1988

⁴⁹ HR-2020-661-S, HR-2020-662-S, HR-2020-663-S

Samvær skal heller ikke legges *tett opp* til grensen for urimelig belastning slik at barnet presses mot sin tålegrense.⁵⁰ Hvorvidt barnets helse og utvikling kan utsettes for skade, eller barnet for en urimelig belastning, må avgjøres etter en konkret vurdering. I denne vurderingen vektlegges blant annet barnets alder, 'sårbarhet', herunder graden av omsorgssvikt barnet har vært utsatt for og hvilke konsekvenser barnets tidlige erfaringer med omsorgssvikt har hatt for barnets fungering (for eksempel utviklingstraumer), om barnet har spesielle behov som krever særlig tett og kompetent oppfølging (for eksempel utviklings- eller atferdsforstyrrelser, kronisk sykdom), barnets reaksjoner etter samvær og barnets egen mening.⁵¹ Etter § 7-6 andre ledd er barnevernstjenesten pålagt å evaluere samværsordningen «med jevne mellomrom», med sikte på å justere samværsplanen. Det kan både være aktuelt å utvide samværet og å innskrenke det. Det fremgår av forarbeidene at dersom barnevernstjenesten mener at det samværet som er besluttet av nemnda (eller domstolen) ikke lenger er til barnets beste, må barnevernstjenesten fremme ny sak for nemnda for å innskrenke samværet.

3.5.6 Mer omfattende oppfølgingsplikt

Nytt i loven av 2021 er også et eget kapittel om oppfølging av foreldre etter alle typer av tiltak. Plikten til oppfølging etter omsorgsovertakelse fremgår også av bvl. av 1992 § 4-16, og etter hjelpetiltak av § 4-5, men oppfølgingsplikten er gjort mer omfattende og konkret i ny lovs kapittel 8 og omfatter også akutt-tiltak, ettervern, tiltak om plassering i barneverninstitusjon og tiltak for barn utsatt for menneskehandel. Oppfølgingsplikten etter akutt-tiltak er ny. Etter § 8-3 tredje ledd skal barnevernstjenesten legge til rette for at foreldrene skal få tilbake omsorgen, såfremt hensynet til barnet ikke taler mot det. Dette er en konkret lovfesting av plikten til å arbeide for gjenforeningsmålet etter EMK.

Barnevernstjenesten skal systematisk og regelmessig vurdere om omsorgen skal oppheves eller om tiltaket skal endres. Dette understreker hovedregelen om at omsorgsovertakelse skal være midlertidig, og motvirker at det på et for tidlig tidspunkt tas stilling til at plasseringen skal være varig, uten at dette senere justeres dersom foreldrene gjenvinner omsorgsevnen. Bestemmelsen er et tydelig svar på EMDs kritikk. I omsorgsplanen som skal utarbeides, skal det også beskrives hva slags oppfølging som eventuelt skal til for at foreldrene kan få tilbake omsorgen. Dette vil også kunne innvirke på samværsplanen, formålet med samværene og måten samværene gjennomføres på, og reglene om samvær i kapittel 7 bør derfor ses i sammenheng med oppfølgingsplikten.

⁵⁰ HR-2021-474-A avsnitt 45

⁵¹ Se Alvik 2021 avsnitt 4.12, 4.13 (fylkesnemndpraksis) og 5.10 og 5.11 (lagmannsrettspraksis).

3.5.7 En balansert interesseavveining

EMD påpeker i mange av avgjørelsene mot Norge at der hensynet til barnets behov for omsorg og beskyttelse står i motsetning til, eller kan gripe inn i foreldrenes rett til familieliv, må det foretas en balansert interesseavveining mellom de to hensynene der det legges stor vekt på hensynet til barnet.⁵² Dette er gjentatt i storkammersakene fra Høyesterett i etterfølgende rettspraksis, og presisert flere steder i forarbeidene til ny barnevernslov.⁵³ Forarbeidene til barnevernsloven klare på at hensynet til barnet skal gå foran hensynet til foreldrene ved vurdering av om et tiltak er nødvendig:

«Barnevernets arbeid skal bygge både på retten til familieliv og barns rett til omsorg og beskyttelse, men departementet viser til at barnets beste fortsatt skal være lovens mest sentrale hensyn, se proposisjonens kapittel 7.1 om reguleringen av barnets beste (...). Departementet viser også til at der det er konflikt mellom barnets og foreldrenes interesser, må det gjøres en avveining mellom disse interessene. Hensynet til barnet skal gå foran hensynet til foreldrene når vilkårene for tiltaket er oppfylt og tiltaket etter en samlet vurdering er nødvendig for å ivareta barnets beste.»⁵⁴

3.6 Kort oppsummering av den rettslige situasjonen

Det rettslige utgangspunktet etter barnevernloven av 1992 er, på samme måte som etter EMD-praksis, at en omsorgsovertakelse skal være midlertidig, og at barnet skal tilbakeføres til foreldrene og omsorgsvedtaket opphøre når det er overveiende sannsynlig at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg, bvl. § 4-21 første ledd. Bestemmelsens andre ledd åpner for at det kan gjøres unntak fra gjenforeningsmålet dersom barnet har knyttet seg så sterkt til mennesker og miljø der det er, at det vil medføre alvorlige problemer for barnet å bli flyttet. Også EMDs praksis åpner for å gjøre unntak fra målet om gjenforening i slike tilfeller.⁵⁵ I ny barnevernlov av 2021 er dette utgangspunktet videreført i § 5-7 første ledd.

Norsk praksis har vært kritisert i flere av EMD-avgjørelsene for ikke i tilstrekkelig grad å ivareta et mål om gjenforening i sitt arbeid, for eksempel knyttet til samværsomfang, men lagt til grunn at plasseringen vil bli varig allerede ved tidspunktet for omsorgsovertakelsen. I slike tilfeller er det gjerne blitt besluttet så lite samvær at dette i seg selv har vært til hinder for en

⁵² EMD bruker ulike begreper knyttet til vektspørsmålet; barnets beste omtales som både et overordnet, et dominerende hensyn, et avgjørende hensyn, et grunnleggende hensyn mv.

⁵³ Alvik 2021 og Prop. 133 L (2020-2021), se f.eks avsnitt 11.1.

⁵⁴ Prop. 133 L (2020-2021), avsnitt 7.3.5.4

⁵⁵ Se Aune 2021

utvikling av relasjonen mellom barn og foreldre, noe som bør være et formål med samværene ifølge EMD. EMD har i flere av sakene mot Norge presisert at samvær skal fastsettes slik at tilknytningen mellom barn og foreldre *styrkes og utvikles* med sikte på gjenforening. Norsk praksis fra barneverns- og helsenemndene og domstolene har fulgt opp dette.

Selv om et formål med samvær er å utvikle relasjonen og styrke tilknytningen mellom barn og foreldre, legger både EMD og Høyesterett til grunn at samværet har en *egenverdi* utover dette. Det betyr at også i tilfeller der det er grunnlag for å *oppgi* målet om gjenforening/tilbakeføring, vil det kunne være både viktig og nødvendig å opprettholde samværet, forutsatt at dette også anses å være til barnets beste.

Det må foreligge «spesielle og sterke grunner» for å forlate gjenforeningsmålet, og for å avskjære eller sterkt begrense samvær.⁵⁶ Terskelen for så sterke inngrep i samværsretten at kravet om sterke og spesielle grunner kommer til anvendelse går ved 8-12 årlige samvær. Dette følger av nyere høyesterettspraksis som har justert denne terskelen.⁵⁷ Kravet om sterke og spesielle grunner vil være oppfylt dersom foreldrene anses *særlig uegnet*, noe som skal svært mye til.⁵⁸ Videre vil kravet om sterke og spesielle grunner være oppfylt dersom det å arbeide for et fortsatt gjenforeningsmål, for eksempel i form av (mer) samvær, *kan skade barnets helse og utvikling* eller utsette barnet for en *urimelig belastning*.⁵⁹ Endelig vil gjenforeningsmålet kunne fravikes dersom det *har gått betydelig tid siden omsorgsovertakelsen* slik at barnets behov for å fortsette en stabil tilværelse i fosterhjem veier tyngre enn hensynet til gjenforening/tilbakeføring.

Dersom målet om gjenforening fastholdes, kan hensynet til barnets beste tilsi at barnet kan utsettes for en viss belastning for å kunne opprettholde tilknytningen til foreldrene, forutsatt at belastningen ikke overstiger terskelen for det «urimelige». Belastningen på barnet må heller ikke ligge tett opp til denne grensen.⁶⁰ Barnet skal ikke presses mot sin tålegrense. Samværet skal utformes slik at det etter en totalvurdering kan anses å være til barnets beste. Det vil avhenge av det konkrete faktum hvilke hensyn som blir avgjørende i denne vurderingen. Momenter av betydning er barnets tilknytning til foreldre og fosterforeldre, barnets helse, livssituasjon og arten av omsorgssvikt barnet tidligere er blitt utsatt for, samt barnets

⁵⁶ Se Alvik 2021, avsnitt 3.9

⁵⁷ HR- 2021-1437-A. Tidligere gikk denne terskelen i norsk rett ved 2-4 samvær i året, se Stang og Baugerud 2018, avsnitt 3.4.2

⁵⁸ Se bl.a. Stang og Baugerud 2018 avsnitt 3.4, Alvik 2021, særlig avsnitt 4.8.3 og 5.7.4

⁵⁹ Se Alvik 2021, avsnitt 3.14, 4.13 og 5.11

⁶⁰ HR-2021-474-A avsnitt 45

individuelle behov og barnets egen mening. Jo eldre barnet er, jo tyngre vil barnets eget ønske veie i denne vurderingen. I en avgjørelse fra 2022 legger Høyesterett stor vekt på barnets sterke motstand mot mer samvær enn to ganger pr år, ved vurderingen av samværets omfang. Barnet gir i denne saken eksplisitt uttrykk for at hun ikke vil orke samvær mer enn to ganger i året.⁶¹

Hvilket samvær som er til barnets beste beror på konkrete og individuelle vurderinger. Det kan på den bakgrunn ikke oppstilles noen standard for omfanget av samværsretten. Dette er nettopp ett av de forholdene EMD har kritisert norsk praksis for; at man har lagt til grunn en for standardpreget norm for beslutninger om samvær i de sakene som har vært til behandling i EMD. Det kan imidlertid reises spørsmål ved om norsk praksis nå er i ferd med å utvikle en *ny standard på 8-12 samvær*; en ny 'minstenorm'. Foreløpig har vi ikke grunnlag for å fastslå at det er tilfelle, men vårt materiale viser at det er dette omfanget de fleste samværsordningene ligger på (se kapittel 4). Det kan derfor bli viktig å følge med på praksis fremover.

⁶¹ HR-2022-2292-A, se særlig avsnittene 61-63 og 67- 69

Kapittel 4 Erfaringer fra saksansvarlige i barnevernstjenestene (Surveystudien)

Elisabeth Backe-Hansen

4.1 Innledning

I dette kapitlet presenterer vi resultater fra den elektroniske spørreundersøkelsen til landets barneverntjenester. En viktig målsetting med surveystudien var for det første å få en bred kartlegging av hvordan samvær praktiseres. Vi har blant annet undersøkt samværets hyppighet, varighet, hvor samvær arrangeres og hvem som er til stede. Det er de saksansvarlige⁶² i barnevernstjenestene som er informanter i undersøkelsen. De administrerer samværsordningene og har ansvaret for å lage og justere samværsplaner, og eventuelt fremme forslag for barneverns- og helsenemnda om begrensninger i samværet eller avskjæring av samvær. Utvidelse av samvær kan barnevernstjenesten selv beslutte. De saksansvarlige har ansvaret for å følge opp hvordan samværene fungerer for barn, foreldre og fosterforeldre og bistå hvis det oppstår problemer. Deres innspill har generelt stor betydning, og det er nyttig å få nærmere kunnskap om hva som eventuelt påvirker informantene til å foreslå innskjerpinger i eksisterende ordninger. Svar på disse spørsmålene presenteres og diskuteres i kapitlets tredje del, etter en presentasjon av framgangsmåten og utvalget og en diskusjon av målsettingen med samvær slik informantene vurderer det.

Fordi saksansvarlige har en sentral posisjon i arbeidet med samværsordninger er det for det andre viktig å undersøke hva de tenker om målsettingen med samvær, og i hvor stor grad målet om gjenforening som følger av barnevernloven § 4-21 og dommene i EMD, er en sentral del av deres vurderinger. Videre er det av betydning hvordan de vurderer sentrale temaer som barn og unges medvirkning, samt deres reaksjoner i forbindelse med samvær. Resultater om disse spørsmålene presenteres i kapitlets andre, fjerde og femte avsnitt. Kapitlet avsluttes med en oppsummering av de viktigste resultatene.

⁶² Uttrykket "saksansvarlig" er brukt her fordi informantene har svart i forhold til saker de har ansvaret for. Vi ønsket å unngå bruk av "saksbehandler" og "kontaktperson" fordi begrepsbruken veksler, og vi ikke vet hva som brukes i de tjenestene som har besvart undersøkelsen.

4.2 Nærmere presentasjon av framgangsmåten og utvalget

4.2.1 Hensikten med den elektroniske spørreundersøkelsen

Det foreligger lite kunnskap om hvordan samværsordninger praktiseres, og hva slags avveininger saksansvarlige kan gjøre. En viktig hensikt med spørreundersøkelsen var å kartlegge hvordan samværsordninger praktiseres, gjennom å be saksansvarlige i landets barneverntjenester om å beskrive sakene de hadde ansvar for. Målsettingen var å få til en breddeundersøkelse, der resultatene kunne supplere funn fra de andre delstudiene i dette prosjektet (særlig nettstudien og casestudien, og i noen grad den juridiske delstudien). Følgelig stilte vi spørsmål om hvordan samværsordninger organiseres mht. hyppighet, varighet, hvor de blir arrangert og hvem som er til stede. Andre spørsmål handlet for eksempel om samværsplaner, justeringer underveis, hva slags reaksjoner barna og ungdommene kan ha, og på hvilke måter barn og unge medvirker når det gjelder organisering og endring av samvær. Utvalget skulle begrenses til saker der plasseringen var skjedd i medhold av bvl. 4-12. Vi ønsket opplysninger om mange nok saker til at det skulle gå an å se på undergrupper, for eksempel 4-500 saker. Det totale antallet ble 525. Ut fra hensikten med undersøkelsen ville det primært være snakk om deskriptive, statistiske analyser. Undersøkelsen var anonym, og trengte derfor ikke egen tillatelse fra Norsk Senter for forskningsdata (tidligere: Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste; NSD).

4.2.2 Framgangsmåte

Spørsmålene i undersøkelsen ble først formulert i prosjektgruppa, med utgangspunkt i delprosjektets problemstilling om en kartlegging av dagens praksis. Dernest ble utkastet sendt ut til et antall ressurspersoner, det vil si barnevernsarbeidere vi kjente til som vi visste har lang erfaring med samværssaker, både som saksbehandlere og som ledere. I alt åtte ressurspersoner ga verdifulle tilbakemeldinger, som førte til forbedringer av skjemaet før undersøkelsen ble sendt ut. Det endelige skjemaet hadde i alt 34 spørsmål, hvorav seks ga anledning til egne kommentarer. Disse feltene ble brukt av mange saksbehandlere, noe som ga rike tilleggsdata. I tillegg kunne informantene skrive egne kommentarer helt til slutt i skjemaet.

Portalen «nettskjema.no» ble brukt, fordi den har et enkelt brukergrensesnitt og administrerer innkomne skjemaer slik at det går an å konstruere filer til videre databehandling. Ifølge nettstedet nettskjema.no er dette Norges sikreste og mest brukte løsning for datainnsamling til

forskning. Tjenesten brukes av alt fra sykehus til undervisningsinstitusjoner og private bedrifter, og OsloMet er en av de faste brukerne.

Skjemaet ble sendt elektronisk til landets barnevernledere, det være seg i kommuner, kommunedeler, byer eller bydeler. Hvis enheten hadde mindre enn fem barn og unge plassert i fosterhjem eller institusjon, skulle de ikke delta. De saksansvarlige kunne imidlertid ha færre enn fem saker de var ansvarlige for. Hele prosessen var anonym, så vi vet ikke mer om den geografiske fordelingen enn kommunestørrelse.

Lederne ble bedt om å videresende lenken til skjemaet til de av deres saksbehandlere som hadde ansvar for plasserte barn og unge. Vi vedla også et informasjonsskriv som ble videresendt til saksbehandlerne, foruten et generelt anbefalingsskriv fra Bufdir. Vi presiserte at vi ønsket kartlegging av saker der plasseringen hadde skjedd i medhold av bvl. § 4-12, uavhengig av typen fosterhjem eller institusjon det var snakk om. Vi brukte Kommunenes Sentralforbunds adresseliste, og supplerte denne med egen sjekk når enkeltsendinger kom i retur. Skjemaet ble purret i alt to ganger.

Da vi avsluttet datainnsamlingen i mars/april 2022, hadde vi fått inn kartlegginger fra i alt 525 saker, det vil si litt flere enn de 4-500 vi tenkte oss i utgangspunktet. 23 (4,3 %) var i institusjon, resten eller 95,7 % var i fosterhjem. I alt 72 saksbehandlere sto for disse sakene, noe som gir en gjennomsnittlig saksmengde per informant på 7,3 kartlagte saker. Spredningen var fra 1 sak til 16 saker per saksansvarlig.

Skjemaet ble lastet ned av 158 saksbehandlere som dermed indikerte at de ønsket å delta i undersøkelsen. Det gir en svarprosent på 46. Dette kan skyldes at skjemaet ble opplevd som for vanskelig og tidkrevende for noen, ved siden av at noen hadde ansvaret for ganske mange saker. Tiden som ble brukt for å fylle ut skjemaet varierte fra 14 minutter til 2 timer og 28 minutter.

Noen kommentarer fra deltakerne utfyller bildet:

«Bra og omfattende nok til forhåpentligvis å gi et godt bilde av dagens praktisering»

«Spennende, men litt omfattende. Burde kanskje stått i starten hvor lang tid det vil ta å fylle ut skjema»

«For omfattende for å kunne gi gode svar på i en hektisk hverdag»

«Noen av spørsmålene var litt vanskelige å svar på. For eksempel har jeg to barn i alderen 7-12 år, og de har ulike reaksjoner både før og etter samvær»

«Veldig langt og jeg ble forvirret på de første spørsmålene da noe sto i nåtid og noe i fortid. Jeg valgte å svare ut fra nåtid. For mye har forandret seg i forhold til hva som var og hva som er for

eksempel i samvær. Jeg svarte hva som praktiseres i dag og ikke ut i fra hva nemnd eller retten har bestemt».

Med andre ord var det fortsatt, etter bearbeiding på grunnlag av det utkastet som ble sendt til utvalgte, erfarne barnevernsarbeidere, problematisk for en del å besvare skjemaet fordi virkeligheten stadig er mer komplisert enn det man greier å få fram gjennom et spørreskjema. Samtidig har vi fått mange og utfyllende svar som nettopp gir et bilde av kompleksiteten og variasjonene når barn og unge under barnevernets omsorg skal ha samvær med sin opprinnelsesfamilie.

4.2.3 God variasjon i svarene og god spredning i størrelsen på barnevernstjenestene
Per 31.12.2021 var 13 508 barn og unge plassert utenfor hjemmet enten som omsorgstiltak eller hjelpetiltak, hvorav 7 658 eller 56.6 prosent var definert som omsorgstiltak. (Kilde: SSBs barnevernsstatistikk). Plassering av unge over 18 år vil imidlertid være definert som hjelpetiltak uansett. 525 saker er ikke mye i forhold til mer enn 7 500. Antallet saker der samværsordningene er kartlagt, er imidlertid så vidt stort at vi får fram **god variasjon** for eksempel i måten samvær organiseres på mht. omfang, med hvem, hvordan og hvor ofte, hvordan barn og unge medvirker og ikke, og hva slags reaksjoner de kan ha. En del av spørsmålene, særlig om reaksjoner i forbindelse med samvær og barn og unges medvirkning, skiller også på alder. Dette gjør det mulig å se nærmere på hva slags betydning alder kan ha når det gjelder barn og unges reaksjoner på og opplevelse av samvær.

De 72 saksbehandlere representerer ikke 72 barneverntjenester, og på grunn av anonymiteten i undersøkelsen er det heller ikke mulig for oss å vite hvor mange informanter som kommer fra samme barneverntjeneste. Vi har imidlertid spurt om kommunestørrelse, som igjen vil si noe om variasjoner i størrelsen på barnevernstjenestene. Som tabell 1 viser, er det god spredning her.

Tabell 4.1. Fordeling av informanter på kommunestørrelse (N=72)

Kommunestørrelse	Antall	Prosent
Færre enn 5 000 innbyggere	12	16,7
5 000-9 000 innbyggere	9	12,5
10 000-19 000 innbyggere	14	19,4
20 000-49 000 innbyggere	17	23,6
Flere enn 50 000 innbyggere	20	27,8
Sum	72	100

4.2.4 Forutsetningene for å analysere materialet

Som nevnt tidligere, består utvalget av 525 saker fordelt på 72 saksansvarlige. Spredningen var fra en til 16 saker per saksansvarlige. De informantene som hadde flest saker, fikk dermed en mer tidkrevende oppgave når de skulle svare på spørsmål som krevde data om plasseringen, og ikke bare data om hvordan den enkelte saksansvarlige vurderte pågående samværsordninger.

Siden undersøkelsen er anonym, har vi ikke hatt muligheter for å følge den enkelte informantens svar på alle spørsmålene. Vi vet det kan være skjevheter i svarene fordi enkeltinformanter har svart om ulikt antall samværsordninger, men vi har ikke muligheter for å finne ut hvordan dette har slått ut. Derfor har vi begrenset oss til oppstillinger av svarene i tabellform med antall og prosentvise fordelinger av svarene, foruten å se på tendenser i materialet der det har vært mulig. I tillegg har vi relatert kjennetegn ved utvalget til annen, tilgjengelig statistikk og forskning der dette har vært mulig.

Informasjon om utvalget

Vi stilte en god del spørsmål om kjennetegn ved plasseringene, som til sammen ga et bilde av for eksempel hvor mange av de involverte barna som var plassert i familie eller nettverk, om de var i plasseringer i regi av det offentlige eller private aktører, osv. Dette ga et visst inntrykk av hvordan utvalget som helhet plasserer seg i forhold til statistikk om fosterhjems- og institusjonspopulasjonen som helhet.

Barna og ungdommene i fosterhjem

I alt var 61 prosent av barna (307) plassert i ordinære fosterhjem, mens 21 prosent (105) var i fosterhjem hos slekt eller nettverk⁶³. På landsbasis⁶⁴ gjaldt dette henholdsvis 60 og 29 prosent av i alt 10 607 plasserte barn og unge (SSB, barnevernsstatistikken, tabell 10662). Med andre ord var andelen i ordinære fosterhjem i vårt utvalg omtrent den samme, mens andelen hos slekt og nettverk var lavere.

I alt var også 62 prosent av barna (311) i fosterhjem der en eller begge fosterforeldre var helt eller delvis frikjøpt fra sitt vanlige arbeid, eller som hadde forhøyet godtgjørelse eller utgiftsdekning i henhold til KS satser. Dette vil vanligvis tilsi at fosterbarna har en del spesielle oppfølgingsbehov som gjør det vanskelig for en eller begge fosterforeldre å kombinere oppgaven med å være i full jobb. Dessuten kan noen fosterbarn trenge særskilte

⁶³ De resterende kunne for eksempel være i statlige familiehjem eller i private løsninger i regi av Bufetat

⁶⁴ Vi har valgt å sammenlikne tallene i utvalget med SSBs tall per 31.12, ikke i løpet av året

tilpasninger i hjemmet som vil koste ekstra. Se for øvrig Bufdirs faglige anbefalinger for standardiserte, økonomiske rammebetingelser for fosterhjem (punkt 4.3, Fosterhjemstrategi - Bufdirs arbeid med tiltakene i regjeringens fosterhjemstrategi 2021-2025 – et trygt hjem for alle; Bufdir.no).

Det føres ikke lenger statistikk over hvor mange barn og unge som er i det som tidligere ble kalt forsterkede fosterhjem⁶⁵, så her har vi ikke nyere tall enn fra 2012. Den gangen opererte man dessuten bare med to generelle kategorier, nemlig forsterket fosterhjem utenfor eller i slekt og nettverk. I 2012 gjaldt dette 47 prosent av de som var i fosterhjem (SSB, barnevernsstatistikken, tabell 09075).

I alt hadde så 27 prosent av barna som var omfattet av samværsordningene (184) utenlandsfødte foreldre. Per 31.12.2021 gjaldt dette 11,4 prosent av barn med barnevernstiltak på landsbasis (SSB, barnevernsstatistikken, tabell 11298, to utenlandsfødte foreldre). Her var igjen andelen i vårt utvalg noe høyere. Samtidig ble det ikke opplyst om bruk av tolk i mer enn 14 av de 184 sakene. Igjen vet vi ikke hvilke avveininger som gjøres når man vurderer bruk av tolk, eller hvor mange av de utenlandsfødte foreldrene som faktisk trenger tolk, men det er rimelig å se nærmere på hvordan dette vurderes og i hvilken grad det brukes ved gjennomføring av i samvær (se også kapittel 7).

Avslutningsvis spurte vi de saksansvarlige om barna og ungdommene i fosterhjem var plassert sammen med søsken eller hadde søsken som var plassert andre steder. Dette viste seg å gjelde henholdsvis 17 prosent (87) og 37 prosent (184) av sakene. Antallet plassert sammen med søsken var langt lavere enn det som framkom i Winsvold med flere (2012), der en kartlegging viste at litt over enn 40 prosent bodde i fosterhjem sammen med søsken. Men i og med at vi ikke har spurt om årsaker til at søsken er plassert sammen eller hver for seg, kan vi ikke utdype dette ytterligere. Vi vet for eksempel ikke om det er snakk om halv- eller helsøsken, om de har vokst opp sammen, om det er stor aldersforskjell, eller hvordan relasjonen mellom søsknene er. Det foreligger heller ikke offentlig statistikk om søskenplasseringer.

Alt i alt vil vi konkludere med at utvalget i surveystudien viser god spredning, og at fordelingene enten er ganske like, eller ikke avviker veldig mye fra landsdekkende statistikk

⁶⁵ Forsterket fosterhjem var en samlekategori som inkluderte frikjøp fra arbeid for å være hjemme med fosterbarn i kortere eller lengre tid, høyere arbeidsdekning eller utgiftsdekning, ekstra veiledning og oppfølging eller andre tiltak som kunne styrke fosterhjemmet (se Strand & Grønningsæter, 2013).

det er mulig å sammenlikne utvalget med. I tillegg vil vi påpeke at utvalget ser ut til å bestå av en ganske stor andel barn og unge med særlige problembelastninger, ettersom fosterhjemmene hadde ulike forsterkninger i form av ekstra ressurser i noe over 60 prosent av sakene.

Institusjon

I alt var 22 barn og unge i institusjon. Tallet er svært lite, og vi skiller derfor ikke mellom fosterhjem og institusjonen i beskrivelsen av funnene.

4.3 Mange ulike formål med samvær slik saksansvarlige ser det

4.3.1 Innledning

I utlysningen av samværsprosjektet poengteres betydningen av gjenforeningsmålsettingen med samvær, i tråd med barnevernloven og EMD-dommene. Samtidig kan det tenkes en rekke andre målsettinger med samvær, enten parallelt med eller i tillegg til koblingen mellom samvær og tilbakeføring. Vi var derfor interessert i å undersøke nærmere hvilke formål de saksansvarlige syntes var viktige med samvær. Det viste seg at ganske få nevnte gjenforeningsmålsettingen eksplisitt, selv om noen kunne si at tilbakeføring alltid skal være en målsetting, at man må ha in mente at det kan være målsettingen, eller at man skal jobbe for en eventuell tilbakeføring.

Informantene kunne referere til både ett og flere andre formål. Det første av disse var knyttet mer generelt til kjennskap til egen historie og betydningen av å opprettholde relasjoner. Dette er en del av gjenforeningsmålet, men er også viktig selv om det ikke er aktuelt at barnet eller ungdommen flytter tilbake til foreldrene.

4.3.2 Kjennskap til egen historie og betydningen av å opprettholde relasjoner

Mange poengterte betydningen av å beholde, gjenopprette og videreutvikle en god relasjon til opprinnelsesfamilien, uten at det nødvendigvis måtte knyttes til en tilbakeføringsmålsetting. Det var heller snakk om å sikre at barna kunne oppleve en relasjon til flere personer, oppleve at flere er glade i dem, og opprettholde kontinuitet i livene sine gjennom å kunne trekke tråder mellom situasjonen før og nå.

«Viktig å få beholde en god relasjon til både foreldre, besteforeldre og ellers familienettverk hvor det lar seg gjøre. Godt for barna å se at alle vil deres beste og at mange er glad i de.»

«At de får treffe hverandre, opprettholde kontakten til biologisk familie.»

«Kjennskap til sitt biologiske opphav, bevare relasjoner (der det er relasjon) barnet kan få en forståelse for hvorfor de bor i fosterhjem.»

4.3.3 Samvær er viktig for barnas identitetsutvikling

Noen var også opptatt av at samvær er viktig for barnas identitetsutvikling:

«Kontakt og relasjon med foreldre og andre i familien. Om foreldre ikke god nok daglig omsorg, kan være svært god samværsomsorg. Bevare identitet, kultur og familiens bånd. Særlig for ungdommer viktig med involvering og medvirkning til gode former for samvær som er mest mulig naturlig for dem - avklaring av relasjon til sine nærmeste i biologisk familie erfart viktig for veien inn i voksenlivet.»

«For sin egen identitet nå og i voksen alder. Samt kunne ha sin biologiske familie og kjenne de. Spesielt i forhold til søsken, som har ofte samme historie og de kan følge hverandre livet igjennom. Barnet kan være så heldig å få en stor utvidet familie dersom samarbeid er bra og foreldrene har ressurser nok til å klare dette.»

4.3.4 Viktig at samværene oppleves som positive og trygge av barna

Andre igjen var opptatt av at barn og unge skal ha en positiv opplevelse når det er samvær, uavhengig av andre målsettinger med samværene. Det kunne handle om at barna er trygge, eller om forberedelser og tilrettelegging.

«At barna kan føle seg trygg sammen med foreldre de har samvær med.»

«Det å få sett hverandre regelmessig, å få snakket sammen og få gjort ulike aktiviteter som ungdommen måtte ønske sammen»

«Få gode minner sammen få mulighet til å være oppdatert på nytt hos hverandre at det er naturlig å treffe biologisk familie, og disse vil alltid ha et bånd til hverandre.»

«Først og fremst må vi passe på at alle føler seg i varetatt og kommer til samvær med senkede skuldre. Alt vi er uenige om tas på andre arenaer enn i samvær. Alle skal møtes med respekt. Det er viktig å tenke langsiktig. Hvordan skal fremtiden for dette barnet se ut? Dette har jeg med inn i møter med både biologiske og fosterforeldre. Hva er målet vårt? I de sakene jeg har pr. i dag er alle enige i at barnet skal bli boende i fosterhjemmet, men at de skal ha en naturlig tilknytning til sin biologiske familie. Det vil si at barnet vet hvor foreldrene bor, og har vært på besøk der.»

Vi vet jo at det ikke alltid er mulig å få til samvær som fungerer positivt for barn og unge, slik også analysene fra dette prosjektet viser. Derfor er det også et viktig poeng at tilrettelegging, slik at barn og unge får gode opplevelser fra samvær, kan være et mål i seg selv som i neste hånd bidrar til å øke sannsynligheten for andre positive effekter av samvær. Omvendt kan samvær som over tid oppleves som påtvunget, eller blir vanskelig å gjennomføre på måter som gir positive opplevelser, underminere hensikten om å videreutvikle gode relasjoner og kjennskap til opprinnelsesfamilien. Hvis tilbakeføring er målsettingen, vil også samvær som fungerer dårlig bidra til å vanskeliggjøre at dette skjer, eller at dette skjer på en måte som ikke

er bra for barnet eller ungdommen. Det er jo heller ikke et enten-eller, samvær kan oppleves både gode og vonde på en gang, men det er viktig å tilrettelegge slik at de fungerer best mulig for barna og ungdommene.

4.4 Oppsummering

Det kan synes som om et for ensidig fokus på gjenforeningssmålsettingen med samvær er problematisk, selv om det er betimelig å ikke oppgi denne målsettingen for tidlig. Dette vil nok særlig gjelde spørsmålet om samværenes hyppighet og lengde, sett i forhold til at barn og unge også skal ha en stabil tilværelse i fosterhjemmet eller institusjonen så lenge de skal være der. Samtidig gir informantene mange gode og supplerende innspill til hva som kan være målsettinger med samværsordninger i tillegg til en mulig tilbakeføring, som har med barn og unges opplevelse av identitet, kontinuitet og velbefinnende å gjøre.

Det er imidlertid også viktig å ha i mente at det å miste omsorgen for barna sine er en stor belastning for foreldre som også kan føle seg svært krenket og undervurdert. Da er det faktisk å stille ganske store krav til dem, at de skal kunne legge til side sine egne helt forståelige følelser og reaksjoner som en forutsetning for å kunne treffe barna sine. Mange kan også ha vanskelig for å forholde seg til barnevernstjenesten som representanter for den myndigheten som fratok dem omsorgen. Dette understreker betydningen av å ha en vedvarende relasjon til foreldrene, der man kan bruke tid utenom samværene til å opprettholde og forhåpentligvis utvikle denne relasjonen. Og hva hvis en for snevert definert gjenforeningsmålsetting fungerer negativt for barn og unge? Et sitat fra en av informantene illustrerer det som kan oppleves som et dilemma i noen, kanskje mange saker:

«Kjennskap til hverandre, ein skal ikkje ha ein sterk relasjon eller mykje samvær, der ein tenkjer at barnet ikkje skal bli tilbakeført. Eg føler fokuset har forsvunne heilt frå barnets beste og behov for samvær, til ei dreining der ein kun skal auke opp dersom foreldre ønskjer det. Ønskjer meir kompetanse på å vurdere konsekvenser av auka samvær, spesielt hos barna som har traumer frå omsorgen dei fekk hos biologiske foreldre. Kva utset vi barna for og kven er samværene for.»

4.5 Samværsordninger i praksis

I surveyen stilte vi i alt 15 spørsmål med underspørsmål om hvordan samværene var organisert. Spørsmålene gjaldt hyppighet av samværene, varighet, hvor de var og hvem som var til stede, hvordan samværene var regulert, samt om det forelå en samværsplan. Vi spurte

også om hvor mange som ikke hadde samvær og hvorfor, eller om det hadde skjedd endringer i vedtatte samværsordninger og hvorfor. Bruken av spesifiseringer gjennom underspørsmål tegnet et bilde av hvor store variasjoner som finnes i hvordan samvær kan organiseres.

4.5.1 Samværsplan

Her svarte de saksansvarlige for alle sine saker etter tur, og det viste seg at det var utformet en samværsplan i 77,5 prosent av sakene. Spørsmålet var generelt, men en samværsplan kan gjerne inneholde hvordan samværsordningen skal være for barnet eller ungdommen den gjelder, eventuelt hva som kan aksepteres av endringer, når ordninger bør evalueres, og eventuelt om det bør gis noe støtte eller veiledning underveis.

4.5.2 Regulering av samværene

Det er flere måter å regulere samvær på, fra avgjørelser om fastsetting av eller begrensninger i samvær etter ordinær prosess eller samtaleprosess i barneverns- og helsenemnda⁶⁶, ved domstolsbehandling, eller ved at barnevernstjenesten vurderer utvidelse av det samværet som nemnda eller retten har besluttet. I og med at prosjektet gjelder samvær i saker som er behandlet i medhold av bvl. § 4-12, måtte vi forvente at et stort antall ordninger var vedtatt i nemnda eller domstolen. Det viste seg også å være tilfelle. I alt var 40 prosent (196) av de 486 ordningene det kom svar om avgjort i fylkesnemnda, mens det forelå dom om 31 prosent (153) samværsordninger.

De resterende ordningene var enten avgjort gjennom samtaleprosess i fylkesnemnda (40) eller på andre måter (97). Data ble samlet inn våren 2022, og svarene om samtaleprosess kan godt reflektere at denne ordningen er relativt ny og ikke har vært gjennomført på landsbasis. Den store andelen med avgjørelser i nemnda eller domstolen medfører imidlertid også relativt liten fleksibilitet for barnevernstjenesten når det gjelder endringer i disse sakene, med mindre det er snakk om å utvide samværene.

4.5.3 Samvær i de aller fleste sakene, men et mindretall hadde ikke samvær

I alt oppga de saksansvarlige at 12 prosent (63) av barna og ungdommene ikke hadde samvær verken med foreldrene eller andre. Dette inkluderte to barn der det forelå vedtak om samvær, men hvor barna motsatte seg at samværet ble gjennomført. I flesteparten av disse sakene (53)

⁶⁶ Betegnelsen «barneverns- og helsenemnda» som ble innført ved barnevernsloven 2021, benyttes når nemnda omtales generelt, mens «fylkesnemnda» benyttes der det vises til materiale fra prosjektet. Se for øvrig Forskrift om samtaleprosess; FOR-2023-01-27-106

var dette i tråd med barnets eller ungdommens uttrykte ønske. I resten av sakene visste ikke den saksansvarlige, eller det kunne være snakk om ganske små barn.

De saksansvarlige hadde fremmet forslag om reduksjon eller stans i samværsordningen i 13 prosent (69) av sakene. Vi spurte dem ikke om hva utfallet ble. Informantene kunne krysse av på inntil tre svaralternativer om hvorfor det ble fremmet sak, de fleste nøyde seg med ett alternativ. Her framgikk det at barnets eller ungdommens kraftige reaksjoner og vegring var det flest krysset av på. Disse to kategoriene utgjorde to tredjedeler av svarene. Vi har ikke presisert nærmere hva som ligger i svaralternativene, ettersom disse er vanlige å bruke.

Tabell 4.2. Hvorfor det ble fremmet sak om at samvær skulle reduseres eller opphøre (n=76 svar)

Svaralternativ	Antall	Prosent
Barnet/ungdommen har kraftige, negative reaksjoner	28	37
Barnet/ungdommen vegrer seg og sier at hun/han ikke vil	23	30
Foreldrene greier ikke følge opp det som er vedtatt	12	16
Foreldrene har utsatt barnet for vold, overgrep, trusler, press mv. under samvær	8	11
Samarbeidet om samvær ble for vanskelig	1	1
Fosterforeldrene/institusjonen synes det er vanskelig å følge opp det som er vedtatt	0	0
Annet	0	0

I rundt 12 prosent av svarene ble så forslag om endring i samværsordninger begrunnet med foreldrene, enten ved at de ikke greide å følge opp eller at de utsatte barnet eller ungdommen for uakseptable handlinger under samværene. Å ikke følge opp kunne være å utebli uten å gi beskjed, eller unnlate å følge opp det man var blitt enige om på forhånd skulle være innholdet i samværet. Å utsette barn og unge for uakseptable handlinger kunne knyttes til at foreldrene for eksempel møtte ruset til samvær eller, som nevnt i tabellen, utsatte dem for vold, overgrep, trusler, press mv. under samvær. Derimot var ingen forslag begrunnet med forhold som hadde med fosterforeldrene eller institusjonen å gjøre.

Svarene på spørsmål som dreide seg om at det ikke var samvær eller at saksbehandler ønsket redusert samvær, var med andre ord i stor grad knyttet til barnas og ungdommenes negative reaksjoner og vegring.

4.5.4 Samværshyppighet

Ettersom 63 barn og unge ikke hadde samvær, opererer vi med et totalt antall på 462 barn og unge i denne og de neste delene av kapitlet.

Svarkategoriene om samværshyppighet varierte her fra 1-4 ganger i året til ukentlig, samt at det gikk an å svare at det ikke forelå noen fast avtale. Vi ba de saksansvarlige skille mellom samværsordninger for barn og unge i fosterhjem og institusjon, men siden det var så få i institusjon slo vi kategoriene sammen.

Tabell 4.3. Samværshyppighet med en eller begge foreldre (n=462)

1-4 ggr per år	5-6 ggr per år	7-11 ggr per år	Månedlig	Annenhver uke	Ukentlig	Ingen fast avtale/vet ikke
108	109	87	101	19	10	32

Av tabellen framgår det at et mindretall av barna og ungdommene hadde samvær med en eller begge foreldre oftere enn en gang i måneden, mens resten fordelte seg ganske jevnt fra månedlig til 1-4 ganger per år. Dog var det 23 prosent som hadde samvær så vidt sjelden som 1-4 ganger i året. Vi har ikke spurt de saksansvarlige om begrunnelser for samværshyppigheten (se for øvrig Alvik, 2021 som diskuterer dette i forbindelse med sine analyser av avgjørelser i fylkesnemnda og rettsvesenet.)

Avgjørelsene skal være skjønnsmessige og konkrete i forhold til barna og deres situasjon og behov, men det er vanskelig ut fra psykologisk teori å begrunne hvorfor for eksempel 5-6 samvær i året er bedre for barn enn 7-11 ganger. Vi må regne med at en rekke hensyn vil spille inn, blant annet knyttet til om det skal være tolk eller tilsynsperson til stede, hvor samværene skal være, hvor langt det er å reise, hvor mange som skal ha samvær med barnet eller ungdommen, og deres egne ønsker når det gjelder samvær og reaksjoner i forbindelse med samværene. Sist, men ikke minst vil målsettingen med plasseringen spille inn, men ikke automatisk. Hyppighet kan heller ikke ses uavhengig av samværenes varighet. Vi vil regne med at dette primært gjaldt søsken, besteforeldre og andre slektninger.

Tabell 4.3 Samværshyppighet med andre enn foreldrene (n=462)

1-4 ggr per år	5-6 ggr per år	7-11 ggr per år	Månedlig	Annenhver uke	Ukentlig	Ingen fast avtale/vet ikke
100	47	35	Alternativet falt ut	2	4	75 (pluss et svar «mange»)

Her ser vi et annet mønster enn det som gjaldt for samværene med mor og/eller far, i det flertallet enten hadde samvær 1-4 ganger i året eller samvær uten fast avtale, eller uten at saksansvarlig visste hvor mye. Vi vet ikke hvor mange av avtalene som ble bestemt av barna

eller ungdommene selv. Dermed framtrer samværene med andre enn foreldrene som prioritert i mindre grad.

Igjen vet vi ikke hvorfor fordelingen ser akkurat slik ut, men samtidig vet vi at særlig besteforeldre og søsken ofte kan føle at deres relasjon til barn og unge som bor utenfor hjemmet er viktig å opprettholde, uten at man nødvendigvis får gjennomslag for det. På den andre siden er det viktig å se samværsordningene som en helhet, når det gjelder hvor mye tid det er rimelig å forvente at barn og unge skal være andre steder enn i fosterhjemmet, hvor de tross alt har sitt daglige liv. Dette framgår også av høyesterettsavgjørelser om samvær.

Vi var dessuten interessert i hvor mange av barna og ungdommene som hadde flere ordninger med ulike personer. Hvis man ser på samværsordninger som en helhet, vil det å ha flere ordninger kunne føre til at et barn eller en ungdom samlet vil bruke mye tid på å treffe mange ulike personer, og det vil være interessant å diskutere, også med dem, hvor mye tid det er rimelig å binde opp til annet enn daglige aktiviteter i fosterhjem eller på institusjon. Dessuten vil avtaler om flere samværsordninger for samme barn eller ungdom, kreve mer organisering og tilrettelegging både for barnevernstjenesten og fosterhjemmet eller institusjonen. Totalt gjaldt dette 21 prosent (109) av utvalget.

4.5.5 Samværenes varighet

Her spurte vi om to ting: timesamvær og overnattingsamvær. Overnattingsamvær omfattet dessuten helge- og feriesamvær. For begge kategorier var vi interessert i hvor mange timer barna var sammen med mor eller far, med begge foreldre eller søsken, og med besteforeldre eller andre i familien. Noen ganske få svarte her at varigheten av samværene ble regulert av partene selv fra gang til gang.

Timesamvær

Timesamvær, det vil si samvær av en eller flere timers varighet uten overnatting, var den vanligste formen for barna og ungdommene i utvalget. I alt hadde sju av ti denne formen for kontakt med foreldre, søsken, besteforeldre eller andre i familien.

Tabell 4.4 Timesamvær (n=462), prosent

Med mor alene	Med far alene	Med begge foreldre sammen	Med søsken	Med besteforeldre eller andre i familien	Ikke fast bestemt, med ulike personer
77 (17 %)	41 (9 %)	92 (20 %)	67 (15 %)	64 (14 %)	20 (4 %)

I alt hadde 77 barn og unge timesamvær med mor alene, mens 41 hadde timesamvær med far alene. Antallet timer varierte ganske mye, fra en time til 11 timer. Når mor og far hadde samvær hver for seg, var det dessuten en tendens til at mors samvær varte flere timer enn fars. For eksempel kunne mor ha samvær i seks timer mens far hadde i to timer. Dog var det et par eksempler på det motsatte. Som tabell 4.4 viser, hadde dessuten mor samvær alene omtrent dobbelt så ofte som far. Dette må ses i sammenheng med at mor kan ha vært alene om omsorgen før barnet flyttet i fosterhjem eller på institusjon, og at det er langt vanligere at mor er alene om omsorgen enn at far er det. Flere barn i samme søskenflokk kan også ha ulike fedre med ulike ordninger.

Overnattingsamvær

Som man kan forvente, var det færre barn og unge som hadde overnattingsamvær en eller flere netter enn de hadde timesamvær. Men hvis vi slår sammen de ulike typene overnattingsamvær som ble registrert, var det likevel en ganske stor andel som på en eller annen måte overnattet i forbindelse med samvær, i alt 245 eller 53 prosent.

Tabell 4.5 Overnattingsamvær (n=462)

Med mor eller far alene	Med begge foreldre eller søsken	Med besteforeldre eller andre i familien
110 (24 prosent)	91 (20 prosent)	44 (10 prosent)

4.5.6 Hvor samværene foregår, i henhold til vedtak eller samværsplan

Her kunne informantene velge mellom en rekke alternativer, og svarene på dette spørsmålet oversteg langt antallet barn og unge som hadde samvær. I alt ble spørsmålet som gjaldt 462 barn og unge besvart med 635 samværssteder, hvilket vil si at flere kombinasjonsmuligheter kunne være i bruk for samme barn og ungdom.

Tabell 4.6 Hvor samværene foregikk, antall og prosent (n=462)

Hos mor	Hos far	Hos begge	I fosterhjemmet eller på institusjonen	Hos barnevernet eller i egne lokaler	Utendørs eller andre offentlige steder	Andre steder
135 (30 prosent)	92 (20 prosent)	55 (12 prosent)	134 (30 prosent)	73 (16 prosent)	153 (33 prosent)	78 (17 prosent)

4.5.7 Betydningen av barnas alder for valg av samværssted

Det kan være mange avveininger i vurderingen av hvor samvær skal finne sted. Foreldre vil for eksempel ofte ønske at barna kommer til dem, fordi de føler seg mer hjemme der og synes

det er enklere å forholde seg til barna der enn andre steder. Barnevernstjenesten kan vurdere at det er uheldig å arrangere samvær hjemme hos foreldrene hvis man samtidig vurderer at det er viktig å ha et visst tilsyn med det som skjer. Med andre ord vil en dimensjon være grad av muligheter for kontroll, der muligheten er minst hjemme hos foreldrene og størst hos barnevernet eller i spesielle samværslokaler. Her kan man også ha andre til stede, som fosterforeldre, tillitspersoner eller tilsynspersoner, som det er vanskeligere å passe inn hvis det for eksempel er lange samvær eller helgesamvær hjemme hos foreldrene. Dessuten vil barnas og ungdommenes synspunkter spille en stor rolle, og både de og fosterforeldrene kan oppleve at samværene blir bedre når de foregår på barnas hjemmebane. Foreldre kan på den andre siden føle det svært kunstig å være i fosterhjemmet. Følgelig stilte vi de saksansvarlige et åpent spørsmål om betydningen av barnas alder for valg av samværssted. Dette ga en rekke utdypende svar om valg av samværssted fra i alt halvparten av informantene.

Trygghet

Akkurat hvor stor betydning informantene syntes alder har i seg selv, varierte fra ingen via en del til veldig mye. Men i tillegg var det flere andre dimensjoner som ble vektlagt sammen med alder, for eksempel trygghet:

«Det har betydning for at barnet skal føle seg trygg»

«Hvordan det er innrettet for å fremme et godt samvær mellom foreldre og barn. Små barn trenger mer lek og være i et trygt lokale. Derfor ofte fosterhjemmet slik at barnet opplever møtet som trygt.»

«Man velger et samværssted der barnet føler seg trygt, ungdommer vil ofte være en plass hvor de ikke treffer venner og vil dermed være i sitt eget hjem.»

«Dette(alder) har mye å si. Det er viktig at barnet gleder seg til samvær, og føler seg trygg under samvær. Om dette innebærer at andre trygghetspersoner blir med, er dette viktig å prøve å få til.»

Barnas og ungdommenes egne ønsker

En annen, viktig dimensjon var hva barna og ungdommene selv ønsket, eventuelt koblet sammen med de saksansvarliges vurdering av alder og modenhet:

«Tre av barna bestemmer selv hvor de ønsker å ha samvær, og dette varierer mellom fosterhjem, mors hjem og på aktiviteter.»

«Barnet får velge sted selv uavhengig av alder. Barna er fra 10 år og oppover»

«Samværssted tilpasses barnets alder og modning og personlige interesser. En ungdom liker skog og mark og en annet barn aktivitet/klatrehall/trampolinepark/sykling/skøyter»

«Barna styrer selv hvor de ønsker samvær, i samarbeid med fosterforeldre, barnevernstjenesten og biologiske foreldre. Samvær blir lagt på en arena som barna ønsker å være på og forbinder med noe hyggelig»

En helhetsvurdering

For det tredje inngikk så vurderingene av samværssted i en helhetsvurdering av hva som måtte til for at samværene ble vellykte for barnas og ungdommenes del:

«Det (alder) har betydning samt barnets egne ønsker tas hensyn til. Samt at forholdene rundt plassering har betydning for valg av sted.»

«Alder og barnets ønsker vektlegges i svært stor grad ut i fra barnets behov, ønsker og hva barnevernstjenesten vurderer å være til barnets beste. Dette for å oppnå best mulig samværskvalitet.»

«Det (alder) har betydning, men er del av et helhetsbilde sammen med hvordan tilhørighet barnet har til foreldrene fra før (hvor lenge bodde de sammen). Varighet av samvær har også stor betydning for valg av sted, og om det er tilsyn osv.»

«Alder, foreldrenes bosted, utfordringer med rus, behov for tilsyn og behov for veiledning spiller inn i avveiningen.»

I eksemplene ser vi at medvirkning fra barna og ungdommene anses som en viktig del når samvær skal organiseres. Vi viser ellers til kapittel 8 der vi presenterer flere resultater fra surveyen om de saksansvarliges vurdering av barn og unges medvirkning og involvering.

4.5.8 Hvem som ellers kunne være til stede

Det siste elementet vi kartla nærmere var hvem som ellers kunne være til stede under samværene. Her spurte vi etter fosterforelder eller kontaktperson fra institusjonen, tillitsperson for barnet eller ungdommen, barnevernstjenesten og/eller tilsynsperson, tilsynsperson etter behandling i nemnd eller rett, eller andre. Disse kategoriene impliserer ulik grad av formalisert kontroll med samværene, og tilstedeværelsen av andre enn foreldre, søsken eller andre slektninger og barna og ungdommene, kan i seg selv påvirke både hvordan samværene organiseres og hvordan de oppleves.

Tabell 4.7 Hvem kunne ellers være til stede, antall og prosent (n=408)

Tilsynsperson etter behandling i nemnd eller rett	Barnevernstjenesten og/eller tilsynsperson	Fosterforelder eller kontaktperson fra institusjonen	Tillitsperson for barnet eller ungdommen	Andre
87 (21 %)	121 (30 %)	152 (37 %)	39 (10 %)	9 (2 %)

Slår vi sammen de to første kategoriene, ser vi at det i rundt halvparten av de 408 sakene som ble referert til her, kunne være en form for formell kontroll med samværene. I tillegg kom samvær der det har vært med noen som skulle være en støtte for barnet eller ungdommen, inklusive tillitsperson valgt av vedkommende selv. Vi vet imidlertid ikke hvor vanlig det var at ordningene med tilsyn eller støttepersoner til stede vedvarte over lang tid eller var på plass i en overgangsperiode, eventuelt om de ble tatt i bruk hvis det oppsto vanskeligheter. Det

samme er tilfelle i casestudien og nettstudien. Det var å forvente i casestudien, ettersom rekrutteringen her med ett unntak skjedde gjennom organisasjoner med spesielt ansvar for å bistå med samvær. Det kan være viktig å ha i mente at mange samvær sannsynligvis gjennomføres uten tilsynspersoner til stede, og på uproblematisk måte eller med reaksjoner for barnas og ungdommenes del som er håndterbare for alle parter. Slike samvær blir mer usynlige når man ser på saker der det er konflikt mellom de som er involvert i samværene, som ved rettssaker eller saker for barneverns- og helsenemnda, saker der barn og unges reaksjoner blir så sterke over tid at de i seg selv vekker bekymring, eller saker der de motsetter seg samvær.

4.5.9 Ekstra samvær i forbindelse med fødselsdager, jul eller andre høytidsdager

I alt svarte saksansvarlige for 132 saker (29 %) at det kunne bli gitt ekstra samvær i slike sammenhenger. Et par presiseringer eksemplifiserer hvordan disse vurderingene kunne bli en del av arbeidet med samværsordningene generelt:

«Det er vurdert i de aller fleste saker. Gjennomføres gjerne ikke samvær på julaften, men legges til rette for samvær i julehøytiden. Eks 3. juledag, i starten på ferie, dagen før/etter 17.mai etc.»

«Stort sett de fleste. Jeg har ungdommer, så da er det viktig å forberede de på hvordan det blir når de skal bestemme alt samvær selv.»

Med andre ord ser det ut som om det kan være en god del fleksibilitet i enkeltsaker knyttet til muligheter for ekstra samvær, noe som heller ikke pleier å komme fram i diskusjoner om hvordan ordningene fungerer.

4.5.10 Utvider barnevernstjenesten det samværsomfanget som fylkesnemnda har vedtatt, og hvorfor?

I begynnelsen av kapitlet presenterte vi resultater om informantenes opplevelser med forslag til nemnda om å innskrenke samværet. På den andre siden kan man godt tenke seg at samvær utvides, av ulike årsaker, noe som også er vesentlig enklere å få til siden barnevernstjenesten selv kan ta stilling til det. Vi stilte derfor spørsmål om i hvor mange saker det hadde skjedd at foreldrene, fosterforeldrene og barnevernstjenesten hadde blitt enige om mer samvær enten med hensyn til antall samvær eller lengde på samværene. Til sammen hadde dette skjedd i 44 prosent (202) av de 462 sakene. Vi ba så de saksansvarlige krysse av på noen svaralternativer med mulige begrunnelser for å utvide samværet (tabell 4.8).

Tabell 4.8 Begrunnelser for å utvide samvær (n=192)

Svaralternativ	Antall (prosent)
Samværene fungerer bra	60 (31)
Barnet eller ungdommen ønsker det selv	57 (39)
Foreldrene ber om det	38 (20)
Samarbeidet er godt	24 (13)
Fosterforeldrene eller institusjonen synes det er greit	7(4)
Avgjørelsene i EMD	1
Annet	5

Eksempler

For å få mer utdypende kunnskap ba vi informantene gi eksempler på samvær som fungerer godt og etter hensikten (i alt 63), og på samvær der det har vært vanskelig å få samværsordningen til å fungere (i alt 55). Også her er det noen temaer som særlig går igjen, nemlig at barn og unge medvirker i organiseringen av samværene, at foreldrene har akseptert plasseringen, i hvert fall her og nå, og at det at både foreldre og fosterforeldre kan vise fleksibilitet og samarbeide med hverandre i praktiseringen av samværsordninger når dette er viktig for barnet eller ungdommen. Et innledende sitat beskriver idealtilstanden, som selvsagt kan være vanskelig å få til:

«Barnet får uttale seg om samværssted og innhold. Fosterfamilie fremsnakker biologisk familie. Barnet er forberedt på hva som skal skje. Foreldre forholder seg til barnets ønsker. Foreldre har fokus på barnet under samvær. Foreldre samtaler om gode minner og biologisk familie. Fremsnakker fosterfamilie.»

Sitatet er en viktig påminner om at samværsordninger gjennomføres av personer som alle er aktører på hver sine premisser og med hver sine utgangspunkter, og at samspillet mellom aktørene må legges til rette både praktisk og emosjonelt. Dette understreker igjen at praktiseringen av samvær er en sentral del av oppfølgingen av omsorgsovertakelser.

Barn og unges medvirkning

Sitatene her er noen eksempler på samværsordninger som fungerer godt etter saksansvarliges vurdering fordi barna, og særlig eldre barn og ungdom, involveres i diskusjoner om hvordan samværene skal praktiseres, og deres meninger også tas en god del hensyn til av barnevernstjenesten.

«2 søsken har jevnlig økt samværet med far etter både eget og fars ønske. De planlegger samværene sammen og involverer barnevernstjenesten og fosterforeldre»

«Samvær mellom ungdom og mor er utvidet etter ungdommens ønske. Mor får tett veiledning, og samværene bidrar til å bygge opp igjen relasjon mellom mor og ungdom etter lite kontakt gjennom en del år.»

«Barnet har vært plassert i mange år, hatt gradvis økning av samvær over tid. Først fra timebasis, til en overnatting, deretter overnattinger i helger, ferier og høytider. Barnet bestemmer omfanget av samvær i stor grad selv.»

Eksempelene over handler om gradvis utvidelse av samvær, som jo er noe barnevernstjenesten kan beslutte selv. Barn og unge skal høres uansett. Men hvis det er snakk om innskrenking av samvær, må saken legges fram for barneverns- og helsenemnda også om foreldre og barn er enige. I kapittel 8 (barn og unges medvirkning) viser vi til saker der barn og unge reagerer negativt fordi de har blitt involvert og blitt hørt på av barnevernstjenesten, men hvor fylkesnemnda eller rettsapparatet tar beslutninger de er svært uenige i. Selv om barn og unge vet at de ikke kan bestemme, kan likevel det å ikke bli hørt på og oppleve at ens synspunkter er viktige få negative konsekvenser, for eksempel i form av mer angst og bekymring, mer opposisjon mot barnevernet og mindre tillit til at voksne faktisk hører på en.

«To ungdommer som mer eller mindre regulerer samværene selv. Samværene er positive og de har god kontakt med foreldre og øvrig familie.»

Dette er et eksempel på hvordan unge til og med kan ha hovedrollen i praktiseringen av samvær, og hvor saksansvarlig og sannsynligvis også fosterforeldrene har en mer tilbakelemt rolle.

At foreldrene har akseptert plasseringen

Sakene som inngår i den elektroniske surveyen, skulle være behandlet etter bvl 4-12. Da har foreldrene i utgangspunktet vært uenige og forsøkt å forhindre at barna deres ble tatt under omsorg. Over tid er det likevel mulig å arbeide fram en viss aksept av at barn er plassert, og ivareta foreldrene og deres reaksjoner og ønsker, slik at de greier å samarbeide med barnevern og fosterforeldre om at barna deres skal ha det bra under samvær. Eksempelene under viser dette.

«Fungerer bra når foreldrene er enige om at barnet skal bo i fosterhjemmet og barnet slipper å føle seg dratt mellom to hjem.»

«Der hvor det er godt avklart i forkant av samværet blant annet rammer og innhold. Der hvor barna er plassert når de var veldig små og hvor foreldrene har "akseptert" plasseringen.»

«Hvor far og mor respekterer omfanget og plassering og fosterforeldrene og de kan være sammen alle sammen og gjøre ting sammen slik at barnet slapper av.»

Fleksibilitet og samarbeid

Det tredje elementet som gikk igjen i de saksansvarliges eksempler på samværsordninger som kan fungere godt, var fleksibilitet og samarbeid mellom aktørene i systemet rundt barnet. I de to første eksemplet understrekes betydningen av at fosterforeldrene er åpne for foreldrene, og at det er en god dialog mellom foreldre og fosterforeldre. Dette fremmer igjen trygghet og tilfredshet for barnas del, og gjør at de opplever aksept fra foreldre på at de er i fosterhjem.

«Samvær i fosterhjemmet, der fosterforeldrene er åpne ovenfor biologiske foreldre. Ønsker at de skal få komme å se hvordan barna deres bor og hvordan de har det. I disse saken fungerer samarbeidet best mellom fosterforeldrene og foreldrene og det er mer ro i sakene. Barna blir også mer tilfreds, og de ser at foreldrene kan samarbeid og det er en aksept for at barna er de de er.»

«Fosterforeldre og foreldre har et svært godt samarbeid og arbeider sammen mot det de tenker er barnas beste. Dette senser barna, og ser at fosterforeldre og foreldre har en god dialog. De har også et godt samarbeid omkring samvær, og fosterforeldrene tar som oftest kontakt med foreldre for å høre hva de tenker/har lyst til på samvær sammen med barna.»

De to neste eksemplene diskuterer fleksibilitet fra foreldrenes side på den måten at de også kan akseptere at de ser mindre til barnet innimellom, hvis barnet selv ønsker det eller det er uro rundt barnet. Dette vil jo koste foreldrene en del, og viser at de kan sette barnets behov framfor sine egne.

«Barn på 10 år, foreldre samtykket til plassering, barnet bor i tidligere besøkshjem etter foreldrenes ønske. Foreldrene samarbeider godt med både barnevern og fosterhjem. Foreldrene justerer seg etter barnet ved behov. Barnet kan si ifra når det vil ha mer og mindre samvær.»

«Samværsordning der foreldre er fleksible, utsetter/avlyser samvær, dersom det er mykje uro rundt barnet. Foreldre som har fokus på at samvær skal vere til beste for barnet og setter sine egne behov til sides.»

Institusjonalisering av prosedyrer

Det siste eksemplet viser mulighetene for å institusjonalisere prosedyrer for å utvikle og opprettholde godt samarbeid.

«Saksbehandler, foreldre og fosterforeldre har innført at vi har samarbeidsmøter hver måned; det vil si ca to uker før samvær/to uker etter samvær. Dette for å sikre god informasjonsflyt, evaluere forrige samvær og forberede neste samvær. Dette er en ordning alle parter er fornøyd med.»

4.5.11 Eksempler på saker der det har vært vanskelig å få samværsordningen til å fungere
Motstykket til eksemplene på gode samværsordninger er eksempler på saker der det har vært vanskelig å få samværsordningene til å fungere. Her ser vi at forhold som kan spille inn, blir motsatsen til forhold som bidrar til godt fungerende ordninger, særlig knyttet til manglende aksept på en plassering og vanskelige samarbeidsforhold. Men det er også noen andre forhold som trekkes inn.

Foreldrene aksepterer ikke plasseringen

Eksemplene her viser hvordan det at foreldrene ikke aksepterer plasseringen kan gjøre praktisering av samvær vanskelig og belaste barna i den grad de trekkes inn i konflikten mellom foreldrene og barnevernet. Dessuten kan nødvendig samarbeid med fosterhjem og barneverntjeneste vanskeliggjøres, fordi foreldrene enten ikke vil snakke med barnevernet eller stadig kommer tilbake til konflikten om plasseringen av barnet.

«Vi har en far som er sint på plasseringen og drøfter dette mye med jentene. Det gjør at jentene noen ganger synes det er svært vanskelig å reise på samvær til ham.»

«Sak der mor er sterkt uenig i barnevernstjenestens vurderinger rundt barna, omfang av reaksjoner og årsak til reaksjoner. Mor ønsker ikke å snakke med barnevernstjenesten. slik at det er vanskelig å komme videre mot en felles forståelse. Barnevernstjenesten. vurderer her å gå til nemda for å redusere samvær.»

«Foreldre aksepterer ikke plassering av barnet, opptrer med en noe aggressiv holdning til barnevernstjenesten og fosterforeldre.»

«Foreldre har mer fokus på barnevernstjenesten og årsaken til plassering enn barnet»

«Fungerer dårlig når foreldrene ikke leser barnet og innordner seg det. Når foreldrene hele tiden kjører sak om tilbakeføring eller økt samvær for nemda. Barnet blir utrygt.»

Hvis det er konflikt om en plassering, og foreldrene ikke har mye kontakt med fosterforeldrene eller barnevernstjenesten utenom samværene, skal det lite til før samvær blir en arena for å diskutere plasseringen, og ikke for å skape en god og trygg situasjon sammen med barna. Derfor vil det være en fordel å skille disse to prosessene fra hverandre, noe som igjen krever tid til å snakke med partene utenom de gangene det er samvær.

Samarbeid vanskeliggjøres eller er nærmest umulig

Flere av eksemplene gjelder manglede samarbeid fra foreldrenes side, som gjør det svært vanskelig å tilrettelegge samvær slik at de blir positive for barnas del.

«Der foreldrene har tviholdt på timeantallet, og der sted og innhold i samværet er for mye styrt av foreldrene i stedet for barnet. Der foreldrene ikke ser barnets behov, og ikke tilpasser seg godt nok til barnet. Det ideelle er hvis vedtatt timeantall var veiledende og ikke styrende. Jobbe med å tilpasse barnets behov, kan være omfattende men viktig arbeid, og gi mer utbytte for barnet.»

«En foreldre som er veldig impulsiv og lite regulert. Vet aldri om hun kommer eller ikke. Vanskelig å forberede barnet hvis vi ikke vet om hun kommer eller ikke.»

«Foreldrene vil ikke ha samvær fordi det skal være tilsyn. Tilsynet er viktig for barna fordi foreldrene er truende, manipulerende, uberegnelig. Barna er redd dem. Felles planleggingsmøter med advokat er avholdt uten noe resultat.»

«Foreldre som kun krever sin rett, ikke vil ta innover seg barnets fungering og årsak til fungering. Manglende forståelse for hva som påvirker og ikke.»

Det var imidlertid også eksempler på at fosterforeldre kunne motsette seg samvær:

«Fosterforeldrene svært negative til samvær, og fosterbarnet forteller en ting til kontaktperson og en annen ting til fosterforeldre. Barnevernstjenesten vurderer samvær som fine, fosterforeldrene rapporterer om store reaksjoner både før og etter.»

«Fosterforeldre har kun en forklaring på barnas reaksjoner etter samvær og klarer ikke å opptre slik at samvær oppleves bra for barna. De kan ikke vise glede over gaver de har fått av foreldrene.»

At fosterforeldre er negative til samvær, kan tidvis knyttes til at de har andre forventninger til hva plasseringen skal være enn det som viser seg å bli realiteten, så det blir vanskelig å mestre det som blir situasjonen. Dette understreker behovet for å jobbe med hva det faktisk vil si å ha barn som også har foreldre og familie de skal ha kontakt med, i forkant av en plassering. Men på den andre siden er det også fosterforeldrene som får barnas reaksjoner i forkant og etterkant av samvær, og som vil være bekymret for effekten på barna og derfor ønsker endringer.

Andre forhold som kan gjøre det vanskelig

Informantene nevner også andre forhold som kan gjøre det vanskelig å få en samværsordning til å fungere. For eksempel kan noen foreldre være aktive rusmisbrukere, eller de kan ha psykiatriske diagnoser som schizofreni, slik at de ikke greier å følge opp det som er bestemt og avtaler om hvordan samvær skal praktiseres. Avstand mellom foreldrenes hjem og fosterhjemmet kan også være en hindring. Et annet forhold som ble nevnt, var at barn og ungdom reagerte sterkt før og/eller etter samvær, eller at de aktivt vegret seg for å treffe foreldrene. Av og til kunne også for eksempel mor ikke ønske samvær mens far ønsket det, mens barnet kanskje ønsket samvær med begge.

4.5.12 Oppsummering

De mange eksemplene fra informantene viser at det er fullt mulig å få til godt fungerende samværsordninger, men at dette samtidig krever innsatser fra både foreldre, fosterforeldre og barneverntjeneste, samt at barn og unge blir involvert i praktiseringen av samværsordninger over tid. Vi kan selvsagt ikke vite i hvor stor grad eksemplene er hentet fra saker der samarbeid og samvær alltid har gått ganske knirkefritt, der man har fått til gode ordninger etter en stund, eller der det har oppstått noe som har gjort praktisering av samvær vanskelig. Uansett peker eksemplene på betydningen av involvering både av barn og unge og de voksne aktørene i planlegging og praktisering av samværsordninger, av at foreldrene på et eller annet

nivå får hjelp til å akseptere plasseringen, og at alle parter er fleksible og samarbeider. Dette er i tråd med forskningsbasert og annen kunnskap om både samvær i fosterhjem og mer generelt om hva som skal til for å få til godt samarbeid (Backe-Hansen m.fl., 2020, Baugerud m.fl., 2020). Eksemplene viser også at dette kan være mulig å få til.

En viktig konklusjon fra analysene av surveystudien er at det praktiseres både mer samvær, bedre samarbeid mellom partene og større grad av fleksibilitet enn man kan få inntrykk av, hvis informasjonen stort sett hentes fra saker behandlet i nemnd eller rett eller krevende saker med høyt konfliktnivå. De «enklere» sakene, og saker der det har lyktes alle parter å komme fram til ordninger som fungerer for dem, går på et vis «under radaren». Det er viktig å ha i mente at begge typer samværspraksiser eksisterer, og at man kan lære av begge typer. Dette gjelder selv om de kartlagte sakene i denne studien i utgangspunktet ble behandlet i medhold av bvl. § 4-12, hvor foreldrene sannsynligvis var uenige i utgangspunktet.

Det er imidlertid også viktig å ha i mente at det å miste omsorgen for barna sine er en stor belastning for foreldre, som også kan føle seg svært krenket og undervurdert. Da er det faktisk å stille ganske store krav til dem at de skal kunne legge til side sine egne helt forståelige følelser og reaksjoner som en forutsetning for å kunne treffe barna sine. Mange kan også ha vanskelig for å forholde seg til barnevernstjenesten som representanter for den myndigheten som fratok dem omsorgen. Dette understreker betydningen av å ha en vedvarende relasjon til foreldrene der man kan bruke tid utenom samværene til å opprettholde og forhåpentligvis utvikle relasjonen til foreldrene.

Fosterforeldre kan på sin side også trenge hjelp med å håndtere sine og barnas reaksjoner på samvær, uten at det betyr at de ikke strekker til som fosterforeldre.

Spørsmålet om barn og unges medvirkning kom også opp som betydningsfullt for de saksansvarlige i vurderingen av hva som skal til for at samværsordninger fungerer, eventuelt ikke fungerer, men dette diskuteres nærmere i kapittel 8. Dette er ett av tre momenter vi vil framheve når det gjelder forutsetninger for gode ordninger. De to andre er fleksibilitet og samarbeid mellom foreldre, fosterforeldre og barneverntjeneste, og at foreldrene på et eller annet nivå aksepterer plasseringen. Derfor er det også viktig å prioritere systematisk arbeid med samværsordninger som et ledd i oppfølgingen av barn, foreldre og fosterforeldre/institusjoner etter en omsorgsovertakelse.

4.6 Særlig om reaksjoner på samvær og konsekvenser av reaksjonene

4.6.1 Innledning

Det er å forvente at barn og unge kan reagere på samvær med foreldre og andre, og at det kan være mange årsaker til dette som ikke nødvendigvis har med problemer i forhold til samværene i seg selv å gjøre. Det kan være enkelthendelser barn og unge reagerer på, det kan være andre ting som plager dem, de kan ønske endringer som følge av at deres livssituasjon ellers endres osv. Det vil derfor være rom for mange små og store ting som må arbeides med uten at det betyr gjennomgripende endringer, og reaksjoner som mer er kortvarige og en del av livet enn direkte skadelige. Vi var derfor interessert i å få kunnskap om hvordan samvær forberedes, og hvor ofte det kunne forekomme at barnevernstjenesten måtte gjøre mer enn vanlig og snakke med ekstra personer i forbindelse med samvær. Dessuten var vi interesserte i hva slags reaksjoner barn og unge kunne ha, og hvor ofte, i tråd med reaksjonene som var vanlige i Alviks (2021) gjennomgang av fylkesnemndsaker (se nedenfor).

4.6.2 Forberedelser og etterarbeid i forbindelse med samvær

Det første spørsmålet dreide seg om hvor ofte de saksansvarlige vanligvis har samtaler med de viktigste personene samværet gjelder i forkant.

Tabell 4.9 Hvor vanlig med samtaler/bearbeiding i forkant, antall og prosent (n=72)

	Alltid eller nesten alltid	Ofte	Noen ganger	Sjelden eller aldri	Ikke nødvendig
Barnet eller ungdommen	15 (21,4)	12 (17,1)	32 (45,7)	9 (12,9)	2 (2,9)
Mor, far eller begge	26 (36,6)	21 (29,6)	22 (31)	2 (2,8)	0
Fosterforeldrene	31 (43,1)	20 (27,8)	19 (26,4)	1 (1,4)	1 (1,4)
Kontaktperson institusjonen	7 (16,7)	4 (9,5)	8 (19)	1 (2,4)	22 (52,4)

Vi må regne med at noen saker er mer kompliserte og konfliktfylte enn andre, slik at det vil være nødvendig med mer omfattende forberedelser til samværene. Her spurte vi om hvor ofte det er nødvendig med felles møter mellom partene, samtaler med tillitsperson, samtaler med behandler eller annet. På dette spørsmålet svarte de fleste saksansvarlige «noen ganger» eller «ikke nødvendig» på samtlige svaralternativer. Det vanligste som ble sett som nødvendig noen ganger, var fellesmøter mellom partene, som i alt ble oppgitt av 28 eller 42 prosent av de saksansvarlige, mens ingen av delene ble oppgitt som nødvendig av mellom 21 og 33 prosent. Alltid, nesten alltid eller ofte ble derimot oppgitt som nødvendig av 10 prosent eller færre.

Dette samsvarer med det bildet andre funn fra spørreundersøkelsen tegner av at samværsordninger kan være relativt ukompliserte og fungere bra.

Vi spurte også om i hvor mange saker det hadde skjedd at samvær ble avbrutt på grunn av barnets reaksjoner/ønsker og/eller foreldrenes atferd. Flertallet av de saksansvarlige (53,5 %) oppga at dette ikke hadde skjedd i det hele tatt. Og hvis det hadde skjedd, var det mellom en og fire saker (46,5 %). Tatt i betraktning at antallet saker som ble kartlagt var 525, og det var snakk om mange samvær i samme sak, er det rimelig å konkludere at avbrudd av samvær ikke var vanlig. Samtidig viste intervjuene med Myrsnipa særlig til eksempler på at avbrudd kunne forekomme, og at de som tilsynspersoner tok ansvaret for å gjennomføre dette på best mulig måte.

Neste spørsmål gjelder samtaler og bearbeiding av samvær i etterkant. Igjen stilte vi spørsmål om hvor ofte samtaler ble gjennomført enten med de involverte eller også med andre, for å få fram systematikken i arbeidet.

Tabell 4.10 Hvor vanlig med samtaler/bearbeiding i etterkant, antall og prosent (n=72)

	Alltid eller nesten alltid	Ofte	Noen ganger	Sjelden eller aldri	Ikke nødvendig
Barnet eller ungdommen	9 (12,9)	13 (18,6)	6 (8,6)	40 (57,1)	2 (2,9)
Mor, far eller begge	12 (17,4)	8 (11,6)	9 (13)	39 (56,5)	1 (1,4)
Fosterforeldrene/kontaktperson institusjonen	20 (29,4)	11 (16,2)	10 (14,7)	25 (36,8)	2 (2,9)

Når det gjaldt spesiell oppfølging, var det igjen få saksansvarlige som vurderte at dette trengtes i form av samtaler med barn, unge, foreldre eller omsorgspersoner alltid, nesten alltid eller ofte. Vel en sjettedel (17,6 %) mente det var nødvendig med ekstra samtaler med fosterforeldre eller kontaktpersoner på institusjonen i sine saker, mens de mest brukte svaralternativene var sjelden eller aldri eller ikke nødvendig. Ni av ti saksbehandlere valgte svaralternativene sjelden eller aldri eller trengs ikke når det gjaldt ekstra samtaler med barnet eller ungdommen, nesten like mange valgte disse svaralternativene når det gjaldt ekstra samtaler med mor, far eller begge, nesten tre av fire valgte dem når det gjaldt ekstra samtaler med fosterforeldrene eller kontaktperson på institusjonen, og nesten samtlige valgte dem når det gjaldt ekstra samtaler med tillitsperson eller behandler.

Ut fra disse svarene kan det se ut som om forberedelsene til samvær ble prioritert noe høyere enn oppfølgingen etterpå. Som vi vil se senere, kunne det samtidig også se ut som om noen

reaksjoner hos barna og ungdommene var noe sterkere etter enn før samvær. Spørsmålet er om både for- og etterarbeid bør inngå systematisk som en del av arbeidet med samværsordningene.

4.6.3 Reaksjoner før og etter samværene

For å se resultater fra den brede kartleggingen i surveystudien i sammenheng med analysene av fylkesnemndsakene (Alvik, 2021), ba vi de saksansvarlige vurdere i hvor stor grad den samme typen reaksjoner som nevnes her, forekom før og etter samvær. Vi la til et par reaksjoner, samt et spørsmål om i hvor stor grad barna og ungdommene viste glede og lettelse før og etter samvær. Følgende 11 reaksjonstyper var med: Uro, trøtt og sliten, aggresjonsutbrudd og trøtthet, konsentrasjonsvansker, at barnet eller ungdommen mister skolegang, er særlig kontaktsøkende, dårlig søvn, mareritt og sengevæting, dårlig matlyst og annet knyttet til fordøyelsen, sosiale vansker, andre psykiske vansker, glede og lettelse.

Ettersom barn og unge kan reagere ulikt på samvær avhengig av alder, ba vi også informantene vurdere i forhold til aldersgruppene 0-6 år, 7-12 år og 13 år og eldre. Vi har slått sammen to og to svaralternativer slik at det blir enklere å sammenlikne de ulike reaksjonene før og etter samvær direkte. Vi kan ikke sammenlikne enkeltbarns reaksjoner direkte ettersom undersøkelsen er anonym. Siden vi ikke satte noen begrensninger på antall svaralternativer informantene kunne krysse av på, vet vi heller ikke hvor mange barn det er krysset av for. Med andre ord gir svarene et bilde av hvor vanlige våre informanter vurderer at en rekke ulike reaksjoner er, før og etter samvær.

Glede og lettelse

Siden det kom fram at mange samværsordninger ser ut til å fungere greit, kunne man også forvente at barn og unge kan glede seg over samværene. Så de saksansvarlige ble spurt om de vurderte at reaksjoner på samvær kunne være *glede og lettelse*. Svarene fordelte seg slik at rundt halvparten av informantene nevnte glede og lettelse som svært vanlige eller vanlige reaksjoner både før og etter samvær, og uavhengig av alder, mens resten krysset av på ganske sjelden, sjelden eller aldri. Med andre ord kan man ikke regne med at alle barn og unge opplever glede og lettelse ved samvær slik informantene ser det, selv om mange gjør det. Det vil samtidig være en stor andel som av ulike årsaker ikke viser glede og lettelse verken i forkant eller etterkant. Dette understreker igjen et gjennomgående poeng i analysene av svarene på surveyen, nemlig at samvær for barn og unge som er plassert utenfor hjemmet må

følges opp individuelt og fleksibelt, fordi man må regne med stor variasjon i barn og unges opplevelse av samværene og deres reaksjoner på dem.

Uro, trøtthet, ekstra kontaktsøking og konsentrasjonsvansker i forbindelse med samvær var vanlig

Uavhengig av alder var *uro før samvær* den reaksjonsformen klart flest saksansvarlige trakk fram. Eksempelvis ble dette nevnt som svært vanlig eller vanlig reaksjon av 35 av 41 informanter om barn mellom 0 og seks år og av 49 av 63 informanter om barn mellom 0 og sju år. Selv om uro fortsatt var den hyppigst nevnte reaksjonsformen for unge på 13 år eller eldre, var andelen blitt en god del lavere og omfattet ikke mer enn 34 av 55 informanter, hvilket vil si at den ble vurdert til å forekomme ganske sjelden, sjelden eller aldri av flere enn de som fant at den var til stede ofte eller ganske ofte. Uavhengig av alder var også uro var nevnt som en hyppig reaksjon *etter* samvær, dog av litt færre informanter, slik at denne reaksjonen var den som ble nevnt av nest flest. De mest nevnte reaksjonene *etter* samvær var trøtt og sliten for 0-6 åringene (41 av 44) og 7-12 åringene (53 av 60), og konsentrasjonsvansker for de eldste (32 av 56).

Det kan for øvrig se ut som om noen av reaksjonene vi ba de saksansvarlige vurdere har sammenheng med hverandre, fordi de forekommer hyppig særlig *etter* samvær. De yngste barna kan omtales som urolige, trøtte og slitne, og at de er ekstra kontaktsøkende. Sjuåringene og eldre omtales også som urolige, trøtte og slitne, eller at de har konsentrasjonsvansker.

Mer alvorlige reaksjoner var mindre vanlige

De mer alvorlige reaksjonene, som dårlig søvn eller mareritt, problemer med matlyst og fordøyelse, andre psykiske vansker eller sosiale vansker, ble vurdert til å forekomme sjeldnere både før og etter samvær, selv om det kunne skje en økning i dem etter samvær. Dog ble de vurdert til å være til stede i et visst mindretall av sakene, særlig i de to yngste aldersgruppene. Igjen var det færre som vurderte disse reaksjonene som svært vanlige eller vanlige for ungdommenes del.

Få mistet skolegang som en reaksjon på samvær

På den andre siden var det at barn mister skolegang den reaksjonsformen som ble nevnt av *færrest* som svært vanlig eller vanlig. Før samvær ble denne reaksjonsformen nevnt som svært vanlig eller vanlig for åtte av 33 0-6 åringene, 16 av 56 7-12 åringene og ni av 51 unge 13 år eller eldre. Tallene var omtrent de samme når det gjaldt å miste skolegang som reaksjon etter samvær. Disse resultatene skiller seg ut i forhold til de andre.

4.7 Oppsummering

Informantene ga et nyansert bilde av forekomsten av de reaksjonene vi ba dem evaluere, og det var også en del variasjoner i svarene. På den positive siden svarte rundt halvparten av informantene at glede og lettelse var en svært vanlig eller vanlig reaksjon i forbindelse med samvær. Videre var det en gruppe reaksjoner som ganske mange påpekte, som også så ut til å henge sammen. Det var uro, at barnet eller ungdommen ble trøtt og sliten, og særlig kontaktsøking for den yngste aldersgruppen og konsentrasjonsvansker for de to eldste. Mer alvorlige reaksjoner av somatisk, sosial og psykisk art, ble vurdert som mindre vanlige.

Det er verdt å merke seg at det ble rapportert færre svært vanlige eller vanlige reaksjoner for de som var eldre enn 13. Med få unntak var her andelen der det ble rapportert at reaksjonene forekom ganske sjelden, sjelden eller aldri større enn andelen som rapporterte reaksjonene som svært vanlige eller vanlige. Blant 7-12 åringene og 0-6 åringene ble derimot andelen som hadde de ulike reaksjonene vurdert som høyere, og var større enn de som hadde svært ganske sjelden, sjelden eller aldri for flere av de mulige reaksjonene.

Vi spurte ikke nærmere om hvordan barna og ungdommenes reaksjoner kunne utvikle seg over tid – avta eller tilta, om noen forsvant eller andre kom til. Vi vil minne om hva som var årsaken til at saksansvarlige vurderte at det kunne være aktuelt å redusere eller stanse samvær helt. Her spilte alvorlige reaksjoner for barnas og ungdommenes del en viktig rolle. Da blir det en viktig avveining å se nærmere på hva som utgjør så alvorlige og skadelige reaksjoner at det bør influere på samværsordningen, og hva som er mer vanlige reaksjoner som er å forvente og som gjerne går raskere over. Dette kommer vi nærmere tilbake til i konklusjonskapitlet. Vi har eksempler på begge deler fra surveystudien.

Tabell 4.12. Reaksjoner før og etter samvær – barn null til seks år. Antall og prosent (i parentes).

Informantene kunne kryse av på så mange svaralternativer som de ville.

NB! I tabell 12-14 er prosentene regnet ut fra reaksjoner før og etter samvær. Hver linje inneholder derfor utregninger fra to ulike tabeller i datamaterialet.

	Reaksjoner <i>før</i> samvær		Reaksjoner <i>etter</i> samvær	
	Svært vanlig eller vanlig	Ganske sjelden, sjelden eller aldri	Svært vanlig eller vanlig	Ganske sjelden, sjelden eller Aldri
Uro	35 (85,4) 1	6 (14,6)	33 (84,7) 3	6 (15,4)
Trøtt og sliten	16 (43,1) 6	17 (56,9)	41 (93,2) 1	3 (6,8)
Aggresjonsutbrudd og tristhet	20 (33,3) 3	16 (66,6)	28 (71,7) 5	11 (28,2)
Konsentrasjonsvansker	21 (57,9) 2	14 (42,1)	22 (62,8) 6	13 (37,1)
At barnet mister skolegang	8 (23,7) 10	25 (76,4)	8 (23,5) 10	26 (76,5)
Særlig kontaktsøkende	20 (57,1) 3	15 (42,9)	36 (87,8) 2	5 (12,2)
Dårlig søvn, mare-ritt, sengevæting	18 (52,9) 5	16 (47,1)	29 (76,3) 4	9 (23,7)
Dårlig matlyst og annet ifbm fordøyelsen	15 (44,1) 7	19 (55,9)	18 (47,3) 8	20 (52,7)
Sosiale vansker	13 (38,2) 9	21 (61,8)	22 (61,1) 6	14 (38,9)
Andre psykiske vansker	14 (41,1) 8	21 (58,9)	17 (47,3) 9	19 (52,8)
Glede og lettelse	16 (46,7)	19 (53,2)	20 (56,4)	16 (44,5)

Tabell 4.13 Reaksjoner før og etter samvær – barn 7-12 år. Antall og prosent

	Reaksjoner før samvær		Reaksjoner etter samvær	
	Svært vanlig eller vanlig	Ganske sjelden, sjelden eller aldri	Svært vanlig eller vanlig	Ganske sjelden, sjelden eller aldri
Uro	49 1	14	45 2	9
Trøtt og sliten	26 4	28	53 1	7
Aggresjonsutbrudd og tristhet	26 4	30	35 5	22
Konsentrasjonsvansker	43 2	18	42 3	16
At barnet mister skolegang	16 9	40	13 10	38
Særlig kontaktsøkende	30 3	26	38 4	19
Dårlig søvn, mare-ritt, sengevæting	21 7	36	30 6	25
Dårlig matlyst og annet ifbm fordøyelsen	15 10	38	22 8	33
Sosiale vansker	24 6	30	29 7	25
Andre psykiske vansker	18 8	36	19 9	33
Glede og lettelse	24	32	22	31

Tabell 4.14. Reaksjoner før og etter samvær – unge 13 år og eldre. Antall og prosent

	Reaksjoner før samvær		Reaksjoner etter samvær	
	Svært vanlig eller vanlig	Ganske sjelden, sjelden eller aldri	Svært vanlig eller vanlig	Ganske sjelden, sjelden eller aldri
Uro	34 1	21	29 2	23
Trøtt og sliten	22 3	29	29 2	20
Aggresjonsutbrudd og tristhet	18 4	36	18 6	37
Konsentrasjonsvansker	33 2	24	32 1	24
At barnet mister skolegang	9 8	42	7 10	45
Særlig kontaktsøkende	16 5	37	24 4	30
Dårlig søvn, mare-ritt, sengevæting	12 7	40	13 8	40
Dårlig matlyst og annet ifbm fordøyelsen	8 10	45	13 8	39
Sosiale vansker	16 6	35	19 5	33
Andre psykiske vansker	9 8	43	14 7	36
Glede og lettelse	27	27	30	24

Kapittel 5 Barns, foreldres og fosterforeldres perspektiv (nettstudien)

Gunn-Astrid Baugerud

5.1 Innledning

I dette kapitlet vil data fra den nettbaserte spørreundersøkelsen til barn, foreldre og fosterforeldre i prosjektet presenteres. Målsettingen med denne delstudien var å undersøke barn, foreldre og fosterforeldres opplevelser, perspektiver og tanker rundt samværsordningene de er involvert i. Det er et behov for å få barns opplevelser og meninger om ulike samværsordninger, da mye av den forskningen som i dag eksisterer er kommet fra de voksnes inntrykk heller enn barnas opplevelse av situasjonen (Bunkholdt, 2017). I tillegg kan deltagelse i forskning være med på å fremme barnets beste på et overordnet nivå. Et sentralt prinsipp i norsk lovgivning, er å tilrettelegge for at barn fritt får medvirke og uttrykke sine synspunkter i enhver sak som har med barnets situasjon å gjøre (Grunnloven §104; barnevernloven § 1-6, barnekonvensjonen artikkel 12; Sandberg, 2019). Videre er det også et behov for å inkludere foreldrenes perspektiv og deres tanker om samvær, da foreldres opplevelse av samværsordninger vil frembringe mer kunnskap, som igjen kan bidra til god tilretteleggelse av samværsordninger for barn som ikke kan bo i sitt biologiske hjem (García-Martín et al., 2019). Det er også helt sentralt å involvere fosterforeldrene som har den daglige omsorgen for barna, for å få deres synspunkter på samværsordningene.

5.1.1 Formål med studien

En flytting og separasjon mellom barn og foreldre utgjør et brudd i den daglige kontakten mellom barn og foreldre, og tydeliggjør viktigheten av gode samværsordninger i etterkant av omsorgsovertagelsen. En nødvendig forutsetning for å tilrettelegge for gode ordninger, er at *barn og foreldres synspunkter* kommer frem og at de er med på å belyse dette kunnskapsfeltet. I tillegg vil fosterforeldres synspunkter og meninger kunne gi utdypende kunnskap om hvordan tilrettelegge for gode samvær, samt informasjon om samarbeid mellom partene noe som igjen kan være med på å kaste lys over hvordan man kan bidra til stabilitet i barns nye omsorgssituasjon (Austerberry et al., 2013).

Det er med andre ord behov for alle de involverte partenes synspunkter for å kaste mer lys over dette kunnskapsfeltet. Det er en konsensus i dette feltet at det behøves mere forskning og kunnskap fra de involverte partene når det gjelder samvær etter omsorgsovertagelse (Bullen et al., 2015; Gording-Stang & Baugerud, 2019). Denne delen av rapporten søker nettopp å bidra

med slik kunnskap fra barn og foreldre så vel som fosterforeldre, når det gjelder deres tanker og meninger rundt samvær i etterkant av omsorgsovertagelse

5.1.2 Metode

I denne delstudien var det opprinnelig planlagt å utvikle en app til å samle inn data fra barn, foreldre og fosterforeldre i et tidsserie-design. Fremskrittene innen informasjonsteknologi gjør tidsseriedesign til en stadig mer gjennomførbar metode for å studere viktige psykologiske og sosiale fenomener, og har muliggjort gjentatte vurderinger av hvordan enkeltpersoner (i dette tilfelle foreldre, barn og fosterforeldre) opplever samværet i sine naturlige omgivelser. En annen styrke med tidsseriedesign er at et slikt design kan fremskaffe mye informasjon uten at man må rekruttere et veldig stort antall deltagere, da hver enkelt «måling» foregår flere ganger over flere måneder og således vil gi et stort antall datapunkter man kan analysere kvantitativt. På denne måten vil man kunne fremskaffe gode data som kan analyseres kvantitativt og gir kunnskap om opplevelsen de ulike deltakerne har av det enkelte samvær. Imidlertid ble vi anbefalt, etter konsultasjon med teknologimiljøet ved UiO, å heller bruke nettskjema fordi dette ville være en mer effektiv måte å samle inn dataene på. Videre var planen å samle inn data på flere tidspunkter i løpet av 1 ½ år og gjennomføre en tidsserie-analyse (TSA) med tre datainnsamlingspunkter. En randomisert individfordeling var ikke mulig å gjennomføre i denne studien på bakgrunn av økonomiske og tidsmessige rammer for prosjektet. Vi tilstrebet imidlertid å rekruttere deltagere fra ulike deler av landet.

Tidsserie-analyser kan gjøres når man har flere måletidspunkter over en periode. Dette kan både være fra en enkelt sak eller på aggregert nivå. I slike analyser kan man se på mønster av hendelser eller sammenlikne serier av ulike typer hendelser (Tabachnick & Fidell, 2014). Dette kan være effektivt når deltakerne for eksempel kan svare på de samme spørsmålene med jevne mellomrom, dette for å måle effekter/endringer over tid. Vi vil eksempelvis kunne avdekke variasjonsmønstre i deltakernes opplevelse av samværsavtalene knyttet til ulike aspekter ved gjennomføring av samværet. Imidlertid oppdaget vi relativt tidlig i rekrutteringsprosessen at det ville bli vanskelig å få gjennomført tre målinger grunnet store utfordringer med rekrutteringen av informanter. Vi avgjorde derfor at det var mer realistisk å få til to datainnsamlingspunkter med en noe lengre periode mellom første og andre måling. Datamateriale fra tidspunkt T1 ble samlet inn høsten 2021 fra september til desember, og datamateriale fra tidspunkt T2 ble samlet inn april til juni våren 2022.

5.1.3 Fremgangsmåte

Målsettingen var å rekruttere mellom 10 - 25 deltagere i hver gruppe av henholdsvis barn, foreldre og fosterforeldre. Aldersgruppen for barn ble satt til å være mellom 12 – 18 år. Vi henvendte oss til alle landets barnverntjenester og flere barneverninstitusjoner med forespørsel om bistand og samarbeid i rekruttering av informanter.

5.1.4 Deltagere

Deltagerne fikk tilsendt informasjon om studien i tillegg til samtykkeskjema. De samtykket til deltagelse før de fikk tilsendt spørreskjemaet. På tidspunkt T1 ble det rekruttert 17 barn, 20 foreldre, og 36 fosterforeldre høsten 2021, noe som utgjør totalt 73 informanter. På tidspunkt T2 besvarte kun fire barn spørreskjemaet på tross av gjentatte purringer (se egen beskrivelse av utfordringer med rekrutteringa av deltagere i prosjektet), 15 foreldre og 27 fosterforeldre, og totalt utgjorde dette 46 informanter i andre datainnsamlingsperiode.

I den første delen presenteres data fra spørreskjemaet som er distribuert til barna i undersøkelsen. I den neste delen presenteres resultater fra spørreskjemaet distribuert til foreldrene, og deretter vil barn og foreldres opplevelse av medvirkning og innvirkning på eget samvær presenteres sammen. Videre presenteres fosterforelderens perspektiv og opplevelse av samværsordninger. Avslutningsvis presenteres barn, foreldre og fosterforeldres syn på spørsmålet om tilbakeføring.

5.2 Barna

5.2.1 Kjønn, alder og varighet på plasseringen

I denne delstudien deltar barn og unge i aldersgruppen 12-18 år. Vi har ikke data på hva slags type omsorgssvikt barna i dette utvalget er usatt for. Utvalget består av totalt 17 barn på første tidspunkt (T1), i tillegg svarte fire av deltagerne også på spørreskjemaet på andre tidspunkt (T2). Informantene representerer barn i to aldersgrupper. Ungdomsskoletrinnet (12 til 15 år), samt 16-18 åringer. Tabell 5.1. presenterer deskriptive data av enkeltvariablene *alder* og *kjønn*, *plasseringssted* og *lengde på plasseringen* for å se hvordan disse dataene fordelte seg i utvalget for barna. Alle barna har samvær etter vedtak om omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-12. Dataene representerer et lite utvalg, og vi kan ikke trekke statistiske slutninger på bakgrunn av disse dataene. Imidlertid mener vi likevel det gir en indikasjon på noen kjennetegn som preger barns opplevelser når det gjelder deres samværsordninger.

Tiden barna brukte på å besvare spørreskjemaet varierte fra 30 minutter til litt over fire minutter. De fleste barna brukte rundt 10 -12 minutter på å besvare spørreskjemaet. Vi var bevisst på å ikke stille for mange spørsmål til barna for å sikre at så mange som mulig av spørsmålene ble besvart. For mange spørsmål øker sannsynligheten for at flere av spørsmålene ikke besvares og at man hopper over spørsmål. Ulikheten i svartid kan naturligvis også ha påvirket svarene. Det kan være flere årsaker til denne variansen. Nettskjema som respondenten selv administrere har ulike utfordringer. Her vil alder, modning, nivå av forståelse og kognitive forutsetninger kunne ha en innvirkning på forståelse av spørsmålene (Sharma, 2022).

Det at noen brukte lite tid og andre brukte langt mere tid, kan skyldes varierende interesse for å besvare spørsmålene og at man mister interessen underveis. Imidlertid kan det også skyldes varierende forståelse, eller at barnet ikke helt klarer å gjenkalle informasjon det spørres etter, eller at barnet grunnet ulike ferdigheter i leseforståelse har utfordringer med å forstå hva det spørres etter. Dette er individuelle forskjeller vi ikke har kontrollert for i svarresponsen fra barna.

Dataene er som nevnt samlet inn med rundt syv måneders mellomrom, høsten 2021 og våren 2022. Utvalget fordeler seg tilnærmelsesvis helt likt i antall gutter og jenter. Det er flest barn mellom 15 og 16 år som har deltatt i undersøkelsen, dernest er aldersgruppen 13 -14 år hyppigst representert. De fleste barna bor i fosterhjem og flest barn har bodd fem til 8 år utenfor sitt foreldrehjem etterfulgt av de barna som har to til fire års botid utenfor foreldrehjem.

Tabell.5.1. Barnas alder, kjønn, botid utenfor hjemmet og plasseringssted

Utvalg	T1	T2
Antall barn	(n= 17)	(n=4)
Alder		
13 -14 år	5	1
15-16 år	9	1
17-18 år	3	2
Kjønn		
Jente	8	3
Gutt	9	1
Plasseringssted		
Fosterhjem	14	3
Institusjon	3	1
Lengde bosted		
2-4 år	6	1
5-8 år	7	3
9-12 år	2	
13-->	2	

5.2.2 Barns meninger om omfanget av samværet

Frekvensen av samvær

Felles for en rekke studier gjennom mange år er at barn ønsker å bli konsultert om spørsmål som er relatert til egen barnevernssak. Forskningen har også vist at barn har ulike preferanser for hvilken type kontakt de ønsker med biologiske hjem etter omsorgsovertagelse, og hvor hyppig de ønsker å ha kontakt med sin familie (Cossar et al., 2014; Kriz & Roundtree-Swain, 2017; Paulsen, 2022; Sinclair et al., 2001). Med utgangspunkt i denne litteraturen har vi stilt barna spørsmål om deres meninger om omfang og hyppighet.

Fordelingen av barnets samværsavtale med foreldrene er illustrert i tabell 5.2. De deskriptive dataene viser en ujevn fordeling av samvær med mor sammenliknet med samvær med far i dette utvalget. Barna som deltar i undersøkelsen har altså en noe ulik samværsavtale med sine foreldre. Alle de 17 barna i undersøkelsen har samvær med mor. Til sammenlikning har 12 av barna samvær med far, og fem barn har rapportert at de ikke har noe samvær med far i det hele tatt. Når det gjelder samvær med mor har flest barn syv i dette utvalget ingen fast avtale, men det foreligger ingen opplysninger om hyppigheten eller omfanget på denne kontakten. Kun ett barn i utvalget har så lite samvær som to ganger i året eller mindre. Samværsavtaler med far er noe annerledes fordelt, her har fire av barna ingen fast avtale, men kan selv velge

omfang av samvær med far. Videre har fem av barna mellom tre til seks samvær i året. Det er kun ett barn som har samvær med far fast en gang per måned. Dette viser at i vårt materiale har flest barn samvær med mor, i tillegg har de også noe hyppigere samvær med mor sammenliknet med far (Baugerud, 2022). Dette er sammenfallende med tidligere forskning som har vist at mor ofte blir tildelt mer samvær sammenliknet med far (Luu et al., 2018).

Tabell 5.2. Frekvens av samvær pr år med mor og far

Samværsfrekvens	Mor	Far	Totalt
Har ikke samvær		5	5
0-2 samvær	1		1
3-4 samvær		3	3
5-6 samvær	3	2	5
7-8 samvær	4		4
Måndlig		1	4
Ingen fast avtale	7	4	11

Hva tenker barna om samværsomfanget?

Figur 5.1 viser en illustrasjon av barnas opplevelse av hvordan samværsomfanget fungerer. De fleste barna i dette utvalget sier de har passe mengde samvær med både mor og far. Resultatene viser at for barna i dette utvalget oppgir de fleste at omfanget av samvær er passe. Vi har ikke opplysninger om barna har samvær med foreldrene sammen eller hver for seg. Imidlertid gir fem av barna utrykk for at de har for lite eller litt for lite samvær med mor, og fire av barna svarer at de opplever å ha litt for lite samvær med far. I tillegg svarer fem av barna at de ikke har samvær med far i det hele tatt. Videre svarer tre av barna at de har for lite samvær og to synes de har *litt* for lite samvær med mor, mens fire svarer det samme når det gjelder far. Samtidig er det også noen av barna som synes de har for lite samvær enten med mor eller far, noe som kan tolkes i retning av at en mindre andel ønsker mere samvær med sine foreldre. Denne tendensen stemmer overens med tidligere forskning utført i Norge hvor forskerne i et større utvalg av yngre fosterbarn fant at henholdsvis 55.1% og 40% av fosterbarna ønsket mer samvær med mor eller far (Vis & Fossum, 2013). For øvrig fant ikke forskere i en spansk undersøkelse noen sammenheng mellom frekvens på samvær og kvaliteten på den emosjonelle relasjonen mellom barn og foreldre (Martínez m.fl., 2016).

Når vi ser nærmere på sammenheng mellom fordeling av og hvorvidt barna er fornøyd med omfang av samvær eller ikke, ser vi at det er flest barn i alder 15- 16 år som er fornøyd med omfanget av samværet. Imidlertid er det også noen flere i denne aldersgruppen som synes de

har for lite samvær. Dette gjelder samvær med både mor og far, se tabell 5.3. og 5.4. Imidlertid er det også flest barn innenfor denne aldersgruppen som svarer på undersøkelsen, og analysen viser heller ingen signifikant sammenheng mellom alder og barnas mening om samværsomfang.

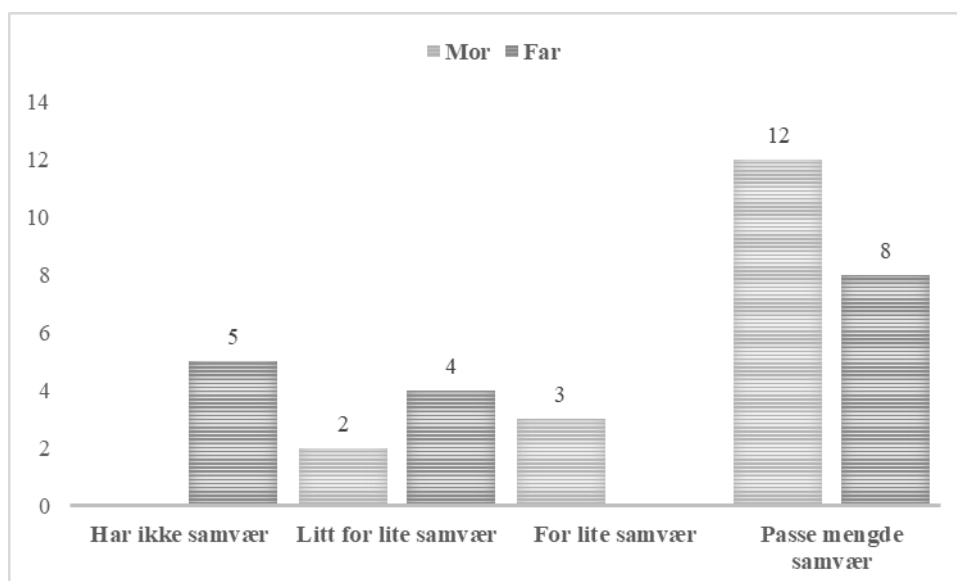
Tabell 5.3. oversikt over alder og barnas mening om samværsomfang med mor.

	Har ikke samvær	For lite samvær	Passe mengde samvær	Totalt
13-14 år	0	1	3	4
15-16 år	0	4	5	9
17-18 år	0	0	3	6

Tabell 5.4. oversikt over alder og barnas mening om samværs omfang med far.

	Har ikke samvær	For lite samvær	Passe mengde samvær	Totalt
13-14 år	1	1	3	5
15-16 år	3	2	4	9
17-18 år	1	1	1	3

Figur 5.1. Barnas meninger om omfang av samvær med mor og far

Barna ble i tillegg spurt om omfang av samvær i betydningen hvor lenge de ønsker at samværene skulle vare, se tabell 5.5. Her svarer seks av barna at de ønsker at samværene skal vare så lenge som de ønsker selv, og tre av barna ønsker seg også overnattinger, og de gir uttrykk for at de ønsker medvirkning og kontroll over samværets omfang. Ønske om lengre samvær med overnatting kan være en indikasjon på deres opplevde tilhørighet til sin opphavsfamilie. Samtidig gir nær halvparten av barna også uttrykk for at de ønsker seg tidsbegrensede samvær med varighet kun i noen timer.

Tabell 5.5. Barnas ønsker om omfang av samvær

Omfang samvær	
0-2 timer	3
2-4 timer	3
4-6 timer	2
1 eller fl overnattinger	3
Så lenge jeg ønsker	6

Dette illustrerer stor variasjon blant de 17 barna i dette utvalget når det gjelder omfang av samvær. Hvis vi ser dette i sammenheng med alder, ser vi at fire av barna i alder 14-16 år svarer at de selv ønsker å bestemme hvor lenge samværene skal være, et av barna mellom 12-13 år, og et barn eldre enn 16 år svarer det samme. Videre svarer to av 14-16 åringene og en 17-18 åring at de ikke ønsker lengre samvær enn to timer. De resterende tids kategoriene fordeler seg noenlunde likt mellom aldersgruppene. Vi vet imidlertid ikke årsaken til at barna svarer det de gjør og hvorfor de velger slik de gjør i henhold til de ulike svarkategoriene i spørreskjemaet, men det er mulig at arten av omsorgssvikt de har blitt utsatt for er viktig når det gjelder barnas ønsker om omfang av samvær. Det kan være at kvaliteten på relasjonen mellom barn og foreldre er mindre god og at barna av den grunn ønsker mindre samvær. Imidlertid kan det også være et uttrykk for at barna har blitt eldre, og samvær med jevnaldrende og fritidsaktiviteter tar større plass i barnets liv. Det kan også være at noen av barna er utsatt for alvorlig omsorgssvikt i form av vold eller overgrep, og at de derfor ikke ønsker mer omfattende samvær med sine foreldre. Imidlertid viser forskning at barn utsatt for overgrep også kan føle kjærlighet overfor sine foreldre, og de kan ha ønsker om å møte dem (Katz et al., 2021). En annen forklaring kan være lengden de har bodd i fosterhjem, noe som kan ha en betydning i form av at barna har en trygg tilknytning og opplever en større tilhørighet i fosterhjemmet sammenliknet med opphavsfamilien. Det kan også tenkes at for de eldste barna i utvalget så får familien mindre plass som et resultat av et mer selvstendig og

aktivt ungdomsliv, og at de derfor i større grad ikke har behov for lange samvær og samvær med overnattinger

5.2.3 Hvem som er til stede på samvær. Kontakt med søsken

I dette utvalget svarer åtte barn at de har kontakt med og treffer sine søsken etter omsorgsovertagelsen, og tre av barna oppgir at de ikke treffer sine søsken. Videre bor seks av de totalt 17 barna sammen med sine søsken i fosterhjem. Totalt seks av barna svarer ikke på dette spørsmålet. Når det gjelder samvær med andre nærstående treffer alle 17 barna i dette utvalget enten besteforeldre, tanter eller onkler.

I spørsmålet om hvem som var tilstede på *siste* samvær i tillegg til foreldre, oppgir fem av barna at søsken også deltok på samværet, mens tolv av barna svarer at de ikke har søsken tilstede på samværet. Kun et barn har tilsynsfører eller fosterforeldre med på samværet. Se for øvrig oversikt over tilstedeværelse på samvær i tabell 5.6.

Tabell 5.6. Tilstedeværelse av andre en foreldre på siste samvær

Tilstede	Ja	Nei
Søsken	5	12
Fosterforeldre	1	16
Tante/onkel	1	16
Besteforeldre	1	16
Barneverntjeneste	2	15
Tilsynsfører	1	16
Venner/øvrige fam	4	13

For å få noe mere kunnskap om hva barna tenker om hvem som bør delta på samvær, stilte vi også spørsmål om de ønsket at noen andre skulle ha deltatt på det siste samværet. Et tema to av barna tar opp er betydningen av at andre i barnets familie er til stede på samværet. Ett av barna gir klart uttrykk for savn av kontakt med nær familie. Samvær med øvrig familie kan bidra til å ivareta bånd og identitetsfølelsen hos barnet. For barn hvor det er lagt opp til at barnet skal bo i fosterhjemmet over lengre tid, kan kontakt opprettholde en følelse av kontinuitet med familiens kultur og røtter og bidra til utviklingen av identitetsfølelse og familiehistorie (Bullen et al., 2015)

Ja jeg skulle ønske bestemor var der, men hun var syk. Skulle ønske at tante og onkel var der, fordi jeg har ikke sett de på en stund.

Kanskje, det spørres noen ganger, men det er greit for meg at andre i familien er med.

Totalt 14 av barna svarer avkrefteende på om det er andre personer enn de som deltok på siste samværet de ville ønsket å ha med på siste samvær. Et barn sier følgende:

Det var helt greit med dem vi hadde med på samværet.

Barnas responser her kan være et uttrykk for at de jevnt over er tilfredse med de som deltar på samvær.

5.2.4 Sted og barnas oversikt over innhold i samvær

Det er god spredning i barnas svar på hvor siste samvær fant sted, se tabell 5.7. I dette utvalget svarer fire av barna at det siste samværet foregikk hos mor, etterfulgt av fire barn som svarer at siste samvær foregikk på en kafe. For de resterende ni barna i utvalget fordeler svarene seg noenlunde likt mellom far og mor/far, i sammenheng med en fritidsaktivitet, i fosterhjem/institusjon og hos bestemor/bestefar.

Tabell 5.7. Hvor siste samvær fant sted

Sted	Siste samvær
Hos mor	4
Hos far	2
Fosterhjem/institusjon	2
På kafe	4
I sammenheng med en fritidsaktivitet	2
Hos bestemor/bestefar	1

Når det gjelder informasjon om hva som skal skje på neste samvær i betydningen av selve innholdet i samværet, svarer åtte barn, det vil si nær halvparten av barna i dette utvalget, at de har ingen eller liten kunnskap om dette i forbindelse med neste samvær. De ni øvrige barna vet litt eller mye om hva som skal skje under neste samvær. Kunnskap om hva som skal skje i forbindelse med samvær kan være viktig da det kan knyttes til oversikt over hendelser som har betydning for barnets liv, noe som igjen er med på å skape oversikt og forutsigbarhet. Det er godt kjent innenfor stressforskningen at uforutsigbarhet og tap av oversikt og kontroll er med på å øke stress hos de fleste individer (Lazarus & Folkeman, 1984; Lupien et al., 2007). Det at barn har oversikt og kunnskap over hva som skal foregå på samværene skaper mer forutsigbarhet og oversikt, og det vil dermed kunne være med på å dempe stress. Det å oppleve sammenheng i livet har betydning for barns psykiske helse, at tilværelsen oppleves som begripelig og håndterbar, og at det gir mening å delta i egen prosess (Antonovsky, 1990). Motsatt vil manglende oversikt og forutsigbarhet være med på å øke stress (Lupien, et al., 2007).

Tabell 5.8. Antall barn og grad av oversikt over hva som skal skje på neste samvær

Oversikt neste samvær	
Vet ingenting	4
Vet noe	4
Vet litt	6
Vet mye	3

5.2.5 Opplevelse av samværet: støtte til barnet og innhold i samværet

En viktig forutsetning for å maksimere det positive potensialet i samværet og sørge for at samværet er vellykket, er å ta hensyn til barnas følelser. Videre må det også gis tilstrekkelig støtte til barnet i tilknytning til samvær (Sen & Broadhurst, 2011). Vi har derfor spurt barna om deres opplevelse av støtte i tilknytning til siste samvær. Tabell 5. 9. viser at de fleste barna, 15 av totalt 17 barn, opplevde i *noen grad* å ha noen å snakke med om siste samvær. Når det gjelder støtte under siste samvær, sier de aller fleste barna at de opplevde *stor grad* av støtte under siste samvær. Imidlertid sier tre barn at de opplevde det kun i noen grad, og ett barn opplevde ingen grad av støtte under samværet. Det er også slående at såpass mange av barna opplever at de kun i *noen grad* har noen å snakke med andre om sine opplevelser og erfaringer med samvær. Imidlertid er det positivt og verdt å merke seg at de fleste barna i dette utvalget har felles erfaringer som peker i retning av at de i stor grad opplever støtte under det siste samværet.

Tabell 5.9. Antall barn og opplevelse av støtte

Snakke med om siste samvær	Støtte på siste samvær	
Stor grad	2	13
Noen grad	15	3
Ingen grad		1

Barna ble også spurt om hvordan de opplevde det siste samværet de deltok på i betydningen av det emosjonelle innholdet og følelser i tilknytning til samværet. Her svarer hele 15 av barna at de opplevde det siste samværet som positivt, og beskriver følelser av glede i tilknytning til samvær. Et av barna svarer han/hun opplevde det som trygt, og kun et barn opplevde det som lite hyggelig. Dette viser at for barna i dette utvalget er hovedtendensen gode opplevelser i tilknytning til siste samvær, noe som indikerer at deres møte med foreldrene og eventuelt de andre til stede, er en god erfaring. I det følgende presenteres også noen utsagn fra barna når de blir spurt om innholdet i samværet, det vil si hva de ønsker skal

foregå under samværet. Her svarer seks av barna på et åpent fokusert spørsmål at de ønsker det skal foregå en aktivitet tilknyttet samværet. Følgende utsagn illustrere dette.

Lage mat, gå turer med hunden, spille Wii og se på filmer

Være ute i aktivitet

Å være på et senter dra til et sted som kan være badepark eller andre steder som det.

Gjøre ting sammen.

Se film og spise pizza

Spille fotball eller snakke eller gå en tur.

Barnas beskrivelser av egne følelser i forkant og etterkant av samvær.

Vi har også spurt barna hvilke følelser de hadde i forkant og etterkant av samvær med sine foreldre se tabell 5.10. De fleste barna (ti) i dette utvalget svarer at de opplever glede både i forkant og etterkant av samvær. Dette indikerer at en stor gruppe av barna i dette utvalget har en god følelsesmessig tilknytning til sine foreldre og er fornøyd med det samværet de har. I en belgisk studie fremkom det for eksempel at selv om fosterbarn følte seg sviktet av sine foreldre uttrykte de lojalitet og en iver etter å tilgi dem (Van Holen et al., 2020). I vår undersøkelse beskriver tre av barna bekymring og spenning i tilknytning til samvær, mens 4 av barna krysser av for at de stilte seg følelsesmessig «nøytral» i sammenheng med samværet. Sistnevnte kategori ble inkludert fordi en del barn utsatt for alvorlig omsorgssvikt viser det som kalles nøytral affekt i vanskelige situasjoner, altså at mange bruker aktivt bruker ulike strategier for å «skjule» sine følelser (Sayfan et al., 2008).

Tabell 5.10. Antall barn og følelser i forkant og etterkant av samvær

Antall barn og opplevde følelser	Forkant	Etterkant
Glad	10	10
Spent	2	1
Bekymret	1	1
Nøytral	4	

Vi spurte også barna om noe kunne vært annerledes på siste samværet, og her svarer tre av barna ja og 14 barn svarer nei. I kapittel 6.3.2 om medvirkning viser vi også et eksempel på hva barna svarte på et åpent spørsmål om dette temaet.

5.2.6 Oppsummering av datamateriale om barna

Når det gjelder barnas svar på opplevelse av frekvensen av samvær, i form av hyppighet og omfang i form av antall timer, eventuelt overnatting, er de fleste barna fornøyd og sier de opplever å ha passe mengde samvær med sine foreldre. Det indikerer at mange av barna i

dette utvalget opplever at deres ønsker om hyppighet og omfang blir ivaretatt. Imidlertid sier også noen av barna at de opplever å ha for lite samvær med mor og far. Flere av barna sier også at de selv ønsker mer medvirkning i å bestemme omfanget av samværet. De fleste barna er i tillegg tilfreds med hvem som deltar i samværene, selv om to av informantene også savner tilstedeværelse av annen familie og av nøytrale personer. Tilstedeværelse av familie er viktig både for å opprettholde relasjon og tilknytning, men også for å ivareta identitet og familiehistorie (Bullen et al., 2015).

Når det gjelder barnas kunnskap om hva som skal skje under samværene svarer halvparten av barna at de ikke vet. Dette indikerer at det er for lite fokus på å skape innhold og oversiktighet for barna i tilknytning til samvær, noe som igjen kan bidra til å øke stress hos barna i tilknytning til samværene. Opplevelse av forutsigbarhet og kontroll er viktig i forkant av samvær.

Avslutningsvis er det positivt at mange av barna opplever god støtte under samværet, og mange beskriver følelser av glede i sammenheng med kontakten. Litteraturen viser at samvær med foreldre som er av god kvalitet, kombinert med andre positive profesjonelle tiltak, fremmer positive utfall for barn (Sen & Broadhurst, 2011). Det er også verdt å merke seg at *mange* av barna opplever at de ikke har noen å snakke med om samværet. Noen få barn uttrykker også bekymring og spenning i tilknytning til samvær. For å ivareta barnet må barnet oppleve at han/hun har noen og snakke med. Det er også helt sentralt at den som snakker med barnet har god kompetanse og tilrettelegger for slike samtaler, noe som er viktig for å styrke barnas medvirkning i egen samværs sak. I tillegg kan samtaler med barnet være viktig for at barnet kan snakke om å håndtere følelser i tilknytning til flyttingen fra foreldrene. Samtaler er også med på å tilrettelegge for sosial støtte, samt for å justere og endre samværsordninger der det fremstår som et behov.

5.3 Foreldrene

5.3.1 Kjønn, bosted, plasseringens varighet og frekvensen av samvær

Når det gjelder biologiske foreldre svarte to fedre og 18 mødre på undersøkelsen ved T1, mens det tilsvarende tallet for T2 er henholdsvis 13 mødre og to fedre. Tabell 5.11. beskriver bosted og plasseringstid for barna til foreldrene i dette utvalget. Som tabellen viser, bor barna

deres i all hovedsak i fosterhjem. Når det gjelder varighet av plasseringen er fra fem til åtte år mest vanlig (representert både på T1 og T2) mens det nest vanligste er ni til elleve år.

Tabell. 5.11. Beskrivelse av Foreldreutvalg

	T1 (N=20)	T2 (N=15)
Foreldre		
Mor	18	13
Far	2	2
Bosted		
Fosterhjem	18	14
Beredskapshjem	2	1
Plasseringstid		
0-1 år	1	1
2-4 år	1	
5-8 år	12	6
9-11 år	4	6
12 år-->	2	2

Som vist i tabell 5.11. har flest foreldre i dette utvalget samvær med sine barn fem til åtte ganger per år, fulgt av null til fire samvær per år som den vanligste kategorien. Tabell 5.12. viser samværfrekvensen og i hvilken grad foreldrene opplever at omfanget av samværene er tilstrekkelig. Når det gjelder spørsmålet om samværs hyppighet, oppgir en majoritet av foreldrene å ha alt for sjeldent samvær. Dette funnet samsvarer med tidligere forskning som viser at mange foreldre opplever at de har for lite samvær med sine barn i etterkant av omsorgsovertagelse (García-Martin et al., 2019; Morrison et al., 2011). I disse studiene uttrykker foreldre en betydelig misnøye med samværsordningen. Det viser at foreldre har et sterkt ønske om å se barna sine oftere både for å opprettholde relasjonen og kontakten, men også som et ledd i målet om gjenforening, og at det kan være viktig for å opprettholde sin identitet som foreldre (Schofield et al., 2011). Bare en av foreldrene i dette utvalget svarer at hun/han har *for* hyppige samvær med barnet.

Tabell 5.12. Samværsfrekvens på T1 og T2

	T1 (N=20)	T2 (N=15)
Frekvens samvær		
0-4 pr år	5	4
5-8 år år	7	4
9-11 pr år	2	1
12 pr år	2	3
Annehver uke	1	
Hver uke	1	
Ingen fast avtale	2	3
Grad av samvær		
Altfor sjelden samvær	12	6
Litt for lite samvær	3	3
Passe mengde samvær	4	5
Nokså ofte samvær	1	
For ofte samvær		1

Ekstra samvær

Vi spurte også foreldrene om de hadde noen ekstra samvær med sine barn i forbindelse med fødselsdager og, jul eller andre høytidsdager, se fordelingen i tabell 5.13. Her svarer foreldrene at litt under halvparten av dem får ekstra samvær med sine barn i forbindelse med høytider og bursdager, og litt mer en halvparten får ikke noe ekstra samvær. Dette er også funn som samsvarer med survey studien.

Tabell 5.13. Antall foreldre med ekstra samvær på T1 og T2

	T1	T2
Ja	8	7
Nei	12	8

5.3.2 Samværsplan og innhold i samværet

Vi har spurt om foreldrene vet om det finnes en skriftlig plan for samvær. Her svarer åtte av foreldrene at de i liten/eller svært liten grad vet dette, mens elleve av foreldrene vet dette i noen grad. Videre svarer 16 av foreldrene at de i stor grad vet at det finnes en samværsplan. Vi har også spurt foreldrene om deres deltagelse i utforming av planen se avsnitt 5.4.

Samværssted og aktivitet

På spørsmål om hvor foreldrene ønsker at samværet skal foregå svarer alle foreldrene hjemme hos seg selv, med unntak av en forelder som svarer hos barnevernstjenesten/samværssted (på tidspunkt 2). Dette viser at foreldrene ønsker at samvær skal foregå i deres hjem, noe som kan tolkes som at foreldre ønsker samværet skal foregå som en del av barnets naturlige omgivelser i motsetning til offentlige, fremmede og ikke alltid så godt tilrettelagte eller hyggelige lokaler. Når det gjelder hva som skal foregå under samværet, oppgir 13 av foreldrene at de ønsker at barnet kan komme på overnatting. Det indikerer et ønske om nærere kontakt og utvidet tid med barnet.

Tabell 5.14. Antall foreldre og deres ønske om samværssted og aktivitet

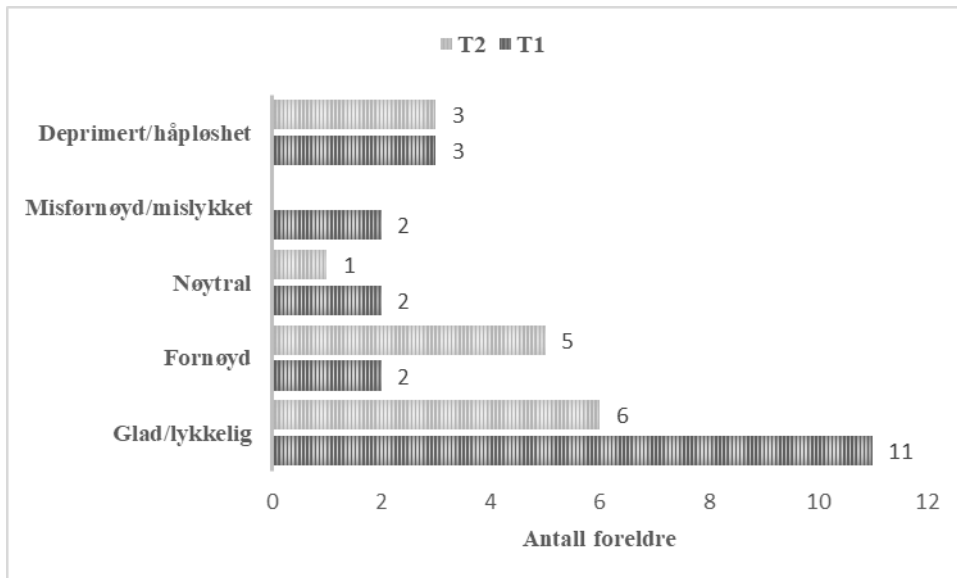
	T1	T2
Ønsker samvær skal foregå		
Hjemme	20	14
Barnevernstjenesten/samværssted		1
Innhold samvær		
Gjøre en aktivitet sammen	2	1
Ha barnet på overnatting	13	3
Reise bort sammen	1	2
Ikke så viktig bare vi er sammen	4	9

5.3.3 Foreldres følelser i tilknytning til samværene

Foreldrene ble også spurt om hvilke følelser de hadde i tilknytning til siste samvær. På tidspunkt 1 (T1) oppgir hele ti av foreldrene at de følte seg glade/lykkelige på siste samvær. På tidspunkt 2 (T2) altså rundt fem-seks måneder etter sist gang de ble spurt om samvær, svarer seks foreldre det samme. Imidlertid er det også fem færre informanter på T2. Samtidig oppgir flere på T2 at de var fornøyde på siste samvær her svarer fem foreldre dette versus to på T1. Hvis vi ser på den positive enden av skalaen, oppgir foreldrene å ha positive følelser i tilknytning til samvær både på T1 og T2. Imidlertid oppgir tre foreldre at de kjenner seg deprimerte eller har en følelse av håpløshet på begge tidspunktene. Vi vet ikke om det er de samme foreldrene som har svart dette på T1 og T2, men det kan være de samme foreldrene som opplever lite endring i tilknytning til samværene. Den sorgen, tapet og stigma mange foreldre opplever når de mister omsorgen for barnet sitt (Broadhurst & Mason, 2017), gjør at det er nærliggende å anta at også noen av de følelsene oppstår i tilknytning til samværet.

Foreldres følelser i tilknytning til samvær i etterkant av omsorgsovertagelse illustrerer også viktigheten av at foreldre blir tilbudt målrettede tiltak som anerkjenner de psykososiale konsekvensene av det å miste omsorgen for barnet sitt (Broadhurst & Mason, 2017).

Figur 5.2 Foreldres oppgitte følelser i tilknytning til siste samvær på T1 og T2

5.3.4 Foreldres opplevelse av siste samvær

Følgende utsagn fra en mor sier noe om hvorfor hun mener at samværene ikke fungerer like godt lengre, og hvordan barnets opplevelse av henne som mor og relasjonen de to imellom har endret seg i negativ retning i tilknytning til barnevernssaken.

Det var med saksbehandler, sakkyndig og fostermor og gutten min har snudd seg mot meg (på akkurat samme måte som sin søster som jeg vunnet tilbake og vi har det veldig fint sammen i dag). Har fortalt at han ikke vil flytte hjem til oss og hvis jeg trakk saken til retten så vil han ikke se meg mer. Han sa han ikke var trygg på meg lengre, og at jeg ikke hørte på hans stemme. Pappa trenger ikke å gå til sak for å få mer samvær. Far som har begått vold mot begge barna får av barnevernstjenesten mer samvær og uten tilsyn. I tillegg så etterforskes det i dag på hvis han også har begått seksuelle overgrep. Gutten min var veldig spent med å ta opp denne samtalen! Hans røst sa en ting og hans kosing med føttene under bordet sa meg noe helt annet. Det som er verst i dag er at vi aldri har fått lov til å snakke om ting som har skjedd og at jeg ikke beskyttet han mot volden.

Sitatene illustrere samarbeidsproblemer og konflikter med barnevernstjenesten, noe som også kommer frem av survey studien hvor flere av de eksemplene barnevernansatte løfter frem handler om reelle utfordringer knyttet til konflikter om plasseringen og samarbeid. Disse konfliktene vil antageligvis ofte handle om en reell uenighet knyttet til bakgrunnen for

flyttingen av barnet, men i tillegg kan foreldre oppleve det som at barnevernansatte er forutinntatte både når det gjelder foreldrenes vansker og familiens situasjon, noe som igjen kan bidra til konflikter (Dumbrill, 2006). Det kan også skyldes den makt-ubalansen som er mellom foreldre og ansatte i barnevernstjenesten, og noen foreldres manglende kapasitet til å imøtegå barnverntjenesten og deres syn (Bundy-Fazioli et al. 2009). I dette eksemplet peker også mor på betydningen av å få jobbe med relasjonen mellom henne og sønnen, for å bedre forholdet de to imellom. Dette eksempelet understreker også betydningen av veiledning og bistand til foreldre, med formål om å øke kvaliteten i relasjonen.

En tredje mor uttrykker utfordringer knyttet til siste samvær fordi barnet hennes ikke ville dra tilbake til fosterhjemmet.

Barnet ville ikke hjem og avtalen var at barnet skulle ta toget hjem, men vi endte opp med at fostermor hentet barnet.

Foreldres positive opplevelser av siste samvær.

At meg og mitt barn får bedre kontakt på hvert samvær som er. Dette gjør til at jeg føler det blir bedre.

Her er mengden samvær løftet frem som et viktig moment i tillegg til innholdet i samværet, ved at moren understreker betydningen av at kontakten med barnet styrkes for hvert samvær. Dette samsvarer godt med at foreldrene også ønsker mere samvær, og sitatene illustrerer at omfang på samvær har en betydning når det gjelder å opprettholde og styrke kvaliteten på relasjonen med barnet. Følgende korte sitat illustrerer denne morens glede over å ha barnet på overnattingsbesøk, viser hvor betydningsfullt det er for moren å fortsatt kunne være en del av barnets liv, selv om det er på andre premisser enn tidligere

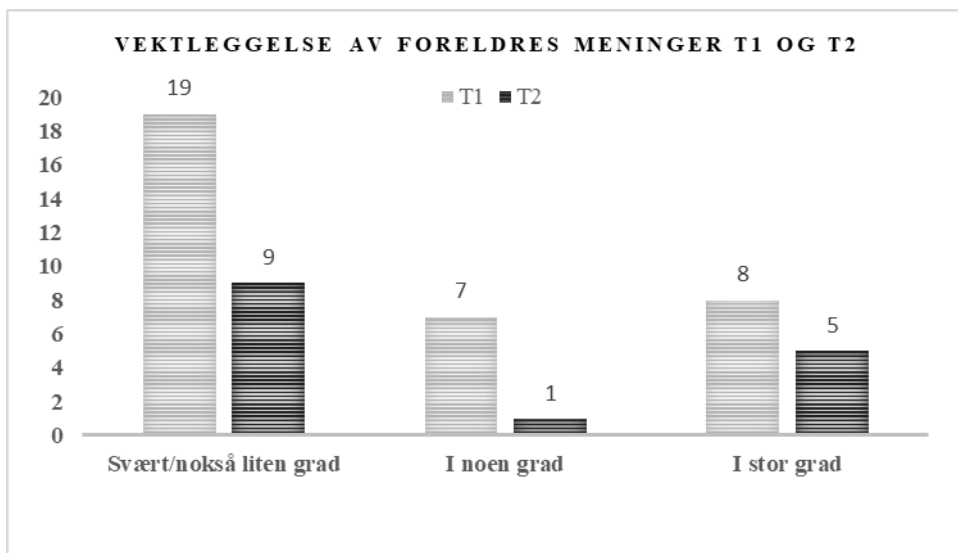
Bare det at vi begge er mer glad på grunn av mer samvær, vi har begge ventet lenge på mere samvær med overnatting.

5.3.5 Foreldres opplevelse av hvorvidt deres meninger vektlegges i samværsaken

Vi har også undersøkt hvordan foreldrene i dette utvalget opplever at de blir hørt når det gjelder hvorvidt de opplever at deres meninger vektlegges i barnevernssaken over en fem til seks måneders periode. Se figur 5.3. Her svarer hele 19 av 20 foreldre på det første datainnsamlingstidspunktet, T1 at de opplever at deres meninger i *svært/nokså liten grad* vektlegges. På det andre tidspunktet T2 for datainnsamling svarer ni av til sammen 15 foreldre det samme. Det er som nevnt de samme foreldrene som svarer på tidspunkt 1 og tidspunkt 2. Selv om det er færre foreldre som svarer at de opplever at barnevernstjenesten i *svært/nokså liten grad* av vektlegger deres meninger, kan årsaken være at færre informanter svarer på T2.

Imidlertid kan det også skyldes at av de 15 foreldrene som svarer på T2 versus de 20 foreldrene som svarer på T1, opplever at deres synspunkter blir mer vektlagt av barnevernstjenesten over tid, noe som i så fall er positivt. Det kan også være en kombinasjon av begge faktorene.

Figur 5.3. Oversikt over antall foreldres opplevelse av at deres meninger blir vektlagt

5.3.6 Endringer i samværsordningen

Vi har spurt foreldrene på tidspunkt 2 (T2) om noe har noe endret seg i samværsordningen siden sist gang de besvarte spørreskjemaet. Det er stor variasjon i foreldrenes svar på dette spørsmålet, noe som antagelig henger sammen med den relativt store variasjonsbredden i samværsordninger.

Barnet reagerte fordi hun ble sittende igjen og spurt av barnevernet hvordan samværet gikk med meg etter samværet da hun allerede var sliten og ville hjem. Reaksjonen hennes førte til at hun verken vil ha noe med barnevernstjenesten eller meg og gjøre i ettertid.

Ja min sønn er jo snart 19 år så synes det var vanskelig å svare, vi har ett supert sterk forhold, han kommer på overnatting når han ønsker.

Barnet vil aller helst flytte hjem.

En forelder har opplevd å få begge barna tilbakeført etter en langtidsplassering i løpet av dette halve året undersøkelsen har vart.

Ja barna har flyttet hjem. Det gikk fra 3 x 3t samvær under tilsyn i året på et barn og nullkontakt med det andre til full tilbakeføring – fremmet av barnevernstjenesten etter 10 år i beredskapshjem/fosterhjem.

Jeg synes det er vanskelig å svare da jeg har ulike samværsløsninger med barna. Eldste treffer jeg en til 20 ganger i måneden. Mens yngste ser jeg 6 ganger i året med tilsyn så besvare er vanskelig når du har 2 barn og en ikke får ei ekstra rute å trykke på. Med yngste ønsker jeg en gang i mnd, mens med hun eldste som nemndsvedtaket sier så har jeg 6 faste i året pluss familiære tilstelninger.

To av foreldrene fremhever betydningen av manglende samarbeid med barnevernstjenesten, få samvær og vansker i kontakten med barnet i sammenheng med få samvær. Det første sitatet illustrerer også hvordan denne forelderens opplever utfordringer i relasjonen med barnet, og hvordan denne har endret seg knyttet til samarbeidsproblemer, begrensninger i samværene og hvordan disse ble gjennomført. Begge eksemplene viser også foreldrenes avmaktfølelse ovenfor barnevernstjenesten og en mangel på innflytelse over samværene.

Har ikke fått samvær etter lagmannsretten vedtak som er 3 ggr/år. Jeg har bare hatt 2 samvær i 2021 og sakkyndig til stede på begge to. Det ene samværet av de to var også saksbehandler og fostermor til stede. Opplever det spent og unaturlig. Få samvær pga reaksjoner. Mangler samværsplan. Var i fylkesnemnda nå fire dager. Bvtj legger frem 0 samvær mellom oss. Barnet har forandret seg i sine reaksjoner etter hans søster blitt tilbakeført i 2020. Hans sinne har bygget seg opp mot meg som mor. Opplever at han av en grunn blitt redd for at jeg ikke kan ta vare på han. Da var det med hans søster. Hun har fortalt at de sa når tilbakeføringsspørsmålet kom opp «nå som din mor ikke kan ta vare på deg, vil du ha samvær 1 eller 2 ganger i året?». Gutten sier nå at hvis jeg går til sak så vill han ikke se meg mer. Han ønsker meg død. Jeg føler manglende samarbeid med bvtj og at gutten har vrangforestillinger om meg. Sakkyndige mener at om jeg går til sak og ikke hører på gutten angående dette så mangler jeg den emosjonelle omsorgen. Fastlåst situasjon som jeg føler er veldig trist mot mitt barn at dette har gått så langt og at ikke har virkelighetsoppfatningen om meg. Far som er dømt for vold og nå anmeldt for overgrep på søster blir lagt frem at han skal få samvær 6 ganger i året med overnatting og uten tilsyn. Statsforvalteren har konkludert med lovbrudd på at barnevernstjenesten har overtrett fristen med å sende inn tilbakeføringskravet med over 1 år.

Får ikke alle samværene jeg har avtale om å ha. Barnevernstjenesten gjør fortsatt lite for å bidra til samarbeid mellom meg og fosterforeldrene. Føler meg satt på sidelinjen og nå har alt endret seg. I høst var jeg med godt mot og ønsket barnet hjem nå har jeg ikke ork til å kjempe mot både barnevernstjenesten og fosterhjemmet. Samarbeidet med barnevernstjenesten fungerer godt når jeg sier meg enig i deres vurderinger.

5.3.7 Oppsummering av datamaterialet om foreldrene

De fleste foreldrene i dette utvalget ønsker seg mere samvær og opplever at de møter sine barn for lite. I tillegg ønsker de fleste foreldrene mere samvær i eget hjem. Dette vises også gjennom flere av sitatene og illustrerer behovet mange foreldre har for å opprettholde en tettere kontakt og relasjon med sine barn i etterkant av en omsorgsovertagelse, noe også tidligere forskning har vist.

I tillegg oppgir e majoriteten av foreldrene å ha positive følelser i sammenheng med samvær med sine barn, imidlertid gir også noen uttrykk for at de kjenner seg deprimerte eller har

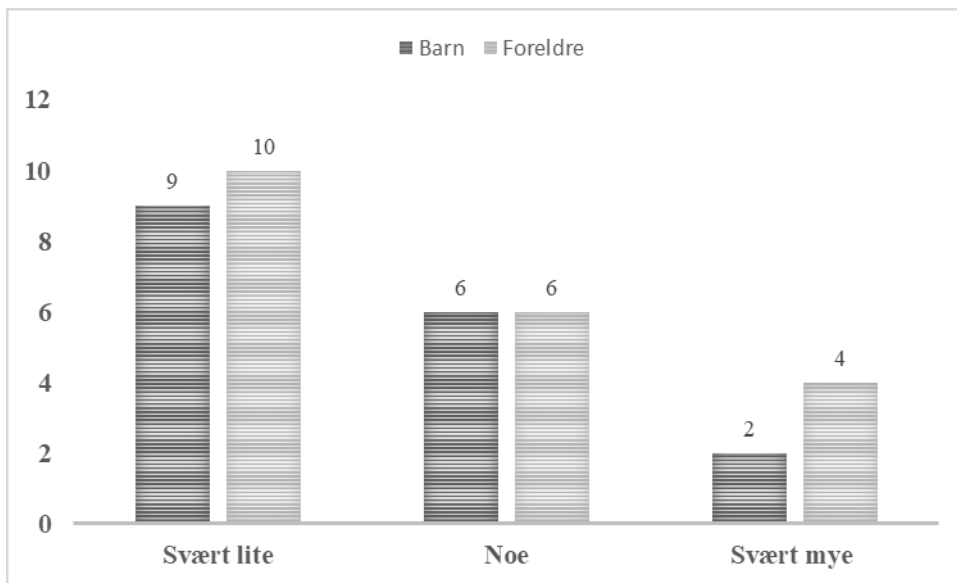
følelser av håpløshet. Dette viser betydningen av oppfølging av foreldre i etterkant av omsorgsovertagelse, og at foreldre får hjelp til å håndtere sine utfordringer både for å få til gode samvær samt å øke sannsynligheten for tilbakeføring (Boddy et al., 2013).

Våre funn indikerer også konflikter og vanskeligheter i samarbeid med barnevernstjenesten slik foreldrene opplever det. En av utfordringene innenfor dette feltet er at det finnes få forsknings baserte veiledningsprogrammer som barnevernet kan bruke i disse situasjonene (Bullen mfl., 2017).

5.4 Barn og foreldres opplevelse av innvirkning på utforming av samværsplanen

Når det gjelder barn og foreldres opplevelse av innvirkning på utformingen av samværsplanen, er dette illustrert i figur 5.4. Dette representerer til sammen 37 ulike samværsavtaler, da det ikke er barn og foreldre fra samme familie som deltar i studien. Ni av 17 barn oppgir at de opplever *svært lite* innvirkning på egen samværsplan. Det vil si at over halvparten av barna har denne opplevelsen. Samtidig svarer ti av foreldrene det samme når det gjelder fastsettelsen av samvær med sitt barn. Med andre ord utgjør gruppen barn og foreldre som opplever *svært lite* innvirkning 19 av deltagerne i denne delstudien, noe som utgjør nær 50 % av de 37 samværsavtalene i utvalget. Like mange barn (seks) som foreldre (seks) i utvalget, opplever at de har fått deltatt *noe* i utformingen av samværsplanen. Det er relativt få. Til gjengjeld er det svært positivt at fire av foreldrene opplever at de har fått påvirke *mye* i utformingen av samværsplanen som er utarbeidet med deres barn. Imidlertid er det kun to barn som har den samme oppfattelsen når det gjelder grad av påvirkning på sin egen samværsplan.

Figur 5.4. Barn og foreldres opplevelse av innvirkning på samværsplanen

Følgende sitat viser betydningen av høy grad av opplevd innflytelse hos en foreldre og fremstår som et ideelt eksempel på svært godt samarbeid mellom foreldre, barneverntjeneste og fosterhjem:

Vi er så heldige å få styre samværene selv, dager, klokkeslett og aktiviteter. Dette er med på å gjøre ting enklere og mer fleksibelt for alle og barnet trenger ikke å måtte stå i valgknipe mellom samvær og trening.

Denne uttalelsen er et godt eksempel på hvordan inkludere foreldrene i prosessen rundt samvær, og hvordan slik involvering skaper godt samarbeidsklima. Dette vil igjen sannsynligvis skape mere forutsigbarhet for barnet, økt medvirkning og dermed opplevelse av bedre kvalitet i samværene.

Avslutningsvis viser resultatene også en sammenheng mellom alder hos barnet og opplevelse av innvirkning på samværsplanen, samt alder og utforming/skriving av selve samværsplanen. Dette ble utforsket gjennom ikke parametriske korrelasjonsanalyser. Resultatet viste ingen klar (signifikant) sammenheng mellom barnets alder og opplevelsen av å kunne påvirke *innholdet* i samværsplanen, ($r = .309$, $n = 17$, $p = .29$). Imidlertid viste analysen en positiv klar (signifikant) sammenheng mellom barnets alder og hvilken innflytelse barnet opplevde å ha på *utforming* av planen, ($r = .946$, $n = 17$, $p = .05$). Det er da grunn til å anta at eldre barn er mer involvert i utforming av sin samværsplan enn yngre barn. Dette stemmer overens med den generelle erfaringen at jo eldre barn og unge er, jo mer medvirker de. Se også resultater fra surveyen.

Våre funn viser liten grad av innflytelse fra barna når det gjelder innhold og utforming av samværs-planen. På tross av et økende søkelys på barns medvirkning generelt og i barnevernssaker spesielt, kan vi si at den manglende innflytelsen dette utvalget opplever å ha, er sammenfallende med tidligere både norsk og internasjonal forskning som viser at en reell involvering av barn fortsatt er vanskelig å gjennomføre i praksis (Paulsen, 2022; Toros, 2021). Dette gjelder også i tilknytning til hva foreldrene i vår studie rapporterer, nær sagt alle foreldre i dette utvalget opplever liten grad av innflytelse på samværene. Igjen så kan vi si at dette samsvarer med tidligere forskning som har sett en manglende medvirkning for foreldre, i tillegg til at mange foreldre opplever å ikke få den bistanden og hjelpen de trenger (Studsrod, 2014; Petersen, 2018).

5.5 Fosterforeldre

5.5.1 Kjønn, alder på fosterbarn, type fosterhjem

For fosterforeldrene deltok totalt 29 fostermødre og syv fosterfedre på T1 samt 26 fostermødre og én fosterfar på T2, se tabell 5.15. for beskrivelse av utvalg, alder på fosterbarn og type fosterhjem. Alle fosterhjemmene som deltok i undersøkelsen hadde fosterbarn som hadde samvær med sine biologiske foreldre etter en omsorgsovertagelse. Ved innflytting i fosterhjemmet var den største gruppen fosterbarn (n=23, T1) i førskolealder mellom null og fem år, hyppigst representert. Imidlertid er den største gruppen fosterbarn (n=18, T1) barn i skolealder mellom seks til tolv år. Dette indikerer at mange av fosterhjemmene har hatt barn som har bodd der over fem år eller lengre. Majoriteten av fosterhjemmene er ordinære, det vil si fosterhjem hvor en av foreldrene ikke er lønnet for å være hjemme på fulltid for å ivareta barnet, denne gruppen utgjør 53 % av utvalget. Deretter følger forsterkede fosterhjem, her er en av fosterforeldrene lønnet for å være hjemme for å ivareta barnet, noe som utgjør i overkant av 20 % av dette utvalget. Deretter følger slekts fosterhjem. Den samme fordelingen av type fosterhjem ser vi også på T2. Rundt halvparten av fosterhjemmene har også egne barn boende hjemme.

Tabell 5.15 Beskrivende statistikk over fosterforeldreutvalg

	T1 (N=36)	T2 (N= 27)
Kjønn		
Fostermor	29	26
Fosterfar	7	1
Alder ankomst barn		
0-2 år	14	15
3-5 år	9	5
6-8 år	9	6
9-12 år	1	
12 eller eldre	2	1
Alder i dag barn		
0-2 år	3	3
3-5 år	4	2
6-8 år	2	6
9-12 år	16	9
12 eller eldre	11	7
Type fosterhjem		
Ordinært	19	16
Slekts	6	5
Nettverksfosterhjem	4	1
Forsterket	7	6
Hjemmeboende barn		
Ja	13	9
Nei	23	18

5.5.2 Hyppighet, varighet av og sted for samvær. Tilsyn.

Når det gjelder det totale omfanget av samvær mener over halvparten av fosterforeldrene både T1 og T2, at fosterbarnet deres har passe mengde samvær. Imidlertid er det også en del fosterforeldre som sier de synes fosterbarnet har nokså mye eller for mye samvær se tabell

5.16. Kun en fosterforeldre mener at barnet har for lite samvær.

Tabell 5.16. Antall fosterforeldrenes mening om omfang av samvær

	T1	T2
Alt for sjeldent samvær	1	1
Litt for lite samvær	1	1
Passe mengde samvær	22	14
Nokså mye samvær	11	6
For mye samvær	7	5

Vi har spurt fosterforeldrene om hvor lenge de mener samværene bør vare. Tabell 5.17. viser en oversikt over hva fosterforeldrene svarer når det gjelder varigheten av samværet.

Majoriteten av fosterforeldrene i dette utvalget svarer at samværene bør vare enten null til to eller to til fire timer, og disse svarene fordeler seg omtrent helt likt både på begge tidspunkter de bli spurt. Videre svarer henholdsvis fem og to fosterforeldre på T1 og T2 at barnet bør få bestemme selv. De fleste fosterforeldrenes i dette utvalget mener altså at samværet bør være relativt begrenset i omfang. Når vi ser på hva barna i denne studien svarer, ser vi at rundt 1/3 av barna svarer mellom null til fire timer og rundt en 1/3 svarer at de selv bør få bestemme, det betyr at barnas svar fordeler seg mere likt over de ulike kategoriene som oppgitt i tabellen. Med andre ord er fosterforeldrene noe mer restriktive når det kommer til hva de mener er riktig tidsomfang på samværene, enn det barna i dette studiet sier.

Tabell 5.17. Antall fosterforeldrene og deres mening om lengde på samvær

	T1	T2
0-2 timer	12	12
2-4 timer	10	8
4-6 timer	4	3
6-8 timer	1	
En hel dag	1	1
Flere dager	3	1
Bestemme selv	5	2

I sammenheng med spørsmålet om noe kunne vært annerledes i forbindelse med samværet svarer en av fosterforeldrene følgende:

Vi må reise veldig langt med barnet: 3 timer t/r – til sammen 6 timer for at barnet skal treffe biologiske foreldre hen ikke kjenner og som hen aldri har bodd med. Dette for at biologiske foreldre skal få dekket sitt behov for samvær og fordi de ikke evner å reise/transportere seg. Dette oppleves mer og mer urimelig ettersom barnet blir eldre.

Dette sitatet illustrerer den belastningen en del fosterbarn og fosterforeldre opplever i sammenheng med reiseavstand mellom fosterhjem og foreldrehjem. Sitatet viser også hvordan fosterforeldre, som viktige bidragsytere i barnets liv, opplever å ha liten innvirkning på hvordan samværet skal gjennomføres, og er et uttrykk for den frustrasjonen dette kan skape. Avstander kan være problematiske for barn som kan bli trøtte og irritable, hvilket i neste omgang påvirker kvaliteten på kontakten (Triseliotis, 2010). For eldre barn kan lang reisevei også komme i veien for fritidsaktiviteter og lekser.

Vi spurte også fosterforeldrene om deres fosterbarn hadde noen ekstra samvær i forbindelse med fødselsdager, jul eller andre høytidsdager. Her er det noen flere fosterforeldre som svarer nei enn ja på dette spørsmålet på begge tidspunkter. Med andre ord viser det seg at selv om mange har ekstra samvær i slike situasjoner, er det flere som ikke har ekstra samvær i dette utvalget.

Tabell 5.18. Antall fosterforeldre og ekstra samvær

	T1	T2
Ja	15	11
Nei	21	16

Fosterforeldrene ble også spurt om hva de mener om tilsyn og hvorvidt de mener samværene bør være med tilsyn eller ikke, og om det var tilsyn på siste samvær, se tabell 5.19. Her mener 53 % av fosterforeldrene at det bør være tilsyn under samværet og 47 % av fosterforeldrene bekrefter også at det var tilsyn under siste samvær. Med andre ord så er det tilsyn i de aller fleste sakene hvor fosterforeldrene mener det bør være tilsyn under samvær.

Tabell 5.19. Antall fosterforeldrene og deres meninger om tilsyn under samvær

	T1	T2
Bør det være tilsyn		
Ja	19	14
Nei	12	9
Har ingen formening	3	4
Tilsynsfører tilstede sist samvær		
Ja	17	9
Nei	18	18

På spørsmål om hvor fosterforeldrene mener samværene bør foregå, mener de fleste samværet bør foregå på et offentlig samværsted eller hos barnevernstjenesten, se tabell 5.20. Flere mener også at det bør foregå en aktivitet i tilknytning til samværet. Relativt få fosterforeldre oppgir på begge måletidspunkter at de ønsker samværene skal foregå hjemme hos dem.

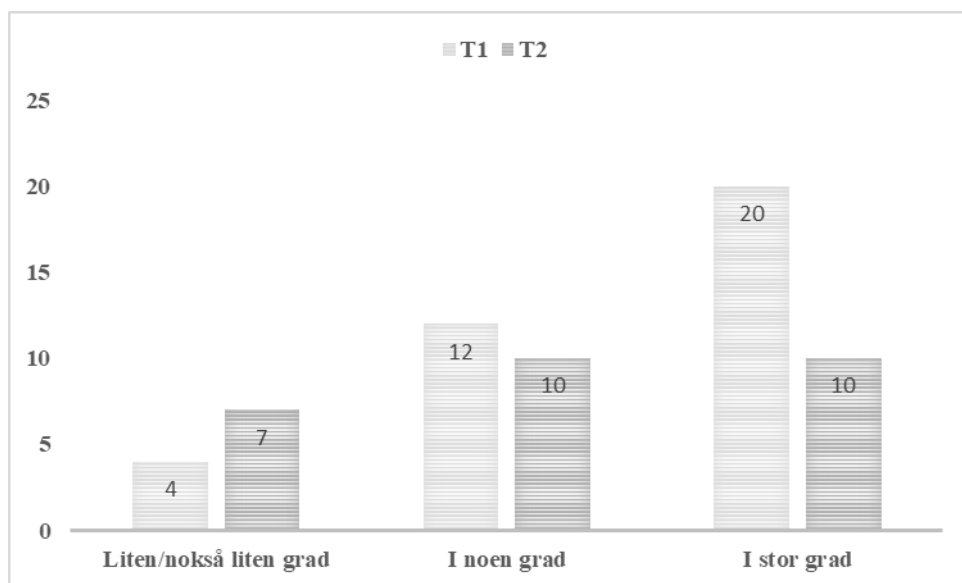
Tabell 5.20. Antall fosterforeldre og deres mening om hvor samværene bør foregå.

	T1	T2
Fosterhjemmet	5	2
Hos annen familie/nærstående	6	5
Offentlig samværsted	12	4
På en kafe, tilknytning til aktivitet	7	4

5.5.3 Fosterforeldres opplevelse av innflytelse

I tillegg til å spørre barn og foreldre om innflytelse på samværsordninger, har vi også spurt fosterforeldre om i hvilken grad de opplever at barnevernstjenesten lytter til deres meninger når det gjelder fosterbarnets samvær med sine foreldre, se figur 5.5. Relativt få fosterforeldre kun fire på første tidspunkt (T1), og syv fosterforeldre på tidspunkt 2 (T2), svarer at de opplever at de i *liten grad* blir lyttet til når det gjelder deres meninger om barnets samvær med sine foreldre. Motsatt sier 20 av de 36 fosterforeldrene, det vil si over halvparten 56 % prosent av dette utvalget på T1, at de opplever at deres meninger i *stor grad* blir lyttet til av barnevernstjenesten i dette spørsmålet. Dette er positivt og indikerer et konstruktivt samarbeid med barnevernstjenesten når det gjelder fosterbarnets samværsordninger. Imidlertid er det på neste tidspunkt vi spør bare ti fosterforeldre som mener det samme, noe som utgjør 37 % av utvalget på T2. Dette kan skyldes at vi har noe frafall av deltagere på T2, eller at flere av de som i liten grad føler seg hørt, faktisk svarer på undersøkelsen på T2. Imidlertid kan det også indikere en reell nedgang i opplevd innflytelse på fosterbarnets samværsordning i løpet av dette halve året. Selv om vi vet at det er den samme gruppen fosterforeldre som svarer, så vet vi ikke på individnivå hvem som svarer hva på de ulike tidspunktene fordi undersøkelsen er anonymisert. Når det gjelder den siste kategorien svarer omtrent 1/3 av utvalget både på T1 og T2 at de i *noen grad* opplever at deres meninger om fosterbarnets samvær, blir lyttet til av barnevernstjenesten.

Figur 5.5. Antall fosterforeldres opplevelse av at deres meninger om barnets samvær lyttes til

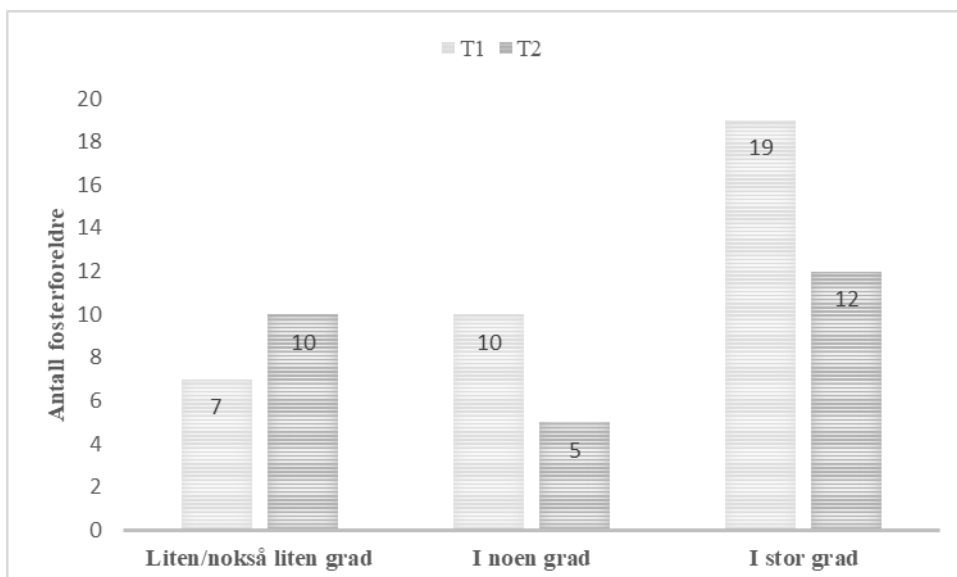

5.5.4 Fosterforeldrenes opplevelse av hvorvidt barnets meninger lyttes til

Vi har i tillegg spurt fosterforeldrene om de opplever at fosterbarnets meninger og ønsker om samvær blir ivare tatt av barnevernstjenesten, se figur 5.6. Her er det positivt at 19 av fosterforeldrene på T1 opplever at fosterbarnets meninger og ønsker om samvær lyttes til. Det utgjør 51 % av utvalget. På T2 har dette falt noe, da svarer tolv av 28 fosterforeldre det samme, noe som utgjør 43 % av utvalget. Relativt få fosterforeldre (fire på T1) svarer at fosterbarnets meninger og ønsker i *liten grad* lyttes til av barnevernstjenesten. Dette har imidlertid økt noe på T2 hvor syv av fosterforeldrene, svarer det samme. Dette kan indikere en reell nedgang over tid i opplevd innflytelse for deres fosterbarn. For begge tidspunktene er det imidlertid også en betydelig gruppe som opplever at deres fosterbarns meninger og ønsker bare i *noen grad* blir etterfulgt.

Oppsummert kan vi si at tendensen er at rundt halvparten opplever at fosterbarnet har stor grad av innvirkning når det gjelder eget samvær, mens den resterende halvparten opplever dette kun i noen/liten grad. Trenden er med andre ord den samme som i en rekke andre studier knyttet til barns medvirkning, at mange barn opplever å ikke bli hørt (Archard & Skivenes, 2009). Imidlertid vet vi ikke om dette er tilknyttet alder, og om den gruppen fosterbarn som i stor grad lyttes til er de eldste barna, eller hvilken aldersgruppe de representerer.

Figur 5.6 Antall fosterforeldre og deres opplevelse av i hvilken grad fosterbarnets meninger om samvær ivaretas av barnevernstjenesten

5.5.5 Fosterforeldrenes kjennskap til og innflytelse på samværsplanen

Vi spurte også fosterforeldrene om i hvilken grad de hadde oversikt over fosterbarnets samværsplan, samt i hvilken grad de hadde deltatt i utformingen av planen. Som vist i tabell 5.21. har 30 av fosterforeldrene stor grad av oversikt over samværsplanen. Imidlertid når vi ser på grad av innflytelse i utformingen av planen, har de fleste fosterforeldrene svært/nokså liten påvirkning på utformingen. Elleve fosterforeldre har noen grad av innvirkning og åtte har stor grad av innvirkning. Dette viser at de fleste forsteforeldrene i dette utvalget har god oversikt over planen, men at når det gjelder den *konkrete* utformingen av selve planen er de fleste fosterforeldrene i liten grad involvert i denne. Det er nærliggende å tenke at dette har sammenheng med fosterforeldrenes manglende partsrettigheter. Imidlertid er det viktig at barnevernstjenesten, når et barn flytter i fosterhjem, legger til rette for møter og et godt samarbeid mellom alle parter (Nesmith et al., 2017) hvori blant annet utforming av samværsplanen er noe man gjennomgår og drøfter.

Tabell 5.21. Antall fosterforeldre og deres oversikt og innvirkning på utformingen av samværsplanen

	Oversikt	Medvirkning
I svært/nokså liten grad		17
I noen grad	6	11
I stor grad	30	8

5.5.6 Fosterbarnets kontakt med foreldre på digitale medier

Kontakt mellom barn og foreldre, søsken eller andre nære personer, kan i dag foregå på flere måter. Flere studier peker på at både barn i fosterhjem og barn som er adoptert har kontakt med foreldrene, også gjennom mobiltelefon og kontakt gjennom apper og sosiale medier (Greenhow, et al., 2017; MacDonald, et al., 2014). Vi har derfor spurt fosterforeldrene om de har oversikt over hvorvidt fosterbarnet har kontakt med sine foreldre på sosiale medier. Her svarer 17 fosterforeldre ja, og 16 fosterforeldre svarer nei, mens to av fosterforeldre svarer at de ikke vet. Med andre ord vet ikke 50 % av fosterforeldrene i dette utvalget om deres fosterbarn har kontakt med sine foreldre gjennom digitale medier.

For de fosterforeldrene som har denne oversikten, har vi spurt om de opplever fosterbarnets digitale kontakt med sine foreldre som positiv og i så fall i hvilken grad. Av tabell 5.22. ser vi at for T1 er det kun litt under halvparten 17 av 36 fosterforeldre som har svart på dette spørsmålet, og på T2 har 13 av 27 fosterforeldre svart på det samme. Av de som svarer på dette spørsmålet sier de fleste fosterforeldrene, elleve på T1 og syv på T2, at de i noen grad

opplever dette som positivt for barnet. Mens de resterende svarene fordeler seg noenlunde likt mellom i liten grad/ikke i det hele tatt og i stor grad positivt. Dette viser at mange av fosterforeldrene opplever at fosterbarnets digitale kontakt med foreldre er positiv i noen grad, mens til sammen fem fosterforeldre opplever at denne digitale kontakten i liten grad er positiv for fosterbarnet, og to fosterforeldre opplever at den digitale kontakten ikke er positiv for barnet i det hele tatt. Det er fortsatt relativt lite forskning på feltet, og vi har i dag også en rekke nye digitale plattformer som barna beveger seg på. Imidlertid går disse resultatene i samme retning som tidligere forskning har vist, at det er både positive og negative opplevelser knyttet til kontakt via digitale medier (se f.eks. Aamodt og Mossige, 2014). Generelt sett er det store individuelle forskjeller med hensyn til hvilket utbytte barn har av den digitale kontakten. Mens noen barn har stort utbytte av den, er slik kontakt for andre barn mindre positiv. Tidligere forskning har også pekt på utfordringene spesielt ved bruk av mobiltelefon for digital kontakt med foreldre (Guardian Saints, 2017). Imidlertid er dette et digitalt verktøy som fremstår som nærmest umulig å regulere for både barnevernstjenesten og fosterforeldrene, uten at det foretas stor inngripen i barns rettigheter. Selv om barneverns- og helsenemnda kan fatte vedtak om reguleringer og begrensinger her er dette nærmest umulig å følge opp i praksis. I noen tilfeller vil dette innebære at barnet må få en helt ny profil på digitale medier for å begrense henvendelser fra foreldre. Når det gjelder de yngre barna er dette naturligvis lettere å regulere, da de ikke i samme grad har tilgang til egen mobiltelefon eller andre teknologiverktøy.

Tabell 5.22 Antall fosterforeldre og i hvilken grad de opplever at fosterbarnets kontakt på digitale medier positivt

	T1	T2
Ikke i det hele tatt		2
I liten grad	3	2
Noen grad	11	7
Stor grad	4	2

5.5.7 Betydningen av samarbeid med foreldre

Vi spurte også fosterforeldrene om i hvilken grad de opplever at samarbeid med foreldrene i tilknytning til samvær er viktig, se tabell 5.23. Ni av foreldrene på T1 og fire av foreldrene på T2 svarer at de i liten eller nokså liten grad mener samarbeid med foreldrene er viktig i samværsituasjonene. Imidlertid svarer en majoritet av fosterforeldrene 27 på T1 noe som utgjør 73 % av utvalget, og 18 fosterforeldre på T2 det vil si 64 % av utvalget, at de mener

samarbeid med biologiske foreldre *i stor grad* er viktig i tilknytning til samvær. Dette er positivt, da tidligere forskning har vist at fosterforeldrenes positive holdning til samarbeid med foreldre i samværsituasjoner, kan øke kvaliteten på samvær mellom barn og foreldre. En negativ holdning fra fosterforeldrene til foreldrene vil også kunne påvirke barnas tilnærming til samværene, og påvirke negativt barnets utbytte av samværene (Salas Martínez et al., 2016). Forskning har tidligere også vist betydningen av fosterforeldrenes rolle i å øke kvaliteten på kontakten mellom barn og foreldre, for eksempel ved at fosterforeldrene utviser sensitivitet, empati og viser aksept av biologiske foreldre, noe som også kan bidra til at fosterbarnet i større grad forstår sin tilhørighet til begge familiene (McWey, Acock & Porter, 2010). Imidlertid har tidligere forskning også vist at mange fosterforeldre ønsker hjelp fra barnevernstjenesten til å håndtere administrering av kontakten med barnet og samværsberettigede (Austerberry mfl., 2013).

Tabell 5.23. Antall fosterforeldre og deres opplevelse av betydningen av samarbeid med biologiske foreldre i sammenheng med samvær

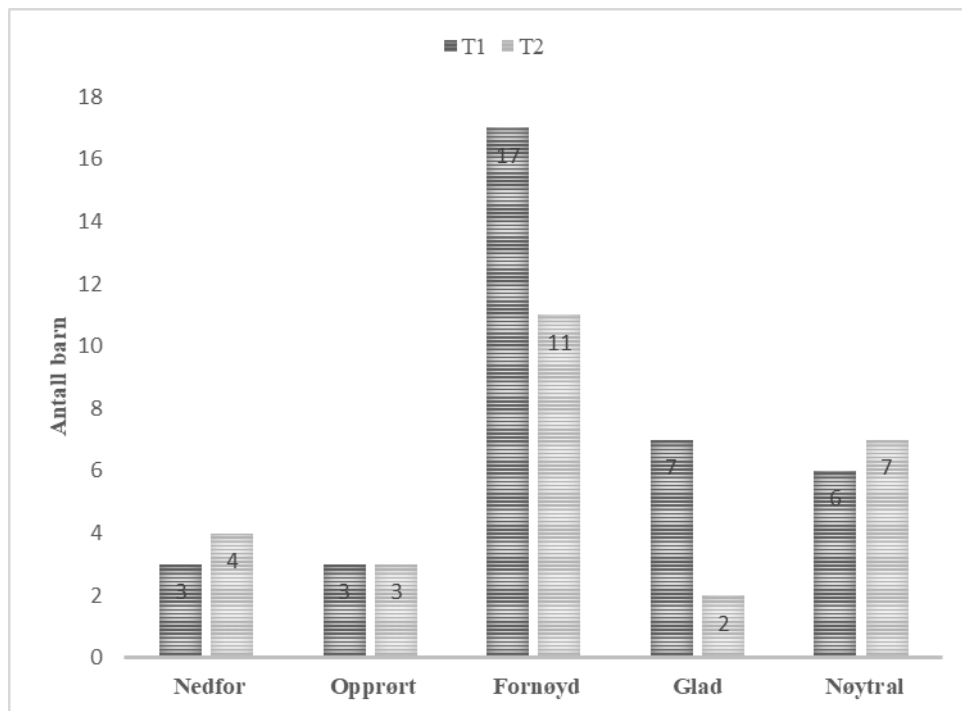
	T1	T2
I liten/nokså liten grad	9	4
I noen grad	4	5
I stor grad	27	18

På spørsmål om hvor fosterforeldrene mener deres fosterbarn har mest tilhørighet, svarer 28 av 36 fosterforeldre på T1 og 26 av 27 fosterforeldre på T2 at de mener fosterbarnet har størst tilhørighet i fosterhjemmet

Vi spurte også fosterforeldrene om hvordan de opplevde at barnet hadde det, hvilke følelser barnet uttrykte i tilknytning til siste samvær se figur 5.7. Som illustrert sier de fleste fosterforeldrene på begge tidspunkt de blir spurt, at de opplever at fosterbarnet fremstår fornøyd. En mindre andel barn, til sammen seks på T1 og 7 på T2 fremstår nedfor/og eller deprimerte eller opprørte, eller fremstår nøytrale slik fosterforeldrene opplever barna etter samvær. Sistnevnte kategori nøytral kan gi seg utslag i at barna for eksempel fremstår følelsesmessig avflatet og numne, i motsetning til for eksempel uttrykte følelser av redsel, sinne eller glede (Sayfan et al., 2008).

Når vi spør 27 fosterforeldre på T2 om hvorvidt kvaliteten i samværet har endret seg, svarer de aller fleste 18 (67 %) at kvaliteten er uforandret, mens fem (18 %) sier den er bedre og fire (15 %) sier den er dårligere

Figur 5.7. Fosterforeldres opplevelse av barnas følelser i tilknytning til siste samvær

5.5.8 Kunne noe vært annerledes på siste samvær?

Vi har også spurt fosterforeldrene på begge tidspunkter (T1 og T2) om noe kunne vært annerledes på siste samvær. Her fremhever flere fosterforeldre manglende tilsyn under samværet, og spesielt ser de dette i sammenheng med negative samværsopplevelser for fosterbarnet. Tre av fosterforeldrene svarer dette:

Det hadde vært fint om foreldrene ikke var ruset og at de var testet før hvert samvær. Og at det var tilsyn under alle slags samvær. Konfirmasjon til søsken osv. Da rus er et stort problem. Og at jeg som fosterforeldre ikke må ta avgjørelsen om å fastslå om de er ruset og å avlyse samvær. Tilsyn kommer nå, men ved rusmisbruk burde tilsyn være normalen. Og samvær burde ikke være i hjemmet som kan trigge mye vondt – fosterforeldre

Siste samvær var hjemme hos far, virker re-traumatiserende for fostersønn. Uten tilsyn. Og hvorfor skal det være dags-samvær når far åpenbart bare har kapasitet til 1 time.

Avslutningen kunne gått raskere – den har en tendens til å trekke litt ut når det ikke er tilsynsfører tilstede.

Andre erfaringer innebærer at fosterhjemmet etterlyser større grad av forberedelse av partene før gjennomføring av samvær, og at det gis støtte og veiledning i forbindelse med gjennomføringen av samværene på en god måte. To av fosterforeldrene uttaler følgende:

Fungerer fint, møte med biologisk mor i forkant for hjelp til å koble seg på. Samtaler med fosterbarnet om hva som var viktig for henne når samværet skulle gjennomføres.

Skulle ønske at foreldre og fosterbarn hadde hatt en annen trygg person som kunne veilede og gi tilbakemeldinger hvordan de opplevde samværet da jeg ser at de trenger noe veiledning og dette er vanskelig oppgave for meg når og far ikke tar imot rettelser fra meg. Jeg skulle ønske at barnevernstjenesten også var til stede for å observere barn sammen med mor og far da jeg mener det er viktig å observere for BV siden biologiske foreldre og vi fosterforeldre har to forskjellige syn på hvordan barnet er under samvær. De har aldri vært til stede under samvær, og dette mener jeg er viktig da barnet forandrer seg fra her hjemme til å være hos mor/far.

Ja, at det er mer rammer rundt og en plan for hva de skal gjøre så fosterbarnet kanskje blir roligere.

En fostermor fremhever betydningen av god kommunikasjon i samarbeid med mor, og avviser at noe kunne vært gjort annerledes.

Nei. Jeg har god kommunikasjon med mor. Vi avtaler aktiviteter, sted, tidspunkt og evt personer som skal være med på forhånd. Sist samvær fungerte godt, heldigvis slik det burde være. Vi har et svært godt samarbeid med opprinnelsesfamilien. Vi står sammen og heier.

To av fosterforeldrene løfter frem dette med motstand og negative reaksjoner hos barnet i tilknytning til samvær. Sitatene her illustrerer dette:

Barnet vil ikke og uttaler det. Viser frykt og uttaler at han er redd.

Skulle ønske samværene kunne være kortere siden han blir så sliten. Han har bodd hos oss siden fødsel, og har ingen tilknytning til dem, har også Aspergers syndrom.

Når vi også spør direkte om hvor fosterforeldrene opplever deres fosterbarn har mest tilhørighet, svarer 28 av 36 fosterforeldre på T1, og 26 av 27 fosterforeldre på T2, at de mener fosterbarnet har størst tilhørighet i fosterhjemmet.

5.5.9 Innhold i samværet

De følgende sitatene fra to fosterforeldre fremhever også betydning av aktivitet og innhold i samværet som et sentralt bidrag til å heve kvaliteten på samværet for barnet.

Skulle ønske foreldrene hadde mulighet til å gi barnet opplevelser slik at felles minner skapes. Og ikke bare sitte inne å se på TV.

Mer deltakelse og innspill til aktiviteter fra foreldrene. Barnet bruker mye energi på å finne aktiviteter på samvær.

Vi har også spurt fosterforeldrene om hva de tenker fosterbarnet og foreldrene kan gjøre under samværet, nedenfor følger noen eksempler

Noen aktiviteter etter ønske, men ikke ett fullpakket program. Blir sliten.

Jeg ønsker mer naturlig samvær som ikke planlegges ihjel. At man kan planlegge fjellturer, middagsplanlegging sammen osv.

Gjøre planlagte og tilrettelagte aktiviteter.

Gjøre forskjellige aktiviteter som fosterbarnet liker å gjøre, f.eks. badeland, dyrepark, hjemmekos med å lage middag og samme sammen m.m.

Med tanke på når vårt fosterbarn var liten foreslår jeg: Fritidsaktiviteter, lese, tegne, spille sammen, lego og gjerne lekser. Veksle mellom ute – og inne aktiviteter. Minst mulig bruk av tv og mobiltelefon. Bevisstgjøre foreldre om at de ikke må gi mye godterier til sine barn. De som har tilsynsfører tilstede bør i tillegg få ha alene tid med sine biologiske foreldre slik at alle får slappe av og vise følelser uten tilsynsfører som følger med.

Ulike aktiviteter, snakke, være sammen, spise mat, leke, spille spill osv. Gjøre samværet så naturlig som mulig. Vise at vi er glad i hverandre og har respekt for hverandre.

For fosterbarnet vårt er det gjerne det å spille spill, se film, spise mat og treffe foreldre, besteforeldre og andre familiemedlemmer som er viktig.

Det fremgår her fra en rekke sitater at de fleste fosterforeldrene ønsker at aktivitet skal være en sentral del av samværet, at innholdet i samværet er viktig for å tilrettelegge for gode samvær.

5.5.10 Fosterforeldres tanker om egen tilstedeværelse under samvær

Da vi spurte fosterforeldrene om hva de tenkte om egen tilstedeværelse under samvær, svarte rundt 1/3 av utvalget på begge tidspunkter, at de mente en av/begge fosterforeldrene burde være til stede under samværet. Langt flere svarer nei på disse spørsmålene, noe som viser at en mindre andel av fosterforeldrene ønsker selv å være til stede på samværene.

Fosterforeldrene svarer omtrent det samme når det gjelder ønske om tilstedeværelse av barnevernstjenesten/tilsynsfører under samvær, noe som kan indikere at fosterforeldrene i dette utvalget i mindre grad mener det er behov for tilsyn under samvær.

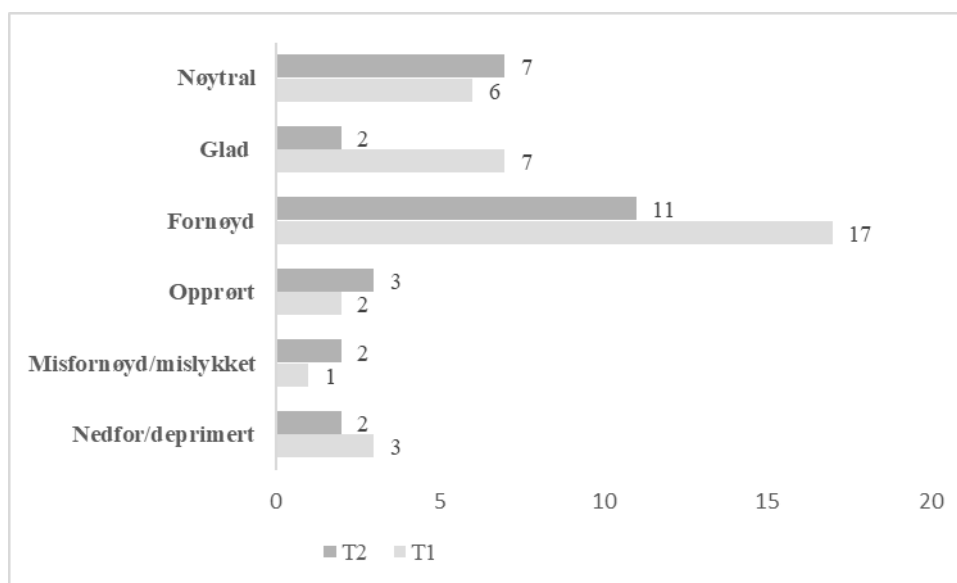
Tabell 5.24 Fosterforeldres ønsker om hvem som skal være til stede på samvær

	T1	T2
Fostermor/far/begge	13	12
Tilsynsfører/bv.tj	14	11

5.5.11 Fosterforeldrenes opplevelse av barnet i etterkant av siste samvær

Her har vi spurt fosterforeldrene om hvordan de opplevde barnet i etterkant av siste samvær. Som vist i figur 5.8. svarer flertallet på begge måletidspunkter at barnet fremstår fornøyd etter samværet. Hele 17 fosterforeldre svarer dette på T1. En mindre andel på begge tidspunkter sier barnet fremstår nøytralt det vil si at barnet ikke uttrykker noen spesifikke uttrykte følelser. Et mindretall sier at barna fremstår opprørt, misfornøyd eller deprimert.

Figur 5.8 Antall fosterforeldre opplevelse av barnet i tilknytning til siste samvær

Vi var også interessert i å kartlegge om det var noen endringer i opplevelsen av kvaliteten på samværet, hvorvidt samværet opplevdes bedre, dårligere eller uforandret. Tabell 5.25. viser at flest fosterforeldre svarer at de ikke har opplevd noen endring fra siste samvær. Imidlertid svarer flere både på T1 og T2 at de opplever at siste samvær gikk bedre enn det foregående, se tabell 5.26. Vårt materiale inneholder ikke informasjon om hva som er årsakene til at fosterforeldrene opplever at siste samvær gikk bedre enn tidligere, men det er nærliggende å tenke at det henger sammen med noen av de nevnte faktorene som bedre samarbeid mellom partene, fleksibilitet og aksept av plasseringen.

Tabell 5.25. Antall fosterforeldre og grad av opplevd endring i samvær på T1 og T2

	T1	T2
I liten/nokså liten grad	9	4
I noen grad	4	5
I stor grad	27	18

Tabell 5.26. Antall fosterforeldres opplevelse av endringer i kvalitet fra siste samvær

	T1	T2
Bedre	8	5
Dårligere	1	4
Ingen endring	26	18

5.5.12 Oppsummering av fosterforeldrenes erfaringer

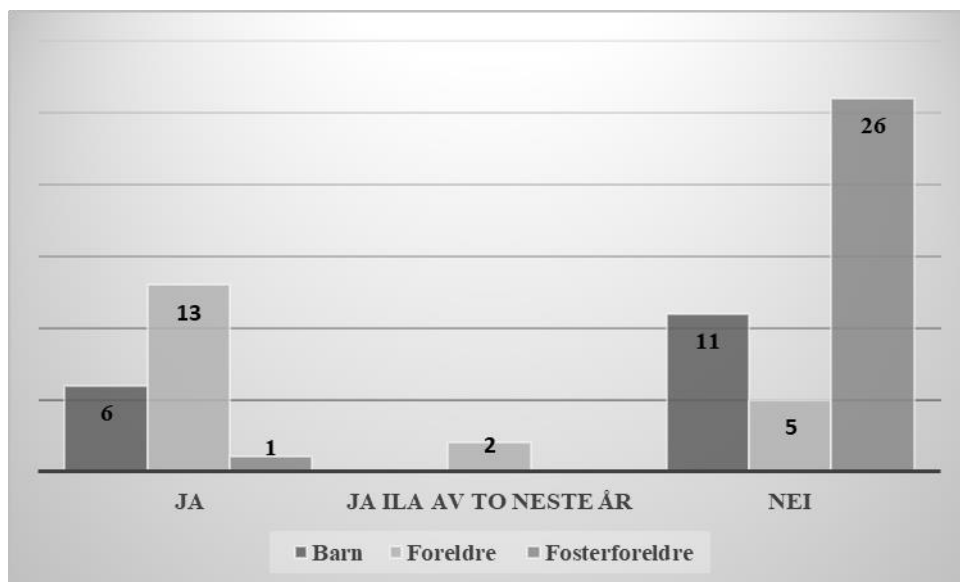
Fosterforeldrene ønsker generelt sett noe kortere samvær på mellom to og fire timer. Dette er kortere enn foreldrene i denne studien ønsker. Noen fosterforeldre løfter frem lang reisevei som en belastning. Mange fosterforeldre opplever at fosterbarnet har innflytelse i egen samværs sak, noe de også selv opplever at de har. Imidlertid opplever fosterforeldrene langt mindre innvirkning på utformingen av selve samværsplanen, og litt i underkant av halvparten opplever at deres meninger om barnets samvær i liten/noen grad lyttes til av barnevernstjenesten. Godt over halvparten av fosterforeldrene mener at et godt samarbeid med foreldrene er viktig. I tillegg ønsker de fleste fosterforeldrene at samværene skal ha et innhold og at det bør legges opp til ulike aktiviteter barn og foreldre kan gjøre sammen. Kun rundt 1/3 av fosterforeldrene ønsker selv å være til stede på samværet, noe som tilsier at de fleste fosterforeldrene, 2/3 av dette utvalget, ikke ønsker å delta på selve samværet. Rundt halvparten av fosterforeldrene har ikke oversikt over fosterbarnets kontakt med foreldre på digitale medier.

Når det gjelder fosterforeldrenes opplevelse og vurdering av barnas følelser og hvordan de har det i tilknytning til samvær, svarer flertallet at barna fremstår fornøyde. Et mindretall opplever at fosterbarnet fremstår nedfor/deprimert eller opprørt. På et åpent spørsmål om noe kunne vært annerledes, trekker flere fosterforeldre frem at de ønsker tilsyn og etterlyser større grad av støtte og veiledning i tilknytning til samvær.

5.6 Barn, foreldre og fosterforeldres ønsker om tilbakeføring

Figur 5.9. presenterer en oversikt over hvor mange barn i dette utvalget som svarer at de ønsker å flytte hjem, sammenliknet med foreldreutvalget. For barna svarer elleve av 17 barn nei på dette spørsmålet, og seks barn svarer ja. For foreldrene svarer til sammen 18 foreldre ja på spørsmålet, og fem svarer nei. Når det gjelder fosterforeldrene svarer hele 26 fosterforeldre nei på spørsmålet om tilbakeføring. Kun en fosterforeldre svarer ja. Dette viser at det er store forskjeller i hva de ulike gruppene tenker om tilbakeføring. I barneutvalget er det bare litt over 1/3 av barna som har et ønske om å flytte hjem igjen til mor og/eller far i motsetning til foreldreutvalget hvor et flertall ønsker at barna flytter hjem. Mest slående er det når man ser på fosterforeldrenes svar som skiller seg vesentlig foreldrenes meninger.

Figur.5.9. Barn, foreldre og fosterforeldres ønsker om hjemflytting

Barna fikk i tillegg spørsmål om hvem de ville bo med hvis de selv kunne velge. Her svarer seks av barna at de ikke vet, noe som illustrerer at barna selv synes dette er vanskelig å ta stilling til. To barn sier dette veldig tydelig:

Vet ikke, føler at det er litt vanskelig å velge. Vanskelig å bestemme.

Videre svarer fire av barna at de dersom de selv fikk velge, ønsker de å bo hos mor, mens fire av barna svarer fosterforeldre, ett av barna svarer at han/hun kunne ønske å bo sammen med både fosterforeldre og søsken. Et annet barn svarer følgende:

Bestemor, men pappa bor med bestemor så jeg ville bodd med fosterfamilien min som jeg har bodd i 7 hele år.

Her gir barnet uttrykk for at han/hun har et ønske om å bo hos nær familie representert ved bestemor, men det utelukkes fordi far også bor der. Barnets utelukkelse av bosted sammen med far kan ha sammenheng med omsorgssvikten far har utsatt barnet for. Det fremgår her at fosterhjemmet hvor barnet har bodd i over lengre tid, er det bostedet barnet foretrekker, noe som indikerer at barnet har etablert et affektivt bånd og en trygg tilknytning til sine fosterforeldre.

Når det gjelder ønske om tilbakeføring er det relativt store forskjeller mellom partene. Litt færre en 1/3 av barna ønsker å flytte hjem, og flertallet av barna svarer nei på dette spørsmålet. Imidlertid svarer de aller fleste foreldrene, til sammen 15 foreldre, at de ønsker at barnet skal tilbakeføres, mens nær alle fosterforeldrene svarer nei på spørsmålet om tilbakeføring. Det viser en relativt stor varians mellom de tre ulike gruppene. For barnas del indikerer deres svar at mange opplever tilhørighet, tilknytning og trygghet i tilknytning til sin nye omsorgsbasis, og derav antageligvis mindre ønske om tilbakeføring. Når det gjelder foreldrene, skaper en flytting med tvang en separasjon mellom barn og foreldre, som ofte gir seg utslag i sterke følelser. Mange foreldre opplever det å miste den daglige omsorgen som et tap av identitet som foreldre (Memarina et al., 2015). At majoriteten av foreldrene i dette utvalget ønsker tilbakeføring av sine barn, fremstår derfor ikke som noen overraskelse. Videre har mange av fosterforeldrene fosterbarn som har bodd hos dem fem år eller lengre, og i tillegg oppgir nær 78 % av fosterforeldrene at de mener barnet har størst tilhørighet til sitt fosterhjem. Langvarige plasseringer og tilknytning mellom barn og fosterforeldre, kan forklare hvorfor de fleste fosterforeldrene mener at barnet ikke bør tilbakeføres til sine biologiske foreldre.

Kapittel 6 Erfaringer fra deltakere i samme samværsordning: Hvordan oppleves samværene? (Casestudien)

Marianne Rugkåsa og Elisabeth Backe-Hansen

6.1 Innledning

Kvalitative metoder er godt egnet til å få fram «tykke» beskrivelser av erfaringer og perspektiver. Vi har derfor inkludert en kvalitativ case-studie, som sammen med prosjektets kvantitative deler gir et bredere og mer utfyllende bilde av samvær og samværsordninger.

Her undersøker vi hvordan barn, foreldre, fosterforeldre, tilsynsførere og saksansvarlige i barnevernstjenesten erfarer samvær. Vi har tatt utgangspunkt i konkrete samværsordninger og undersøkt hvordan de som deltar, opplever forberedelse til, tilrettelegging for og gjennomføring av samværene, og hvordan forhold som sted, tid, eller hvem som er til stede påvirker samværene. Vi omtaler her disse samværsordningene som `case`.

I casene vi undersøker er det mye godt samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre, og hva som fremmer gode samarbeidsrelasjoner vies derfor en del oppmerksomhet. Tilsyn og tilsynsføreres rolle og erfaringer vies også oppmerksomhet siden barnet i tre av de fire casene våre informanter representerer, har samvær med tilsyn. Annen tematikk som kom frem i studien og som diskuteres i dette kapitlet, er veiledning i forbindelse med samvær, samværsrapport og evaluering av samvær, og barn og foreldres medvirkning. Avslutningsvis oppsummerer vi det vi vurderer som det mest sentrale i delstudiens empiriske materiale.

6.2 Rekruttering, utvalg og gjennomføring

6.2.1 Rekruttering

I denne delstudien planla vi å rekruttere et strategisk utvalg på mellom åtte og ti caser. Strategiske utvalg gir kunnskap om problemstillinger knyttet til konkrete samvær, og vil ha overføringsverdi til andre samværsaker ved at de kan gi kunnskap om tematikk knyttet til samvær mer generelt. Rekrutteringsprosessen ble imidlertid langt mer komplisert og tidkrevende enn vi hadde forutsett. Pandemien og nedstengningen i samfunnet gjorde at vi utsatte rekrutteringen, og planla oppstart medio oktober 2021 med sikte på å fullføre intervjuene innen februar 2022. Dette lot seg ikke gjøre, og rekrutteringen startet først i januar 2022. Vi gjennomførte de første intervjuene i januar og de siste i mai 2022. Potensielle

informanter som var smitta eller i isolasjon/karantene grunnet Covid 19 bidro også til forsinkelser, og kan ha gjort at noen har trukket seg fra deltakelse. Dette gjelder både saksansvarlige i barnevernstjenesten, barn, foreldre og fosterforeldre.

Rekrutteringen til case-studien ble gjennomført i samarbeid med Myrsnipa Samværssted i Kirkens Bymisjon, Brobyggerne i Fosterhjemsforeningen og aktuelle barneverntjenester. Myrsnipa og Brobyggerne identifiserte aktuelle samværssaker og kontaktet barnevernstjenestene som hadde ansvar for familiene, for at de skulle spørre foreldre/fosterforeldre/barn om deltakelse i prosjektet. Vi som forskere skulle deretter følge opp og ta kontakt med dem som samtykket til deltakelse for å avtale intervju.

Vi utarbeidet et informasjonsskriv og utkast til epost som tilsynsførerne i Myrsnipa kunne sende til aktuelle barneverntjenester. I tillegg fikk barnevernstjenestene vedlagt et brev fra Bufdir med oppfordring om å tilrettelegge for prosjektet.

Vi kontaktet, i tillegg til Myrsnipa og Brobyggerne, fire barnevernstjenester der ansatte ble informert om prosjektet og oppfordret til å bistå med å rekruttere til prosjektet.

Etter et omfattende rekrutteringsarbeid rettet mot familier i 22 saker, samtykket kun partene i fire samværssaker i å la seg intervju. Casene omfattet fem barn og deres samværsordninger, og representerer saker der det er samvær med, og der det er samvær uten tilsyn, alle i fosterhjem. Barna var i alderen ett til femten år og to barn var over tolv år, og disse ville la seg intervju. Det lyktes dessverre ikke å rekruttere saker der barn er plassert i institusjon. I to saker hadde en av foreldrene minoritetsbakgrunn og i en sak hadde begge det. Bare en av minoritetsforeldrene ville la seg intervju, og denne ble intervjuet ved hjelp av tolk.

6.2.2 Utvalg

Det endelige utvalget består av to barn over tolv år, fem foreldre, syv fosterforeldre, fire saksansvarlige og en tilsynsfører (to intervjuer med samme tilsynsførere som hadde tilsyn i to saker med til sammen tre barn). En av foreldrene med minoritetsbakgrunn er intervjuet med tolk. Alle som er intervjuet, underskrev på forhånd frivillig informert samtykke.

Vi gir her en skjematisk beskrivelse av de fire casene når det gjelder barnas alder, hvem de har samvær med, hvor ofte og lenge, og hensikten med samværene.

Case 1. Barn 15 år, samvær uten tilsyn

Barnet har bodd i fosterhjemmet i åtte år, siden hen var syv år gammel. Det er vedtak om seks helgesamvær i året med moren, i julen og om sommeren kan samværet være lenger. På

samvær hos moren treffer barnet også søsken, besteforeldre og annen familie. Plasseringen er vurdert som varig fram til barnet fyller 18 år. Tilbakeføring har aldri vært et tema. Hensikten med samværet er å opprettholde kontakt med familie.

Vi intervjuet barnet, moren, fosterforeldrene og saksansvarlig i barnevernstjenesten.

Case 2. Barn 14 måneder, samvær med tilsyn

Barnet ble plassert i beredskapshjem etter fødsel og har bodd i fosterhjemmet siden det var syv måneder gammelt. Plasseringen er på hemmelig adresse og er en langsiktig plassering. Moren og faren lever ikke sammen og har samvær hver for seg på Myrsnipa Samværssted. Moren har fastsatt tre, og faren ett samvær i året, samværene er på en time. Foreldrene har en pågående sak med samtaleprosess i barneverns- og helsenemnda fordi de ønsker mer samvær enn det som er vedtatt. Hensikten med samvær er at barnet skal ha kjennskap til sitt biologiske opphav og historie.

Vi intervjuet moren, fosterforeldrene, tilsynsfører og saksansvarlig i barnevernstjenesten.

Case 3. Barn 4 år, barn 6 år, samvær med tilsyn

Dette er to søsken som bor i hver sitt fosterhjem og som har ulike samværsordninger.

Barnet på fire år har vært i fosterhjemmet siden det var to år, før dette hadde det vært ett år i beredskapshjem. Barnet har seks samvær på tre timer i året med moren og fire samvær på halvannen time med faren.

Barnet på seks år har vært i fosterhjemmet siden det var fire år og var før dette ett år i et annet fosterhjem. Barnet har fire samvær på halvannen timer med moren og åtte samvær på tre timer med faren.

Det har vært flere rettssaker hvor samværsordningene har blitt utvida fra det de opprinnelig var satt til. Det er ikke fastsatt søskensamvær, men barnevernstjenesten har overlatt til fosterhjemmene å organisere samvær mellom de to barna. Hensikt med samværene er å holde kontakt og kjennskap til sin opphavsfamilie

Vi intervjuet moren, faren, tilsynsfører, saksansvarlig i barnevernstjenesten, fostermoren til barnet på fire og fosterfaren til barnet på seks år.

Case 4. Barn 13 år, samvær med tilsyn

Barnet har vært i fosterhjemmet siden det var to og et halvt år. Før dette hadde det vært ett år i beredskapshjem. Det er fastsatt fire samvær årlige med moren. Samværene var satt til fire timer hver gang. Etter ønske fra barnet ble tiden redusert til tre timer. Under samvær treffer

barnet treffer to yngre søsken og besteforeldre som bor sammen med moren. Hensikten med samvær er å opprettholde kontakten med opprinnelsesfamilien. Vi intervjuet barnet, fosterfaren og saksansvarlig i barnevernstjenesten.

Siden det viste seg å ikke være mulig å rekruttere det antall case vi hadde planlagt, supplerte vi materialet ved å intervju andre aktører som har erfaringer med og synspunkter på samvær mellom foreldre og barn. Disse intervjuene var ikke relatert til konkrete enkeltsaker, slik casene var. Likevel resulterte de i relevant informasjon som belyser prosjektets tematikk. Intervjuene ble i hovedsak gjennomført i mai 2022. Vi gjennomførte åtte intervjuer med til sammen 19 personer fra følgende instanser:

- Ekspertintervju med leder i Myrsnipa Samværssted
- Ekspertintervju med faglig leder i Brobyggerne, Norsk Fosterhjemsforening
- Gruppeintervju med syv tilsynsførere på Myrsnipa Samværssted
- Gruppeintervju med 6 tilsynsførere i Kristiansand kommune
- Intervju med leder i Organisasjonen for barnevernsforeldre (OBF)
- Intervju med erfaringskonsulent i Landsforeningen for barnevernsbarn (LFB)

I tillegg:

- Observasjon ved et Pride-kurs i regi av BUF-etat der en fostermor og biologisk mor hadde en samtale om, og svarte på spørsmål vedr samvær (digitalt)

Vi gir nedenfor en kort beskrivelse av instansene der vi intervjuet representanter:

Myrsnipa Samværssted⁶⁷, legger til rette for samvær med tilsyn mellom barn og foreldre og er et tiltak i regi av Kirkens Bymisjon. De ble etablert i Oslo i 2002 og finnes i dag i mange byer i Norge. Myrsnipa tilrettelegger for samvær i leiligheter som er innredet som et hjem, der familiene kan gjøre hverdagslige aktiviteter. Tilsynsførerne er fast ansatte og har profesjonsutdanning. Myrsnipa anser samvær som en spesialisert spisskompetanse, og har som målsetting at samvær skal være utviklingsstøttende (jf. NOU 2012:5). Å jobbe forsvarlig med samvær krever ressurser når det gjelder tid, penger og kompetanse, og er en god investering både for det enkelte barn og familie, og for samfunnet. Myrsnipa har utarbeidet en samværsguide, men av hensyn til konkurransemessige forhold der de må levere anbud, er samværsguiden ikke offentlig tilgjengelig.

⁶⁷ <https://kirkensbymisjon.no/myrsnipa-samvaerssted/>

Brobyggerprogrammet RAUSHET⁶⁸ ble etablert i 2019 og har vært finansiert gjennom statsbudsjettet. Hovedmålet er at programmet skal bidra til utviklingsstøtte for barnet, ved at foreldre, fosterforeldre og barnevern samarbeider for å skape trygghet og ivareta det enkelte barns behov. Et utgangspunkt er at det er viktig for barnet at foreldre og fosterforeldre står sammen og samarbeider, noe som vil bidra til å skape trygghet og forebygge splittelse og lojalitetskonflikter. Det er særlig viktig at fosterforeldre ser og anerkjenner foreldrene, og at foreldrene får være med å bygge opp omkring barnet. Brobyggerne arbeider hovedsakelig med samvær der et er gode relasjoner. Brobyggerne har utviklet en samværsguide⁶⁹ som ligger tilgjengelig på Fosterhjemsforeningens hjemmeside.

Organisasjonen for barnevernsforeldre, OBF⁷⁰ er en medlems- og interesseorganisasjon for foreldre som har barn plassert av barnevernet. Formålet er å samle, støtte og være et talerør for foreldre som har eller har hatt barna sine under barnevernets omsorg, eller er i ferd med å få det. Organisasjonen arbeider for å bedre forståelsen og etablere et godt samarbeid mellom foreldre, fosterforeldre, barnevernstjenesten og øvrige instanser. OBF har kontakt med mange foreldre når det gjelder samvær. Samvær er foreldrenes eneste mulighet til å påvirke hva som kan skje videre i saken, og OBF lytter, støtter og forsøker å hjelpe foreldrene til å bygge relasjoner til barna, fosterforeldre og barneverntjeneste.

Landsforeningen for barnevernsbarn, LFB⁷¹, er en medlems- og interesseorganisasjon som jobber for å bedre barn og unges rettigheter i møte med barnevernet, og for å endre stereotype holdninger til barnevernet og barnevernsbarn. Organisasjonen er opptatt av å ta barn og unges opplevelser på alvor, og bidra til et bedre og mer hensiktsmessig barnevern. Brukermedvirkning er sentralt i arbeidet, hvor erfaringskonsulenter bidrar med å ta med barnevernsbarnas stemme inn i tjenestene.

PRIDE er et opplæringsprogram som forbereder, utvikler og støtter fosterhjem i regi av fosterhjemstjenestene i Bufetat. Vi observerte en samtale der en fostermor og en biologisk mor hadde samtalte om, og svarte på spørsmål fra kursdeltakerne om samvær. Moren og fostermoren (samt forskeren) var digitalt til stede i Teams, de syv kursdeltakerne, kursledere og deltakere fra barnevernstjenesten var samlet fysisk.

⁶⁸ <https://www.fosterhjemsforening.no/organisasjon/vart-arbeid/brobyggerprogrammet/>

⁶⁹ <https://www.fosterhjemsforening.no/wp-content/uploads/2020/08/Samv%C3%A6rsguiden.pdf>

⁷⁰ <https://barnevernsforeldrene.no/>

⁷¹ <https://barnevernsbarna.no/>

Kristiansand kommune har en egen enhet som arbeider med tilsyn i fosterhjem og tilsyn ved samvær etter omsorgsovertakelse, samt tilsyn i høykonfliktsaker. Vi intervjuet dem om deres erfaring med plassering i henholdsvis fosterhjem og institusjon, og på intervjudtidspunktet hadde gruppa tilsyn i 17 samværsaker. De har erfart en økning i antall samvær de siste to åra. Tilsynsførerne opplever at det å organisere fagfolk med ansvar for tilsyn i kompliserte samværsaker i en gruppe, har bidratt til bedre rutiner og høyere grad av profesjonalisering i gjennomføringen av denne typen oppgaver.

6.2.3 Gjennomføring av datainnsamling

Informantene som inngår i de fire casene, ble i hovedsak intervjuet om lag to uker etter siste samvær. Vi intervjuet de som var til stede under de aktuelle samværsordningene: foreldre, fosterforeldre og tilsynsfører, og barn over tolv år i to case. I tillegg intervjuet vi saksansvarlige i barnevernstjenesten. Intervjuene varte fra 45 minutter til halvannen time. Fire intervjuer ble gjennomført i fosterhjemmet, to i lokalene til Myrsnipa, fire på OsloMet og fire digitalt eller per telefon. Intervjuene ble tatt opp og transkribert i sin helhet, med unntak av tre intervjuer der det ble tatt fyldige notater underveis.

Med utgangspunkt i det siste samværet snakket vi i intervjuene om konkrete samvær, først og fremst om opplevelser av og erfaring fra samvær; forberedelse til, gjennomføring av, og oppfølging etter samvær, samt hvordan informantene mener samvær bør, og ikke bør tilrettelegges. Dette har gitt en dypere innsikt i hva som utspiller seg, og et bilde av samværene som gir verdifull informasjon om hva som er viktig å ta hensyn til ved planlegging og gjennomføring av samvær. Fokusgruppeintervjuene dreide seg om deltakernes refleksjoner over de samme temaene, men på et mer generelt plan og ikke fokusert på enkeltsaker.

Personensitive data som etnisitet, kjønn og seksualitet er anonymisert. Jenter og gutter omtales som barn. Annen informasjon som kan bidra til å identifisere informanter er utelatt eller anonymisert.

«Ingen eier barna. Barna er til låns» (fostermor)

I det følgende vil vi, med utgangspunkt i de fire casene og det øvrige intervjumaterialet, presentere og diskutere hva som framstår som sentral og gjennomgående tematikk. Vi har ikke like utfyllende data på alle temaene. Enkelte ganger kan vi av etiske hensyn, når det gjelder fare for gjenkjennelse, ikke gå empirisk i dybden, men heller oppsummere tendenser.

6.3 Hensikt/formål med samvær

Det er i utgangspunktet ikke noe krav om at samvær skal ha et bestemt formål. Samvær er en gjensidig rettighet og anses å ha en egenverdi uavhengig av formålet. I studiens fire case er plasseringene vurdert å være varige, og det er relativt begrenset samvær, det varierer fra åtte til fire samvær i året og samværenes varighet er fra en time til helgesamvær. Hensikten med samværene var å opprettholde kontakt med, og å ha kjennskap til biologisk opphav og historie.

I vårt materiale var det få som problematiserte hensikten med samværene, og deltakerne tok det tilsynelatende for gitt at det viktigste var å treffe hverandre og ha det så fint sammen som mulig. Erfaringskonsulenten fra LFB sier imidlertid at det er viktig å klargjøre hva det å bidra til å «opprettholde kjennskap» innebærer. Hun sier at det er viktig å forklare hva som ligger i dette, og hvordan en kan forklare og eventuelt forsvare dette overfor barn som kanskje ikke ønsker å gjennomføre samvær. I surveystudien blir dette spørsmålet problematisert av informantene og det diskuteres nærmere i kapittel 4.

6.4 Forberedelse til, gjennomføring av og oppfølging etter samvær

«Tilsynsføreren kommer ut og møter oss, og da løper barnet som regel inn. Og det gjør det med både mamma og pappa. Og da hilser vi på hverandre vi og. Jeg setter meg liksom litt i bakgrunnen, så barnet kan komme til meg om det ønsker det. På første samværet med mor så satt jeg i et annet rom. Og det funket ikke, for da kom barnet inn hele tiden til meg. Og da funket det mye bedre når vi var i samme rom. For da er jeg liksom i bakgrunnen, og prøver å ikke blande meg inn for mye. Men samtidig ha en åpen dialog med mammaen, og si at - barnet gledet seg til å se deg, og at det gleder seg til maten. Sånne hverdagslige ting da. Og at barnet er stolt på hva det har fått, og hvilken mat moren har med seg. Så jeg føler liksom at både mor og far inkluderer meg også i samværet. Jeg sitter ikke der som en stum østers liksom.» (fostermor).

Fostermorens beskrivelse fra samværet illustrerer samhandlingen mellom de ulike partene slik den er ved mange samvær. Barn forholder seg til foreldrene samtidig som de søker trygghet og bekreftelse hos fosterforeldrene. Barn er imidlertid forskjellige og har ulike behov som skal ivaretas før, under og etter samvær, og det samme kan foreldre og fosterforeldre ha.

Godt forarbeid, blant annet ved å snakke med barn, foreldre og fosterforeldre, er nødvendig for å organisere samvær slik at de blir best mulig for barnet. Dette for å skape trygghet slik at samvær blir en god opplevelse alle som deltar.

OBF erfarer at mange foreldre kan trenge hjelp til å gjennomføre gode samvær. Dersom samværene er sjeldne, er det mye å ta igjen og mye foreldrene ønsker å gjøre. Foreldre kan

legge opp til mange aktiviteter, som lekeland, kafebesøk eller å treffe andre familiemedlemmer, noe som gjør det hektisk for både barn og foreldre, og barn og foreldre får mindre tid til bare å være sammen og snakke, forteller OBF. Hjelp til å planlegge på forhånd hva som er realistisk og hensiktsmessig på den tiden de har til rådighet, kan derfor være nyttig. Dersom samværene er sjeldne, kan det være en fordel om foreldre og barn får snakke sammen på forhånd for å avtale hva de skal gjøre. Fosterforeldrene kan involveres i dette, og vil da på en bedre måte kunne forberede og motivere barnet før samværet, sier OBF.

Erfaringskonsulenten i LFB mener at det er viktig å utøve fleksibilitet ved samvær. - Det er ikke noe som er «vanlig» når det er samvær og det må ikke lages «standardløsninger», understreker hun. Alle saker er unike og må vurderes og behandles individuelt. Det er behov for å tilpasse samværet til barnets situasjon der og da, både når det gjelder hyppighet, innhold og valg av samværssted. Når barnevernstjenesten fastsetter, tilrettelegger for og gjennomfører samvær, er det nødvendig å ha et helhetlig bilde av og ta hensyn til barnets og familiens historikk og situasjon, understreker erfaringskonsulenten.

Selve situasjonen der barnet overleveres fra fosterforeldre til foreldre kan være sårbar. OBF erfarer at noen foreldre må møte barna på en parkeringsplass, mens andre opplever at barnet kommer ut på trappa uten at det er kontakt mellom foreldrene og fosterforeldrene. Så langt det er mulig er det det, i ifølge OBFs erfaringer, best at foreldrene får hente og følge barnet i fosterhjemmet. Barnet får da se at de voksne samarbeider, snakker sammen og utveksler kort informasjon i disse møtene. I en case, hvor det er lang avstand mellom fosterhjemmet og morens hjem, møtes de på halvveien og tar seg god tid til å snakke sammen både før og etter samvær. Både moren og fosterforeldrene opplever dette som både nyttig og fint, og barnet ser at de snakker hyggelig sammen.

Sted for samvær

Stedet der samværet gjennomføres har betydning. Det kan derfor være godt om en på forhånd snakker om og avtaler hvor samværet skal være. OBF erfarer at noen foreldre opplever det belastende å ha samvær på offentlige steder, som parker eller kafeer. Det kan også være vanskelig for barn å skulle besøke foreldre i hjemmet dersom de har vonde minner derfra. For noen kan det være fint å ha samvær i fosterhjemmet. Mange foreldre ønsker imidlertid ikke å ha samvær på samværssteder eller hos barnevernstjenesten, sier OBF. Når det gjelder Myrsnipa Samværssted forteller tilsynsførere at mange foreldre har positive erfaringer med samvær der, selv om de var redde på forhånd. De foreldrene i vårt utvalg som har samvær med tilsyn på et samværssted, sier de er fornøyde med stedet og liker leilighetene der de kan

leke med barna og lage mat i mer naturlige omgivelser enn på et barnevernskontor. De skulle likevel helst ønske at samværene kunne vært hjemme hos dem selv, fordi dette ville føles mer naturlig, og barna da kunne se hvor de bor og hvordan de har det. Eventuelt kunne samvær også være i fosterhjemmet slik at foreldrene kan se hvordan barnet lever, uttrykker en forelder. Erfaringskonsulenten i LFB sier at det er nødvendig at fosterforeldrene deltar i noen samvær, og at det beste er at samvær skjer i fosterhjemmet, slik at foreldrene kommer dit, og videre at det bør åpnes for at foreldre kan få overnatte i fosterhjemmet. At barn får se at foreldre og fosterforeldre kan omgås naturlig kan hjelpe dem til å falle til ro i fosterhjemmet, understreker hun.

Planlegging og tilrettelegging av samvær

God planlegging og informasjon er helt sentralt for å forberede samvær. I samvær med tilsyn, som på Myrsnipa Samværssted, kommer gjerne barnet, foreldrene og fosterforeldrene til samværsleiligheten. Foreldrene kommer som regel først og har en forsamtale med tilsynsfører der de forbereder seg på samværet. Deretter kommer barnet sammen med en av fosterforeldrene. I mange situasjoner, særlig med små barn, er fosterforeldre til stede under samværet. En tilsynsfører sier følgende om oppfølgingen av foreldre i forbindelse med samvær:

«Jeg tenker det er veldig positivt at vi har en halvtime før, en halvtime etter samværet. Minimum et kvarter, for at foreldrene skal ha muligheten til å komme, lande, snakke om forventninger i forkant. Ikke noen store tanker om at det skal inngå noe veiledning, men at man kan eventuelt oppsummere det som skjedde forrige gang. Og så i etterkant at man også får muligheten til å lande. Få muligheten til å fortelle om det som eventuelt var vanskelig, sette ord på ting. Men heller ikke ha en forventning om at det skal være god veiledning. For foreldrene er så fylt av det som har skjedd, at de ikke er tilgjengelige. Det er mange foreldre som klarer å sette ord på, men ikke alle klarer det. Og det som skjer da, er at fokuset blir på saken og all frustrasjonen rundt det.» (Tilsynsfører i fokusgruppe)

I samtalen før samværet spør tilsynsføreren foreldrene om hvilke forventninger de har til samværet, hva de er opptatt av, hvordan det vil bli å møte barnet og om det er noe de tenker kan bli vanskelig. Videre erfarer tilsynsførere at det kan være nyttig å snakke om og avtale med foreldrene dersom det er noe de bør unngå å gjøre eller si, som at de må la barnet få tid, for eksempel at de venter på barnets initiativ før de gir hverandre en klem. I samtalen etter samværet snakker de om hva de opplevde at gikk bra og hva som eventuelt var vanskelig, om det er noe de vil gjøre annerledes neste gang og hvordan de kan få dette til. Tilsynsførere er opptatt av å gi tilbakemelding på det positive foreldrene gjorde, samtidig som de også sier fra

om hva som ikke var bra. De forteller at de fleste foreldre gir uttrykk for at de setter pris på slike tilbakemeldinger. Et mål er at foreldre skal gå fra samværet med hode hevet og «og tenke at dette var okay», sier en tilsynsfører.

Når det gjelder barna, ønsker tilsynsførerne at de helst får se leiligheten de skal være i på forhånd, og ha en samtale med tilsynsføreren der de får så konkret informasjon som mulig om samværsstedet og tilsynsførerens rolle. Når barnet blir kjent med samværsstedet på forhånd kan det forberede seg bedre på hva det kan forvente. Dette lar seg ikke alltid gjøre, så noen barnevernstjenester snakker selv med barnet om dette, eller overlater det til fosterforeldrene. Det samme gjelder etter samvær. Tilsynsførerne sier imidlertid at saksansvarlige eller fosterforeldre som ikke har vært med i samværet ikke ser hva som skjer, og derfor ikke alltid vil kunne fange opp hvordan barnet opplevde det, slik en tilsynsfører kan. Under samværet fungerer tilsynsføreren som en trygghetsperson som skal tilrettelegge for barna. Noen ganger kan de avtale med barn at dersom de blir slitne eller noe blir vanskelig kan de gi dem et tegn, for eksempel forteller en tilsynsfører at hun avtalte med et barn at det skulle be om et glass saft dersom noe ble vanskelig, og tilsynsføreren skulle da be barnet bli med til et annet rom for å hente saft.

Foreldrene sier at de synes at det er viktig å gjøre normale hverdagslige og hyggelige aktiviteter under samvær. For mange foreldre er kontakten med og den fysiske nærheten til barna det viktigste ved samvær, for eksempel å ha det på fanget, gre håret, eller andre dagligdagse ting som å lage mat og spise sammen. Vi kommer mer detaljert tilbake til dette i kapittel 7 om samvær i minoritetsetniske familier. Mange foreldre engasjerer seg også aktivt i lek med barna, enten ute på lekeplasser eller innendørs.

Rammer for samvær

Tidsrammene for samvær er noen ganger svært begrenset, kanskje bare en time. I løpet av denne timen skal barn kles av, det skal hilse på foreldrene, gjennomføre aktiviteter og samtale og så skal de si farvel og kle på seg igjen. Noen barnevernstjenester er fast bestemte på at samvær ikke går over den fastsatte tiden, mens andre gir noe rom for fleksibilitet, forteller tilsynsførere. Tilsynsførere sier at noen ganger kan det oppleves uheldig å avslutte en god samspillsituasjon eller aktivitet, eller at barnet trenger litt ekstra tid til en avskjed. Dersom de har mulighet til å gå bare ti minutter over fastsatt tid ville dette ofte kunne gjøre avslutningen bedre, og de ønsker at barnevernstjenesten kan gi dem denne fleksibiliteten og tilliten. Tilsynsførere har noen ganger opplevd at når samvær er blitt lengre har dette gjort at barn har blitt roligere. Tilsynsførere vurderer at det også er nødvendig med fleksibilitet når det gjelder

aktiviteter. Ungdom kan for eksempel oppleve det trangt å sitte flere timer inne i en liten leilighet, og det må da være rom for å gå ut en tur på kafe eller liknende. I slike situasjoner kan det være nødvendig at barnevernstjenesten bevilger penger til aktiviteter, noe ikke alle er villige til.

Når det gjelder hyppighet og lengde på samvær ser tilsynsførere en tendens til at begge deler utvides. Samvær som går over seks timer kan oppleves lenge, spesielt for ungdom som kanskje heller vil være sammen med venner. Tilsynsførere erfarer at barna ofte er helt utslitt etter lange samvær. De stiller også spørsmål om logikken med samvær som er mer enn fire timer når det er vurdert at det er nødvendig med tilsyn.

Mange foreldre ønsker å vite hva barnet gjør og hvordan det har det i hverdagen, og spør fosterforeldre om dette underveis i samværet. Dette kan gjøre at foreldrenes oppmerksomhet dreies fra barna til fosterforeldrene, forteller tilsynsførere. Tilsynsførere, fosterforeldre og foreldre tar til orde for at det avholdes samarbeidsmøter uten barnet til stede, hvor de kan snakke om og få svar på slike spørsmål. Noen har også erfaringer med at foreldre skriver ned spørsmål de har, og at fosterforeldre for eksempel månedlig svarer på spørsmålene og skriver ned annen informasjon om hva barnet har gjort, og legger ved bilder. På denne måten er foreldrene bedre forberedt når de kommer på samvær, og de kan ta opp tråden og snakke med barnet om hva det har gjort eller gjør i hverdagen, som skole eller fotballtrening.

Barns reaksjoner ved samvær

Barn kan utagere fysisk i forbindelse med samvær, både før og etter, men også noen ganger underveis forteller erfaringskonsulenten i LFB. Hun sier at barn klandrer foreldrene for å ha svikta dem på det sterkeste, og noen viser dette gjennom hvordan de oppfører seg overfor foreldrene under samvær, blant annet gjennom å utagere. Omsorgsplassering er den største belastningen et barn kan gjennomgå, og en må ha stor bevissthet når det gjelder å ivareta barna, understreker hun. Hennes erfaring er at hyppige og mer regelmessige samvær kan normalisere kontakten med foreldrene og gjøre at de samhandler bedre, en større kontinuitet kan på denne måten bidra til at utageringene forsvinner.

Alle barna i våre caser hadde ifølge fosterforeldrene reaksjoner etter samvær. Det kunne være at de gråt, var slitne og urolige, viste separasjonsangst, at de sov dårlig eller hadde fysiske reaksjoner som eksem. Noen barn snakket også mer om foreldrene rett etter samvær enn ellers mellom samværene, eller ga uttrykk for savn etter dem. Reaksjoner etter samvær kan noen ganger være uforutsigbare. Tilsynsførere kan ha vært med på samvær de vurderte som gode,

men så har fosterforeldre i ettertid gitt tilbakemelding om at barnet hadde sterke reaksjoner etterpå. Det kan derfor være nødvendig å undersøke hva reaksjonene bunner i og hva de betyr. Det at barn gråter etter samvær trenger ikke nødvendigvis bety at det bør være mindre samvær, understreker tilsynsførere. Hva barnets reaksjoner er uttrykk for bør derfor undersøkes. Ett barn i vårt utvalg har samvær med moren og faren hver for seg. Fostermoren tilrettelegger for at de to samværene blir i samme uke for på denne måten å ikke dele måneden veldig opp, slik at barnet på denne måten får mer ro og forutsigbarhet.

Ikke ofte, men i noen situasjoner må samvær avbrytes fordi omkostningene har blitt vurdert å være for store for barnet. Det skal mye til for at dette gjøres, det kan være at foreldre møter opp rusa, er i sterk psykisk ubalanse eller opptrer på måter som kan oppleves truende for barnet.

Fosterforeldres rolle ved samvær

«Samvær blir en påminnelse om at en ikke er en «vanlig» familie»
(fosterforeldre)

Fosterforeldrenes forberedelse av barna før samvær kan også være av betydning for hvordan barna opplever og gjennomfører samværene. Noen barn trenger å forberedes i god tid, gjerne en uke før, mens andre som kanskje ikke har begrep om tid, kan blir urolige av dette og derfor forberedes samme dag. Fosterforeldre forteller hvordan de helt konkret forteller barna når de skal dra, hvor de skal kjøre, hvordan det er på stedet de skal til, hva de skal gjøre, og at de snakker med dem om foreldrene. Noen barn trenger tid til å pakke med seg det de vil ha med og eventuelt vise foreldrene, noe de har laget eller som er viktig for dem. Fosterforeldre legger også vekt på at de dagene det er samvær skal være rolige, og at det ikke skal skje noe annet før eller etter samværet. De sørger også for at barnet er uthvilt og har spist. Tid på dagen for små barn, og tid som passer for ungdom, er også noe de tar hensyn til når de avtaler samvær.

Som regel er det foreldrene som er de mest aktive under samvær og som leker med barna. Fosterforeldrenes tilstedeværelse kan bidra til trygghet for barna, det at de sitter der og er tilgjengelige for barnet. Barn kan innimellom komme bort, kripe opp på fange eller søke bekræftelse hos fosterforeldrene, forteller tilsynsførere og fosterforeldre. Dersom barn slår seg eller blir lei seg, er det som regel fosterforeldrene de søker trøst hos. Som vi kommer tilbake

til, viste foreldrene i våre case forståelse og aksept for dette. Ettersom barna blir tryggere i situasjonen forteller tilsynsførere at de i større grad tar kontakt med foreldrene.

«Det går an å kalle flere `mamma´» (biologisk mor)

For mange barn kan det være vanskelig å bestemme seg for hvordan de skal tiltale henholdsvis foreldre og fosterforeldre, og de kan oppleve det som en lojalitetskonflikt. I våre case kalte alle barna fosterforeldrene for «mamma» og «pappa», det samme gjorde de med foreldrene, i mange tilfeller ble foreldrenes fornavn satt etter. Fosterforeldre sier at de forstår at det kan være sårt for foreldrene når barna sier mamma/pappa til dem, og at de noen ganger har satt ord på dette overfor foreldrene. At barna kaller fosterforeldrene for mamma/pappa har betydning både når det gjelder tilhørighet, men også overfor omverdenen for å slippe å synliggjøre eller skulle forklare familiesituasjoner, forklarer en fosterforelder. Foreldrene i vårt utvalg på sin side sier at de aksepterer og forstår betydningen av at barna kan kalle flere for mamma og pappa.

Kontakt mellom samvær

Barn og foreldre kan også ha kontakt mellom samvær, enten via telefon eller digitalt gjennom sosiale medier. I våre caser var dette begrenset. Noen barn hadde hatt videosamtale med foreldre i forbindelse med bursdag, og det hadde vært noen digitale samvær under pandemien. Det varierer hvordan dette opplevdes, foreldre syntes å være mer positive enn fosterforeldre, mens ungdommene var reserverte mot å ha kontakt med familie via sosiale medier. OBF kunne fortelle om foreldre som opplevde at barnet i video- eller telefonsamtale virket mer reservert enn under fysiske samvær, og de trodde at dette hadde sammenheng med at fosterforeldre oppholdt seg i rommet sammen med barna. Som vi var inne på ovenfor, kan det å sende bilder av barn og informasjon og om hva de har gjort, være en måte å holde kontakt på og som særlig foreldre etterspør og setter pris på. At informasjonene i mange tilfeller må sendes via barnevernstjenesten opplever foreldre som unødvendig tungvint, og noe som gjør at det ofte tar lang tid å motta bildene. Flere foreldre uttrykker ønske om direkte og jevnlig kontakt med fosterforeldre mellom samvær, og ikke gjennom barnevernstjenesten.

Tilsynsførere erfarer av og til at fosterforeldre som er til stede ved samvær kan forstyrre, for eksempel ved at de projiserer eget ubehag og følelser i situasjonen over på barnet, eller at barn opplever lojalitetskonflikter når de treffer foreldrene mens fosterforeldre også er der. Ved noen samvær kan dette føre til at det er mange voksne til stede, noen ganger så mange som fire-fem, noe som kan gjøre at det blir vanskelig å gjennomføre samvær som oppleves gode for barna.

6.5 Barnevernstjenestens tilrettelegging og oppfølging

*«Fosterhjemsystemet er jo veldig byråkratisk og formelt, men til syvende og sist så handler det om oppdragelse og kjærlighet for et barn»
(fosterforeldre)*

Hva slags forhold barn og foreldre, fosterforeldre og tilsynsførere har til barnevernstjenesten varierer. Noen forteller om saksansvarlige som er tilgjengelige og lydhøre, mens andre opplever at det er vanskelig å komme i posisjon og få formidlet sine tanker og behov. Også saksansvarlige i barnevernstjenesten kan oppleve det krevende å skulle tilrettelegge for gode samvær og at det er mange hensyn å ta:

«Jeg synes det er vanskelig å vite hvordan man skal organisere samvær for å gjøre det til gode treff for alle. Jeg har så lyst til at foreldrene skal oppleve det godt, men samtidig at fosterforeldrene skal føle at rammene er gode for barna. Det er liksom så mange hensyn å ta på en gang da. Og det er vanskelig for meg som ikke er i samværene, å gjøre de vurderingene alene. Så jeg er veldig opptatt av et tett samarbeid med tilsynsfører. Forholder meg mye til rapportene vi får og.» (saksansvarlig)

Samværsguide og mandat

Det er barnevernstjenesten som har ansvar for å iverksette, gjennomføre og følge opp samværsordninger. I den forbindelse utarbeides det samværsavtaler, og et mandat for tilsynsførere i samvær med tilsyn. Foreldre og fosterforeldre i vårt utvalg var tilsynelatende lite opptatt av samværsavtalen da vi i intervju spurte om erfaringer med denne, og vi har ikke fått data på deres vurderinger av samværsavtaler. I surveyen (kap 4) finner vi for øvrig at om lag tre fjerdedeler har samværsavtale. Tilsynsførerne ved Myrsnipa Samværssted hadde derimot mange synspunkter på betydningen av både samarbeidsavtaler og mandat for gjennomføring av samvær og samarbeid mellom partene. Myrsnipa har utarbeidet en samværsguide som de ber barnevernstjenesten fylle ut. Her skal saksansvarlig formulere hva tilsynsførerens mandat skal være, redegjøre for sakens bakgrunn og hva som har skjedd så langt i saken. Samværenes hensikt og hvordan de konkret skal tilrettelegges og gjennomføres, er også sentralt. Tilsynsførere erfarer at hensikten med samvær ofte ikke gjenspeiles i dette dokumentet. De legger videre vekt på at det skal være åpenhet og tydelighet rundt samværsordningene, og ikke minst at tilsynsførerens rolle og mandat er klargjort.

Tilsynsførerne forteller at de er opptatt av å formidle til barn, foreldre og fosterforeldre at det er barnevernstjenesten som legger rammene rundt samvær, og at det er deres oppgave og ansvar å formidle dette slik at partene forstår det. Det er ofte nødvendig å regelmessig gjenta informasjon og ikke minst å sikre felles forståelse, for eksempel når det gjelder hva «fysisk

nær» innebærer, hva er dette og hva betyr det helt konkret? Tilsynsførere erfarer imidlertid mange ganger at barnevernet dytter ansvaret for rammene over på dem, og at de må gi dette tilbake og stille krav til barnevernstjenesten.

Også noen av fosterforeldrene etterlyser at barnevernet gir klarere rutiner om, eller opplæring i samvær:

«Men jeg synes det er fint å få litt sånne rammer for samvær. Hva burde vi si? Hva burde vi ikke si? Jeg synes ikke det har vært så mye tid til prat rundt det da. Vi har selv funnet ut av hvordan vi forberede og hvordan vi gjør ting etterpå. Men det hadde vært fint om barnevernet hadde noe rutine om opplæring i samvær. Hva er lurt? Hva har vi erfaring på at er godt og trengs for barnet i sånne situasjoner?» (fosterforeldre)

Selv om fosterforeldre kan kontakte både tilsynsfører og saksansvarlig i barnevernstjenesten når de vil diskutere noe, etterlyser de en mer formalisert opplæring, de opplever at de noen ganger blir stående alene med uavklarte spørsmål. Systematisk veiledning kunne muligens bidra til å fylle slike behov.

Ved samvær på hemmelig adresse kan fosterforeldre oppleve at rutinene ikke er gjennomtenkte eller tydelige nok, og at de ikke alltid vet hva de skal gjøre eller forvente. Fosterforeldre har for eksempel blitt bedt om å åpne gaver for å sjekke om foreldre har lagt ved en GPS-sender, noe som oppleves som en ubehagelig kontrollsituasjon og fosterforeldre får en rolle de ikke vil ha. Dette kunne vært løst ved at barnevernstjenesten eller tilsynsfører gjennomfører en slik kontroll.

Formøter og samarbeidsmøter med foreldrene

At barnevernstjenesten arrangerer formøte før samvær, der en oppsummerer erfaringer fra samvær, planlegger neste samvær og utveksler informasjon og tilbakemeldinger, er noe særlig tilsynsførere vurderer som nyttig og nødvendig. Tilsynsførere erfarer at de noen ganger må insistere på at slike møter gjennomføres, men også at de ikke alltid inviteres til slike møter, noe de mener er nødvendig. Det er de som er tette på samvær og kan fange opp det som skjer, mener de.

At foreldre får aksept for at de gjennomfører samvær hvor de kan være gode foreldre for barna, selv om de ikke klarer å være stabile omsorgspersoner i hverdagen, kan også tematiseres i slike møter. Dette kan bidra til å bygge tillit og bedre relasjoner mellom foreldre og barnevernstjenesten, understreker tilsynsførerne. En tilsynsfører mener at også barn kan ha

behov for formøter, noe de vanligvis ikke får, og da med tilsynsfører til stede. Det var heller ikke formøte med fosterforeldre i casene vi har undersøkt.

Som vi har vært inne på, etterlyser foreldre mer informasjon fra barnevernstjenesten underveis om hvordan det går med barnet, om hva det strever med og hva som går bra. OBF forteller om foreldre som opplever at barnevernstjenesten ikke er tydelig i sin kommunikasjon, og foreldre som ikke kjenner seg igjen i eller forstår historiene barnevernet forteller om dem selv eller barna. De sier at noen foreldre har positive erfaringer fra samarbeidsmøter der foreldre, fosterforeldrene og barnevernstjenesten deltar, og der de oppdaterer hverandre og får muligheter til å samarbeide til barnets beste. OBF støtter at det gjennomføres regelmessige samarbeidsmøter, og at også tilsynsfører deltar for å snakke ærlig om det som går bra og det som ikke går bra. Det er videre nødvendig å evaluere samvær og kontakt og å endre det som ikke fungerer. I denne sammenhengen er det også nødvendig å involvere barna og å ta hensyn til deres reaksjoner, selv om de ikke deltar i samarbeidsmøtene.

Relasjonen mellom foreldre og saksansvarlig

En saksansvarlig i barnevernstjenesten forteller hvordan hun er opptatt av å vise imøtekommenhet, lydhørhet og fleksibilitet overfor foreldrene og deres behov, og at hun er åpen for å gjennomføre ekstra samvær dersom det vurderes som nødvendig. Det er likevel mange foreldre som ikke har gode relasjoner til barnevernstjenesten, og som er sinte og frustrerte. Mange opplever stadige skifter av saksansvarlig, eller at de ikke blir møtt med forståelse. En mor har gjennom årene hatt en rekke saksansvarlige, og har ikke hatt like godt samarbeid med alle. Nåværende saksansvarlig har hun et godt forhold til, og hun opplever at hun blir respektert og tatt på alvor:

«Intervjuer: Når du sier at hun dere har nå er en av de beste dere ha hatt, hva er det som gjør at du opplever henne som så bra?»

***Mor:** Det er vel det at hun, når vi sitter og snakker, for det første så spør hun sånne hverdagslige spørsmål. Hun går ikke etter boka. Hun sitter ikke og leser opp punkter hun skal spørre om. Hun legger sammen boka på en måte og lener seg litt bakover. Hun er egentlig det jeg kaller et menneske. Hun har følelser. Bare det at når barnet konfirmerte seg, så kom hun på døra med blomster. Fordi hun ønsket lykke til med konfirmasjonen. Det er den eneste barnevernskontakten jeg noen gang har hørt om har gjort da. (...) Og så er det det at hun lytter til oss. Både oss foreldre og fosterforeldrene. Og tar tak i det vi spør om og ønsker. Det er ikke alltid vi får det som vi vil, men hun undersøker det og gjør noe med det. Og hun gir oss ganske kjapt svar tilbake. Så jeg vet det at hun kan jeg sende melding eller mail til å spørre om ting. Og jeg vet at det blir gjort. Jeg har jo hatt saksbehandlere som svarer med én gang – nei det går ikke. Og så får jeg vite i etterkant at det har ikke vært tatt opp i teamet i det hele tatt. Nei, det du skal være menneske, du skal ha følelser. Du skal se menneskene som du jobber med, for de jobber jo med oss. Så det er viktig.» (biologisk mor)*

Det er ulike oppfatninger blant foreldre når det gjelder hvem i barnevernstjenesten som skal følge barn og foreldre videre etter plassering. Noen synes at det er problematisk at saksansvarlig som fremmet omsorgsplassering i fylkesnemnda er den som skal følge opp foreldre etterpå, mens andre mener at det er viktig med kontinuitet, og at den som har fulgt familien gjennom undersøkelsen er den som kjenner familien og barnet best og derfor bør fortsette å følge den.

6.6 Tilsyn under samvær

Verken foreldrene eller fosterforeldrene i våre caser der det var tilsyn, kunne fortelle hva begrunnelsen for tilsynet var. Foreldrene opplevde tilsyn som vanskelig, selv om de omtalte tilsynsførerne positivt. Flere foreldre satte dessuten pris på samtalene med tilsynsfører før og etter samvær, og opplevde støtten og tilbakemeldingen som nyttig. Noen fosterforeldre stilte spørsmål ved behovet for samvær med tilsyn, samtidig som de syntes det var fint at noen andre enn dem hadde ansvar for å planlegge og gjennomføre samværene. Andre opplevde tilsynet som en trygghet både for barnet og dem selv. Det er samtidig mange personer å holde kontakt med for foreldre, barn og fosterforeldre. Noen ønsker derfor å ikke ha kontakt med tilsynsføreren utover selve samværet, mens andre satte pris på at de kunne ringe i ettertid om det var noe de ønsket å snakke om.

Også OBF erfarer at mange foreldre ikke forstår hvorfor de har samvær med tilsyn, og som opplever at de ikke har fått tydelig begrunnelse av barnevernstjenesten om hva som er formål med tilsynet (jf. Alvik 2021). OBF mener barnevernet må begrunne hvorvidt tilsynet handler om sikkerhet og kontroll, for eksempel fare for bortføring, overgrep eller manipulering av barn, om det handler om å få innsyn i hva foreldre snakker med barn om og samhandlingen dem imellom, eller om hensikten er dokumentasjon. Ofte virker det som at det settes inn tilsyn nesten automatisk «for sikkerhets skyld». Tilsyn er et drastisk inngrep som bare bør settes inn når det er grunn til bekymring, og terskelen må derfor være høy på samme måte som ved vilkår for akutt-plassering, foreslår OBF. Dersom barnevernet har mer diffuse bekymringer, vil en bedre løsning være å snakke åpent med foreldrene om dette og vise at de følger med, blant annet ved å registrere barnets reaksjoner etter samvær. Det er viktig at barnevernet viser foreldrene tillit, det vil gjøre at de kan stole på barnevernet, mener OBF. Dersom det oppstår uheldige situasjoner, vil barnevernet da kunne forklare og begrunne dette på en måte mange foreldre vil forstå.

Tilsynsførere ønsker at saksansvarlige i barnevernstjenesten gir tydelige begrunnelser og rammer når de bestiller tilsyn. De erfarer likevel at det ofte er uklart hva begrunnelsen for og hensynet med tilsynet er, og hva tilsynsførernes rolle skal være, om foreldre har behov for støtte eller veiledning eller om det er behov for å sikre trygghet og kontroll. Det er særlig nødvendig å forklare for barna hvem tilsynsføreren er, og hvilken oppgave de har på en måte barnet forstår.

Tilsynsførerrollen – usynlig til stede

At en tilsynsfører er til stede påvirker situasjonen, og nok i størst grad foreldrene. Foreldre kan reagere følelsesmessig, bli usikre, legge bånd på seg, de kan føle seg observert eller overvåket og være redde for å gjøre noe galt. Det er viktig at alle er kjent med mandatet og at tilsynsfører har en tydelig rolle. For eksempel om rollen innebærer å være der for å støtte foreldre og/eller barn, for å beskytte barna, eller å forebygge at uheldige situasjoner oppstår. Det har videre betydning hvordan tilsynsførere gjennomfører tilsynet. Noen er diskret til stede, mens andre deltar i aktiviteter eller griper inn underveis. Dersom tilsynsføreren sitter i rommet og noterer underveis kan dette påvirke foreldrene negativt slik at de blir usikre. Både foreldre og fosterforeldre sier at det er viktig at tilsynsførere er til stede på en «normal» måte og deltar i aktiviteter under samværet.

Dersom det oppstår uheldige eller skadelige situasjoner under samvær og tilsynsfører må gripe inn, er det viktig at dette skjer så skånsomt som mulig, og at en så langt som mulig forsøker på å reparere det som skjedde før samværet avsluttes, sier en tilsynsfører. Etter samværet må tilsynsføreren snakke med foreldrene om situasjonen. Å avbryte samvær kan noen ganger være nødvendig, men vil oppleves dramatisk både for barn og foreldre.

Noen foreldre kan, når de møter til samvær, vurderes som ubalanserte. Tilsynsføreren kan i slike situasjoner snakke med foreldrene og veilede dem, slik at de forsøker å møte barnet på en god måte. For mange barn vil det å avlyse et samvær like før være verre enn at foreldrene ikke er helt «på plass». Erfaringskonsulenten i LFB sier at tilsyn kan være en hjelp dersom det er fare for utagering, og hen sier videre at det at noen er til stede og ser hva som skjer i ettertid ikke må bli brukt mot foreldre.

Tilsynsførere opplever at de i en viss grad har innflytelse på hva som skjer under samvær, og at de ved å observere barna kan gripe inn og tilrettelegge videre. De opplever at de kan bidra til å bygge relasjoner og kontakt mellom barn og foreldre. Tilsynsførerne sier de er bevisste på hvordan de bygger relasjon til foreldre. De legger vekt på å forklare at deres rolle er å bidra

til at barnet får gode samvær, og at de ikke er «ute etter» foreldrene. De kan også spørre foreldre og barn hva de trenger fra dem under samværet. Barnas alder og forholdet til foreldrene spiller også inn på hvilken posisjon de inntar. Tilsynsførere kan tilrettelegge slik at foreldre kan gjennomføre aktiviteter de ønsker, som å gå i dyrehagen, lekeland eller handle julegaver. Følgende utdrag fra et intervju med to fosterforeldre illustrerer noen kvaliteter flere setter pris på ved tilsynsførere:

Intervjuer: *Hva er det som gjør at (tilsynsføreren) er en god tilsynsfører for dere?*

Fosterforelder 1: *Hun holder rommet.*

Fosterforelder 2: *Ja, det er det vi snakker om. Hun holder rommet for alles part.*

Fosterforelder 1: *Hun er ganske usynlig på en måte.*

Fosterforelder 2: *Hun er snill, høflig, og hun har respekt for alle parter. Hun ser de små tingene hvor de trenger hjelp til å kommunisere med barnet eller leke med det på riktig måte. Og da bryter hun inn, men hun bryter ikke inn når det ikke er nødvendig. Så hun er en god veileder da for dem.*

Fosterforelder 1: *Jeg ser hun flytter seg litt rundt i rommet for å ha øyekontakt. Hun gjør sånne små, forskjellige grep da.*

Fosterforelder 2: *Ja, og så kommenterer hun sånne gode ting som barnet gjør, nye ord eller hvis barnet gjør noe nytt. Reiser seg opp eller. Så løfter hun liksom alt det fram.*

(fosterforeldre)

Ved lange samvær, eller når det har vært gjennomført samvær over mange år og partene kjenner hverandre godt og det ikke er spesielle problemer, mener både tilsynsførere og fosterforeldre at det i større grad bør vurderes hvorvidt tilsyn skal opprettholdes. At barna blir eldre og får andre behov kan også ha betydning for vurdering av behov for tilsyn. Noen foreldre vil imidlertid alltid trenge støtte for å gjennomføre samvær. Andre ganger kan det være barn som har behov for trygghet for at foreldre ikke «finner på noe tull». I noen tilfeller har tilsynsførere erfart at fosterforeldre trer inn i rollen som tilsynsfører, noe de mener er en uheldig rolleblanding. Fosterforeldre skal være omsorgs- og ikke kontrollpersoner, understreker både fosterforeldre og tilsynsførere.

I en case fikk en av foreldrene utvida samvær. Noen av samværene skulle være uten tilsyn og fosterforeldrene skulle organisere dem. Initiativet til dette kom fra fostermoren som opplevde at hun hadde god kontakt og relasjon med forelderens, at de respekterte hverandre og at foreldrene tok imot innspill fra henne. Fostermoren sier at i samværene uten tilsyn slappet både forelderens, barnet og hun bedre av og de følte seg ikke iaktatt. Det var i et av disse samværene barnet begynte å snakke med forelderens, forklarte hun.

6.7 Veiledning

Veiledning av foreldre i forbindelse med samvær er et tema som er særlig relevant i saker med tilsyn. I andre saker kan samvær være et tema i barnevernstjenestens oppfølgingssamtaler med foreldrene. I oppdraget til tilsynsførere inngår ofte veiledning av foreldre før, under og etter samvær. Blant studiens case er det to der foreldre får veiledning i forbindelse med samvær. Hensikten med, og hva veiledningen skal innebære er, imidlertid ofte ikke tydelig formulert i mandatet eller samværskontrakten, forklarer tilsynsførere, og mener at barnevernstjenesten i større grad bør tydeliggjøre hva de skal veilede på. Flere stiller dessuten spørsmål ved hvorvidt veiledning rett før eller etter tilsyn er hensiktsmessig. Foreldrene kan være spente eller urolige før samværet, og kanskje slitne eller lei seg etterpå. Noen ganger må de, som vi har vært inne på, avtale med foreldre på forhånd hva de kan eller ikke kan si eller gjøre under samvær. Etter samvær kan mange ha behov for å snakke om hva som var vanskelig, få konkret tilbakemelding på hvordan de håndterte ulike situasjoner og snakke om emosjonelle påkjenninger. Flere tilsynsførere definerer ikke dette som veiledning:

«Og som jeg har sagt til barnevernstjenesten, at i min definisjonsverden så er ikke det veiledning. Du får ikke til noe refleksjon (...) veiledning er ikke å dytte på dem barnevernstjenestens meninger, men at det er snakk om refleksjon» (tilsynsfører, fokusgruppeintervju).

Når veiledning tematiseres i intervju med saksansvarlige i barnevernstjenesten, snakker de om behovet for å snakke med foreldrene om hvordan de skal møte barnet, hvordan de skal opptre under samværene, og hva de skal og ikke skal gjøre. Det legges tilsynelatende mest vekt på tilsynsførerens observasjoner og tilbakemelding, og mindre på foreldrenes erfaringer og opplevelser under samvær.

Veiledning kan defineres som en formell, relasjonell og pedagogisk prosess der mestring og kompetanse utvikles gjennom dialog, basert på praktisk og teoretisk kunnskap og erfaringer (jf. Tveiten, 2019). I veiledning i forbindelse med samvær, kan foreldre få hjelp til å se hvordan deres handlinger, kunnskap og følelser henger sammen. Gjennom hjelp til å reflektere over ulike situasjoner, kan de oppdage og lære, og gjennom dette få økt trygghet som kan bidra til bedre samvær. Tilsynsførere mener at det må skilles mellom støttesamtaler og veiledning. De mener at veiledning skal tilbys foreldrene noen dager etter samværet, mens det fremdeles er friskt i minne, men når foreldrene har fått senket skuldrene.

Også OBF har mange støttesamtaler med foreldre i forbindelse med samvær, og de vurderer at foreldrene trenger noe mer enn slike samtaler. De erfarer at foreldre i liten grad får veiledning

og at mange har behov for dette. I møter med barnevernstjenesten gjennomgås samværsrapporter, og foreldre kan kommentere rapportene. Dette omtales mange ganger av barnevernstjenester som veiledning, noe det ikke er, understreker OBF. Veiledning er, sammen med foreldrene, å reflektere over hva som skjedde, hva foreldre tenkte og sa, og hvordan dette påvirket barnet, understreker OBF. De mener imidlertid at barnevernstjenesten sjelden vil være den rette til å inngå i slike veiledningsrelasjoner og er kritiske til at tilsynsførere går inn i dette siden de er engasjert av barnevernstjenesten. Mange foreldre er engstelige og redde for barnevernet og opplever at de blir overvåket. Familievernkontoret kan eventuelt være en bedre instans for å veilede foreldrene, foreslår OBF.

Ingen av fosterforeldrene i vårt materiale mottar systematisk veiledning i forbindelse med samvær. Noen mottar imidlertid generell veiledning om fosterforelderrollen, hvor de også kan snakke om samvær. Fosterforeldre etterlyser tettere oppfølging og veiledning rundt samvær, særlig når det gjelder emosjonelle påkjenninger. Det kan være en belastning å skulle ivareta barns reaksjoner før og etter samvær, og noen ganger også å være i samme rom som barn og foreldre under samværet. Noen barn kan, når de blir eldre, også ha behov for veiledning av noen andre enn fosterforeldrene etter samvær.

6.8 Samværsrapport og evaluering av samværsordninger

I saker der det er tilsyn skriver tilsynsfører rapport etter samvær. Rapportene sendes barnevernstjenesten og brukes i videre oppfølging og samarbeid i saken. Tilsynsførere sier at det ofte er krevende å skrive rapportene og vurdere hva de skal legge vekt på. Gjensyn og avskjed mellom barn og foreldre er gjerne faste punkter, i tillegg til å beskrive aktiviteter og samhandling under samværet. I rapportene kommenterer de også veiledningen i forkant og etterkant og hvordan foreldrene mottar denne.

Det er viktig at tilsynsrapporten gis til foreldre så raskt som mulig etter samværet, understreker flere tilsynsførere. Mange får rapporten lenge etterpå, eller kanskje først i barneverns- og helsenemnda, og da kan det være vanskelig å huske det som skjedde under samvær. Når foreldrene får rapporten fra tilsynsføreren, har de mulighet til å komme med spørsmål og innspill dersom det er noe de ikke forstår eller er uenige i. Noen foreldre benytter seg av denne muligheten. Foreldrenes kommentarer skrives da gjerne som egne punkt i samværsrapporten.

En tilsynsfører reflekterer over hvor mye makt det er i rapportene de skriver, og at det de skriver, som er basert på observasjoner under korte samvær, vil følge foreldrene i ettertid. Det

er derfor avgjørende at de sjekker ut det de skriver med foreldrene. For eksempel beskrev en tilsynsfører en gang at en mor matet en sjuåring under samvær. Da hun spurte moren hvorfor hun matet barnet, svarte moren at hun gjorde det av kjærlighet og at hun pleide å mate barnet da det bodde hos henne. Det at hun snakket med moren om det ga handlingen en annen dimensjon enn om observasjonen bare ble stående, forklarer tilsynsføreren.

Flere fosterforeldre og tilsynsførere tar til orde for at samværsordninger må evalueres fortløpende, og at det bør være regelmessige evalueringsmøter der foreldre, fosterforeldre, tilsynsfører og barnevernstjenesten møtes. Her kan en snakke om hvordan partene opplever samværene, hva som har fungert og hva som ikke har fungert, og hvordan en med utgangspunkt i dette kan tilrettelegge best mulig for å skape mening og trygghet for barnet. Barns og foreldres situasjon og behov kan endres raskt, noe som bør få konsekvenser for hyppighet og form på samvær. Et barn på tre – fire år kan ha behov for at fosterforeldre er med på samvær, men når barnet blir eldre er det i mange situasjoner ikke nødvendig lenger.

6.9 Medvirkning som rettighet og praksis

Vi spurte om barns og foreldres medvirkning i intervjuene, men fikk likevel lite data på dette i denne delstudien. I surveyen er det imidlertid data på dette (jf kap 4). I vårt empiriske materiale er det en mor som i stor grad uttrykker at hun opplever å medvirke i egen sak. Dette er det eneste caset der det ikke er tilsyn, barnet har vært plassert i mange år (åtte) og det er et spesielt godt samarbeid og relasjon mellom moren og fosterhjemmet. Moren beskriver nåværende saksansvarlig i barnevernstjenesten som lydhør og opptatt av partenes ønsker og behov. Foreldrene i de andre casene synes i mindre grad å oppleve å medvirke. I disse tre casene har foreldre anket og gjennomgått rettssaker og samtaleprosess, enten for å få tilbakeføring eller for å få utvidet samvær.

I casene er det stort sett fosterforeldrene som forteller barnevernstjenesten hva barna ønsker, enten ved at barna har sagt det til dem eller gjennom fosterforeldrenes observasjoner av barns reaksjoner.

Barns medvirkning ved samvær er tydeligst tematisert i de to casene der barna var så store at de er i stand til å verbalisere sine ønsker. Det ene barnet synes å ha stor medvirkning på når samværene skal være og hvor lenge, mens det andre barnet i liten grad opplever at dets ønsker blir hørt.

Moren til barnet som opplevde å medvirke, er opptatt av barnets medvirkning og utøver stor fleksibilitet i gjennomføring av samvær. «Samværene, det er jo dem (barna) det handler om,

og da tenker jeg de skal få lov til å være med å bestemme hva som skal skje eller hva de vil skal skje», sier hun. Hun vil at barnet selv skal få bestemme hvordan samvær skal gjennomføres, og godtar dersom det ikke vil ha samvær. Det er som regel barnets ønsker som styrer når det blir samvær eller om det utsettes. Nå som hen har blitt tenåring er det mye som skjer og som det prioriterer framfor samvær, - fester og bursdager, forteller moren. Noen ganger har det gått flere måneder uten at barnet og moren har hatt samvær. Moren uttrykker at hun synes dette er vanskelig, men vil likevel at barnets behov skal gå først. Dessuten tror hun ikke det blir gode eller hyggelige samvær dersom hen viser motstand og egentlig ikke vil. Den tette dialogen med fosterhjemmet gjør at hun jevnlig får informasjon om hva hen gjør og hvordan hen har det. Dette er en god hjelp for moren når det blir lenge mellom samværene, sier hun.

Barnet som opplever lite medvirkning, hadde fastsatt fire samvær årlige med moren, fire timer hver gang. Barnet forteller at hen opplevde at fire timer var for lenge og sa fra om dette. Samværene ble etter hvert redusert til tre timer hver gang. En gang avsluttet tilsynsføreren samværet etter to timer da hun forsto at det var slitsomt for barnet å være der, noe barnet opplevde som støttende. Barnet sier at hen ikke ønsker å ha samvær med moren i det hele tatt. Dette har hen sagt til fosterfar, saksansvarlig i barnevernet og tilsynsfører. I intervjuet sier barnet følgende:

***Intervjuer:** Synes du det skal fortsette som de er eller skal det bli mindre av det?*

***Barnet:** Jeg hater det jo.*

***Intervjuer:** Det har ikke vært snakk om å kutte det helt ut?*

***Barnet:** Det er ikke lov. (Intervju, barn)*

Barnevernstjenesten har foreløpig ikke tatt noe skritt for å imøtekomme barnets ønske. Saksansvarlig sier i intervju at hun er usikker på hvorvidt barnevernstjenesten vil gå til det skrittet å reise sak for å stoppe alt samvær slik barnet vil. Barnet sier at hen kan snakke med saksansvarlig i barnevernet, men opplever at denne ikke alltid hører på hva hen sier eller ønsker. Det er uklart på hvilket grunnlag barnet har oppfattet at «det ikke er lov» å stoppe samvær mellom foreldre og barn, om noen har sagt dette eller om det er barnets egen slutning. Når det gjelder mindre barn og medvirkning, kommer den i større grad til syne gjennom reaksjoner de har i forbindelse med samvær. I to caser har barna noen ganger blitt synlig slitne under samvær. Samværene har da flere ganger blitt avsluttet tidligere. Noen ganger er det

fosterforeldre som har foreslått å avslutte, andre ganger har foreldrene tatt initiativ. Et barn sa en gang at «jeg vil hjem», og de avslutta samværet tidligere. Foreldre har støttet at samvær avsluttes før tiden, og sier at de ønsker at samværene skal være gode og ikke utmattende for barna. Da et barn på seks år uttrykte savn etter faren, medvirket dette til at samværene ble utvidet fra fire til åtte samvær i året, og varigheten ble utvidet fra halvannen til tre timer. Å følge barnas initiativ under samvær og at de får være med å bestemme hva de skal gjøre, og når de blir eldre eventuelt hvor og når de skal ha samvær, blir i våre data omtalt som medvirkning.

Tilsynsførerne i Kristiansand kommune er særlig opptatt av barns medvirkning. De forteller at de pleier å undersøke hvordan barna opplever samvær, og at de rapporterer dette videre til saksansvarlig i barnevernstjenesten. Tilsynsførerne har erfart at det barn forteller om sine erfaringer og ønsker kan føre til endring i samværsordninger, ved at antall eller lengde på samvær utvides eller minskes. Også i andre situasjoner, der barn tydelig viser at de utsettes for ubehag, kan tilsynsførere anbefale at barnevernstjenesten går inn for reduksjon i samvær, enten hvor lenge de varer eller antall samvær.

OBF har lite kunnskap om barns medvirkning og sier at heller ikke foreldrene vet mye om dette. De har imidlertid erfart at barn kan si en ting til en tillitsperson og noe annet til fosterforeldre om samvær med foreldre, og at de erfarer at det gjerne er fosterforeldrenes tilbakemelding som i størst grad har blitt lagt til grunn. Når det gjelder foreldres medvirkning erfarer OBF at foreldre opplever mye kontroll og liten grad av medvirkning når det gjelder samvær. Tidspunkt og sted er mange ganger bestemt av barnevernstjenesten, og foreldrene tilpasser seg dette. Mange vegrer seg for å protestere eller fremme egne ønsker, i redsel for at dette vil føre til at de får mindre samvær, sier OBF. Også tilsynsførere forteller om foreldres sorg, sinne, frustrasjon og misforståelser, og at deres stemmer ofte ikke blir hørt. Foreldre i utvalget ønsker generelt større medvirkning, særlig når det gjelder tid og sted. En forelder erfarte at barnevernstjenesten i begynnelsen av året kontaktet dem for å sette opp samvær kommende år. Å involveres på denne måten var en god erfaring og ga henne en opplevelse av anerkjennelse og respekt.

I fokusgruppe intervju stiller imidlertid tilsynsførere spørsmål ved om barn noen ganger får for mye ansvar når det gjelder krav om medvirkning:

«Jeg tror også at det er viktig at barn skal få si noe om hvordan de ønsker det og hva de tenker. Det er helt essensielt i jobben, og det har vi gjort i alle år, og at det er viktig. Samtidig tenker jeg også at mange av de barna vi møter, eller ungdommene, de får veldig mange spørsmål om hvordan de vil at

ting skal være. De skal mene noe om veldig mye. Så en person tenker at noen ganger må vi frata dem noe ansvar. De kan komme med hva de vil, hele tiden, alltid, på mail eller ta kontakt. Men noen ganger så tror jeg også at ved å si noe om at - sånn kan være lurt å gjøre eller... Sånn at vi fratar de noe ansvar for at de skal mene noe om så mye. Skjønner dere hva jeg mener? For det er litt balanse mellom at barn skal høres og ungdom skal høres. Men det å være trygge voksne betyr jo og at man tar litt ansvar til at – sånn bestemmer jeg at det skal være, eller sånn tenker jeg. Og så ser vi på det etterpå eller vi snakker om det neste gang. Og det tror jeg er helt nødvendig.» (Tilsynsfører)

6.10 Samarbeid og relasjoner mellom foreldre og fosterforeldre

«Godt samarbeid gir barna opplevelse av forutsigbarhet og felles grenser. Det er viktig at biologiske og fosterforeldre samarbeider og er enige» (fostermor, Pride-kurs).

I tre av de fire casene beskriver foreldrene og fosterforeldrene kontakten og samarbeidet seg imellom som godt, og at de anerkjenner og respekterer hverandre. I det fjerde caset er det tilsynsføreren som planlegger og tilrettelegger for samvær, og det er ikke kontakt mellom moren og fosterfamilien. Vi har derfor ikke empiriske data fra samværsordninger der det er åpenbare konflikter eller dårlige samarbeidsrelasjoner.

Fosterforeldrene og moren i et av casene har samarbeidet siden barnet ble plassert. De beskriver samarbeidet som svært godt, de har god dialog, tett kontakt og gjensidig tillit til hverandre. De er enige i at dette samarbeidet har stor betydning for barnet og gjør relasjonene mellom alle parter gode. Begynnelsen på den gode samarbeidsrelasjonen var da fostermoren like etter plasseringen ringte moren for å få informasjon hun trengte om barnets helse. Moren var først avvisende, men så snudde hun og de hadde en lang, god samtale. Moren ble invitert til fosterhjemmet der hun fikk se barnets rom og omgivelser. Det meste av kontakten og koordineringen omkring barnet og samvær ivaretas av fostermoren. Moren og fostermoren har ukentlige samtaler, og fostermoren har blitt en viktig støtteperson for moren. Moren sier: «Det hjalp mye at fosterhjemmet var imøtekommende, og at de også brydde seg om meg og hvordan jeg hadde det». Barnevernstjenesten beskriver samarbeidet rundt barnet som unikt, og sier at dette skyldes den gode kontakten mellom moren og fostermoren. Den tette, åpne og tillitsbaserte dialogen forstås som grunnleggende for at barnet skal få en god oppvekst i fosterhjemmet, og for at samværene med moren skal bli gode, trygge og meningsfulle. For barnet kan det å se at det er gode relasjoner og samarbeid mellom moren og fosterforeldrene, forebygge og gjøre en eventuell lojalitetskonflikt mindre.

Også i et annet case beskriver barnevernstjenesten, fosterforeldrene og moren at det er en god dialog og samarbeid. Moren sier at hun har et positivt forhold til fosterforeldrene og opplever

at barnet har det trygt og godt hos dem. Fosterforeldrene, både i dette, men også i de andre casene, er opptatt av foreldrene og å kommunisere at de alle er glade i barnet og vil dets beste, og at de forstår at foreldrenes situasjon er vanskelig og at de ikke fordømmer dem. De understreker betydningen av kontakt mellom barn og foreldre. Selv om det ikke er mulig at de lever sammen med barnet er det viktig å slippe foreldrene inn, forklarer fosterforeldre. Det er av betydning at fosterforeldre viser foreldrene forståelse og aksept for det de har å slite med, slik denne fosterforelder forteller:

«Når det var bestemt at vi skulle bli fosterforeldrene til barnet, så ville foreldrene møte oss. Da var vi midt i overføringen. Og det sa vi ja til, og så hadde vi et møte som, jeg får nesten tårer i øynene. Men det er noe av det fineste jeg har vært med på egentlig, fordi vi var alle kjempenervøse. Og så kom vi inn i det rommet og fant et eller annet felles rundt omsorgen og kjærligheten rundt barnet, på en måte. Og vi startet innledningsvis med å adressere elefanten i rommet med å si at «vi dømmer ikke dere. Vi forstår at ting har blitt vanskelig, og alt vi vil er at vi skal samarbeide om barnet. Og vi kan utføre oppgaven med å være foreldrene og da gjør vi det. Men ikke tro at vi bedømmer dere eller skal ta med noe av det inn i hvordan vi snakker om dere til barnet». Og da slapp et eller annet, en eller annen ballong. Og så gråt vi litt alle sammen, og så tror jeg det har satt tonen i en veldig åpen relasjon. Der de fikk bli kjent med oss og vi fikk bli kjent med dem.» (fosterforelder)

For å skape trygge relasjoner mellom foreldre, fosterforeldre og barn er det nødvendig at barnevernet bidrar aktivt og at det er tett samarbeid og kontakt mellom alle parter, særlig mellom fosterhjem og foreldre. God dialog, anerkjennelse og samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre vil prege samværene og barna. Det har også betydning hvordan foreldre og fosterforeldre snakker om hverandre. At fosterforeldre viser aksept, og er åpne og raus overfor foreldrene og slipper dem inn, kan bidra til at foreldrene lettere aksepterer situasjonen og minske redselen for at de erstattes. Dette kan også gjøre at de blir bedre foreldre for barna, sier OBF. Å bygge gode relasjoner kan være vanskelig dersom foreldrene ser på fosterforeldrene som en konkurrent eller «fiende», eller dersom fosterforeldre «skviser ut» biologiske foreldre, og oppfatter dem som en trussel. Det kan i slike situasjoner bli vanskelig for barnet å falle til ro, tilpasse seg og få tilhørighet. Her ligger det største ansvaret på fosterforeldre, som har dette som en «jobb», mener OBF.

At fosterforeldrene opplever støtte og aksept fra foreldrene er også av betydning, og en fosterforelder uttrykker dette slik

«Og så vil jeg si at de veldig flinke til å skryte av oss. Og det har stor innvirkning på vår tilnærming til samvær. At de sier «vi synes dere gjør en god jobb, og takk for at dere passer på barnet». I siste møte så var far veldig sånn, vi var på vei ut døra og så sier han «Jeg må bare si at jeg synes dere er skikkelige gode». Og det tenker jeg er veldig raust. Tenk å klare å hente det ut av seg selv i en sånn type situasjon. Det hjelper oss i tilnærmingen til dem. Jeg er bare veldig imponert over dem, og hvordan de klarer å takle situasjonen da. I hvert fall tilsynelatende i situasjonen.» (fosterforeldre)

Vi har også andre eksempler der fosterforeldre forteller at de har fått blomster og gaver fra foreldre som takk for at de passer på barna deres. Andre forteller om foreldre som sier at de er trygge på at barna har det godt i fosterhjemmet, selv om de hadde ønsket det annerledes, og anerkjenner det arbeidet fosterforeldrene gjør. Foreldre uttrykker også i intervju at de setter pris på fosterfamilien og er trygge på at barna har det godt der.

PRIDE-kurs om samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre

Moren og fostermoren hadde hatt kontakt og samarbeid siden barnet ble plassert for nesten ti år siden. De hadde deltatt i Fosterhjemsforeningens kurs om samarbeid mellom fosterhjem og biologisk familie, og har vært aktive i foreningen og deltatt i Brobyggerprogrammet.

Fostermoren understreker betydningen av å sette seg inn i foreldrenes situasjon, og det at de har blitt fratatt omsorg for barna. De må ikke klandre, men støtte foreldrene og møte dem med ydmykhet og respekt. Når de viser foreldrene omsorg, blir også barnet roligere. Det er alltid en årsak til at barn plasseres, og foreldrene har i utgangspunktet «tapt» barnet. Fostermoren sier at når en får et fosterbarn får de en hel familie med. Foreldrene har også som regel foreldreansvar selv om de ikke har omsorgen.

Det er viktig at fosterforeldre snakker om foreldrene med barna, og at de forteller om positive og negative hendelser. Oppgaven deres er å gjøre barna så trygge og sikre som mulig. De fleste barn vil en eller annen gang oppsøke biologisk familie, og det er da viktig at de er sterke nok til det. Det er også viktig å inkludere foreldrene hverdagen rundt barna, eller at de ringer foreldrene når de har noen spørsmål eller forteller dersom noe spesielt skjer.

Fostermoren har videre erfart at biologiske foreldre er fosterforeldrenes største støttespillere. Foreldre og fosterforeldre har felles barn, og må da ha felles mål. Det er viktig at de samarbeider og er enige. Godt samarbeid gir barna opplevelse av forutsigbarhet og felles grenser. Den biologiske moren er enig i dette, og tilføyer at også barnevernstjenesten er litt «forelder» og at det er tre parter som må samarbeide i oppfølging av barna. Hun erfarer at når fosterforeldrene er åpne, inkluderende og gir informasjon vil dette forebygge irritasjon, sinne og krangel. Regelmessig informasjon og kontakt utover faste samvær har stor betydning, for eksempel å høre hvordan det går på skolen, hårklipp etc. Å få informasjon om små hverdagslige hendelser betyr svært mye.

Moren tror at mange fosterforeldre er redde for at barn skal tilbakeføres og derfor ikke tilrettelegger for kontakt. Hun sier videre at mange foreldre er mer sinte enn henne. Da hun lærte å fjerne «skyggelappene» og gikk inn i seg selv og så hva hun ikke kunne, ble hun i stand til å motta hjelp og støtte. Det kan for eksempel være sårt når barna kaller fosterforeldrene mamma og pappa. Men «Det går an å kalle flere mamma», sier hun, og legger til at det er viktig å ikke glemme at biologisk mor også er mamma.

Brobyggerprogrammet RAUSHET

Tilsynsførerne i Kristiansand, OBF og fosterforeldre har alle erfaringer fra, og sier at Brobyggerprogrammet er en god modell for å tilrettelegge for gode samvær og kontakt mellom barn, foreldre og fosterforeldre. OBF, som har samarbeidet med Brobyggerprogrammet i Fosterhjemsforeningen, vurderer dette som en god samarbeidsmodell, men understreker at barnevernstjenesten også må involvere seg og tilrettelegge for kontakt og samarbeid. Brobyggerprogrammet har siden 2021 arrangert et grunnkurs for foreldre, fosterforeldre og barnevernet. Kurset handler blant annet om at alle parter må snakke samme språk, og om å ha en forståelse for hverandres situasjon, forventninger og hvordan de møter hverandre. Det handler også om historie og identitet. Programmet er verdibasert: Raushet er en hovedverdi og innebærer blant annet at barnet skal få lov til å være tilknyttet flere. Programmets kjerneverdier for samarbeid er respekt, anerkjennelse, språkbevissthet, undring fremfor skråsikkerhet, helhetstenkning, empati og tillit. Dette er viktig for å hjelpe barnet i sin utvikling.

6.11 Oppsummering

Av de fire casene vi har undersøkt er det gode samarbeidsrelasjoner i tre av dem. Først og fremst gjelder dette relasjonen mellom biologiske foreldre og fosterforeldre, men også samarbeidet mellom foreldre, tilsynsfører og barnevernstjenesten beskrives som godt. Selv om det har vært og kan være uenigheter, særlig når det gjelder omfang av og sted for samvær, ser ikke dette ut til å overskygge at partene samarbeider om å tilrettelegge tilsyn på en best mulig og trygg måte for barna. Foreldrene ser særlig ut til å strekke seg langt og noen ganger på bekostning av sine egne ønsker og behov. Fosterforeldrene på sin side uttrykker forståelse for og anerkjenner foreldrenes situasjon, de gir uttrykk for betydningen av å være åpne, imøtekommende og ivaretagende overfor foreldrene. Selv om samvær i stor grad er styrt av vedtak, regler og rutiner, understreker både foreldre og fosterforeldre at dette ikke nødvendigvis må innebære at det er mulig å utøve fleksibilitet. Det å inkludere biologiske

foreldre i hva som skjer i barnas liv og hverdag, og å utøve medmenneskelighet med og anerkjennelse av deres situasjon og behov er noe flere understreker betydningen av. At biologiske foreldre på sin side støtter barna ved å vise at de anerkjenner og samarbeider med fosterforeldre og barnevern, vil også ha betydning for samvær og kontakt mellom barn, foreldre og fosterforeldre. På denne måten vil barna kanskje i større grad kunne opprettholde og utvikle hensiktsmessige relasjoner til både fosterforeldre og biologiske foreldre, og i mindre grad oppleve lojalitetskonflikter.

Materialet fra de to casene der samværene gjennomføres på et samværssted, og fokusgruppeintervjuet med tilsynsførere, viser at det er av stor betydning at barna og foreldrene på forhånd har vært i samværsleiligheten og blitt kjent med stedet. Det å snakke med tilsynsføreren før og etter samvær vurderes også som hensiktsmessig og kan hjelpe foreldre og barn både til å forberede seg, og å snakke om hvordan det opplevdes etterpå. I noen tilfeller kan det også være nyttig at fosterforeldre og tilsynsfører snakker sammen i forbindelse med samvær, noe det ikke synes å være rutiner på. Det kan også være nyttig at de ulike partene snakker med tilsynsfører om hvilke forventninger de har til samvær. Dersom forventningene er forskjellige, kan dette avklares, noe som har betydning for at det ikke skal oppstå uklarheter eller motsetninger mellom barn og foreldre, eller foreldre og fosterforeldre under samværet.

Noen fosterforeldre kan erfare at de tillegges kontrollfunksjoner, for eksempel å vurdere om foreldre er rusa eller ustabile på annen måte. Dette pålegger fosterforeldre en uheldig dobbeltrolle som ligger utenfor deres mandat. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt barnevernstjenesten i praksis benytter fosterforeldre som tilsynsfører? Fosterforeldre skal først og fremst være omsorgs- og ikke kontrollpersoner, er det flere informanter som tar til orde for.

Kontakt, for eksempel på telefon eller sosiale medier, og informasjon om hva barnet gjør og hvordan det har det mellom samvær kan være av stor betydning, for eksempel som noen foreslår kan det regelmessig sendes bilder eller skrives noe om hvordan det går i barnehage, skole eller fritidsaktiviteter. Dette kan gjøre at foreldrene på en annen måte kan snakke med barna om det som opptar dem når de treffes.

Veiledning av foreldre er gjerne et tiltak som settes inn når det er samvær med tilsyn, uten at formålet med veiledning er tydelig formulert i samværskontrakten eller tilsynsførernes mandat. Skillet mellom veiledning og støttesamtaler med biologiske foreldre i forbindelse

med samvær, er ofte uklart. Samtalene handler ofte mer om at foreldre får tilbakemelding på sin samhandling med barnet under samvær enn at de stimuleres til å reflektere over gitte situasjoner, for slik å kunne utvikle seg og få økt trygghet i samværsituasjonene.

Fosterforeldrene i vårt materiale får ikke veiledning i forbindelse med samvær og flere uttrykker at de kunne ha behov for dette.

Når det gjelder samværsrapporter og evaluering av samværsordninger, fremkommer det som betydningsfullt at rapportene sendes kort etter samværet, at samværsordninger evalueres fortløpende og at det avholdes regelmessige møter om dette der alle parter møtes. Videre er det viktig at foreldrene gis mulighet til å kommentere samværsrapporter for å eventuelt nyansere eller utdype tilsynsførerens observasjoner og vurderinger, for på denne måten å sikre at situasjoner ikke fører til gale konklusjoner. Barn og foreldres medvirkning skal være sentralt i barnevernets arbeid, slik det er redegjort for i kapittel 8. Selv om vi har noe data på medvirkning i vårt case-materiale, er det likevel vanskelig å vurdere i hvilken grad barn og foreldre faktisk ønsker og får medvirke, og hvorvidt deres ønsker og behov følges opp i planlegging og tilrettelegging av samvær. Foreldrene var for eksempel i intervju lite opptatt av samværsavtalene, noe som muligens kan ha sammenheng med at dette er et dokument de ikke har noe forhold eller eierskap til.

Både det å skulle ha samvær med tilsyn og å skulle utøve tilsynet kan være krevende og er, slik vi vurderer det, et område det er behov for i større grad å tydeliggjøre og profesjonalisere. Det er blant annet nødvendig å begrunne tydelig hva grunnen til tilsynet er. Verken fosterforeldrene eller foreldrene i vårt utvalg visste hva som var begrunnelse for at det skulle være tilsyn ved samværene, og i et par case ble det stilt spørsmål ved hvorvidt det var behov for dette. OBF og flere tilsynsførere erfarer det samme, og etterspør at barnevernstjenestene begrunner formål med og rammer for tilsyn på en tydelig måte. Det kommer også fram i materialet at tilsyn i noen tilfeller kan føre til et mer anstrengt samvær og forhold mellom barn, foreldre, og fosterforeldre. Det kan også forekomme uklarhet som gjelder selve tilsynsførerens rolle og relasjon til barn, foreldre, fosterforeldre og barnverntjenesten, og det kan derfor være behov for at denne klargjøres overfor barna og foreldrene.

Vårt empiriske materiale synliggjør at familier og samværsordninger er unike, alle barn og foreldre trenger derfor individuell behandling og tilrettelegging for å skape gode samvær. Å jobbe for å tilrettelegge og følge opp samvær slik at de blir gode, er et krevende arbeid som tar tid og ressurser. Barn, foreldre og fosterforeldre har alle behov som skal ivaretas før, under og etter samvær. Nøkkelen til å få til gode samvær ligger hos barnevernstjenesten, og det er

derfor nødvendig at de sikrer konkrete samværskontrakter, og ved tilsyn at mandatet er tydelig. Systematiske samarbeidsmøter, evaluering og veiledning er også nødvendig for å tilrettelegge og sikre gode samvær. Samtidig vil fleksibilitet når det gjelder å ivareta barna og foreldres behov være nødvendig. Her er hensynet til barnet overordnet, men det er også viktig å tilrettelegge slik at foreldrenes rolle og selvfølelse ivaretas.

Kapittel 7 Samvær i minoritetsetniske familier

Marianne Rugkåsa og Elisabeth G. Stang

7.1 Innledning

Mye av kritikken mot det norske barnevernet de senere årene har kommet fra minoritetsmiljøer i Norge og myndigheter i andre land (Haugevik & Neumann, 2020, Czarnecki, 2018, Fylkesnes, 2015). Barn med minoritetsbakgrunn synes å være overrepresentert i de norske barnevernssakene i EMD sammenliknet med barnevernssaker generelt, der barn med minoritetsbakgrunn er overrepresentert når det gjelder frivillige hjelpetiltak, men ikke når det gjelder omsorgstiltak (Bufdirs barnevernstatistikk, se bufdir.no: [Barnevernstiltak til barn med innvandrerbakgrunn \(bufdir.no\)](http://bufdir.no)). Alle sakene i EMD gjelder inngripende tvangstiltak.⁷² EMD kan gjennomgående synes å legge noe mer vekt på barns kulturelle, religiøse og språklige tilhørighet som en integrert del av barnets beste-vurderingen, enn det som har vært vanlig i norsk rett og praksis, der det fremstår nokså tilfeldig hvorvidt hensynet til kultur vurderes og vektlegges. Det finnes ingen systematiske oversikter over dette, men tidligere undersøkelser peker i den retning, se for eksempel Hofmann (2010). Noe av utfordringen er at det kan være vanskelig å vurdere når, og på hvilken måte kulturelle verdier, normer og praksiser kan være relevant for det som skal vurderes eller vedtak som skal treffes.

I dette kapitlet vil vi med utgangspunkt i prosjektets delstudier se nærmere på forhold relatert til samvær i minoritetsetniske familier. Det varierer hvor mye data de ulike delstudiene har fått om denne tematikken. I surveyen (kap 4) ble samvær med opprinnelsesfamilie sett som positivt for barn og unges identitetsutvikling generelt. 27 prosent av barna som var omfattet av samværsordningene i surveyen hadde utenlandsfødte foreldre. Deltakerne refererte ikke til det spesielle hensynet til barnets etniske, språklige og kulturelle bakgrunn, men det ble opplyst om bruk av tolk i 14 av de 184 sakene. Vi vet ikke hvor mange av de utenlandsfødte foreldrene som faktisk trenger tolk i samtaler med barnevernet, eller hvilke avveininger barnevernet gjøres når de vurderer hvorvidt samtaler skal gjennomføres med tolk eller ikke. I nettstudien (kap 5) er det der ikke mulig å identifisere hvorvidt informanter hadde minoritetsbakgrunn. Det nettbaserte skjemaet ble, som allerede redegjort for, oversatt til fem språk, men ingen av de innsendte skjemaene var på noen av disse språkene, alle var på norsk.

⁷² EMD-avgjørelsene mot Norge kan søkes i EMDs database HUDOC, og ligger også søkbare i lovdata.no i norsk oversettelse (kun sammendrag). En oversikt over avgjørelsene finnes her: [Den europeiske menneskerettsdomstolen | Bufdir](http://bufdir.no).

Dette kan enten bety at det er få med andre morsmål enn norsk som har svart, eller det kan bety at minoritetspersoner som har svart behersker godt nok norsk til å svare på spørsmålene i skjemaet på norsk. Det fremkom heller ikke gjennom rekrutteringen som ble gjennomført i samarbeid med barnevernstjenesten hvorvidt noen av familiene som deltok hadde minoritetsbakgrunn. Til tross for at den kvalitative case-studien inkluderte relativt få informanter med minoritetsetnisk bakgrunn er det denne som belyser tematikk relatert til minoritetsetniske familier mest inngående. Blant casene som inngår her, intervjuet vi kun en forelder med minoritetsetnisk opprinnelse. I samvær og samtaler med denne moren benyttes tolk, noe vi også gjorde i forskningsintervjuet. I en case har begge foreldrene minoritetsbakgrunn, og i et tredje den ene av foreldrene, ingen av disse er intervjuet. Selv om dette gir et begrenset empirisk materiale, bidrar det likevel til å sette søkelys på noen sentrale tema. I tillegg gir fokusgruppeintervjuet ved Myrsnipa Samværssted, intervjuer med tilsynsfører og med saksansvarlige i barnevernstjenesten utfyllende informasjon når vi snakket om samvær i minoritetsfamilier. Vi trekker i kapitlet også inn annen forskning og litteratur fra Norge, i den grad dette finnes, som belyser tematikken.

I det følgende vil vi først belyse hvordan barneverns- og helsenemnda og domstolene har forholdt seg til barns kulturelle rettigheter. Deretter belyser vi med utgangspunkt i den kvalitative case-studien noen sentrale problemstillinger (jf kap 2.3) relatert til barn og foreldres minoritetsposisjon. Vi belyser blant annet hvordan barn, biologiske foreldre, fosterforeldre og barnevernstjenesten forholder seg til barns tilknytning til flere kulturelle kontekster, og hvordan samvær kan bidra til kjennskap til eller utvikling av opprinnelsesfamiliens kulturelle identitet. Videre diskuterer vi hvordan språk og kommunikasjon, med og uten tolk, påvirker samhandling mellom foreldre og barn, og mellom foreldre og andre som er til stede ved samvær, og hvordan det kan tilrettelegges slik at alle parter ivaretas språklig under samvær, herunder forsvarlig bruk av tolk. Til slutt kommer vi kort inn på erfaringer med diskriminering og rasisme.

7.2 'For mye' og 'for lite' kultur

Hvordan en skal forstå og ta hensyn til kulturelle forskjeller i barnevernsarbeid med etniske minoriteter, har lenge vist seg utfordrende. Dette kan være en viktig bakgrunn for å forstå hvordan barnevernstjenesten forvalter barns kulturelle rettigheter. I Norge har det vært mye usikkerhet forbundet med hvilken betydning barnevernet skal tillegge kulturelle verdier, normer og praksiser, og hvilke konsekvenser dette skal gis i barneverfaglige vurderinger

(Borchgrevink, 1999; Bredal, 2009; Rugkåsa, Ylvisaker og Eide, 2017). Dette har blitt tematisert som et spørsmål om lokalisering av et balansepunkt mellom «for mye» og «for lite» kultur (Borchgrevink, 1999). Det ene ytterpunktet, der alt forklares med kultur, gjør at sosialarbeidere etterlyser kunnskap om kulturelle forskjeller i arbeid med minoritetsetniske familier. Det andre ytterpunktet, der forskjellige kulturelle verdier og praksiser vurderes som lite relevant, kan føre til at sosialarbeidere overser betydningen av kulturelle forskjeller. Å legge avgjørende vekt på betydningen av kulturelle verdier og tradisjoner kan gjøre barnevernsarbeidere lite oppmerksomme på hvordan andre forhold som økonomi, psykiatri eller rusproblemer også har betydning (Rugkåsa, Ylvisaker og Eide, 2017). Å legge for liten vekt på betydningen av kulturelle verdier og praksiser, kan gjøre at en ikke forstår og anerkjenner familiens situasjon og kontekst, hvordan de lever og hva deres vanskeligheter består i. Den argentinske familieterapeuten Carlos Szluzci (1979) skriver i sin klassiske artikkel *Migration and family conflict*, at behandlere står i fare for å gjøre to typer feilslutninger når det gjelder betydningen av kulturelle verdier, normer og praksiser i arbeid med etniske minoriteter: Den ene feilslutningen er at særtrekk ved familien oppfattes og behandles som noe «kulturelt», og ikke som noe særegent ved den konkrete familie. Et eksempel er det å fortolke at en mor som slår barnet sitt, med utgangspunkt i familiens kulturelle bakgrunn, og ikke deres sosiale situasjon. Den andre feilslutningen er at kulturelle normer og verdier forstås som særtrekk ved familien, og ikke på bakgrunn av familiens kulturelle bakgrunn. Et eksempel på dette kan være dersom en far ikke møter blikket til sosialarbeideren, tolkes dette som en personlig unnvikelse og ikke som en måte å kommunisere respekt (Rugkåsa & Ylvisaker, 2018). Begge disse fortolkningene kan gjøre at sosialarbeidere ikke oppfatter, eller forstår hva problemene består i og hvordan de best kan hjelpes.

7.3 Vektleggingen av hensynet til kultur i praksis fra barneverns- og helsenemnda og domstolene (lagmannsrettene)

Alle barn har samme rett til omsorg og beskyttelse uavhengig av kulturell bakgrunn (Stang 2011; Redd Barna 2013). I denne sammenhengen kan det ha betydning å vite noe om hvordan barns kulturelle tilhørighet til sin opprinnelsesfamiliens kulturelle verdier, normer og praksiser opprettholdes og eventuelt videreføres ved plassering i familier med annen kulturell bakgrunn. Det kan som sagt være utfordrende å skulle vurdere hva det konkret skal innebære å ta kulturelle hensyn i en sak, eller for gjennomføringen av et tiltak.

Betydningen av barns kulturelle, religiøse og språklige tilhørighet kan, med utgangspunkt i EMD-dommene, være et område der det er behov for å styrke barnevernstjenestens og barneverns- og helsenemndas kompetanse ved vurderingen av hensynet til barnets beste. Vi belyser derfor i hvilken grad betydningen av barns kulturelle tilhørighet og rettigheter etter Grunnloven, menneskerettighetene og barnevernloven implementeres i barnevernfaglige vurderinger og beslutninger om samvær, og i forberedelse, gjennomføring og oppfølgingen av samvær.

I det juridiske delprosjektet ble et utvalg avgjørelser fra fylkesnemndene og lagmannsrettene undersøkt. Alvik (2021) fant at lagmannsrettene tematiserer og vektlegger barns kulturelle rettigheter nokså gjennomgående, mens fylkesnemndspraksis heller gir inntrykk av at kulturelle hensyn ikke vurderes i særlig grad. I flere fylkesnemndvedtak er hensynet til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn ikke vurdert overhodet, selv om det fremgår av faktum at barnet hadde minoritetsbakgrunn (men dette fremgår heller ikke alltid av vedtaket). Det samlede inntrykket av fylkesnemndspraksis er at det fremstår som nokså tilfeldig i hvilken grad barns kulturelle rettigheter tematiseres og vektlegges i saker som omhandler barn med minoritetsbakgrunn. Dette samsvarer med andre undersøkelser om hensynet til «kultur» i barnevernssaker (se for eksempel. Hofman, 2010). Hvorvidt årsaken til «fraværet» av kulturelle hensyn er knyttet til at slike hensyn ikke ble ansett relevante i de aktuelle sakene, eller om det skyldes manglende bevissthet om betydningen av barnets kulturelle rettigheter og tilhørighet, eller andre forhold, blir uklart så lenge det ikke tematiseres i vedtakene.

Hensynet til ivaretagelse av barnets opprinnelige kulturelle identitet kan i noen tilfeller være et argument for å beslutte mer samvær. Det samme kan beslutning om mer samvær for å opprettholde målet om gjenforening i tilfeller der man ellers ville kommet frem til mindre samvær og eventuelt oppgitt gjenforeningsmålet. Dersom hensynet til barnets kulturelle bakgrunn kommer i konflikt med hensynet til barnets beste, har imidlertid Høyesterett klart uttalt at barnets beste skal få avgjørende vekt. I HR-2021-475-A understreket Høyesterett at barns kulturelle rettigheter skal respekteres og sikres «så langt dette er i samsvar med barnets beste og ikke kommer i konflikt med barnets grunnleggende rett til forsvarlig omsorg og beskyttelse» (jf. HR-2021-474-A avsnitt 55). Dette illustrerer at hensynet til barnets beste, herunder barnets behov for beskyttelse og omsorg, går foran andre, ellers viktige, hensyn.

I saken Jansen mot Norge, den første avgjørelsen fra EMD i rekken av barnevernsdommer mot Norge siden de første klagene kom inn i 2016, ble hensynet til de langsiktige virkningene

av et mulig brudd i kontakt mellom barnet og moren særlig vektlagt, fordi dette samtidig ville kunne medføre et totalt brudd med barnets kulturelle bakgrunn som rom. Hensynet til å opprettholde kontakt mellom barnet og moren ble her vurdert som vesentlig for å unngå at barnet mistet kontakten med sin kulturelle opprinnelse. I denne saken hadde barnet vært utsatt for alvorlig omsorgssvikt, og det forelå en ikke ubetydelig risiko for bortføring. Likevel kom EMD til at samværet, med den risikoen som forelå, måtte opprettholdes, og hensynet til barnets og morens kulturelle bakgrunn var sentralt (Jansen mot Norge 2018). Etter EMDs praksis vil hensynet til kulturell bakgrunn og religiøse rettigheter inngå som en del av vurderingen av hvorvidt retten til familieliv etter EMK artikkel 8 er krenket, slik som i storkammer-saken Abdi Ibrahim mot Norge 2021. Den europeiske menneskerettsdomstolen vurderte der retten til religionsfrihet som et ledd i vurderingen av retten til privatliv og familieliv, og ikke på selvstendig grunnlag. Det ble derfor ikke vurdert om barnevernstiltaket innebar et brudd på foreldrenes religionsfrihet etter EMK artikkel 9. I saken Hernehult mot Norge 2020 var en del av grunnlaget for at EMD konstaterte krenkelse av EMK artikkel 8, at familien ikke fikk mulighet til å kommunisere på eget morsmål under samværet.

Retten til respekt for menneskers etniske, kulturelle og språklige bakgrunn og identitet fremgår av flere konvensjoner og bestemmelser i norsk nasjonalt lovverk. Det generelle diskrimineringsvernet i Grunnloven § 98 retter seg spesielt mot minoritetsgrupper som står i fare for å oppleve diskriminering, herunder nasjonale minoriteter og urfolk. Så lenge barnet bor sammen med foreldrene vil de kunne oppdra barnet i tråd med familiens kulturelle tradisjoner og religion. Når barnevernet overtar omsorgen for barnet oppstår spørsmålet om hvordan og i hvilken grad etnisk, språklig og kulturell tilhørighet kan og skal ivaretas og videreutvikles. Der barnet blir tatt under omsorg som helt lite, blir spørsmålet kanskje særlig betydningsfullt. Hensynet til barnets beste som bærende rettsprinsipp i barnevernet medfører at andre hensyn får mindre vekt. Kulturelle hensyn som bryter med hensynet til barnets beste vil derfor som et utgangspunkt måtte vike.

Etter Grunnloven § 108 har samisk kultur et selvstendig vern. Myndighetene plikter å legge til rette for at den samiske befolkningen skal kunne utvikle og utøve sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Grunnloven § 102 som beskytter familie- og privatlivet, verner også indirekte kulturelle rettigheter (jf. saken Ibrahim mot Norge som nevnt over). Hensynet til barnets beste, barnets rett til vern om sitt menneskeverd og sin integritet i Grl. § 104 omfatter også indirekte et vern om barnets kulturelle identitet. Etter FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1996 (SP), artikkel 27 (1) fastslås retten for minoriteter til å utøve og dyrke egen

kultur. ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter av 1989 verner en rekke av rettighetene til urfolk. Også barnekonvensjonen inneholder flere bestemmelser av betydning for minoritetsbarns kulturelle og språklige rettigheter. BK artikkel 30 inneholder en tilsvarende beskyttelse av barns etniske, språklige og kulturelle tilhørighet som SP artikkel 27 (1). Barn har også selvstendig rett til religionsfrihet, jf barnekonvensjonen artikkel 14. Etter artikkel 20 (3) skal barn som ikke kan bo sammen med sine foreldre sikres alternativ omsorg. Ved valg av plasseringssted, skal det tas tilbørlig hensyn til kontinuitet i barnets oppdragelse, herunder til barnets etniske, kulturelle, religiøse og språklige bakgrunn. Dette innebærer en forpliktelse til å forsøke å finne et fosterhjem eller institusjon der disse hensynene best mulig kan ivaretas. Både barnevernloven av 1992 og den nye barnevernsloven av 2021 understreker betydningen av at hensynet til barnets kulturelle bakgrunn skal vurderes ved valg av plasseringssted. Barnevernsloven av 2021 er imidlertid mye tydeligere på å fremheve og presisere viktigheten av kulturelle hensyn, ikke bare ved valg av plasseringssted, men i alle faser av en barnevernssak, jf barnevernsloven av 2021 § 1-8. Denne bestemmelsen er inntatt i lovens første kapittel, noe som signaliserer at lovgiver har ønsket å fremheve hensynet til kultur som et overordnet hensyn på linje med andre viktige prinsipp-bestemmelser i kapittel 1.

7.4. Kulturell tilknytning og identitet

Samvær med foreldre, og eventuelle andre familiemedlemmer kan, utover det å opprettholde kontakt og kjennskap til familien, være av betydning for å praktisere morsmål og vedlikeholde tilknytning til opprinnelsesfamiliens kulturelle normer, verdier, historie og tradisjoner, som religiøse og nasjonale høytider, eller kulturelle uttrykk som mat, musikk og litteratur. En saksansvarlig i barnevernstjenesten sier at den viktigste kilden til kunnskap om foreldrenes kulturelle bakgrunn og tradisjoner er kontakten mellom dem på samvær, og hun oppmuntrer blant annet foreldre til å ta med bøker, mat eller annet som betyr noe for dem. Også foreldre er opptatt av hvordan samvær som en måte å opprettholde kulturelle praksiser. En mor sier dette om betydningen av at barnet lærer opprinnelsesfamiliens språk:

«For jeg tenker også andre ting når de blir større, de går på skolen eller begynner på skolen, og alle ser jo at de er ikke helt etnisk norske. Og de kommer og spør, – hvor kommer du fra? Og de kommer sikkert til å si at moren min kommer fra (land), så jeg er halvt norsk. Så blir de barna sikkert nysgjerrige – kan ikke du snakke noen ord (språk) med meg? Og så står de der og bare.. Og det kan være sånn påkjenning for dem. At de er fra (land), men jeg kan ikke noen ting om (land), eller kan ikke språket en gang. Så det kan være sånn påkjenning da. Så det er best at de får med seg i hvert fall litt språk eller kulturen.»

(biologisk mor)

En annen mor uttrykker dette slik:

*«Jeg har jo sagt fra til barnevernet om mitt sterkeste ønske, er at begge barna skal kjenne til den (land) kulturen og vet hvor de kommer fra. Og vet hvem jeg er, på en måte den kulturelle biten, landet mitt og hvem jeg er. Det var det jeg mente med det. Og jeg har til og med kjøpt med alfabetboka/tallboka hvor det står hvordan du uttaler det tegnet. Og tallet og alt det der, som jeg gir til fosterforeldre. Og jeg har også sagt fra til barnevernet at de kan sende de på (språk)kurs. For det finnes jo sånn (språk)kurs/skole for barna som er bosatt her, som ikke er så flinke med (språk) alltid. At de skal se viktigheten i det og prioritere det. Jeg føler at barnevernet ikke respekterte det.»
(biologisk mor).*

Tilsynsførere ved Myrsnipa Samværssted erfarer at hvordan barnevernstjenesten og fosterforeldre forholder seg til barns kulturelle bakgrunn og tradisjoner er forskjellig, og ofte personavhengig. Noen er åpne og imøtekommende, mens andre er mer avvisende. Ofte er det små, konkrete ting som kan gjøres, for eksempel å lære seg noen fraser på foreldrenes språk, be om en matoppskrift, spørre om hvordan de feirer en annen høytid, eller vise interesse for aktuelle politiske hendelser i deres opprinnelsesland. Tilsynsførerne ser det som viktig å tilrettelegge for en åpen og god kommunikasjon mellom barnevernet, foreldre og fosterforeldre når det gjelder å snakke om og forstå hverandres kulturelle verdier, praksiser og tradisjoner.

OBF har erfart at hvordan minoritetsforeldre kommuniserer eller gjennomfører samvær har blitt vurdert negativt. For eksempel at mange ikke leker med barna på samme måte som norske foreldre, eller at de kommuniserer og gir uttrykk for omsorg og kjærlighet på andre måter.

I samvær på Myrsnipa forteller tilsynsførere at det hender at foreldre har med klær og skifter på barna når de kommer til samvær, dette gjelder særlig små barn. Noen barn godtar dette, mens andre viser motstand. Barns hår er også noe mange foreldre er opptatt av. Å stelle håret er for mange en måte å vise omsorg og kjærlighet på, og det at barna er stelt på håret kommuniserer at barnet er ivaretatt. Dersom barn er bustete på håret, eller har hatt samme fletter over lang tid uten at de har blitt vedlikeholdt, kan for noen foreldre være uttrykk for omsorgssvikt, og at barnet ikke får den omsorg og oppfølging de trenger i fosterhjemmet. Noen fosterforeldre og barneverntjenester kan oppfatte foreldres oppmerksomhet mot klær eller hårstell som negativt, og at foreldrene ikke fokuserer på det vesentligste under samvær, mens andre viser respekt for det og ber foreldre lære dem hvordan de skal stelle hår, eller spør hvor de kan kjøpe rette hårprodukter. Tilsynsførere i Myrsnipa oppfordrer fosterforeldre noen ganger til å ta på barna klær de har fått av foreldrene før de kommer til samvær, slik at barna

slipper å skulle skifte der og da. Dette kan bidra til at foreldrene føler seg respektert og at deres ønsker tas på alvor.

Også mat får mye oppmerksomhet. Både når det gjelder hva foreldre og fosterforeldre vil at barnet skal spise eller ikke og som noe som kommuniserer kulturell tilhørighet. Det finnes fosterforeldre som for eksempel ikke respekterer foreldres ønsker om at barna ikke skal spise svinekjøtt, noe følgende sitat illustrerer at noen kan si: «Sånn – nei, nå bor du hos meg så da spiser du Grandiosa med skinke» (tilsynsfører, Myrsnipa). I noen tilfeller kan forhold rundt mat og spising utløse diskusjoner eller konflikter mellom foreldre og fosterforeldre.

Tilsynsførere erfarer at dette er et tema barnevernstjenesten ofte ikke snakker om med foreldre og fosterforeldre. Dersom de i større grad gjør dette, kan det bidra til å belyse hvilken betydning mat og klær kan ha for foreldrene, og forebygge at denne typen konflikter utspiller seg, sier de.

Mange foreldre har med seg mat, eller tilbereder mat under samvær. En mor som alltid har med seg mat forteller at hun i god tid før samværet begynner å planlegge og kjøpe ingredienser til det hun skal lage og ta med. Barna setter stor pris på maten hennes og gleder seg til å se hva moren har laget. Også fosterforeldrene uttrykker at de setter pris på maten og den omsorgen moren kommuniserer gjennom denne, og sier at barna uttrykker glede og stolthet over hva moren lager og er som de også får med seg hjem etter samvær.

Tilsynsføreren beskriver hvordan morens mat spiller inn og har betydning i samvær:

«Mor har ofte med mat fra hjemlandet sitt som er veldig viktig for disse barna. Og som er viktig for henne. Og som fosterforeldrene klarer på en veldig fin måte å være positive til. De sier det liksom i veldig mange ulike settinger der det passer uten at det virker for pompøst. Det virker liksom genuint da. Og de gleder seg veldig. Og så har det vært et par ganger hvor hun har laget ting de ikke har likt så godt, og så ler de egentlig sånn hjertelig. Det er en god stemning ved det. Mat er jo både en kulturbærer for de, og noe som barna gleder seg til, og fosterhjemmene synes er fint at de får. Og så prøver de å lage den maten, og forteller at de har vært på butikken. Så det er en veldig sånn fin prat rundt akkurat det med mat. Og så er det en viktig bit for mor. Både fordi jeg tror hun liker å lage mat, men også fordi det er en del av kulturen da. Så det er en veldig fin sånn sekvens.» (tilsynsfører).

Foreldre kan også ha med seg gjenstander, bøker eller bilder fra sitt hjemland til barna. På denne måten kan de lære barna noe om familiens opprinnelseskultur. En tilsynsfører forteller om en kollega som hjalp en far å skrive historien sin, og lime bilder inn i en bok som han ga til barna sine. Barna kunne ta fram boka for å snakke med og stille spørsmål i samtaler med faren under samværene. Tilsynsføreren beskriver dette som en måte å hjelpe barna til å lære om og utforske egen opprinnelse og identitet. Andre tilsynsførere har erfaring med at barn får

en bok der sentrale hendelser eller kulturelle tradisjoner er beskrevet og med bilder av familie, søsken og viktige steder.

Det å opprettholde språk trekkes fram av saksansvarlige i barnevernstjenesten som særlig vanskelig å prioritere å tilrettelegge for når barn er plassert i fosterhjem, fordi det er så mye annet som først må på plass, som å falle til rette i fosterhjemmet og få tilknytning til fosterforeldrene. Jo mindre barn er ved plassering desto vanskeligere vil det være å vedlikeholde språk, erfarer de. Saksansvarlig i barnevernstjenesten forteller at hun snakker med fosterforeldrene om betydningen av å være bevisst barns kulturelle bakgrunn, for eksempel oppmuntre til å markere viktige høytider. Å tilrettelegge for markering av høytider og andre merkedager, og eventuelt involvere foreldre der det er mulig, kan nettopp være en måte å sikre kjennskap til eller opprettholde kulturelle og religiøse tradisjoner. Dette gjelder imidlertid ikke bare minoriteter, mange familier har tradisjoner eller aktiviteter i løpet av året det kan være viktig å opprettholde, understreker en saksansvarlig.

Tilsynsførere opplever at det er foreldre som ønsker å be sammen med barna under samvær. Noen ganger gir barn uttrykk for ubehag eller motstand mot dette. En tilsynsfører viste til et eksempel der en far ville at barna skulle faste under ramadan, noe barna ikke ønsket.

Tilsynsføreren tilnærmet seg situasjonen ved å få faren til å fortelle om hvorfor han fastet, og å hjelpe barna til å snakke med ham og utforske dette. Også i andre tilfeller der tilsynsførere opplever at foreldre prøver å få barna til å gjøre noe de ikke ønsker, som å skifte klær eller be, tar de dette opp i samtaler med foreldrene.

Noen barn og ungdom tar avstand fra foreldrenes kulturelle bakgrunn, og de føler seg og ønsker å være norsk. 13-åringen som ble plassert da hen bare var halvannet år gammel, viser tilsynelatende ingen interesse for å opprettholde biologisk families språk og kulturelle tradisjoner. Barnet ønsker heller ikke å ha samvær med moren eller annen familie noe, som vist i kapittel 6, barnevernet så langt ikke har innfridd. Barnet ønsker å være som andre ungdommer, og har tilpasset seg væremåten til jevnaldrende ungdommer der det bor. Barnet skal konfirmeres, og vil ikke invitere biologisk familie i konfirmasjonen.

Når barn tar avstand fra foreldrenes opprinnelseskultur, for eksempel nekte å snakke noe annet enn norsk eller ved å ta avstand fra foreldrenes religion og/eller kulturelle verdier og tradisjoner kan dette oppleves vanskelig for foreldrene. De kan oppleve at de ikke bare har mistet omsorgen for barna, men at de også mister barna gjennom deres integrering og tilknytning til norsk majoritetskultur (Skytte, 2019). Selv om dette er vanskelig for foreldrene,

mener både tilsynsførere, barnevern og fosterforeldre at det er viktig å respektere barn og ungdoms valg. I slike situasjoner kan det være viktig å snakke med ungdommene og få dem til å sette ord på hvordan de opplever situasjonen, og hjelpe dem til å reflektere over sine valg og eventuelle konsekvenser av disse. Deretter kan de i samtale med foreldrene forsøke å forklare hvordan barnet opplever det og bakgrunnen for deres ønsker. I et intervju sier en saksansvarlig i barnevernstjenesten følgende om dette:

«Jeg ser for meg at barnevernstjenesten måtte lytte veldig til barnets ønske, avhengig av hvor gammelt det er. Men problematisere det sammen med barnet. Og veilede fosterforeldrene på at det må de også gjøre. Og prøve å skape forståelse hos foreldre og barn hvorfor man vil ulike ting da. Men det er jo kjempevanskelig.» (saksansvarlig i barnevernstjeneste).

Også andre forteller om ungdom som tar valg på tvers av foreldrenes vilje, som å confirmere seg eller gå på fest. En saksansvarlig i barnevernstjenesten sier at det er viktig å respektere og støtte ungdommen, å ikke presse for mye, men forsøke å tilrettelegge og ikke gi opp. Mange vil etter som de blir eldre kanskje ønske mer tilknytning til deres opprinnelseskultur:

«Ja, først skal de jo finne seg selv. En 15-åring skal jo finne seg selv, hvor hører jeg til i livet mitt? Og da kan du ikke pushe på mer enn de klarer å ta imot. Da kan det kanskje ta to år før de begynner å ta imot mer. Men da skal det ligge til rette for det.» (saksansvarlig i barnevernstjeneste).

Den saksansvarlige forteller videre om arbeidet med en ungdom som var negativ til å snakke med moren på morsmålet. Moren kunne lite norsk, og i samtaler med barnevernstjenesten benytter de tolk:

«Intervjuer: Men er det noen spesielle utfordringer du har fra denne minoritetsfamilien sammenliknet med andre? Du sa det med religion, men er det andre ting?

Saksansvarlig: Det med språket. At ungdommen her snakker jo norsk hele tiden, så når ungdommen svarer mor så svarer ungdommen på norsk. Og det har vi snakket mye om, det at det er kanskje viktig for deg at du svarer på (språk), sånn at du skal huske på det. Og så har vi tatt ganske mange runder på det der. Og så skjønnte ungdommen selv at den ble dårligere og dårligere til å snakke det. Syntes at det var vanskelig å skulle snakke det, fordi språket var dårlig. Men nå har ungdommen koblet seg på igjen. Ungdommen har ikke mange samvær eller sånn, men når ungdommen snakker med mor, så snakker de (språket). For som vi snakket om, når du blir voksen, kanskje du kunne tenke deg å reise tilbake igjen. Så kan du ikke språket. Det blir kjempevanskelig. Men nå har du muligheten til å beholde det. Og du kan gjøre deg forstått, med slekten din og sånn. Selv om du ikke har lyst til å ha kontakt med de nå, så kanskje det endrer seg når du blir voksen. Så prøv å hold på språket. Og det har ungdommen lyttet til faktisk, så nå er ungdommen mer på. Og da blir mor mer fornøyd også, for hun forstår ikke så godt norsk. Så da er det her med misforståelser og sånn.» (saksansvarlig i barnevernstjeneste)

Fosterforeldrene i denne saken støttet ungdommen i å snakke morens språk. De tok videre initiativ til å lage mat fra opprinnelseslandet, og til at ungdommen skulle ha kontakt med venner av fosterforeldrene som var fra samme land som moren. Dette ville ikke ungdommen, slike ting kunne ungdommen gjøre hos moren, i fosterhjemmet ville ungdommen være norsk. Den saksansvarlige sier at det ikke her var viktig å ikke presse barnet, men å være åpne for at barn selv kan velge.

Et eksempel som illustrerer kompleksitet og dilemma når det gjelder å videreføre kulturelle verdier og tradisjoner, er en studie der Rugkåsa mfl. (2015) diskuterer hvordan barnevernsarbeidere forholdt seg til og fortolket barns ønske om og foreldres motstand mot at barna skulle spise svinekjøtt. Studien er basert på kasus der minoritetsungdom med muslimsk religiøs bakgrunn var plassert i barnevernsinstitusjon. Svin er ofte et ladet religiøst og kulturelt symbol, og Rugkåsa mfl. (2015) ser det som eksempel på et fenomen som representerer et større meningsunivers, hvor det blant annet kan bidra til å identifisere og kategorisere identitet og tilhørighet. Ungdommene ønsket å identifisere seg som «norske» mens foreldrene var opptatt av at de skulle leve i henhold til foreldrenes kulturelle normer og tradisjoner og beherske morsmålet. Ungdommenes valg om å spise svinekjøtt ble fortolket som en måte å kommunisere «norskhet». Barnevernsarbeiderne fortolket videre det at barna ville spise svinekjøtt som uttrykk for et ønske om å ikke skille seg ut, men å være som andre barn på institusjonen og i majoritetssamfunnet. Det ble også oppfattet som en protest og opposisjon mot foreldrene og kulturell opprinnelse. Barnevernsarbeiderne var imidlertid bekymret for at barna ikke overskuet mer langsiktige konsekvenser av valgene sine, og at de ville angre når de ble eldre. Samtidig ble foreldrenes ønske om at de ikke skulle spise det fortolket som et forsøk på å opprettholde og videreføre tradisjonelle religiøse og kulturelle verdier og tilhørighet, og å beskytte dem mot det de så som negativ påvirkning fra majoritetssamfunnet. Barnevernsarbeiderne opplevde det som vanskelig å balansere mellom barnas og foreldrenes ønsker når det gjaldt å ivareta kulturelle og religiøse tradisjoner. Det å la barna ta sine egne valg, kunne være en måte å vise respekt for og støtte deres verdimeslige valg og identitetsutvikling. Å ikke la barn ta egne valg, men å støtte foreldre kunne på den andre side være et forsøk på å kommunisere lojalitet, respekt og anerkjennelse av foreldrenes verdier og kulturelle tilhørighet. Å vise toleranse for og støtte foreldrenes ønsker kan dessuten være et forsøk på å bygge allianse og underbygge foreldreautoritet (Rugkåsa mfl., 2015).

7.5 Kommunikasjon og tolk

Under samvær i minoritetsfamilier kan samtaler foregå på flere språk, noe som kan skape kommunikasjonsmessige, relasjonelle og emosjonelle utfordringer. I enkelte situasjoner kan foreldre snakke om saken, barnevernet eller fosterforeldre på måter som presser eller skremmer barn, uten at andre voksne som er til stede forstår hva som sies, noe som i ytterste konsekvens kan utgjøre en sikkerhetsrisiko.

Barn som bor i fosterhjem der familien snakker norsk har vanligvis liten mulighet til å praktisere annet språk enn norsk i det daglige. Det andre språket vil derfor stagnere, og etter en tid vil mange barn miste muligheten til å uttrykke seg på morsmålet. Omsorgsovertakelse av barn i minoritetsfamilier kan slik bli mer inngripende i situasjoner der familiens språk og kulturelle tradisjoner i liten grad opprettholdes. Flere av barna i våre case ble plassert i fosterhjem da de var små og ingen av dem kan i dag snakke med foreldrene på foreldrenes morsmål. Ansatte ved Myrsnipa Samværssted erfarer at dette oppleves sårt for mange foreldre. Mange barn har, som en konsekvens av at det ikke tilrettelegges for å lære eller vedlikeholde andre språk enn norsk, mistet morsmålet, noe som får konsekvenser for relasjoner til foreldre og familie og barns identitet og kan eventuelt også ha betydning for muligheten for tilbakeføring.

Moren vi intervjuet snakker lite norsk og det er alltid tolk til stede ved samvær. Vanligvis benyttes den samme tolken. I samtaler mellom moren og tilsynsføreren før og etter samværet, brukes tolk konsekvent for å sikre at begge kan uttrykke seg som de vil og forstå det som blir sagt. Under selve samværet har tolken en mer tilbaketrukket rolle. Moren henvender seg på norsk til barna, men det er generelt lite verbal dialog mellom dem. Tolken tolker underveis ved behov, for eksempel dersom moren vil lese fra en bok eller forklare noe for fosterforeldrene. Utover dette er det vanligvis ikke mye prat som trenger å tolkes. Barna har blitt forklart hvorfor tolken er der, men forholder seg ellers lite til vedkommende. Det er mange voksne i rommet og det vurderes som viktig at det ikke blir enda en person barna må forholde seg til. Det oppleves likevel trygt for alle at dersom det underveis er noe de vil uttrykke eller forstå, er tolken til stede. Fosterforeldrene uttrykker at det er positivt at tolken er der, slik at både de og moren kan spørre og fortelle om ting de ellers ikke ville hatt mulighet til, og slik bli bedre kjent. De opplever at dialogen blir langt bedre når den tolkes og at de kan snakke om flere ting med et mer nyansert språk. Også moren er positiv til at det er tolk samvær, selv om hun synes det blir litt mange rundt barna. Hun foretrekker at det er en fast tolk, men har erfart at det har vært mange forskjellige, noe som påvirket samværet negativt.

Saksansvarlig i barnevernstjenesten bestiller tolk til alle planlagte møter der moren er til stede. Men sier hun synes det generelt er utfordrende å være avhengig av å arbeide med tolk, for eksempel bare det å skulle ta en kort telefonsamtale for å avklare noe blir krevende når det på forhånd må bestilles tolk for å sikre felles forståelse.

I vårt empiriske materiale var det ingen tolkede samtaler med barn. I situasjoner der foreldre må prate med barnet gjennom tolk, kan dette imidlertid gjøre at spontaniteten forsvinner og at det kan oppstå misforståelser. Det kan dessuten være krevende for profesjonsutøvere å gjennomføre tolkede samtaler med barn og mange kan vegre seg (Kjelaas & Eide, 2015).

En tilsynsfører forteller om en sak der hun oppdaget av foreldrene ikke hadde lest fylkesnemndas oppsummering av en samtaleprosess. Det viste seg at foreldrene ikke kunne lese og skrive og var avhengige av hjelp til å forstå skriftlige dokumenter, noe barnevernstjenesten aldri hadde kartlagt. Dette førte til store misforståelser og mistillit og til at foreldrene oppfattet barnevernet som rasister.

Selv om det i denne og i liknende situasjoner ikke er noen intensjon om å diskriminere, fører slike handlinger likevel i praksis til forskjellsbehandling siden foreldrene ikke får nødvendig informasjon i en form de forstår. Dette utfordrer rettssikkerhet og rett til likeverdige tjenester, og kan defineres som systemisk diskriminering (Fernandes & Rugkåsa, under utgivelse), noe vi kommer tilbake til i neste avsnitt. OBF har hatt liten kontakt med foreldre med minoritetsbakgrunn, men har erfart at innvanderforeldre, samiske foreldre, samt døve foreldre ikke får snakke sine morsmål ved samvær, og at all kommunikasjon skal foregå på norsk. I mange tilfeller når tolk ikke er til stede, begrunnes dette med begrunnelse at barnevernet ikke fikk tak i noen. OBF sier at dette er diskriminerende.

Flere av informantene erfarer at de mange ganger får tolk som ikke er godt nok kvalifisert eller som ikke gjennomfører tolkingen tilfredsstillende. En fostermor hadde erfaring med både profesjonelle og mindre profesjonelle tolker. Hun sier at når tolken er «dyktig» merker hun nesten ikke at den er til stede og det blir flyt i samtalen, nesten som om tolken ikke var der. Andre ganger når tolken for eksempel ikke forstår alle ordene blir samtalen vanskeligere og det påvirker dialogen. En saksansvarlig i barnevernstjenesten sier at når tolken ikke snakker godt norsk, og hun må streve for å forstå, går dette ut over kommunikasjonen. Det påvirker ofte også hvordan hun oppfatter foreldrene og gjør at hun risikerer å sette dem i et dårligere lys, noe som kan påvirke relasjonen dem imellom. Også moren vi intervjuet har erfart at det er ulik kvalitet på tolker og at dette kan føre til misforståelser. Hun forteller at hun har hatt møter

der barnevernstjenesten ikke har klart å skaffe tolke eller hvor tolken har kansellert. Dette opplever hun svært negativt:

«Intervjuer: Men har de møter med deg uten tolk også?»

Moren (gjennom tolk): Ja, noen ganger. Det bør også de ta til vurdering, for dette her er for dumt. Å gjennomføre møte likevel når ikke de klarer å skaffe tolk eller at tolk kansellerer. Hva er vitsen med å ha møte hvor de snakker over hodet på meg, og jeg ikke forstår noen ting? Og det tror jeg også gjelder ganske mange utenlandske familier også. At hvis det ikke er tolk, så ikke ta møter. Kanseller det. Jeg forstår bare litt her og litt der, men du får liksom ikke helhetsbildet. De kommer med teit unnskyldning sånn - vi kan prøve, jeg kan ordlegge meg på en lett å forstå måte, men likevel. Jeg kan forstå sånn veldig, veldig lett norsk. Sånn som når du spurte nå så forstod jeg og svarte med en gang. Men når det er møter med det offentlige, både barnevern og Nav, så er det veldig mange forklaringer, dybden i tema eller faguttrykk, ikke sant? Og når du ikke bruker tolk, og dette er snakk om mitt liv, mine barns liv. Det er veldig viktig. Uten tolk, uten møte. Sånn som dette her, jeg kan jo lese noen ord, men når jeg skal sette sammen hele setninger, hele avsnittet, jeg forstår ingenting uansett. Så jeg forstår litt her, litt der. Men det blir jo ikke optimalt.» (biologisk mor).

Samhandling mellom minoritetsforeldre og barnevernstjenesten preges altså mange ganger av dårlig språklig kommunikasjon og mangelfull tolking, og fører til at misforståelser oppstår. Dette kan noen ganger føre til at foreldre oppfatter barnevernet som rasistisk, forklarte en tilsynsfører. Tilsynsførere ved Myrsnipa Samværssted etterlyser tolker som har spesiell kompetanse på å tolke barnevern, gjerne gjennom en egen portal. De mener også at det bør tilrettelegges for at samme tolk følger saken så familiene slipper å møte stadig nye.

Det finnes ingen systematisk oversikt over i hvilken grad samvær gjennomføres ved hjelp av tolk, og heller ikke hvordan samvær med og uten tolk, tilrettelegges slik at barna, foreldrene og andre som er til stede fritt kan uttrykke seg på de språk de ønsker, og forstå det som blir formidlet. Kommunerevisjonen i Oslo Kommune gjennomførte i 2020 en forvaltningsrevisjon av bruk av tolk i barneverntjenester i Oslo (Kommunerevisjonen, 2020). De fant at barnevernstjenesten i mange tilfelle ikke brukte tolk der det var behov, og påpeker alvorlige feil og mangler ved organisering og gjennomføring av tolkede samtaler i barnevernet. De framhevet blant annet at det i for liten grad ble stilt krav til tolkenes kvalifikasjoner og habilitet, og at det var mangelfull dokumentasjon og lite opplæring av ansatte når det gjaldt kommunikasjon ved hjelp av tolk. Kommunerevisjonen konkluderer med at dette får konsekvenser for selve kommunikasjonen og for barn og foreldres mulighet til medvirkning, forsvarlig saksbehandling og rettssikkerhet. Selv om kommunerevisjonen ikke undersøkte tolkede samvær spesielt, er det sannsynlig at forholdene er tilsvarende der. IMDI (2008) rapporterer også om alvorlige svakheter ved bruk av tolk i barnevernet. Det samme finner Paulsen mfl. (2014) og Berg mfl. (2017; 2018).

Hilde Fiva Buzungu (2021) undersøkte hvordan det at sosialarbeidere og klienter ikke har felles språk påvirker samhandling og oppfølging i Nav. Sannsynligvis er ikke situasjonen veldig annerledes i barnevernet. Buzungu fant at det varierte hvorvidt samtaler med familiemedlemmer som ikke behersket godt norsk ble gjennomført på norsk, og om det ble benyttet tolk i samtaler. Mange ansatte vegret seg for å gjennomføre samtaler ved hjelp av tolk. Forklaringer på dette kunne være at de ikke hadde tillit til tolken, eller de hadde inntrykk av at familiene ikke ønsket tolk. Noen mente at kommunikasjon gjennom tolk påvirket relasjonen til familiene, eller at foreldrene ville lære språket bedre dersom de snakket norsk med dem. De ansatte opplevde i tillegg store utfordringer når det gjaldt kvalitet på tolketjenester og tolking, og at det kunne være vanskelig å få kvalifiserte tolker (Buzungu, 2021). Buzungu finner at kommunikasjon i møter, både med og uten tolk, i liten grad ivaretar behovene til brukere som ikke behersker norsk språk godt. Enten fordi samtaler ikke tolkes, eller fordi tolkede samtaler ikke gjennomføres på en profesjonell måte. Hun finner også at kvaliteten på tolking i samtale hun observerte gjennomgående var lav. Tolkingen kunne være preget av manglende kompetanse og ferdigheter hos tolkene, som ikke klarte å oversette kommunikasjonen mellom sosialarbeidere og brukere. Dette påvirket samhandlingen og hjelpen brukerne mottok. Brukerne fikk ikke gode nok muligheter til å formidle sine behov og perspektiver, og de fikk ikke framstå adekvat som de personene de var. Tilsvarende fikk ikke sosialarbeideren muligheter til å identifisere, forstå og følge opp brukernes problemer, eller uttrykke seg nyansert. Buzungu fant dessuten at sosialarbeidere kulturforklarte brukere i situasjoner der de ikke klarte å redegjøre for sin situasjon eller ønsker slik at sosialarbeiderne forsto.

Kommunikasjon, både muntlig og skriftlig, er sentral i barnevernets arbeid. Personer som ikke kan inngå i meningsbærende kommunikasjon risikerer å bli ekskludert fra å medvirke i beslutninger som får betydning for deres liv. Sviktende kommunikasjon fører til at verken klienter eller sosialarbeidere får uttrykke det de vil, eller får en nyansert forståelse av hva som blir sagt eller skal skje. Dette kan gjøre det vanskelig å etablere gode relasjoner, misforståelser kan oppstå og folk får ikke de tiltak eller oppfølging de har behov for og rett til. En konsekvens av manglende kommunikasjon blir at barnevernet ikke innfrir velferdsstatens prinsipper om likeverdige tjenester og rettigheter for alle og rettssikkerheten utfordres. Bruk av tolk og forsvarlige tolketjenester, er derfor kritisk i utøvelse av barnevernsarbeid (Buzungu, 2021b).

Tolkeloven (§ 6) pålegger det offentlige å bruke tolk i møter der ansatte og brukere mangler felles språk. Formålet er å sikre forsvarlige tjenester og oppfølging, og å ivareta rettsikkerheten (Buzungu, 2022). Det er et offentlig ansvar å sørge for utvikling av systemene og tilrettelegge for økt kompetanse i bruk av tolk, - og ikke minst å ruste opp kvalifisering av tolker. Som en konsekvens har barnevernet ansvar for å sørge for utvikling av systemene og tilrettelegge for kompetanse i bruk av tolk.

7.6 Diskriminering og rasisme

Tilsynsførerne ved Myrsnipa Samværsted forteller, som blant annet vist i forrige eksempel, om foreldre som føler at de blir forskjellsbehandlet av barnevernstjenesten på grunn av sin bakgrunn og som snakker om rasisme. De møter foreldrene som opplever at måten barnevernet behandler dem på har sammenheng med at de har mørk hudfarge, eller en annen kulturell bakgrunn enn norsk. Følgende sitater illustrerer dette:

«Jeg har et foreldrepar som føler at Norge er rasistisk. De tok barna våre fordi de er bare rasister. Så får du litt sånn behov for å prøve å forsvare deg, men så gjør du ikke det, for de trenger bare at du lytter litt på deres frustrasjon. Og ofte kan jeg kjenne litt på usikkerhet – hva er det som er riktig å si her i disse situasjonene? For du har lyst til å si, - men jeg vet jo ikke hva de har møtt, ikke sant?» (Tilsynsfører, fokusgruppe).

«At rasisme finnes, det gjør det jo. Men det er litt farlig å snakke om, for vi tror jo ikke vi gjør det. Men jeg har jobbet i en barnevernstjeneste som, hvor jeg er ganske sikker på at hadde det vært en hvit person med en annen utdanning, så hadde man hatt en annen type innfallsvinkel enn de hadde da. Og det er ikke politisk korrekt å si, men det er ikke enten eller her heller. Det finnes gråsoner, og at det skjer en type rasisme i offentlige instanser. Det gjør det jo. Vi har masse forskning på det. Så vi må jo bli bedre.» (Tilsynsfører, fokusgruppe).

Tilsynsførerne anerkjenner, som sitatene også illustrerer, både foreldrenes opplevelser og at rasisme finnes i barnevernet og offentlige systemer. Når rasisme tematiseres i møte med foreldre, forsøker tilsynsførere å gå i dialog og vise gjennom ord og handling at de anerkjenner foreldrene uavhengig av hudfarge eller kulturell bakgrunn. De tror Myrsnipa Samværsted framstår som inkluderende og uttrykker at de ønsker å anerkjenne alle uavhengig av hudfarge eller opprinnelse. Som en tilsynsfører uttrykker det:

«... for oss spiller det ingen rolle hvor man er født eller hvilken farge man har på huden, man er like verdifull uansett. Vi er blinde for det da, det tør jeg påstå at vi er. Selv om man alltid kan bli bedre, men det å trygge på det. Vi er jo vant til å høre på smerten deres. Den er stor for mange.» (Tilsynsfører, fokusgruppe)

Diskriminering og rasisme kan komme til uttrykk i forskjellige sammenhenger og på ulike måter, både i barnevernet og samfunnet for øvrig. Rasisme kan være bevisst eller ubevisst,

den kan uttrykkes direkte eller oppstå som konsekvens av handlinger eller systemer. Rasistiske handlinger og praksiser utspiller seg på forskjellige måter og i forskjellige sammenhenger, som i hverdagslig mellommenneskelig samhandling, i offentlige institusjoner som barnevernet og i politikk og samfunnsdebatter (Fernandes & Rugkåsa, under utgivelse). Rasisme opererer på individuelt, institusjonelt og strukturelt nivå, og nivåene samvirker. Rasisme på individuelt nivå oppstår når fordommer og stereotype forestillinger og holdninger gis uttrykk gjennom diskriminerende handlinger, for eksempel nedlatende eller sjikanerende bemerkninger til en kvinne som bærer hijab. Rasisme på institusjonelt nivå dreier seg om forskjellsbehandling som oppstår gjennom en kombinasjon av praksis, politikk og prosedyrer som er innvevd i byråkratiske strukturer, for eksempel det å ikke innkalle tolk til en samtale, eller mangelfulle tolketjenester. Mens strukturell rasisme handler om hvordan mekanismer og strukturer i samfunnet bidrar til systematisk forskjellsbehandling av individer og grupper, for eksempel hvordan innvandrere i langt større grad enn andre utestenges fra arbeids- og boligmarkedet. Det er derfor nødvendig at ansatte i barnevernet erkjenner at rasisme og diskriminering oppstår i ulike sammenhenger og arenaer, undersøker hvordan dette konkret kan ramme barn og foreldre og snakker åpent om erfaringer med rasisme i samhandling med barn, foreldre og fosterforeldre.

7.7 Oppsummering

I henhold til barnevernslovens § 4-1 skal barnevernstjenesten i sin vurdering av barnets beste ved plassering i fosterhjem ta tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn ved valg av fosterhjem (FOR-2003-12-18-1659 § 4).

Når minoritetsetniske barn plasseres i fosterhjem er det nødvendig å etablere og opprettholde en åpen dialog med barn, foreldre, fosterforeldre og barnevernstjenesten om betydningen av opprinnelsesfamiliens kulturelle verdier og tradisjoner og hvordan dette kan ivaretas når barn bor i fosterhjem med en annen kulturell bakgrunn. I slike samtaler vil det å være særlig oppmerksom mot og lydhør for barnas kulturelle tilknytning til både opprinnelsesfamiliens og fosterfamiliens og eventuelt majoritetssamfunnets kulturelle normer og verdier ha stor betydning. At foreldre og fosterforeldre forsøker å sette seg inn i og forstå og anerkjenne barnas krysskulturelle erfaringer vil her kunne være av betydning (Holt, 2019).

Når det gjelder fosterforeldre for minoritetsetniske barn er det viktig å avklare hva slags motivasjon og forventninger som er forbundet med denne rollen, blant annet i hvilken grad de

er åpne og tolerante for barna, foreldrene og deres opprinnelseskultur. Det er også viktig at fosterforeldre har kunnskap om hvordan diskriminering og rasisme opptrer i samfunnet, og at de kan erkjenne den når den oppstår og ivareta barna i slike situasjoner.

At det tilrettelegges for tolk ved samvær og i andre sammenhenger kan være avgjørende for hvordan samværene utvikler seg og for å ivareta eller utvikle relasjonen mellom barn, foreldre, fosterforeldre, tilsynsførere og barnverntjenesten. God kommunikasjon fordrer kvalifiserte tolketjenester og tolker når brukere og barnevernsarbeidere ikke har felles språk. Tolkere som ikke er tilstrekkelig kvalifiserte kan vanskeliggjøre selve kommunikasjonen og gjøre at det oppstår misforståelser, i tillegg kan det stille foreldrene i et dårlig lys dersom det de formidler ikke tolkes riktig, noe som kan få konsekvenser for videre arbeid med familien og konklusjoner i saken.

Barnevernstjenesten skal i henhold til barnevernloven alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem, jf. Fosterhjems plasseringer i barnets slekt eller nære nettverk, og om søskenplasseringer - faglige anbefalinger | Bufdir, og [Barnevernstjenestens bruk av familie og nære nettverk ved omsorgsovertakelser og frivillige plasseringer | Fylkesmannen i Oslo og Akershus \(statsforvalteren.no\)](#). Plassering i slekt eller etnisk nettverk kan være en måte å hjelpe barn med å opprettholde kjennskap til og mulighet til å videreføre opprinnelsesfamiliens kulturelle verdier, normer og tradisjoner kan være. Siden familie- og nettverks plassering kan være en måte som kan bidra til å vareta kulturelle hensyn, diskuterer vi det likevel avslutningsvis i dette kapitlet, selv om vi har lite konkrete data på dette. I surveyen (kap 4) var 21 prosent plassert i fosterhjem hos slekt eller nettverk. Vi vet ikke om, eller hvor mange av disse som var minoriteter plasserte egen familie eller etniske nettverk.

Ved slekts plassering vil barn kunne bevare tilhørighet til sin utvidede familie. Barn gis videre mulighet til å utvikle sitt morsmål parallelt med norsk språkutvikling, samt til kontinuitet knyttet til barnets etniske og religiøse bakgrunn (Skytte, 2013, 2019). Slekts plassering av minoritetsbarn i fosterhjem er et utforsket felt i norsk sammenheng (Proba samfunnsanalyse, 2017). Det er mangelfull statistikk på feltet, men en utvalgsundersøkelse tyder på at fosterhjem i egen slekt er mindre brukt ved plassering av barn- og unge med minoritetsbakgrunn (fire prosent), enn ved plassering av barn med etnisk norsk bakgrunn (22 prosent, jf. Backe-Hansen 2013; Holtan et.al 2020). En forklaring på dette kan være at minoritetsbefolkningen, som er overrepresentert i lavinntektsgrupper, oftere har dårligere

økonomi, materielle ressurser og boligforhold enn majoriteten (Rugkåsa, 2021), noe som kan gjøre det vanskelig å godkjennes som fosterhjem. Marianne Skytte (2013) argumenterer for at barnevernet må vurdere å skape en «bærekraftig økonomisk situasjon», slik at økonomisk lavinntekt ikke forhindrer slektsplasseringer. Frykt for, manglende tillit til, og kunnskap om barnevernet, pekes også på som barrierer mot å bli fosterhjem (Proba samfunnsanalyse, 2017). I den grad det er små, eller tette etniske nettverk eller miljøer kan dette gjøre at potensielle fosterforeldre kan oppleve det vanskelig å gå inn i en slik rolle, eller det kan oppleves vanskelig for foreldre at barn plasseres hos mennesker i samme etniske gruppe eller nettverk. Dette er imidlertid noe som en bør utfordre og gå nærmere inn i.

Etter barnevernloven av 2021 skal hensynet til barnets kulturelle, etniske, språklige og religiøse bakgrunn ivaretas på alle stadier i en barnevernssak. EMD har gjennom barnevernssakene mot Norge vist at kulturelle hensyn er sentrale ved vurderingen av hvorvidt et inngrep i familielivet kan anses forholdsmessig og nødvendig etter EMK artikkel 8. Barn og foreldres rett til ivaretagelse, utvikling og utøvelse av sine kulturelle rettigheter synes i varierende grad å bli vektlagt i vurderingen av barnets beste ved beslutninger om samvær i barneverns- og helsenemnder og domstoler. Det fremstår som tilfeldig hvorvidt hensynet til kultur, språk eller religion trekkes inn i vurderingen. Det er derfor behov for en større bevisstgjøring hos beslutningstakere etter barnevernloven av når og hvordan slike hensyn kan adresseres, vurderes, ivaretas og synliggjøres i begrunnelsen for vedtak, i evalueringen av tiltak og ved plassering utenfor hjemmet. Dersom barns og foreldres kulturelle rettigheter kommer i konflikt med hensynet til barnets beste, bør dette synliggjøres og det bør foretas en avveining av de ulike hensynene der det begrunnes hvorfor hensynet til kultur, språk mv ikke tillegges vekt i det konkrete tilfellet.

Kapittel 8 Barns medvirkning i spørsmål om samvær

Elisabeth Backe-Hansen, Gunn-Astrid Baugerud, Marianne Rugkåsa, Elisabeth G. Stang

8.1 Barns rett til medvirkning

Barns rett til medvirkning er en av de mest grunnleggende rettigheter barn har i vårt samfunn. Den er nedfelt i Grunnloven § 104 første ledd, som er en innarbeiding av barnekonvensjonen artikkel 12, og i barnevernloven § 1-6 som videreføres i ny barnevernslov av 2021 § 1-4. Da retten til å bli hørt ble inkorporert i Grunnloven under grunnlovsrevisjonen i 2014, var det blant annet ut fra hensynet til barns menneskeverd. Grunnlovsutvalget begrunnet forslaget slik: «På den ene side gir prinsippet om barns rett til medbestemmelse uttrykk for barnets menneskeverd og autonomi, ved at barnet har rett til å bli hørt og til å øve innflytelse på de beslutninger som angår barnet selv. På den annen side vil barnets rett til medbestemmelse være et ledd i en opplærings- og utviklingsprosess, der barnet over tid skal settes i stand til å ta styringen over eget liv og treffe egne beslutninger» (Dokument 16 (2011-2012), s. 91).

Barns rett til medvirkning omfatter både en rett for barnet til å få relevant informasjon, tilpasset på en måte som barnet kan forstå, en rett til å uttrykke seg «fritt» - det vil si uten påvirkning fra voksne og uten foreldrenes samtykke – og rett til å bli lyttet til og at barnets mening skal tillegges vekt ved beslutninger som berører barnet (Sandberg 2019). Det finnes ellers en omfattende juridisk litteratur om barns rett til å bli hørt (se bl.a. Stang 2021, Haugli 2020 og Stang 2007).

Etter barnevernsloven av 2021 § 1-4 andre ledd presiseres det også at barnet har rett til å få informasjon om hva opplysningene barnet kommer med, skal brukes til, hvem som kan få innsyn i dem og at barnet skal ha en rett til å uttale seg før opplysninger de har gitt barnevernet, deles videre. Barn har også rett til ikke å medvirke.

Det er nær sammenheng mellom hensynet til barnets beste og barnets rett til å bli hørt. FNs barnekomite understreker i generelle kommentarer til BK artikkel 3 (1) og 12 at hensynet til barnets beste vanskelig kan ivaretas uten at barnet får anledning til å komme med sine synspunkter. Motsatt vil barnets synspunkter være et viktig hensyn i vurderingen av hva som anses som best for barnet (Generelle kommentar til barnekonvensjonen artikkel 3 (1): CRC/C/GC/14; [0943699 \(regjeringen.no\)](#) og artikkel 12 (2009): CRC/C/GC/12; [0943699 \(regjeringen.no\)](#)). Både gjeldende barnevernlov § 6-3 a og barnevernsloven av 2021 § 12-5 stiller krav til at det av begrunnelsen for vedtak etter loven fremgår hvorvidt barnet er hørt, hva barnet har uttalt og hvilken vekt barnets mening er tillagteventuelt om barnet har valgt å

ikke uttale seg, jf. Det nærmere innholdet i medvirkningsretten er regulert i Forskrift om medvirkning og tillitsperson (FOR-2014-06-01-697).

8.2 Saksansvarliges vurdering av barns og unges medvirkning (surveyen)

8.2.1 Innledning

I *surveyen* var vi opptatt av de saksansvarliges vurdering av barn og unges medvirkning i forhold til barnevernstjenesten, ikke i forhold til nemnd eller rett. Vi spurte om i hvor stor grad barna og ungdommene fikk være med på å bestemme noe om hvordan samværene praktiseres, og i hvor stor grad de har stor innflytelse på dette. Vi overlot til informantene å definere hva de ville legge i «bestemme noe» og «stor innflytelse», men regner med at de uansett ville se dette som klart ulike kategorier.

Spørsmålet om hva barns alder betyr for deres muligheter og forutsetninger for å medvirke, har vært hyppig diskutert i litteraturen. Dette er blant annet, knyttet til ulike vurderinger av alder og modenhet, som særlig små barns muligheter for å forstå hva beslutninger dreier seg om og hva det betyr for små barn å oppleve at de har medansvar for beslutninger som tas (se for eksempel Backe-Hansen, 2009, 2021; Ormestad, S,S, med flere, 2020; Moore & Kirk, 2010; Oppedal, 2008; Ormstad med flere., 2001; Runeson, Enskär & Elander, 2001). Mange synes dessuten de mangler god nok kunnskap til å involvere små barn (vanBijleveld, Bunders-Aelen & Dedding, 2019) Empirisk viser det seg også at barn og unge involveres mer jo eldre de blir, samtidig som dette også kritiseres fordi mindre barn fratras muligheten til å bruke sin rett til medvirkning (se også Alvik, 2021). Derfor valgte vi å dele opp materialet i aldersgruppene tre til seks år, syv til tolv år, 13-14 år og 15 år eller eldre. Svarkategoriene var «alltid eller nesten alltid», «mange ganger», «noen ganger», «sjelden eller aldri» og «har ingen i denne aldersgruppen».

Tabell 8.1 Får være med på å bestemme noe etter alder, antall og prosent (n=71 saksansvarlige)

	3-6 år	7-12 år	13-14 år	15 år eller eldre
Alltid eller nesten alltid	7 (10)	28 (39,4)	40 (58)	47 (66,2)
Mange ganger	8 (11,4)	26 (36,6)	13 (18,8)	10 (14,1)
Noen ganger	15 (21,4)	10 (14,1)	2 (2,9)	3 (4,2)
Aldri eller nesten aldri	9 (12,9)	1 (1,4)	1 (1,4)	0
Har ingen i aldersgruppen	31 (44,3)	6 (8,5)	13 (18,8)	11 (15,5)

Som tabellen over viser, øker andelen som får være med på å bestemme noe klart med økende alder. Hvis vi slår sammen de to øverste kategoriene, starter den på 21,4 prosent og ender på 80,3 prosent, det vil si en økning fra i overkant av en femtedel til fire femtedeler.

Barn mellom tre og seks år viser en annen profil enn de tre andre aldersgruppene, med klart mindre involvering. Det framgår også av at andelen som aldri, eller nesten aldri, får være med å bestemme, er mye høyere her. Dette kan sannsynligvis knyttes til ekstra utfordringer med å involvere små barn, noe som også kommer fram i de frie kommentarene fra informantene.

Når det gjelder de tre eldste aldersgruppene, ser vi at utviklingen går mer gradvis, med kortere avstand mellom andelene i de tre aldersgruppene fra sju år og oppover.

De samme tendensene er tydelige når det gjelder å ha stor innflytelse. De to øverste kategoriene svarer for 24,6 prosent av de yngste barna, mens andelen øker til 81,7 prosent for de eldste ungdommenes del. Igjen er det et klart skille mellom de yngste barna og resten, med kortere avstand mellom andelene for de eldre barna og ungdommene. Samtidig ser vi at andelen som alltid eller nesten alltid har stor innflytelse, har økt kraftig for de som er 15 år eller eldre, med tilsvarende nedgang i andelen som har stor innflytelse mange eller noen ganger (tabell 8.2).

Tabell 8.2 Har stor innflytelse på hvordan samvær praktiseres, etter alder. Antall og prosent (n=71 saksansvarlige)

	3-6 år	7-12 år	13-14 år	15 år eller eldre
Alltid eller nesten alltid	6 (8,7)	25 (35,2)	37 (53,6)	51 (71,8)
Mange ganger	11 (15,9)	28 (39,4)	17 (24,6)	7 (9,9)
Noen ganger	14 (20,3)	12 (16,9)	2 (2,9)	1 (1,4)
Aldri eller nesten aldri	8 (11,6)	1 (1,4)	0	0
Har ingen i aldersgruppen	30 (43,5)	5 (7)	13 (18,8)	12 (16,9)

Samtlige informanter bortsett fra en, besvarte disse spørsmålene, på vegne av sine saker. Som påpekt tidligere, var det stor spredning i hvor mange saker hver enkelt bygde sine svar på, og alle hadde heller ikke saker som omhandlet barn i de ulike aldersgruppene. Samtidig likner altså tendensene i svarene på det vi kjenner til av annen forskning og praksis på området, også i Norge.. Det var også av spesiell interesse å se de store forskjellene i involvering mellom de aller yngste barna og resten. Man må regne med at både involvering av yngre barn og fortolkning av det de formidler krever kompetanse man ikke kan forvente at alle har. Manglende kompetanse kan i verste fall føre til feiloppfatninger som igjen kan føre til uheldige konsekvenser for barna, og det er forståelig at dette kan være noe saksansvarlige og andre er opptatt av (van Bijlefeld, Buners-Aelen & Dedding, 2019).

8.2.2 Eksempler på hva barn og unge får være med på å bestemme

Det ble gitt mange eksempler på at barn og unge får fremme sine ønsker om samværene. For eksempel omfattet medvirkning både det å være med på å skrive sin egen samværsplan, og at barn og unge fikk fremme sine ønsker om alle forholdene som ble beskrevet i sjette kapittel, som tidspunkt, aktivitet, sted, tilsynsperson eller ikke, overnatting eller ikke og hyppighet. Å få dette til krever samtidig fleksibilitet hos både foreldre og fosterforeldre, at de er villige til å lytte til barna og ungdommene, og at de samarbeider godt seg imellom og med barnevernstjenesten.

Fleksibel organisering av samvær

Informantene ga gode eksempler på hvordan det går an å være fleksibel når det gjelder måter å organisere samværene på. I det første eksemplet har tydeligvis ungdommen stor grad av innflytelse på hvordan dette skal skje, samtidig som den saksansvarlige følger med på den unges reaksjoner.

«Hvor samværene skal være og hva de vil gjøre. Ungdom har vært med på å bestemme hvor de skal feire jul og nyttår. Ungdom hvor hyppig samvær skal være. Øker ofte (samvær) i takt med deres ønsker der hvor det ikke er noen store reaksjoner etter samvær og ungdommen blir ivaretatt.»

I det neste eksemplet samarbeider foreldre og barn om hva de skal gjøre når det er samvær ved at det er en fast rutine med telefonsamtaler to dager før. Dette skaper en ramme for barna samtidig som de kan glede seg til noe de har vært med på å forberede.

«Foreldrene ringer barna to dager før samvær og planlegger med barna hva de skal gjøre ved samvær.»

Det neste eksemplet viser hvordan det er mulig å være fleksibel i forhold til ungdommens hverdagsliv, og ellers med utgangspunkt i det som til enhver tid føles naturlig for ungdommen. Dermed kan man få til at samvær med foreldre, søsken og andre blir en naturlig del av dagliglivet, og ikke noe som kommer utenom og kanskje kolliderer med viktige ting i den unges hverdagsliv.

«Hvordan samvær skal gjennomføres eks. en dag eller deles over flere dager, hvilke dager - det som kjennes mest naturlig for ungdommen og i takt med ordinært hverdagsliv. Hvor og med hvem - noen ganger ønsket tilsynsperson, andre ganger tillitsperson nettverk med. Innholdet i samvær.»

Det siste eksemplet viser igjen hvordan det går an å være fleksibel også hvis dette fører til ulike ordninger for barn i samme fosterfamilie, foruten at det er rom for at barna og ungdommene kan bestemme om de ønsker ekstra samvær når det er dåp, konfirmasjoner osv.

«De får være med å bestemme hvor de ønsker å ha samvær, og hva de vil gjøre sammen med foreldre på samvær. De får også mulighet til å bestemme om de ønsker ekstra samvær hvis de vil være med på bursdager, konfirmasjoner, dåp etc innad i familien. Et av barna får også bestemme samværsomfang selv. De som har andre familiemedlemmer som søsken, besteforeldre eller andre nære i familien får bestemme om de ønsker samvær med de. Så det legges til rette for at dette skal være en mulighet.»

Yngre barn involveres mindre, av ulike årsaker

Det kom også eksempler på som illustrerer tendensene vi så i tabell 8,1 og 8.2. tallene i tabellene over. Dette ble også beskrevet i kapittel 6, i presentasjonen av resultater fra surveyen. Et eksempel som gjelder et lite barn, er følgende:

«De minste har vanskelig for å gi uttrykk for hva de ønsker, men det tilrettelegges dersom det blir klart at noen ting er vanskelig. For eksempel "jeg vil ikke at mamma skal skifte bleie på meg".»

Neste eksempel er enda mer eksplisitt, og viser at en årsak til at det kan bli vanskeligere å involvere yngre barn er at de har sterke reaksjoner før og etter samvær.

«Hvordan samværene skal være, hvor de skal være, og hvor ofte, gjelder spesielt ungdom i alder 13- 15 år. Yngre barn er litt vanskeligere spesielt i saker der det er stor lojalitetskonflikt og barnet også strever med sterke reaksjoner før og etter samvær, da må vi vurdere hva som blir best for barnet som oftest.»

Det siste eksemplet viser at yngre barn kan ha indirekte innflytelse på hvordan samværene praktiseres gjennom sine reaksjoner i for- og etterkant, men de blir kanskje i mindre grad involvert i dialogen mellom foreldre og barnevernstjenesten om samværsplanen.

«Sett hen til barnets alder praktiseres det at foreldre i samarbeid med bv.tj. lager en plan for samværet- i hovedsak blir det slik foreldre ønsker. Fosterforeldre bidrar med å fortelle om hva barnet liker å gjøre og hva som er fine aktiviteter sammen med barnet. Barnet får informasjon og barnets stemme kommer frem i form av hva barnet formidler i forkant og mellom samværene. Barnet ønsker ikke at det skal være tilsyn, her har barnet ikke fått medvirke.»

Barns rett, men ikke plikt til å formidle sitt standpunkt er absolutt, men man skal ta hensyn til deres synspunkter i tråd med deres alder og modenhet. Barn er individer i utvikling, og det er aldersavhengig hvor godt de er i stand til å forstå det deltakelse i beslutninger i saken deres egentlig innebærer. Som vi vet, har også en stor andel av barn og under omsorg psykiske og andre vansker som kan gjøre det ekstra vanskelig for dem å forstå egen situasjon og konsekvensene av ulike beslutninger fullt ut. At man stadig finner de samme, systematiske aldersforskjellene behøver derfor ikke bety at man “overbeskytter” de minste eller de med størst utfordringer, men at man ønsker å involvere dem på profesjonelt og etisk forsvarlig grunnlag. Dette krever kompetanseutvikling.

Gode samarbeidsrelasjoner er viktige

Ved siden av at økende alder er en faktor som gjør det enklere å administrere samværsordninger, er svært mange opptatt av at gode samarbeidsrelasjoner er sentralt. Det kan være mellom foreldre og fosterforeldre, og mellom foreldre, fosterforeldre og barnevernstjenesten. Dette ble også poengtert i intervjuene med Brobyggerne, Myrsnipa og tilsynsgruppa ved barnevernstjenesten i Kristiansand.

Det første eksemplet understreker betydningen av god kontakt mellom foreldre og fosterforeldre, der foreldrene på et eller annet nivå godtar at barnet bor i fosterhjemmet. For barnets del betyr det at de kan fristilles til å formidle det de ønsker seg uten at de må prøve å unngå at foreldrene eller fosterforeldrene blir sinte eller lei seg.

«Det fungerer bra der kontakten mellom fosterforeldrene og foreldre er god. Foreldrene godtar at barnet skal bo i fosterhjem. Foreldrene fremmer ikke sak til nemnda om tilbakeføring. Barnet slipper lojalitetskonflikt.»

Det neste eksemplet er enda tydeligere på at det går an å ha en felles oppfatning av hva som er barnets beste, og samarbeide ut fra det. Når barna opplever dette, kan de konsentrere seg om å ha det bra og trivs når de treffer foreldrene, og trenger ikke være på vakt for at det skal skje noe trist eller ubehagelig.

«Fosterforeldre og foreldre har et svært godt samarbeid og arbeider sammen mot det de tenker er barnas beste. Dette senser barna, og ser at fosterforeldre og foreldre har en god

dialog. De har også et godt samarbeid omkring samvær, og fosterforeldrene tar som oftest kontakt med foreldre for å høre hva de tenker/har lyst til på samvær sammen med barna.»

I det neste eksemplet har den saksansvarlige en mer sentral rolle, som blant annet involvere å sette av god tid til å snakke med mor i forkant av samvær og dessuten etterpå. Dette trygger sannsynligvis mor på at hun kan ta opp ting hun synes kan være vanskelig og bli hørt på dem. *«I en av mine saker er det jeg som fører tilsynet og fosterfar er med på samværene for å trygge barnet da barnet akkurat har fylt fire år. I denne saken møter jeg biologisk mor i 45 min i forkant av samvær i tillegg til at jeg setter av tid til henne etterpå. Det fungerer bra. I en annen sak har jeg ekstern tilsynsperson, det fungerer også bra.»*

Det siste eksemplet viser også hvordan barnevernstjenesten kan ta ansvar for godt samarbeid. *«Samvær hvor det mor og fosterforeldre har samme veiledere hvor tema om samvær er viktig i begge veiledningsrommene.»*

Et enkelt eksempel omhandler familieråd:

«Har hatt familieråd for å få til vurderinger av samværet. Ungdommen er med å lage samværsplan om hvor ofte hun ønsker å reise hjem til familien på besøk og hvor ofte hun da treffer mamma. I tillegg til at mamma kommer på besøk til henne og har samvær.»

At barnet opplever at foreldre og fosterforeldre kan samarbeide, gjør at han eller hun vil oppleve at de liker hverandre, at de kan snakke sammen, at de trives sammen, at de kan gjøre hyggelige ting sammen alle sammen, at de både kan være uenige og gjøre opp, kort sagt at de har en OK relasjon seg imellom. En ny systematisk oversikt (Toros, 2020) oppsummerer at en tillitsfull relasjon til sin kontaktperson eller saksbehandler er en forutsetning for at barn kan medvirke. Samme tankegang må gjelde for barnet i forhold til foreldrene og fosterforeldrene.

I denne delen av kapitlet har vi presentert resultater om barn og unges medvirkning i utforming og praktisering av samværsordninger slik de saksansvarlige for de 525 sakene vurderer det. Mens tabell 8.1 og 8.2 ga en oversikt over omfang, også ut fra barn og unges alder, ga deltakernes egne kommentarer fornyet innsikt i hvordan barn og unge kan medvirke. I den neste delen av kapitlet presenterer vi resultater fra det barn og unge selv formidlet i nettstudien.

8.3 Hva sier barn og unge selv om egen medvirkning ved beslutning om og gjennomføring av samværene?

8.3.1 Innledning

I *nettstudien* spurte vi barn og foreldre i hvilken grad de opplever å innvirke på utformingen av samværsplanen. 9 av 17 barn oppgir at de opplever *svært lite* innflytelse på egen samværsplan. Det vil si over halvparten av barna i dette utvalget. 10 av foreldrene svarer det samme som de ni barna. Med andre ord utgjør gruppen barn og foreldre som opplever *svært lite* medvirkning nær 50 % av informantene i de 37 samværsavtalene i utvalget. Like mange barn (6) som foreldre (6) i utvalget opplever at de har fått deltatt *noe* i utformingen av samværsplanen. Dette viser at en mindre andel rundt 1/3 av barna og foreldrene, opplever å ha en begrenset innvirkning på samværsplanen.. Fire av foreldrene opplever at de har fått innvirke *mye* i utformingen av samværsplanen som er utarbeidet med deres barn. Imidlertid har kun to av barna den samme opplevelsen. I *case-studien* fikk vi begrenset informasjon om barns og foreldres medvirkning, se kapittel 6). Det var kun en mor som i stor grad opplevde å medvirke i egen sak. Barns medvirkning ved samvær er tydeligst tematisert i de to casene der barna var så store at de var i stand til å sette ord på hva de ønsket. Det ene barnet opplevde å bli hørt, mens det andre ikke gjorde det. Mindre barns medvirkning kom i større grad til uttrykk gjennom deres reaksjoner på samvær. Dersom barna ble synlig slitne under samvær, eller uttrykte at de ville avslutte samværet, ble dette tatt hensyn til. Det å *følge barnas initiativ* under samvær, og at de får være med å bestemme hva de skal gjøre sammen med foreldrene, og når de blir eldre også hvor og når de skal ha samvær, blir omtalt som medvirkning både av tilsynsførere og barnevernstjenesten.

8.3.2 Barns opplevelse av innholdet i samværet

Flere av barna er her inne på det emosjonelle aspektet av samvær i form av positive opplevelser og betydningen av å ha det hyggelig sammen. Følgende sitater fra tre av barna belyser dette.

*Jeg mener samvær skal kun skal omhandle om å tilbringe tid sammen med mor. Helst ønsker jeg at samværet kun skal være en **god ting** hvor man snakker sammen på en vanlig måte. Man bør ikke finne på noe spesielt hele tiden, kanskje spise middag sammen mens man snakker om hva nytt som har skjedd siden siste samvær.*

Jeg har kun lyst til å ha det hyggelig med familien. Liker å spille, liker å være ute.

Ha det gøy med mamma eller pappa.

I disse beskrivelsene fremgår det at barna ønsker seg positive opplevelser og trygghet når de treffer sine foreldre. Dette indikerer at innholdet på samværet og den følelsesmessige kvaliteten i relasjonen mellom barn og foreldre er viktig. Tidligere forskning har også vist betydningen av at barn og foreldre har det bra sammen under samvær, og at den opplevelsen fremstår som viktigere en frekvensen av selve samværet når det gjelder en positiv innvirkning på barns psykososiale fungering (Humphreys & Kiraly, 2011). I undersøkelsen av Salas m.fl. (2016) viste resultatene at barn som opplevde at kvaliteten på samværet var lav også ratet kvaliteten på relasjonen med foreldrene til å være dårligere.

8.3.3 Barns synspunkter på om kunne noe vært annerledes

Vi ønsket også barnas synspunkter på hva som kunne vært annerledes i sammenheng med samværet og stilte derfor et åpent spørsmål om det. To av barna reflekterer slik over dette spørsmålet:

At pappa ikke tar en øl. At pappa ikke maser så mye. At mamma eller pappa ikke trenger å lyve for meg – barn.

På samværet med pappa så kunne det ha vært en fremmed person til stede istedenfor tante og onkel. Men samværene med mamma var alt bra, ingenting kunne være annerledes.

Sitatene viser hvordan barna helt konkret tenker hva som kunne bidratt til at samværene oppleves bedre for dem, og uttalelsene kan tolkes som at barna ønsker større grad av trygghet under samværet. I tillegg reflekterer barna over hvordan de ønsket at foreldrene oppførte seg. Det ene barnet løfter også frem betydningen av å ha noen andre enn nær familie til stede under samværet. Det kan være en indikasjon på behovet for å ha «nøytrale» personer som ikke er involvert i den biologiske familien til stede. Forskning har for eksempel vist at det kan være vanskelig for barn ved kontakt med andre nære personer fordi en positiv relasjon til et utvidet familiemedlem, kan gi konflikter med andre familiemedlemmer (Mackaskill, 2002)

8.3.4 Foreldre opplevelse av barnets innvirkning i egen samværs sak

Følgende utsagn fra en mor sier noe om hva barnet selv ønsker når det gjelder samvær med henne. Mor opplever at samværene ikke fungerer like godt lengre fordi barnets opplevelse av henne som mor og relasjonen de to imellom har endret seg i negativ retning i tilknytning til barnevernssaken. Her opplever mor at barnevernstjenesten har bidratt til at forholdet mellom henne og barnet har forvitret og blitt dårligere.

Barnet tok opp at han ikke vil ha ny rettsak. Han vil bo i fosterhjemmet. Hvis jeg går til rettsak så ønsker han ikke å se meg igjen. Derfor semre samvær. Det var sakkyndig, saksbehandler og barneverntjeneste tilstede i en steril leilighet som fostermor leier ut. Barnevernstjenesten har økt avstanden til oss og han har ikke en virkelighetsoppfatning av meg som mor som stemmer med virkeligheten. Vi har aldri fått lov til å få reparert svikten han kan ha til meg med at jeg ikke har beskyttet han fra fars vold da jeg ikke har sett, hørt og forstått det

8.3.5 Fosterforeldre opplevelse av barnets innflytelse på egen samværs sak

Som beskrevet i kapittel 5.5.3 opplever rundt halvparten av utvalget 51% av fosterforeldrene at barnevernstjenesten lytter til deres fosterbarns meninger i tilknytning til samvær. De resterende opplever dette i noen/liten grad. Følgende eksempler illustrerer i tillegg fosterforeldres opplevelse av barnets manglende innflytelse når det gjelder samvær med foreldre og knytter dette til barnets uttrykte følelser i tilknytning til samvær.

Barnet vil ikke og uttaler det. Viser frykt og uttaler at han er redd.

Ja, at det er mer rammer rundt og en plan for hva de skal gjøre så fosterbarnet kanskje blir roligere.

Skulle ønske samværene kunne være kortere siden han blir så sliten. Han har bodd hos oss siden fødsel, og har ingen tilknytning til dem, har også Aspergers syndrom.

Mer deltakelse og innspill til aktiviteter fra foreldrene. Barnet bruker mye energi på å finne aktiviteter på samvær.

I tillegg til fosterbarnets rett til selv å ha “kontroll” over samværene tar flere fosterforeldre opp dette med barnas reaksjoner i tilknytning til samvær og de uttrykker bekymring for hvordan fosterbarnet har det. Annen forskning viser også at en del fosterforeldre er mere negative til fosterbarns samvær med foreldre sammenliknet med sosialarbeidere og fosterbarn (Martínez et al., 2014).

Hun har det vanskelig og det er snart ett år siden siste samvær. Fosterbarnet sliter med psykisk sykdom. Så mye må være på plass for at samvær kan gjennomføres. Jenta har hatt sterke reaksjoner i forkant, under og etterkant i samvær.

Mye bedre enn i starten da samvær var lenger og hyppigere. Barnet ble svært preget av dette. Når er det sjeldnere og kortere og barnet viser en enda mer positiv utvikling.

8.3.6 Barnet eller ungdommen reagerer negativt eller vil ikke snakke med barnevernstjenesten

Det kan være flere årsaker til at barn og unge ikke har lyst til å bli involvert. Informantene i survey-studien omtaler her psykologiske reaksjoner på samvær, inkludert reaksjoner på

situasjoner de opplever som traumatiske. Dessuten opplever noen at fylkesnemnda eller domstolen bestemmer noe de er helt uenige i. Da er det ikke gitt at de ønsker å snakke med andre enn de de virkelig har tillit til, og en god relasjon til.

«Når barnet ikke klarer å snakke om samvær/biologiske foreldre.»

«Når barnet er redd og ikke vil ha/nekter samvær»

«Ungdommen ønsker ikke at barnevernstjenesten skal ha noe med samværet å gjøre og ønsker at de ikke er med på samtaler rundt dette.»

«I sak der rettsinstans har bestemt samværsomfang som barnet er sterkt uenig i. Barnet ble sint/skuffet og nektet å kommunisere med BVT»

«Når ungdom selv ikke ønsker kontakt eller samvær, men Fylkesnemnda mener det bør være. Barnet sier tydelig at dette er noe den ikke vil og opplever at blir presset. Ungdommen uttrykker at det oppleves som invaderende da den vil være i fred også fra barnverntjenesten. Mens vi som barnevernstjenesten likevel må følge det Fylkesnemnda sier, gjør jobben som kontaktperson veldig vanskelig.»

«Ingen saker det er vanskelig å involvere barna i, men kan være svært krevende når barnet har sterke synspunkter som bvtj. ikke tenker det er tilrådelig å imøtekomme.»

8.3.7 Lojalitetsproblematikk

Det har lenge vært vanlig å bruke begrepet lojalitetskonflikt på reaksjoner barn og unge kan ha når de føler seg i klem mellom foreldrenes og fosterforeldrenes behov og ønsker. Dette illustreres også i informantenes beskrivelser i survey-studien, av saker der det kan være problematisk å få en samværsordning til å fungere. Av og til ønsker ikke barnet å følge foreldrenes ønsker, men har problemer med å formidle det, og andre ganger er det hensynet til fosterforeldrenes ønsker som blir problematisk. Dermed trengs det også tid for å finne ut av hva barna og ungdommene virkelig mener, og praktisering av samvær blir en del av en prosess der voksnes handlinger og det de snakker med barna om påvirker barnas reaksjoner.

«Barnet oppleves å være i lojalitetskonflikt med foreldre, og synes det er vanskelig å formidle at et samvær kan være kjedelig eller at det er for mange timer. Kan være en lang prosess å få fram at organiseringen av samværet bør tilpasses barnet bedre.»

«Når barnet gir uttrykk for at det ikke vil ha samvær og man føler at de prøver å tilfredsstille fosterforeldrene eller foreldrene framfor sine egne meninger og behov Det er ikke vanskelig å involvere barnet, men mer utfordrende å tolke hva det egentlig mener og beslutte hva som er best for barnet.»

«Saker der samværsendringer er foreldrenes sterke ønske og det er vanskelig for barnet/ungdommen å gi uttrykk for egne meninger.»

«De fleste barna har en eller annen mening om samvær, men varierer i hvor stor grad de ønsker å påvirke. En ungdom synes det var vanskelig å være tydelig på hvilke rammer som måtte være på plass for at samværene skulle fungere, fordi det var imot biologisk forelder sitt ønske.»

«Det er vanskelig i saker hvor barnet ønsker mer samvær eller samvær hjemme hos foreldrene, men fosterforeldrene er sterkt imot. I samtale med fosterbarnet sammen med fosterforeldrene tør barnet ikke fortelle om sine ønsker.»

«Vanskeleg for barna å uttale seg om kva dei egentleg vil. Lojalitet spelar ei stor rolle.»

8.3.8 Barn med utviklingsproblematikk og kognitive vansker

Utfordringer med barn og unges medvirkning knyttes også til at de kan ha spesielle problemer med forståelse og kommunikasjon. Hvis barn og unge ikke klarer å uttrykke seg verbalt, eller ikke klarer å kommunisere hva de tenker, blir det opp til de som kjenner dem godt og har en relasjon til dem å fortolke disse som en måte å involvere dem på.

«Der barnet har veldig spesielle behov, og dermed begrenset forståelse for hva han selv har behov for. Barnet har autisme, ADHD m.m og samtalen er preget av at han ikke så lett forholder seg til at han må prate med meg om de temaene når han egentlig er mest opptatt av sitt.»

«Diagnoser hos barna som medfører at de kognitivt ikke er aldersadekvate og i stand til å meddele seg.»

«Når barnet er kognitivt svakt.»

«Det kan være vanskelig å involvere barnet/ungdommen der det er nedsatt forståelse/språk som gjør at det kan være vanskelig å få tak i barnets stemme.»

8.3.9 Eksempler på kontekstuelle forhold

Avslutningsvis ga de saksansvarlige i survey-studien eksempler på hvordan utfordringer med å involvere barn og unge kan knyttes til kontekstuelle forhold som selvsagt vil oppstå.. Hva betyr det for eksempel for barn og unges opplevelse av samvær hvis foreldrene ikke greier å følge opp forventninger og planer? Og, som det andre sitatet viser til, hvis flere barn har samvær samtidig, hva gjør det med dynamikken i samværene som helhet? Og hva slags betydning får det hvis en samværsordning får negative konsekvenser for barn og unge, som først viser seg etter en stund? Med andre ord vil det være muligheter for usikkerhet rundt en samværsordning som rett og slett skyldes ønsker og forventninger hos de ulike aktørene.

«Der mor og far har en tendens til å unnlate å møte til samsvar overveies om det vil være mer til skade og skape forhåpninger til samvær enn å overraske med en aktivitet de voksne har besluttet samme dag som samværet er. Men i disse tilfellene bruker vi tid på kartlegging av tid, aktivitet og sted underveis og kontinuerlig slik at vi vet hva barnet liker og ønsker. En risiko at barnet siden sist har mistet interessen for det som planlegges.»

«Det er vanskelig når det er søsken og stor aldersforskjell som innebærer ulik relasjon til foreldrene»

«Det kan være vanskelig å involvere barn når barnets ønske om økt samvær eller endringer på formen får negative konsekvenser for barnets utvikling og fungering.»

8.4 Barns medvirkning i fylkesnemnda og domstolene

Av *den juridiske delrapporten* (Alvik 2021) fremgår det at barna i de undersøkte avgjørelsene i det store og det hele ble hørt, eller tilbudt mulighet til å komme frem med sine synspunkter, både i fylkesnemndene og i domstolene. Dette gjaldt først og fremst saker der barnet var over 7 år. Yngre barn ser i noe mindre grad ut til å ha fått muligheten til å medvirke i samværsaken, til tross for at bvl. § 1-6 og barnekonvensjonen artikkel 12 ikke har noen aldersgrense.

Alviks undersøkelse viser at *fylkesnemndene* sørget for at 34 av i alt 50 barn ble, eller fikk anledning til å bli, hørt. Sju av barna hadde fått anledning til å medvirke, men valgte av ulike grunner ikke å uttale seg (Alvik 2021, s. 116). Av de barna som ble hørt var tolv barn mellom sju og ti år, elleve barn mellom tolv og atten år. Av barna som var mellom ti og tolv år ble seks hørt, og av barna som var under sju år ble fem hørt. Fire av dem var rundt seks år, mens det siste barnet var ni måneder gammelt. Her har fylkesnemnda vurdert babyens reaksjoner og non-verbale uttrykk som medvirkning. I rapporten siteres fra vedtaket: «[Barnet] opplever så mye stress og mas fra foreldrene, som ikke tar [hennes] signaler om at hun behøver pause, at hun har episoder hvor hun ‘faller ut». I vedtaket beskrives også en samværsepisode der babyen ‘falt ut’ og ikke var kontaktbar i over ett minutt. Fylkesnemnda uttaler at disse episodene «er barnets tydeligste signal på at hun behøver ro» (Alvik 2021, s. 111-112). Dette er i tråd med måten FNs barnekomite beskriver medvirkning for små barn på (Generell kommentar nr. 7 (2005).

Det at barnets egen mening er et så sentralt hensyn i vurderingen av barnets beste, kan også skape utfordringer. I noen tilfeller kommer dette til uttrykk ved at fylkesnemnda bare delvis imøtekommer barnets ønske, ut fra hensynet til barnet selv. I en av sakene kommer fylkesnemnda til at barnets ønske om samvær skal tillegges «noe vekt», men at «samvær utover dette vurderes av nemnda å gå utover barnets tåleevne, sett ut fra [foreldrenes] fungering i dag. Begge barna har særlig stort behov for trygghet.» (Alvik 2021, s. 118). I en annen av sakene, gir en fjorten år gammel gutt uttrykk for at han ønsker å bo hos foreldrene og ha mest mulig samvær med dem. Her vurderer fylkesnemnda at hensynet til gutten taler for å legge liten vekt på hans uttalelser. I vedtaket beskrives svært konfliktfylte relasjoner der foreldrene ikke makter å endre atferd overfor gutten som har betydelige atferdsproblemer

(ADHD), og heller ikke bidrar til at han får tilstrekkelig hjelp og støtte fra hjelpeapparatet. Nemnda fremhever at det i utgangspunktet må legges stor vekt på guttens ønsker, men at hensynet til guttens beste her veier tyngre enn hans mening. Nemnda påpeker at han «er alvorlig skjevutviklet og at det er avgjørende for hans videre utvikling at han får den hjelpen han trenger» (Alvik 2021, s. 118-119). I en annen sak valgte nemnda å legge liten vekt på en tolv år gammel jentes ønske om å flytte hjem. Jenta var blitt utsatt for omfattende vold og annen alvorlig omsorgssvikt, og synes å ta et stort ansvar hjemme for både foreldre og søsken. Jenta ser at foreldrene er lei seg og tar ansvar for dette. Nemnda uttaler at man ikke kan se bort fra at jentas uttalte ønske om å flytte hjem er preget av dette (Alvik 2021, s. 119).

I en høyesterettsavgjørelse fra 2022 er barnets sterke motstand mot samvær av større omfang enn to ganger per år, samt sakkyndiges vurderinger av belastningen samværet utgjorde på barnet, lagt til grunn av Høyesterett som et bærende premiss for å beslutte samværet til to ganger pr år:

«Jeg legger også betydelig vekt på [barnets] egen oppfatning av spørsmålet. Etter Grunnloven § 104 første ledd andre punktum, har hun ikke bare rett til å bli hørt, men hennes mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med hennes alder og utvikling. Hun er fylt 12 år, og etter barneloven § 31 skal det da «leggjast stor vekt på kva barnet meiner», blant annet i spørsmålet om samvær, jf. også barnevernloven § 1-6.» (HR-2022-2292-A, avsnitt 69). Dommen kan få betydning for vekten av barnets egen mening i senere saker om samvær.

Totalt var det ti barn under fem år som *ikke* ble hørt (antakelig var de fleste av dem svært små, men dette fremgår ikke av rapporten), fem barn mellom fem og syv år og ett barn mellom tolv og atten år som ikke ble hørt. Bare i ett tilfelle ble et barn *over* syv år ikke hørt i nemnda, og dette ble begrunnet med at barnet var psykisk utviklingshemmet og ikke hadde noe verbalt språk. Dette er ikke en gyldig grunn for ikke å la barnet få anledning til å uttrykke sin mening. FNs barnekomite har understreket betydningen av at barnet får mulighet til å medvirke på sine egne premisser, og i den for barnet foretrukne kommunikasjonsformen (Generelle kommentarer nr. 12 (2009) og nr. 7 (2005)). Dersom fylkesnemnda (nå barneverns- og helsenemnda) unnlater å inkludere barn i beslutningsprosesser fordi barnet er funksjonshemmet og ikke kan uttrykke seg verbalt, kan det være i strid med forbudet mot diskriminering i Grunnloven § 98, EMK artikkel 14 og barnekonvensjonen artikkel 2.

I fylkesnemndsakene ble de fleste barna hørt av en sakkyndig eller oppnevnt talsperson, men noen ble også hørt direkte av nemndleder eller i nemndsmøtet (Alvik 2021, s. 114).

Når det gjelder *lagmannsrettsavgjørelsene*, omfattet de til sammen 54 barn. 30 av dem ble hørt. For ni av barna fremgår det ikke hvorvidt de ble hørt, og femten barn ble ikke hørt. Tolv av disse femten var under fem år, og tre var mellom fem og sju år. I alle avgjørelsene er det lagt stor vekt på barnets uttalelser når barnet er over tolv år, med ett unntak der barnas meninger kommer i konflikt med hensynet til barnas beste, slik retten vurderer det. Barna i denne saken var elleve, tolv og tretten år gamle. Retten legger til grunn at alle barna ønsker mer samvær og at barnas alder tilsier at det skal legges stor vekt på det de uttrykker, men vurderer likevel at «slik situasjonen for barna er i dag, har de ikke tilstrekkelig oversikt over sitt eget beste, samt at deres syn må anses å være preget av lojalitetsfølelse overfor foreldrene. Lagmannsretten finner derfor ikke å legge avgjørende vekt på deres syn vedrørende samvær med foreldrene» (Alvik 2021, s. 186).

8.5 Tidligere kartlegginger av barns medvirkning

Forandringsfabrikken⁷³ publiserte i 2021 en erfaringsrapport: «*Det handler om oss*», (Forandringsfabrikken Kunnskapsenter, 2021). Dette er en ikke-vitenskapelig undersøkelse som ble gjennomført høsten 2020 og bygger på erfaringsbasert kunnskap fra 100 barn i alderen syv til 18 år, gjennomsnittsalderen var 13 år, om samvær etter omsorgsovertakelse. Hensikten var å få kunnskap om barns erfaringer og meninger, for deretter å gi barnevernet råd om samvær.

De fleste av barna hadde hatt samvær med en eller begge foreldrene, og nesten alle har hatt samvær med tilsyn, med andre ord flere enn de barna som ble kartlagt i surveystudien. Informantene ble intervjuet både enkeltvis og i samtalegrupper. Barns rett til (med)bestemmelse, og i hvilken utstrekning de opplevde å bli hørt og hadde fått informasjon de forsto fra barnevernet, er det som i størst grad vektlegges i rapporten. Rapporten tegner et bilde av barn som i liten grad opplever å få påvirke sin egen samvørsordning. Undersøkelsen viste blant annet at 62 % av barna opplevde at de ikke hadde fått muligheten til å fortelle «ærlig» hva som var viktig for dem om samvær, over 80 % fikk ikke informasjon om begrunnelsen for utformingen av samvørsordningen, 60 % fikk ikke være med å bestemme

⁷³ Vi forholder oss ikke i dette prosjektet til varslene mot Forandringsfabrikken og den etterfølgende granskningen. Rapporten fra granskningen kan leses her: [Rapport om Forandringsfabrikken er klar | Bufdir](#). Forandringsfabrikken er med i referansegruppen til prosjektet. Forandringsfabrikkens publikasjoner utgjør en relevant del av den totale kunnskapsmengden som finnes på dette feltet, og der synspunkter fra barn kommer til uttrykk.

hyppigheten av eller lengden på samværene, 66 % fikk ikke være med å bestemme hvorvidt det skulle være tilsyn under samvær (Forandringsfabrikken, 2021, s 8).

Barnas mål for samvær var forskjellige. Å ikke miste kontakten med foreldrene, å møte dem av og til, å vite hvem de er, kjenne sin bakgrunn og å få informasjon om hvordan det går med hverandre oppsummeres som sentrale mål for barna. Ingen av barna nevnte tilbakeføring som et mål med samvær (s 12). Få av barna i undersøkelsen hadde blitt flyttet tilbake til biologisk familie (s 52). De mente likevel at barnevernet må sikre at de kan snakke fritt om de ønsker eller ikke ønsker tilbakeføring, at det ikke er noe barnevernet kan bestemme over hodet på dem, at barnevernet må være helt sikre på at det ville være trygt.

Når barna får være med å bestemme hvor lenge eller hvor ofte samværene skal vare eller gjennomføres, hvor det skal skje, hvem som skal være med og om det skal være tilsyn, opplever de samværene tryggere og at de har mer kontroll enn dersom de ikke har innflytelse på dette. Medbestemmelse gjør at de får større tillit til barnevernet (s 14-15, 26). Når barna ikke får være med å bestemme kan de oppleve samvær som utrygt, og som noe de tvinges til og ikke har lyst til. Dette kan gjøre at de gir opp, og slutter å si hva de mener til barnevernet (s 16, 27).

Dette er viktige spørsmål som delvis sammenfaller med funn i vår rapport. Temaene som berøres i Forandringsfabrikken's rapport bør følges opp videre, både i forskning og i utforming av retningslinjer for praksis.

Medvirkning i forbindelse med plassering eller tilbakeføring fra fosterhjem, eller samvær, var temaet for tilsynet i 2017, og resulterte i rapporten «*Barnets synspunkt når ikke frem. Oppsummeringsrapport etter landsomfattende tilsyn med Bufetat 2017*». Tilsynet ble gjennomført som en systemrevisjon med intervjuer av sentrale informanter, samt gjennomgang av 230 enkeltsaker.

Tilsynsrapporten viste at akuttberedskapen er forsvarlig, men at det svikter på andre sentrale områder i Bufetats arbeid med å oppfylle bistandsplikten. Det var et gjennomgående funn at Bufetat ikke sørger for barnets medvirkning når de behandler søknadene om tiltak. Et annet funn er at Bufetat ikke sikrer at de har tilstrekkelig informasjon om barnet, dets situasjon og behov når det blir gitt tilbud om tiltak. Tilsynet viser til at Bufetat i de fleste tilfellene opprettholdt sin selvpålagte frist på to timer når det gjaldt å komme med et tilbud til barnet, og at er enkelt for kommunene og politiet og komme i kontakt med rette vedkommende ved behov for akuttiltak.

Som det påpekes, er det kommunens ansvar å snakke med barna og få klargjort hva de mener, mens Bufetat har ansvaret for å vurdere og vekte barnas synspunkter. Helsetilsynet påpeker at i mange tilfeller spurte ikke Bufetat etter barnas mening hvis den manglet, eller deres mening ble ikke tatt med i vurderingene. Ettersom tilsynet blant annet gjelder akuttvedtak, er det av interesse å diskutere hvordan kommunene og senere Bufetat skal innhente barnets eller ungdommenes mening i forbindelse med et akuttvedtak uten å renonsere på å behovet for å handle raskt. Selv om det overordnede bildet som ble tegnet viste store mangler, kunne det også vært interessant å vite om barnets rett til medvirkning ivarettatt i noen av de 230 sakene som ble gjennomgått, og hva som i tilfelle kan læres av dette. Det vil også være av interesse å undersøke nærmere i hvor stor grad barnets medvirkning tillegges betydning i en situasjon hvor det kanskje ikke finnes mer enn ett tilbud å velge mellom, og han eller hun motsetter seg dette. Er det da en mulighet for barnet å ikke bli plassert?

8.6 En modell for implementering av barns rett til medvirkning

I 2007 utkom Laura Lundys artikkel “Voice is not enough: Conceptualizing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child”. Her presenterte hun en modell som var beregnet på å hjelpe praktikere til å implementere barns rett til medvirkning gjennom å konkretisere artikkel 12 ved hjelp av fire elementer: rom (space), stemme (voice), tilhørere (audience) og innflytelse (influence). De to første av disse henspeiler på barns absolutte rett til å uttrykke sine synspunkter, mens de to siste henspeiler på at barns synspunkter skal tas hensyn til i tråd med deres alder og modenhet. Modellen ble et viktig grunnlag for Irlands nasjonale strategi for å sikre barn og unges deltakelse (2015). Kennan, Brady og Forkan (2019) presenterte eksempler på hvordan modellen brukes i praksis i irsk barnevern, basert på intervjuer med sosialarbeidere samt en rekke rapporter publisert av Irlands Social Care Inspectorate. Etter vår vurdering gir Lundys modell nyttige og viktige innspill for involvering av barn og unge også i norsk barnevern. Nedenfor presenterer vi følgelig modellen og eksempler på implementering av den. Lundy er samtidig nøye med å påpeke at selv om barn har en absolutt rett til å uttrykke sine synspunkter, har de ingen plikt til dette.

Ettersom barn har en absolutt rett til å uttrykke sine synspunkter, hvordan skal man da gå fram for å få dette til?

Det første poenget er at barn må ha *rom*. Forholdene må legges til rette for at de skal kunne uttale seg på en trygg og inkluderende måte. Har man først lyktes i å skape et trygt miljø, er neste skritt å legge til rette for at de faktisk får uttrykt dem:

“Hvert barn vurderes individuelt med hensyn på hva som er den mest passende måten for dem å få uttrykt sine synspunkter i familierådet på. Det kan enten være at de vil være til stede og representere seg selv, få hjelp av et familiemedlem eller en talsperson til å representere dem, eller sende inn noe skriftlig eller for eksempel tegninger (fra små barn). Barna inviteres til å delta på hele eller deler av møtet, eller de kan formidle hvordan de ønsker å få vite hva slags beslutninger som tas hvis de ikke ønsker å være til stede” (Forkan et al 2019:211, vår overs.).

Forkan med flere (2019) refererer flere tilnæringsmåter til dette i sin gjennomgang:

- Møte barnet på tomannshånd
- Behov for å bruke tid på regelmessige møter med barnet for å bygge en tillitsfull relasjon, for eksempel ta dem med på utflukter
- For små barn fremheves for eksempel lek og tegning som nyttig
- Velge barnevennlige omgivelser for samtalene
- Legge opp møter i forhold til hva barnet selv foretrekker, også med hensyn til hvem som skal være til stede, og sikre god forberedelse på forhånd (inklusive hvordan informasjonen som gis til barnet eller ungdommen legges opp).
- Ivareta behovet for tolk om nødvendig
- Støtte av spesielt profesjonelle mht å kommunisere med barn med funksjonshemninger

De to første elementene henspiller på barns absolutte rett til å uttale seg. De to siste elementene viser til de som skal ta imot det barna ønsker å formidle. Hvis barns uttalelser skal få betydning, må det for det første være noen som lytter. I ny barnevernslov av 2021 § 1-4 første ledd, fremgår det som en plikt for den som snakker med barnet å *lytte* til barnet. For det andre må de som lytter, kunne ha innflytelse på utfallet. Samtidig påpeker Lundy at barn ikke har en absolutt rett til å bestemme utfallet av en beslutning. Formuleringene i Grunnloven § 104 så vel som i barnekonvensjonen artikkel 12, understreker for eksempel betydningen av barnas alder og modenhet.

8.7 Avsluttende kommentar

Både den juridiske delstudien, survey-studien (Tabell 8.1 og 8.2) og nettstudien viser tendenser i utvalget som stemmer over ens med annen forskning på området, nemlig at andelen barn og unge som enten får være med på å bestemme eller som har stor innflytelse på utfallet, øker med alder.

Begge tabeller fra surveyen viste også at forskjellen var spesielt stor mellom de yngste og de mellom 7 og 12 år. Både disse resultatene og noen enkeltteksempler understreker at det å involvere små barn i beslutningsprosesser i barnevernet, også i organiseringen av samvær, er mer problematisk enn å involvere barn som i større grad kan formulere seg og resonnerer verbalt. Det krever fortolkninger, og en kompetanse som mange kanskje ikke har. Følgelig må man ha god nok kompetanse i å snakke med og forstå små barns kommunikasjon enten tilgjengelig i barnevernstjenesten eller på andre måter.

Dette er i strid med at FNs barnekonvensjon ikke opererer med noen nedre aldersgrense. På den andre siden slår artikkel 12 i konvensjonen fast at barns oppfatninger skal tas hensyn til i tråd med deres alder og modenhet. Lundy (2007) argumenterer for at man må skille mellom barns rett til å ha en oppfatning, som er absolutt, og deres rett til at deres oppfatninger tas hensyn til, som avhenger av alder og modenhet. Utfordringene blir imidlertid de samme uansett, ettersom vurderingen av alder og modenhet vil henge sammen med forståelsen og fortolkningen av barnas oppfatning. Som det også kommer fram i enkeltteksemlene under, kan denne utfordringen også gjelde eldre barn og unge som av ulike årsaker ikke vil uttale seg eller blir utydelige og motstridende i hva de sier.

Et annet moment som kan spille inn, er forholdet mellom barns rett til deltakelse (participation) og beskyttelse (protection). Lundy (2007) er veldig tydelig på at barn har rett, men ikke plikt til å uttale seg. Det samme framgår i og for seg av det nyeste utkastet til forskrift om barns medvirkning, men samtidig er det veldig tydelig at barn som prinsipp skal medvirke i egen sak. Å ikke involvere barn og unge i beslutningsprosessen knyttet til samværsordninger kan imidlertid være motivert ut fra hensynet til å skjerme barn og unge som oppleves som spesielt sårbare, ikke minst fordi hele hensikten med å involvere barn og unge jo er å dokumentere deres standpunkter så de eventuelt kan få innflytelse på utfallet. Spesielt kan dette være et moment når saksansvarlig opplever at barn og unge er i en lojalitetskonflikt mellom for eksempel foreldre og fosterforeldre og ikke har lyst til å såre noen av dem med å si det de mener. Dette er relativt vanlig i barnefordelingssaker.

De gode eksemplene viser betydningen av å bruke tid på å få fram det barnet eller ungdommen ønsker, og trekke dem inn i planleggingen av samvær. Dernest handler det om å se dette i sammenheng med foreldrenes behov og ønsker, og se hva det er mulig å få til av felles forventninger. For det tredje må fosterforeldrenes rolle i samværene avklares. Og skal alle parter tas hensyn til, om enn på ulike måter, krever dette tid og fleksibilitet også fra barnevernstjenesten, samt handlingsrom for å få til justeringer underveis. Dette krever igjen en god samarbeidsrelasjon til alle parter slik at ikke forslag om endringer oppfattes negativt, som et forsøk på «ta fra noen» rettigheter til samvær. Følgelig understrekes behovet for å sette av tid og rom til evaluering, bearbeiding av enkelthendelser og utvikling av ordninger etter hvert som man ser hvordan de fungerer. Slike prosesser ble også eksemplifisert i de frie kommentarene.

På den andre siden ser vi motsatsen – når det er vanskelig å få barn og unges involvering til å fungere i samværsordninger er det snakk om konflikt, som lojalitetskonflikter barnet føler seg utsatt for eller konflikter mellom de voksne aktørene i saken. Det er også snakk om situasjoner der barn og unge ikke vil uttale seg, eller er engstelige for hva som vil skje, eller føler at det ikke nytter å uttale seg fordi utfallet uansett blir det motsatte av det de ønsker seg. Det er viktig for barnevernstjenesten, fosterforeldre, foreldre og eventuelt andre involverte å gjøre det man kan for å redusere konfliktnivået og skape så felles forventninger som mulig til hva samvær skal være.

Et siste punkt gjelder barn med ulike funksjonsnedsettelse og kognitive vansker. Det er skrevet lite om deres posisjon i forbindelser med medvirkning. Et par-tre eksempler ble løftet fram over som element når det er vanskelig å involvere barn og unge, og her er det viktig med både forskning og praksisutvikling.

Kapittel 9 Samlet diskusjon hovedfunn

Elisabeth G. Stang, Elisabeth Backe-Hansen, Gunn-Astrid Baugerud, Marianne Rugkåsa

I dette kapitlet drøfter vi temaer knyttet til prosjektets overordnede problemstillinger (jf. kap 2.1.) med utgangspunkt i funn fra delstudiene. De fire delstudiene belyser hovedproblemstillingene fra forskjellige faglige perspektiver, med ulik metodisk tilnærming. Vi vil her sammenholde funnene fra delstudiene og diskutere dem. Vårt materiale gir også kunnskap om erfaringer og tematikk som ikke konkret avledes fra de overordnede problemstillingene, men som er relevant for samvær i praksis. Dette dreier seg for eksempel om barns medvirkning, og om foreldres og fosterforeldres erfaringer og behov for veiledning. Funnene og drøftelsene danner grunnlag for anbefalingene i kapittel 10.

9.1 Stor variasjon i utforming av samværsordningene og i omfang av samvær
Undersøkelsene i dette prosjektet viser en betydelig større variasjonsbredde i praktiseringen av samværsordninger, enn det inntrykket som er blitt etterlatt i offentligheten i kjølvannet av EMD-sakene mot Norge. Mange barn har relativt mye samvær, inkludert overnattingsamvær, med sine foreldre, og mange samværsordninger fungerer godt både for barn og foreldre. Det eksisterer et stort mangfold av ordninger tilpasset det enkelte barn og familie, både når det gjelder hvilke aktiviteter som gjennomføres, om samværet er med eller uten tilsyn, hvem andre i familien som er til stede, hvor lenge samværene varer, hvor de finner sted og liknende. Jo eldre barna blir, jo mer får de bestemme selv. Eldre barn og ungdommer regulerer gjerne samværene helt eller delvis selv.

De sakene der samværet fungerer greit for alle parter, er neppe representert i det nasjonale rettsapparatet eller i EMD. Det er de sakene der det oppstår konflikter, eller der den ene parten er uenig i resultatet, som påklages og ankes. Vi kan derfor ikke uten videre legge til grunn at de barnevernssakene som har vært til behandling i EMD siden 2016 og frem til i dag er representative for norsk praksis i saker om omsorgsovertakelse og samvær mer generelt. Det er et gjennomgående trekk ved EMD-sakene at samvær har vært sterkt begrenset eller avskåret, og at barna ble tatt under omsorg med sikte på en varig plassering. Ikke desto mindre vil det fortsatt være minst like viktig som i dag, å følge med videre på hvordan Høyesteretts og EMDs signaler følges opp i praksis, kanskje med et særlig fokus på små barn som tas under omsorg og der det vurderes at plasseringen vil kunne bli varig.

9.2 Hva kjennetegner de gode samværsordningene?

Surveyen indikerer at samværene fungerer godt i mange tilfeller. Surveyen, nettstudien og case-studien viser noen felles trekk ved de tilfellene der samværene fungerer godt for barnet. For det første kjennetegnes disse sakene av et *generelt godt samarbeid mellom de voksne*; fosterforeldre, barneverntjeneste og biologiske foreldre. For det andre ser vi at i disse sakene har *foreldrene akseptert, eller slått seg til ro med, plasseringen*. Det betyr ikke nødvendigvis at foreldrene har samtykket, eller akseptert at plasseringen skal være *varig*. Det viktige er at foreldrene forstår og anerkjenner barnets behov for å bo i fosterhjem en periode, og bidrar til at barnet kan få etablere en ny tilværelse der. Når alle de voksne klarer å ha *et felles fokus på barnets behov* for trygghet, ro, omsorg og støtte, bidrar dette til gode samvær.

For det tredje kjennetegnes sakene ved at *fosterforeldrene anerkjenner den relasjonen barnet har med sine biologiske foreldre*, og gir rom for at de ivaretas som foreldre, slik at de får en følelse av fortsatt å bety mye i barnets liv, bli involvert i beslutninger knyttet til barnet.

Samtidig kan det oppstå utfordringer hvis et barn eller en ungdom av ulike årsaker har en dårlig relasjon til sine foreldre, og ikke er like opptatt av å bevare den som foreldrene er. Noen ønsker tilmed å distansere seg fra foreldrene i lange perioder. Slike reaksjoner er også viktige å utforske nærmere når de oppstår, og noen ganger lar kanskje ikke situasjonen seg løse før det har gått lang tid. Da kan det tenkes at foreldrene må involveres på andre måter, for eksempel gjennom kontakt via sosiale medier, skriftlig informasjon om skolegang osv. Slike situasjoner kan også gjøre det vanskelig for fosterforeldrene å anerkjenne barnets relasjon til foreldrene på den måten foreldrene ønsker, og dette er viktige spørsmål å diskutere over tid.

For det fjerde preges gode samværsordninger av *fleksibilitet*. Det å skape rom for å foreta justeringer og reguleringer av samværene ut fra barnets behov der og da, gjennom avtaler mellom foreldre, fosterforeldre og barneverntjeneste, bidrar til å sikre at barnet blir ivaretatt på en god måte. Dette kan samtidig utfordre det juridiske kravet om at det bare er barneverns- og helsenemnda som kan gjøre begrensninger i samværene. Formelt sett kan derfor en slik fleksibel praksis strengt tatt ikke innebære at man 'hopper over' et samvær, eller korter ned på avtalt samværstid, selv om barnets behov taler for det. Her er det lite rom juridisk, men i praksis er det likevel et behov for fleksibilitet i flere retninger slik at samværene i omfang og varighet, innhold og når det gjelder sted og hvem som skal være til stede, kan tilpasses barnets (og foreldrenes) behov best mulig.

9.3 Omfang av samvær

Survey-studien viser som nevnt en større variasjonsbredde i samværsordningene, både når det gjelder innhold og omfang av samvær, enn det inntrykket som danner seg hvis man bare ser på fylkesnemndsvedtak og rettsavgjørelser, selv om de siste også varierte fra «nullsamvær» til mye samvær med overnatting, jf. Alvik (2021). Tallene fra disse to delstudiene er ikke sammenliknbare på grunn av store ulikheter i utvalgenes størrelse og kjennetegn, men det er likevel interessant å se dem samlet. Den vanligste samværsfrekvensen fremstår som tilnærmet sammenfallende i de to studiene. Gjennomgangen av praksis fra fylkesnemnder og domstoler gir inntrykk av at det vanligste er samvær mellom åtte-ni og tolv ganger i året. 41% av barna i fylkesnemnds sakene hadde samvær 9-12 ganger i året (noe færre i lagmannsrettssakene – 25 % -, men utvalget er mer marginalt her). Dette sammenfaller med den vanligste samværsfrekvensen i survey-utvalget, der til sammen 40,6% av barna hadde samvær syv til elleve eller tolv ganger pr år (altså mellom syv og tolv samvær). Nær halvparten av barna i surveystudien hadde overnattingssamvær. Surveyen viste samtidig at 23,3 % av barna hadde mindre enn fire samvær i året. Det at nesten en fjerdedel av barna hadde så lite samvær kan synes overraskende, men bildet fremstår likevel ikke veldig annerledes i kartleggingen av rettsavgjørelser. I utvalget av fylkesnemndsaker var andelen vedtak (noen vedtak omfattet flere barn) der barnet/barna hadde samvær med foreldrene under fire ganger i året på 17,9 % (syv av 39 vedtak). Av de 37 lagmannsrettsdommene ble det fastsatt samvær på under fire i året i åtte saker (21,6 %). En del av rettsavgjørelsene ble avsagt før mars 2020.

Vårt materiale inneholder også informasjon om saker som strekker seg lengre tilbake i tid enn til 2020. Det kan muligens være grunn til å anta at andelen barn med samvær under fire i året vil gå ned i tiden fremover, blant annet som følge av at Høyesterett har hevet terskelen for når EMDs krav til «sterke og spesielle grunner» kreves (mindre enn 8 samvær pr år, se Alvik 2021). Samtidig er det behov for å fremheve at en del av de barna som tas under omsorg har vært utsatt for så alvorlig mishandling og omsorgssvikt, at omfattende samvær ikke vil kunne ivareta barnets behov for trygghet og omsorg. Betydningen av å fastsette samværene konkret og individuelt ut fra det enkelte barnets behov, kan ikke understrekes nok. I diskusjonene om samværenes omfang, kan det være viktig ikke å se seg blind på *antallet* samvær per år eller hvor mange timer hvert samvær bør vare, men fokusere mer på *innholdet* og hvordan barnet og foreldrene opplever dem.

Vi vet ikke ut fra materialet bakgrunnen for samværsomfanget til de 23 % av barna med mindre enn fire samvær i året. Survey-studien viser at når saksansvarlige i

barnevernstjenesten foreslår innskrenkninger i samværet for fylkesnemnda, er dette ofte fordi barnet har vist så sterke reaksjoner eller motsatt seg samvær så tydelig at reduksjon eller stans i samværet vurderes som nødvendige for å ivareta barnets helse og utvikling. Undersøkelsen til Alvik (2021) viser at begrunnelsene for sterke restriksjoner av samvær gjennomgående var grundige og i samsvar med gjeldende rett. Avgjørelsen i HR- 2022-2292-A er et godt eksempel på en slik situasjon. Høyesterett besluttet samvær to ganger pr år for et barn over 12 år som tydelig motsatte seg flere samvær.

Det at samvær mellom åtte og tolv ganger i året fremstår som en «normalordning» ved gjennomgangen av fylkesnemnds- og lagmannsrettspraksis kan gi grunn til å spørre om det er i ferd med å danne seg en ny «norm» i praksis. Høyesteretts og EMDs gjentatte understrekninger av at samværet må vurderes individuelt, ser ut til å ha blitt innarbeidet i praksis. Det er likevel grunn til å være oppmerksom på denne problemstillingen, og det kan bli viktig å fortsette å følge praksis tett for å unngå en ny «standardisering» av samværsomfanget, sikre tilstrekkelig konkrete begrunnelser og god oppfølging av samværsordningene.

Nettstudien viser også at tidsomfanget av samvær varierte mye mellom barna. Mange av barna uttrykker at de er fornøyde når det gjelder omfang og hyppighet av sine samvær. Imidlertid representerer utvalget i nettstudien kun 17 barn og funnene kan ikke uten videre generaliseres til å gjelde alle barn med samvær etter omsorgsovertagelse. Felles for barna er imidlertid at de gir uttrykk for at de ønsker medvirkning og kontroll over samværets omfang. Ønske om lengre samvær med overnatting kan også være en indikasjon på deres opplevde tilhørighet til sin opphavsfamilie. Samtidig gir nær halvparten av barna også uttrykk for at de ønsker seg tidsbegrensede samvær med varighet kun i noen timer. Dette illustrerer stor variasjon blant de 17 barna i dette utvalget når det gjelder ønsket omfang av samvær.

Vi vet at barn kan oppleve intense og blandede følelser knyttet til kontakt med foreldrene. Dersom disse følelsene ikke blir tatt hensyn til ved planlegging av samvær, kan det gi en forhøyet risiko for at det blir brudd i fosterhjemmet (Sanchirico & Jablonka, 2000). I en spansk undersøkelse hvor 56 fosterbarn ratet ulike aspekter av kontakt med foreldre ble den høyeste skåren gitt i tilknytning til at de var fornøyde med samværet. Imidlertid fant forskerne også at barna rapporterte om mindre varme og mer kritikk og avvisning fra foreldrene under samvær der kvaliteten på samværet var lav (Martínez m.fl., 2014). Det synes klart at barnevernstjenesten bør legge til rette for å øke kvaliteten på samvær, slik at barnet i større grad opplever samværet som godt. Samvær av god kvalitet vil kunne påvirke barnas relasjon

til foreldrene positivt og bidra til å opprettholde tilknytningen. Videre er det også viktig, kanskje spesielt for eldre barn som innehar bedre språkferdigheter og kognitiv kapasitet, å involvere dem i beslutningsprosessen om samvær, og hjelpe dem til å forstå sin situasjon. Noen få barn uttrykker bekymring og spenning i tilknytning til samvær. For å ivareta barnet er det helt sentralt at den som snakker med barnet har kompetanse i og kan tilrettelegge for slike samtaler (Lamb et al., 2018). Dette er viktig for å styrke barnas medvirkning i egen sak. I tillegg kan samtaler med barnet være viktig for å håndtere følelser i tilknytning til flytting fra foreldrene, tilrettelegge for nødvendig sosial støtte til barnet, samt for å justere samværsordninger der det fremstår som et behov.

9.4 Barns reaksjoner på samvær. Vurdering av begrensning i samværsomfang
Det at barn og unge kan reagere på samvær med foreldre, er helt naturlig. Barnas reaksjoner kan spenne fra lett uro til mer alvorlige reaksjoner. Det kan være enkelthendelser barn og unge reagerer på, noe ved samværsituasjonen som plager dem, barna kan ønske endringer som følge av at deres livssituasjon endrer seg. Noen reaksjoner kan være så alvorlige at det bør undersøkes hva som ligger bak og vurderes om samværet bør begrenses, stoppes eller om det bør iverksettes tilsyn. Vi har ikke undersøkt hva som ligger bak de reaksjonene som er beskrevet i vårt materiale, men det kan være mange årsaker til barns og unges reaksjoner som ikke nødvendigvis har med problemer i forhold til samværene i seg selv å gjøre.

Når de saksansvarlige ble bedt om eksempler på når det kunne være aktuelt å fremme forslag for fylkesnemnda om å begrense eller avslutte samvær, var svarene deres i hovedsak knyttet til barna og ungdommenes reaksjoner. Det kunne være snakk om sterke og vedvarende, negative reaksjoner, eller klar vegring mot å treffe foreldrene. Som det fremgår, blir foreldrenes atferd eller samarbeidsvansker nevnt i langt mindre grad. Her igjen er det viktig å tenke fleksibilitet og prosesser, med sikte på at ordninger kan justeres over tid hvis det er riktig for barnet eller ungdommen.

De saksansvarlige opplyste om følgende elleve reaksjonstyper: Uro, trøtt og sliten, aggresjonsutbrudd og trøtthet, konsentrasjonsvansker, at barnet eller ungdommen mister skolegang, er særlig kontaktsøkende, dårlig søvn, mareritt og sengevæting, dårlig matlyst og annet knyttet til fordøyelsen, sosiale vansker, andre psykiske vansker, glede og lettelse. Rundt halvparten av informantene nevnte *glede og lettelse* som svært vanlige eller vanlige reaksjoner både før og etter samvær, uavhengig av alder, mens resten krysset av på at barnet

ganske sjelden, sjelden eller aldri viste glede og lettelse ved samvær. Dette samsvarer med at vårt materiale viser at mange samværsordninger fungerer godt. Uavhengig av alder var *uro før samvær* den reaksjonsformen klart flest saksansvarlige trakk fram. Uavhengig av alder var også uro nevnt som en hyppig reaksjon *etter* samvær, dog av litt færre informanter slik at denne reaksjonen var den som ble nevnt av nest flest. De mest nevnte reaksjonene etter samvær var *trøtt og sliten* for barn fra null til seks år og syv til tolv år, og *konsentrasjonsvansker* for de eldste barna og ungdommene. Også Alviks gjennomgang av fylkesnemndsvedtak viser at reaksjonsformene *trøtt, sliten og urolig* var vanligst i begrunnelsene (Alvik, s. 112). Noen av reaksjonene vi ba de saksansvarlige vurdere har sammenheng med hverandre, fordi de forekommer hyppig særlig *etter* samvær. Barn under seks år ble også beskrevet som ekstra kontaktsøkende etter samvær. De mer alvorlige reaksjonene, som *dårlig søvn, sengevæting eller mareritt, problemer med matlyst og fordøyelse, andre psykiske vansker eller sosiale vansker*, ble vurdert til å forekomme sjeldnere både før og etter samvær, selv om det kunne skje en økning i dem etter samvær. Slike mer alvorlige reaksjoner ble rapportert i et mindretall av sakene, særlig i de to yngste aldersgruppene.

Spørsmålet om barnets reaksjoner tilsier endringer i retning av vesentlig mindre eller ikke noe samvær, understreker betydningen av å følge opp samværene systematisk over tid, og betydningen av at barn, foreldre, fosterforeldre og eventuelt andre involverte får medvirke i evalueringen av samværsordningen. Dokumentasjon av negative reaksjoner hos barna og ungdommene vil være sentralt her, hvordan de viser seg, om de endrer karakter over tid, og om de tiltar eller avtar, og hva som kan ligge bak reaksjonene, vil være viktig å få belyst. Slik dokumentasjon vil være nødvendig hvis det er aktuelt å legge frem en sak for fylkesnemnda.

Rettslig sett vil barnets reaksjoner gjerne bli vurdert i vurderingen av barnets beste når det gjelder omfang og form på samværene, og ved vurderingen av hvorvidt barnet utsettes for en *urimelig belastning* ved å opprettholde samvær, om samvær kan skade barnets helse og utvikling. Alvik 2021 fant at barnets reaksjoner ofte ble vist til som ledd i begrunnelsene for samværsbeslutningene. Barnets reaksjoner ble vektlagt 24 av 37 fylkesnemndsvedtak, og det var en betydelig overvekt av vedtak som vektlagte negative reaksjoner hos barnet. Det samme inntrykket gjaldt lagmannsrettsavgjørelsene (Alvik, s. 184). Her var det et gjennomgående trekk at det var barnets negative eller fraværende reaksjoner som ble nevnt i begrunnelsene, mens bare noen få dommer nevner barnets positive reaksjoner og glede over samværene.

Bare i ett av vedtakene legger nemnda vekt på barnets positive reaksjoner, som glede over samværet (Alvik, s. 97). I flere av fylkesnemndsvedtakene fremgår det at barna er glade i foreldrene sine og ønsker å treffe dem, men likevel får ulike former for reaksjoner i forbindelse med samvær. I noen vedtak problematiseres usikkerheten om årsakene til reaksjonene, og at det ikke kan utelukkes at de også kan skyldes savn av foreldrene, eller at reaksjonene kan ha sammenheng med tidspunktet for samværene (f.eks ikke for sent på dagen for små barn, når de er trette og slitne fra før). Dette kan være komplekst og sammensatt. Alvik stiller spørsmål ved om fylkesnemndene i større grad bør vurdere årsakene til barnets reaksjoner (s. 105-106). Inntrykket fra fylkesnemndsvedtak og dommer er at det ofte legges til grunn at barnets negative reaksjoner skyldes at samværet er en påkjenning for barnet, som følge av re-traumatisering eller tidligere omsorgssvikt. I siste fall vil barnets reaksjoner kunne tale for at barnet bør beskyttes mot samvær eller at samvær bør foregå med tilsyn, så det vil være avgjørende at bakgrunnen for barnets reaksjoner blir ordentlig undersøkt av kompetente fagpersoner.

9.5 Barns medvirkning – praksis, utfordringer og dilemmaer

Undersøkelsen av fylkesnemnds- og lagmannsrettspraksis viser at barn gjennomgående blir hørt i samværssaker, men mindre om samværenes innhold enn omfang. Barn under syv år blir imidlertid sjeldnere hørt i disse sakene, men her har vi ikke nok informasjon fra materialet til å kunne vurdere om barns meninger om samvær kan ha kommet til uttrykk på andre måter, som for eksempel gjennom sakkyndige.

Barns rett til medvirkning innebærer en plikt for beslutningsorganene til å legge til rette for at barn kan få medvirke og si sin mening på en trygg måte, og ut fra egne forutsetninger. Barnet skal informeres om denne muligheten og om spørsmålene som saken gjelder, men det er ingen *medvirkningsplikt*. Retten for barnet til å medvirke og bli hørt, innebærer også en rett til å la være hvis barnet ikke ønsker det. I iveren etter å oppfylle det rettslige kravet om at barn skal gis mulighet til å medvirke, er det også viktig å problematisere *hvordan* medvirkning skal eller bør foregå, og hvilken *kompetanse* som er nødvendig for å få til gode samtaler med barn, særlig når det gjelder barn under syv år. Det kan være grunn til å ta dette litt mer på alvor når barns medvirkning diskuteres. Det er en utfordring å få til gode og meningsfulle samtaler med små barn fordi barn under syv år befinner seg på ulike utviklingstrinn. Det de formidler krever en fortolkning og en kompetanse mange ikke har. Små barn er vant til å høre på voksne, og barn i barnevernet vil kunne oppleve en større grad av press og lojalitetskonflikt enn barn i

andre typer forvaltningssaker. Det bør rettes mer fokus på hvordan små barn skal kunne greie å reservere seg fra å medvirke, på en måte som vil bli oppfattet og anerkjent. Det kan spørres om det sterke juridiske kravet om barns rett til deltakelse er i ferd med å overskygge barnets behov for beskyttelse, også fra å bli involvert, eksponert og satt under press i en krevende lojalitetskonflikt. Høyesterett argumenterte i den retning HR-2019-2301-A (barnet i saken var fylt syv år). Dommen ble kritisert på prinsipielt grunnlag av Haugli 2020.

Surveystudien viste et variert bilde også når det gjaldt de saksansvarliges vurdering av barna og ungdommenes medvirkning. Ett mønster var tydelig enten vi spurte om de ble involvert eller om de hadde stor innflytelse. Det var at 0-6 åringene skilte seg ut som en gruppe med markant mindre grad av involvering enn de eldre barna, noe som er i tråd med annen forskning. Andelen barn som aldri eller nesten aldri får være med å bestemme, er mye høyere for små barn. Dette kan sannsynligvis knyttes til ekstra utfordringer med å involvere små barn, noe som også kommer fram i de frie kommentarene fra informantene. Når det gjelder de tre eldste aldersgruppene, ser vi at utviklingen går mer gradvis, med kortere avstand mellom andelene i de tre aldersgruppene fra sju år og oppover. I alt svarte fire av fem informanter at unge som er 15 år eller eldre både involveres og får være med på å bestemme svært mange ganger eller mange ganger.

Videre ga de saksansvarlige eksempler på hva slags beslutninger barna og ungdommene ble involvert i, her med mest eksempler fra ungdommene. For det første kunne de ble involvert i eller ha stor innflytelse på hvem de skulle ha samvær med, hvor lenge de skulle vare, hvor samværene skulle være og hvem som skulle være til stede, med andre ord samtlige elementer i en samværsordning. Det ble gitt eksempler på at særlig ungdommer kunne delta aktivt i utformingen av sin egen samværsplan, og også være med på å skrive den. Dessuten ble det gitt eksempler på at ungdommer mer eller mindre kunne regulere samværet med foreldre og andre selv, og at det fungerte.

Nettstudien viste at nesten halvparten av barna (9 av 17) oppgir at de opplever *svært lite* innvirkning på egen *samværsplan*. Det betyr ikke nødvendigvis at de ikke er blitt hørt i spørsmålet om samvær i fylkesnemnda (nå barneverns- og helsenemnda) eller i domstolen. Der blir barn over syv år gjennomgående hørt når det gjelder samværets *omfang*, mens barn under syv år noe sjeldnere får medvirke (Alvik 2021). Det at barn i så vidt liten grad erfarer at de får medvirke i utformingen av samværsplanen, stemmer godt overens med funnene i kartleggingen som ble foretatt av Forandringsfabrikken (2021) som viste at barna i liten grad ble involvert i samværenes *innhold*.

Nettstudien viser også en diskrepans mellom barns og foreldres ønsker. Svarene viser at barna gjennomgående er mer fornøyde med samværene slik de fungerer nå, og i liten grad ønsker seg mer samvær fremover, mens de fleste foreldrene gir klart uttrykk for at de ønsker mer samvær. Det er også en klart større andel foreldre som svarer at de ønsker barna tilbakeført, enn andel barn som svarer at de ønsker å flytte hjem til foreldrene. Når vi ser på hva fosterforeldrene svarer, er det mer i samsvar med barnas responser, da de fleste fosterforeldre mener at barnet har passe mengde samvær. Imidlertid gir også en mindre andel uttrykk for at fosterbarnet har for mye samvær. I slike tilfeller er det viktig at barnevernstjenesten har god kommunikasjon med fosterforeldrene da det kan prege samværsordningen negativt. Tidligere forskning har også vist at barn og sosialarbeidere kan ha et mer positivt syn på samværsordningen enn fosterforeldrene. Dette illustrerer viktigheten av god oppfølging og veiledning av fosterforeldrene, siden et negativt syn fra fosterforeldrene kan påvirke barnas syn, og gi negative utfall for kvaliteten på samværet (Salas Martínez et al., 2016).

Rundt halvparten av fosterforeldrene opplever at deres fosterbarn har innflytelse i egen samværs sak, og at deres meninger og ønsker lyttes til av barnevernstjenesten. Imidlertid svarer også rundt 1/3 av fosterbarnet i noen grad/liten grad har innflytelse på egen samværs sak. De fleste fosterforeldrene opplever at de lyttes til av barnevernstjenesten, men ikke blir involvert i utformingen av samværplanene. Dette henger antakelig sammen med manglende partsrettigheter.

Når det gjelder empirisk materialet fra case-studien, er det vanskelig å konkludere i hvilken grad barn og foreldre faktisk får medvirke, og hvorvidt deres ønsker og behov følges opp både når det gjelder omfang, planlegging og tilrettelegging av samvær. *Survey-studien og nettstudien* viser at flere barn har samvær med mor enn med far, og ofte lengre samvær med mor. Dette er sammenfallende med tidligere forskning som har vist at det ofte er mer samvær med mor enn med far (Luu et al., 2018). Det at mor trekkes frem som den viktigste personen i barnets liv, kan henge sammen med at mor ofte har vært mest til stede i barnets oppvekst. Forskning viser også at mange barn savner mor mest etter å ha blitt separert fra henne (Bullen et al., 2015; Morrison et al., 2011; Vanschoonlandt et al., 2012).

Det er generelt stor spennvidde i barns og foreldres erfaringer i vårt materiale, og det er behov for mer forskning på dette området. Få barn i nettstudien ga uttrykk for at de ønsker mer samvær. En studie utført i Norge med et større utvalg av yngre fosterbarn, fant på sin side at henholdsvis 55,1 og 40 prosent av fosterbarna ønsket mer samvær med henholdsvis mor og far (Vis og Fossum, 2013). Det kan være grunn til å reflektere over hvorvidt man bør

problematisere at så mye som 23 % av barna i surveyen hadde under fire samvær i året, når vi ikke kjenner grunnlaget for dette. Et så begrenset samvær kan ha vært vurdert som nødvendig for å ivareta barnets behov for beskyttelse og omsorg, eller barnet selv kan ha gitt uttrykk for et ønske om så lite samvær. Barna i nettstudien var over tolv år gamle. Vi vet ikke hva de yngre barna ville ha ment eller ønsket. Det er nødvendig med mer forskning på årsakene til at barn ikke ønsker mer samvær, at de eventuelt ønsker mindre samvær eller nekter samvær. Vi har for liten kunnskap om dette per i dag.

9.6 Behovet for støtte til barnet før, under og etter samvær

Materialet vårt viser at en del barn opplever å få liten støtte til å forberede seg på samvær, og særlig lite støtte i etterkant av samvær. Tilsynsførere som ble intervjuet i case-studien, mente at det i større grad burde tilrettelegges for samtaler med barn før og eventuelt etter samvær for å forberede dem, og å snakke om eventuelt vanskelige ting som oppsto under samværet.

Vanligvis er det fosterforeldrene som fanger opp og videreformidler dette, enten til tilsynsfører eller barnevernstjenesten. Tilsynsførere understreker også betydningen av at barna kan bli kjent med samværsstedet på forhånd dersom samvær ikke skjer hos fosterforeldre eller biologiske foreldre.

9.7 Hensynet til barnets etniske, språklige og kulturelle bakgrunn

Flere informanter i surveyen nevnte samvær som positivt for barn og unges identitetsutvikling generelt, uten at de nevnte det spesielle hensynet til barnets etniske, språklige og kulturelle bakgrunn. Vi merket oss imidlertid at det var brukt tolk i langt færre saker, enn det andelen kartlagte ordninger for barn og unge med minoritetsbakgrunn skulle tilsi, uten at vi vet hvorfor.

Den juridiske undersøkelsen av praksis fra fylkesnemnder og lagmannsretter, viste at hensynet til barnets kulturelle bakgrunn i svært varierende grad ble vektlagt, det fremsto som tilfeldig hvorvidt nemnda eller domstolen anså slike hensyn som relevante, og hvilken vekt de eventuelt ble tillagt (Alvik, 2021). Lagmannsrettene var klart mer tilbøyelige til å integrere kulturelle hensyn i sine vurderinger enn fylkesnemndene. I utvalget av fylkesnemndsakene, ble hensynet til kulturell bakgrunn vurdert i om lag halvparten av sakene der barnet hadde minoritetsbakgrunn. Den manglende eller tilfeldige vurderingen av barnets kulturelle bakgrunn har vært tematisert i tidligere undersøkelser om fylkesnemndpraksis (Hofmann

2010). Dette kan peke i retning av en manglende bevissthet i barnevernet og rettssystemet om betydningen for barnets identitetsutvikling, av det å ivareta barnets kulturelle, språklige og etniske tilhørighet, eller å begrunne og dokumentere hvordan de har vurdert dette. Ifølge den nye barnevernloven av 2021 § 1-8 skal barnevernet ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn i alle stadier i en barnevernssak. Inntrykket vårt materiale og tidligere undersøkelser gir kan tyde på at verken barnevernet eller rettssystemet har tatt dette tilstrekkelig på alvor.

Hensynet til barnets beste omfatter også ivaretagelse av barnets identitetsutvikling, men det vil i noen tilfeller være andre hensyn i barnets beste- vurderinger som kan få større vekt. I noen saker vil hensynet til ivaretagelse av den kulturelle utviklingen og kunne være et selvstendig argument for mer omfattende samvær, eller for tilbakeføring av omsorgen i situasjoner der dette ikke anses å være til barnets beste. Det kan være tilfelle der barnet har bodd i fosterhjem i lang tid, og knyttet seg så sterkt til fosterforeldrene at det vil medføre alvorlige problemer for barnet å bli flyttet tilbake, og sterkt motsetter seg en tilbakeføring, eller foreldrene ikke vil kunne tilby barnet en tilfredsstillende omsorgssituasjon. Hensynet til ivaretagelse av kulturell identitet må da vike, for hensynet til å sikre barnet en tilfredsstillende omsorgssituasjon, trygghet og stabilitet. Det kan imidlertid også være mulig å ivareta hensynet til kulturell identitetsutvikling ved at barnet har kontakt med andre i slekt og nettverk enn foreldrene, og at barnet kan tilbys alternative måter å tilegne seg kunnskap om foreldrenes språk, kultur og religion. Derfor har Høyesterett understreket at hensynet til barnets kulturelle bakgrunn skal vektlegges «så lenge dette er i samsvar med barnets beste og ikke kommer i konflikt med barnets grunnleggende rett til forsvarlig omsorg og beskyttelse» (HR-2021-475-A).

Ved plassering av minoritetsetniske barn, kan det å etablere og opprettholde en åpen dialog med barn, foreldre, fosterforeldre og barnevernstjenesten om betydningen av opprinnelsesfamiliens kulturelle verdier og tradisjoner, og hvordan dette kan ivaretas når barn bor i fosterhjem med en annen kulturell bakgrunn, være betydningsfullt. Slektsplassering kan vurderes som en måte der barn gis mulighet til å kunne bevare tilhørighet til sin utvidede familie, og ha mulighet til å utvikle sitt morsmål parallelt med norsk språkutvikling og kontinuitet til etnisk og religiøs opprinnelse. I denne sammenheng kan det være nødvendig at sosioøkonomiske forhold ikke blir vurdert som et hinder der andre vilkår for å bli fosterhjem er innfridd. Barnevernstjenesten bør kunne vurdere hvorvidt den kan bistå og kompensere for

manglende økonomiske og materielle ressurser, slik at dette ikke fratår noen en mulighet til å bli fosterforeldre, dersom de ellers vurderes som egnet.

At foreldre og fosterforeldre forsøker å sette seg inn i og forstå og anerkjenne barnas krysskulturelle erfaringer er viktig (Holt, 2019), det å avklare fosterforeldrenes motivasjon og forventninger, er også nødvendig (Skytte, 2019). Kunnskap om hvordan diskriminering og rasisme opptrer i samfunnet, hvordan det kan ramme barna, og at barnevernsarbeidere erkjenner rasisme og diskriminering når den oppstår, og evner å ivareta barna i slike situasjoner, er sentralt i denne sammenhengen. Videre må det tilrettelegges for tolk ved samvær og i andre sammenhenger, noe som kan være avgjørende for at samværene blir meningsfulle og for den videre relasjonen mellom barn, foreldre, fosterforeldre, tilsynsførere og barnverntjenesten. Når det gjelder bruk av tolk, vil den nye bestemmelsen i barnevernlovens § 1-8, som eksplisitt nevner barnets språklige bakgrunn, kunne innebære at det stilles krav til en betydelig forbedring av praksis med bruk av tolk.

9.8 Foreldres erfaringer og behov for veiledning og oppfølging

Informantene i surveystudien var opptatt av foreldres erfaringer og behov for veiledning og oppfølging, og nevnte dette som en viktig faktor for at samværsordninger skal fungere godt. Noen beskrev også hvordan foreldrene ble fulgt opp, og dette var gjerne i form av møter utenom samværene med tid til å diskutere ting knyttet til saken. Noen påpekte viktigheten av regelmessige møter, slik at foreldrene vet at det finnes fora hvor de kan diskutere utenom den tilmålte samværstiden. Samtidig vil noen foreldre være så uenige i plasseringen at de har vanskelig for å diskutere den med barnevernstjenesten, for eksempel hvis de er midt i en prosess for å kreve tilbakeføring, eller hvis de opplever at barnevernstjenesten er “på parti” med fosterforeldre de selv er i konflikt med.

Materialet fra nettstudien viste også at foreldre kan ha behov for mer oppfølging og veiledning for å få til gode samvær, og få hjelp til å bli en god støtte for barnet og håndtere situasjonen med barn i fosterhjem. Også case-studien viser at foreldre kunne ha nytte av systematisk prosessorientert veiledning som går utover planlagte samtaler før og etter samvær, og den viste til betydningen av å skille mellom støttesamtaler i forbindelse med samværene og prosessorientert veiledning. Også tidligere forskning viser mangelfull oppfølging av foreldre, og at dette er et stort og udekket behov (Stang og Baugerud 2018).

9.9 Hvordan målet om gjenforening gjenspeiles i samværspraksis

I surveyen har vi ikke spurt om hvordan gjenforeningsmålet påvirker samværspraksis. Vi stilte et åpent spørsmål om hva informantene mente er målsettingen med samvær, og her var det relativt få som nevnte gjenforeningsmålet direkte. Svært mange nevnte derimot betydningen av å opprettholde og utvikle barnets eller ungdommens relasjon til foreldrene. Som det antydes i Bufdirs forslag til retningslinjer for samvær, kan dette være en målsetting uavhengig av gjenforeningsmålet. Dette har EMD uttrykt eksplisitt i flere av avgjørelsene mot Norge: Målet med samværene skal i utgangspunktet være å opprettholde og videreutvikle relasjonen til foreldrene; helst også i de tilfellene der gjenforeningsmålet oppgis, så fremt dette er til barnets beste (Alvik 2021). Høyesterett fulgte opp dette i storkammeravgjørelsene fra mars 2020 (HR-2020-661-S, avsnitt 116 og 128). Dette innebærer at samværene må ha et slikt omfang at utvikling av relasjonen blir mulig, og da kan det ikke gå veldig lang tid (måneder) mellom hvert samvær. Høyesterett presiserer at nivået for samvær der gjenforeningsmålet gjelder, og hensynet til barnet ikke gjør det nødvendig med mindre samvær, vil ligge på åtte ganger i året (HR-2021-1437-A, avsnitt 54-55). For øvrig er det interessant at Høyesterett opererer med like intervaller for barn og unge i alle aldre. Det kan godt tenkes at ungdommer opprettholder og utvikler relasjonen til sine foreldre selv om de ikke ser dem like ofte, men kanskje kommuniserer på sosiale medier, har noe lengre samvær osv. Små barn vil derimot være mer avhengige av relativt hyppige samvær.

Svarene fra informantene i surveyen samsvarer dermed godt med det som følger av EMDs praksis. Når det tilrettelegges for at samværene kan bidra til å utvikle relasjonen mellom barn og foreldre, vil dette igjen legge grunnlaget for en eventuell senere tilbakeføring. Også motsatt: et sterkt begrenset samvær vil kunne medføre at en senere tilbakeføring blir uaktuelt, fordi barnet på et tidspunkt kan miste tilknytningen til foreldrene og det vil medføre alvorlige problemer for barnet å bli flyttet tilbake til dem. Utviklingsmålet og gjenforeningsmålet er derfor to sider av samme sak, og hovedpoenget må være at spørsmålet om gjenforening tas tilstrekkelig alvorlig den første tiden etter plassering, og at man ikke oppgir det uten at det har vært ordentlig prøvd.

En annen målsetting informantene var inne på, er at samvær skal oppleves som trygt og en positiv opplevelse for både barn, unge og foreldre, der man kan møte hverandre med "senkede skuldre". Denne målsettingen bør også kunne ses uavhengig av gjenforeningsmålet, selv om generelt positive opplevelser knyttet til samvær kan bidra til å styrke oppnåelsen av dette målet. Også Forandringsfabrikken understreker betydningen av at samværene oppleves som

trygge (Forandringsfabrikken 2021). I organisasjonens kartlegging av barn og unges erfaringer med samvær og medvirkning, svarer 62 % av barna at de ikke hadde fått nok informasjon til at samværet kjentes trygt (s. 40). Den fremhevet også at trygghet knyttet seg til *samværsstedet*, og at det var viktig at det ikke dukket opp noen på samværet som barnet ikke ønsket å møte (s. 46).

Når det gjelder nettstudien spurte vi også barn, foreldre og fosterforeldre om de ønsket tilbakeføring av omsorg til foreldrene. De fleste barna svarer nei på dette spørsmålet, flere gir imidlertid også uttrykk for at de ikke vet. Foreldrene ønsket derimot gjenforening med barna, mens fosterforeldrene ikke ønsker tilbakeføring. Det avgjørende er at barn og unge blir konsultert om kontakt med sin biologiske familie, samt at ordningene blir jevnlig revurdert ettersom barnas ønsker kan endres over tid (Atwool, 2013). Videre må barnas synspunkter på spørsmålet om tilbakeføring lyttes til. Dersom man skal tilrettelegge for en reell medvirkning er det viktig at alle barn, ikke bare ungdom og eldre barn, men også veldig unge barn blir tatt hensyn til selv om disse i mindre grad kan snakke for seg selv. Forskning viser også betydningen av *hvordan* barn og unge blir snakket med når det gjelder deres preferanser for hvor de ønsker å bo. Det er for eksempel nødvendig at man følger “beste praksis” i samtaler med barn. Der det er viktig at barn stilles åpne spørsmål i samtaler, da deres svar kan endre seg totalt avhengig av om det brukes mye lukkede eller åpne spørsmål (Dickerson et al., 2019; Mukhopadhyay et al., 2022). Bruk av lukkede og ledende spørsmål kan føre til inkonsistente og feilaktige svarresponser hos barn og unge (Lamb m.fl., 2018). Samtale ferdigheter er viktig for å sikre at barns og unges perspektiv blir ivaretatt og representert av en dyktig profesjonell som har den nødvendige kompetanse på å snakke med barn.

Informantene i surveystudien nevnte også noen eksempler på at særlig unge vegrer seg eller nekter helt. Det kan tenkes at noen faktisk ikke er interessert i å opprettholde eller styrke relasjonen til foreldrene, slik at målsettingen ikke er relevant for dem. Det kan være barn eller unge som har vært utsatt for alvorlig mishandling og overgrep, både før omsorgsovertakelsen og i forbindelse med senere samvær, eller som opplever tilknytningen til et fosterhjem som så sterk at de ikke har behov for samvær i perioder. Etter vår vurdering er det nødvendig å diskutere denne problematikken nærmere, fordi man i Bufdirs retningslinjer konsentrerer seg om når samvær er direkte skadelige for barn og unge. Det er ikke nødvendigvis skadelig for dem at de ikke ønsker samvær, og det bør være mulig å etterkomme også et slikt ønske hvis det er reelt, ikke minst ved fylte 15 år når unge har egne partsrettigheter. Rettspraksis fra

Høyesterett og EMD gir også et handlingsrom for å *oppgi* gjenforeningsmålet, der hensynet til barnets behov for beskyttelse og omsorg gjør det nødvendig. Det kan oppgis på hovedsakelig tre grunnlag: Dersom foreldrene må anses «særlig uegnet», hvis det å opprettholde et mål om gjenforening/tilbakeføring kan skade barnets helse og utvikling/utsette barnet for urimelig belastning, eller der barnet har etablert en sterk tilknytning til fosterhjemmet som følge av å ha bodd der over lang tid (Aune 2021). Det kan spørres om barneverns- og helsenemnder og domstoler i tilstrekkelig grad *benytter* disse unntakene fra gjenforeningsmålet. Alvik (2021) peker på at det å fravike denne kunne vært drøftet i flere av sakene i hennes materiale, der barnet hadde vært utsatt for mishandling eller annen alvorlig omsorgssvikt.

Det kan spørres om det sterke fokuset på kravet om gjenforening som et overordnet mål, kan medføre at hensynet til barnets behov for beskyttelse og omsorg kan bli satt til side. Det vil i så fall være i strid med Høyesteretts praksis og med Grunnloven § 104.

9.10 Fosterforeldres erfaringer – Fosterhjemsundersøkelsen 2022

Det er positivt at over halvparten (56 %) av fosterforeldrene i nettstudien i stor grad opplever at de blir lyttet til av barnevernstjenesten, noe som indikerer et godt samarbeid mellom fosterhjem og barnevernstjenesten i mange av sakene. Mange fosterforeldre opplever også at barnet blir hørt, selv om en mindre andel opplever at barnet i liten grad blir hørt. Når det gjelder medvirkning i betydningen utforming av samværsplan derimot, opplever fosterforeldre at de i liten grad involveres i arbeidet med samværsplanen og de opplever å ha liten innvirkning på utformingen av selve samværsplanen, noe som kan henge sammen med fosterforeldrenes manglende partsstilling i samværsaken. Materialet fra case-studien viser at fosterforeldrene ikke hadde vært involvert i utforming av samværsavtalen. De ønsket også i et par av casene i større grad retningslinjer for og systematisk veiledning fra barnevernstjenesten når det gjaldt samvær. Når det gjelder fosterforeldrenes opplevelse av selve samværet viser svarene fra nettstudien først at de fleste fosterforeldrene mener at barna har større tilhørighet til fosterhjemmet enn til foreldrene. En stor andel av fosterforeldrene svarer på begge tidspunkter at de mener barna fremstår fornøyd etter siste samvær. Materialet fra nettstudien viser samtidig at fosterforeldrene generelt ønsker noe kortere samvær enn foreldrene. Surveystudien inneholdt ikke direkte spørsmål knyttet til verken fosterforeldrenes eller foreldrenes antatte opplevelser. Samtidig kom informantenes vurdering av fosterforeldrenes rolle som betydningsfull fram i eksemplene som ble gitt.

Norsk Fosterhjemsforening har i flere år vært opptatt av å fremme fosterforeldres behov for økt innflytelse i spørsmål som angår barn og unge de har ansvaret for. Foreningen gjennomfører årlige spørreundersøkelser med mange respondenter. Etter vår vurdering er det en del resultater fra Fosterhjemsundersøkelsen i 2022, der 1300 fosterforeldre deltok, som bør tas med i betraktning også når det skal utarbeides rutiner for vurdering, utforming, gjennomføring og oppfølging av samvær. Dette skyldes blant annet at svarene i nettstudien avviker en del fra en del av svarene på Fosterhjemsundersøkelsen (Fosterhjemsforeningen 2022). Noen av resultatene fra Fosterhjemsundersøkelsen vil bli diskutert nedenfor.

9.11 Fosterbarna har større omsorgsbehov enn forespeilet og trenger mer oppfølging
For det første er det tydelig at svært mange av fosterforeldrene i Fosterhjemsundersøkelsen opplever at barna har flere utfordringer enn forventet, og vesentlig mer enn andre på samme alder, og at dette er en av de største utfordringene ved å være fosterforeldre. 71 % av informantene mente at arbeidsbelastningen ved fosterhjems plasseringen hadde vært mer krevende enn forventet, og ikke mer enn tre prosent syntes den hadde vært mindre krevende. Resten syntes den hadde vært omtrent som forventet. I tråd med dette mente 58 % at barnets store omsorgsbehov var en av de største utfordringene med å være fosterforeldre. Ingen av de andre svaralternativene fikk i nærheten av så mange svar.

Dessuten mener 66 % at barnet eller ungdommen har betydelig større omsorgsbehov enn barn/unge på samme alder, og 64 % mener han eller hun har behov for tilretteleggingstiltak uten at like mange får dette. Det at barnet eller ungdommen har flere og kanskje mer alvorlige utfordringer enn fosterforeldrene forventet, og følgelig krever mer oppfølging, vil også kunne innvirke på det overskuddet fosterforeldrene har til å følge opp samværsordninger. Dette vil jo særlig ha betydning hvis barnet eller ungdommen reagerer sterkt på samvær, og bruker lang tid på å falle til ro etterpå. Mer alvorlig er forventningsulikheten mellom fosterforeldre og barneverntjeneste. Dette kan bidra til at barnet eller ungdommen må flytte i neste omgang, fordi fosterforeldrene ikke ser seg i stand til å løse den ekstra omsorgsoppgaven uten ekstra støttetiltak.

9.12 Et ønske om endring kan ha mange årsaker
Fosterforeldrene ble også spurt om endringer i samværsfrekvensen siden 2019. Her hadde det skjedd både økning (43 %) og nedgang (13 %). Resten var uendret. Selv om noe over

halvparten mente at samvær er viktig for barnets identitetsutvikling, var samtidig knapt 40 % uenige i at den nåværende samværsordningen var til barnets beste. Samværsordninger kan bli en arena hvor foreldre viderefører konflikten om en plassering som de ikke godtar. Dette kan ytre seg som stadige forslag om økt kontakt, som selvsagt også kan være helt rimelig, men som samtidig skaper uro hvis de gjentas mange ganger i løpet av kort tid. Fosterforeldrene opplyste at så mange som 60 % av foreldrene hadde være uenige i samværsordningen, mens 21 % ikke hadde vært det. I alt hadde 38 % tatt dette opp med barnevernstjenesten, mens 54 % hadde fremmet sak for fylkesnemnda. Avhengig av hvordan dette tas opp, og på hvilke måter barna og ungdommene eventuelt involveres, vil slike konflikter også kunne skape ekstra stress for fosterforeldrene.

I alt hadde 28 % av fosterbarna vært uenige i samværsordningen, og de fleste hadde tatt det opp med barnevernstjenesten, men 76 % hadde også tatt det opp med fosterforeldrene. Samtidig hadde ikke mer enn 28 % av fosterforeldrene hatt erfaring med at barnet eller ungdommen ble påvirket av foreldrene til å mislike fosterhjemmet, mens 52 % mente at foreldrene støttet opp under fosterhjemmet. For øvrig mente fosterforeldrene at det hadde vært ideelt om både de og fosterbarnet hadde større innflytelse på samværsordningene.

9.13 Fosterforeldrene har hovedansvaret for å forberede og bearbeide samvær med fosterbarnet

Nesten samtlige fosterforeldre oppgir at de forbereder barnet eller ungdommen på samvær og snakker med vedkommende om det etterpå. Over halvparten av fosterforeldrene, 60 %, opplyser også at de er til stede under samvær som trygghetspersoner. Derimot opplyser 6-7 % at barnevernstjenesten snakker med barnet før og/eller etter samvær, og omtrent like få opplyser at de får veiledning før eller etter om hvordan de skal snakket med barnet eller ungdommen om samvær. Hvis dette er en del av barnevernstjenestens forventninger til fosterforeldrene, bør også barnevernstjenesten ha tillit til at fosterforeldrenes oppfatninger av hvordan samværene forløper, har verdi og bør lyttes til. Og hvor det er ulike forventninger mellom barnevernstjenesten og fosterforeldrene om hva slags tilknytning barnet skal ha til fosterhjemmet, må dette settes ord på over tid.

9.14 Gjenforeningsmålet versus forventninger om langsiktige plasseringer

Hva som formidles om en mulig gjenforening vil også innvirke på fosterforeldrene. Et stort flertall av fosterforeldrene hadde klare forventninger om en langvarig relasjon til barnet; at barnet eller ungdommen skulle vokse opp hos dem og gjerne bli til etter 18-årsdagen (80 %). I tråd med dette forventet 71 % at barnet skulle bli hos dem til de ble 18 eller var klare til å flytte ut, og 90 % forventet at de skulle ha en relasjon til barnet uavhengig om han eller hun ble boende i fosterhjemmet eller ikke. Fosterforeldrene hadde forventninger om langvarige plasseringer, men tilbakeføring hadde ikke vært et tema i mer enn 16 prosent av sakene (160 respondenter). I flertallet av disse sakene igjen (55 %) var tilbakeføring bare brakt opp som tema. I andre saker gikk barnevernstjenesten inn for tilbakeføring, det var fremmet sak for fylkesnemnda, eller det forelå vedtak om tilbakeføring.

Helt til slutt var det interessant å merke seg at 63 % av respondentene fortsatt ville tatt på seg oppdraget, og 52 % ville anbefalt andre å bli fosterforeldre – mens ikke mer enn 23 % selv ville gått inn i et nytt fosterhjemsoppdrag, og 42 % ikke ville gjort det. Dette sier kanskje noe om en stor utfordring for barnevernstjenesten, nemlig å beholde fosterforeldre. Det innebærer at barnevernstjenesten fremover bør sikre at fosterforeldre får tydelig og klar informasjon om hva som kan forventes. Videre bør det vurderes hva som blir konsekvensen hvis kravet om gjenforening, mer samvær og hyppigere tilbakeføringer vil føre til at færre vil bli fosterforeldre, i en situasjon der det fra før er vanskelig å rekruttere fosterforeldre.

9.15 Fosterforeldrene vies liten oppmerksomhet i Bufdirs retningslinjer

I dette diskusjonskapitlet har vi valgt å bruke plass på Fosterhjemsundersøkelsen fra 2022 fordi den bidrar med viktig tilleggsinformasjon i forhold til praktisering av samværsordninger. Vi vurderer det også som viktig fordi de vies svært liten plass i Bufdirs retningslinjer for samværsordninger, samtidig som fosterforeldrene spiller en så vesentlig rolle for å få ordningene til å gli som de skal. Et søk på ordene “fosterforeldre” og “fosterhjem” ga i alt fem treff i hele dokumentet. Fosterforeldrene nevnes i anbefaling 2, 5, 6 og 11, og fosterhjemmet i anbefaling 4. I en eventuell revisjon av retningslinjene, anbefaler vi at man går gjennom samtlige anbefalinger med sikte på å inkludere fosterhjemmene mer, noe som igjen vil styrke deres status som betydningsfulle den tiden barna bor hos dem.

Kapittel 10 Anbefalinger for praksis

Elisabeth G. Stang, Gunn-Astrid Baugerud, Elisabeth Backe-Hansen og Marianne Rugkåsa

10.1 Innledning

Et eget formål med prosjektet er å gi anbefalinger for praksis. Oppdragsgiver foreslo her *at vi delte inn våre anbefalinger etter typer saker*; for eksempel saker der foreldrene misbruker rusmidler, der barnet har utfordrende atferd eller har psykiske vansker, saker med vold eller overgrep osv. Dette fant vi faglig og etisk problematisk. Et barn som har vært utsatt for vold kan for eksempel ha helt andre ønsker når det gjelder samvær enn et annet voldsutsatt barn, og ‘vold’ er i seg selv et krevende begrep å kategorisere ut ettersom man da også måtte skille mellom spesielle former for og alvorlighetsgrad av vold (Se f.eks. Løvgren 2017, Mossige og Stefansen 2015, og Stang 2011. Kontekst, barnets alder og sårbarhet og en rekke andre individuelle faktorer vil også spille inn. Vi var derfor usikre på om slik sakstype-kategorisering kan bli presis nok, eller var fruktbar. Det kunne også virke villedende for praksis. Her ønsket vi heller å vurdere ut fra datamaterialet hvilke kategorier det er best å operere med for systematikkens skyld, uten at det skulle gå på bekostning av behovet for konkrete, individuelle vurderinger.

Oppdragsgiver ønsket videre at vi ga anbefalinger *om hvordan barnevernstjenesten burde legge til rette for samvær*. Dette er et normativt spørsmål som ikke kan besvares ut fra forskning alene. I definisjonen av kunnskapsbasert praksis inngår forskningsbasert kunnskap sammen med erfaringskunnskap, brukernes ønsker, etikk og kontekstuelle forhold ([Akutt plasseringer \(hasteflytting\) - digitalt verktøy | Bufdir](#)). Anbefalinger for praksis vil måtte basere seg på alle disse forholdene, samt på gjeldende rett. Våre anbefalinger i denne rapporten er basert på rettsutviklingen på feltet, forskningsbasert kunnskap og analysen av det samlede datamaterialet.

Vårt materiale sier imidlertid noe om hva som kjennetegner de samværene som fungerer godt, både for barnet, foreldrene og andre involverte. Dette vil vi løfte frem i anbefalingene nedenfor.

Vi ser det som nødvendig at anbefalinger og utarbeidelse av retningslinjer for feltet også gir et relativt stort rom for skjønn og fleksibilitet. En hovedkritikk mot norsk praksis fra EMD er at avgjørelser om samvær bygger på for standardiserte vurderingsnormer. Vi vil derfor, i tråd med storkammeravgjørelsene i Høyesterett fra 2020, understreke betydningen av at det ved

vurderinger og beslutninger i samværssaker foretas grundige, konkrete og individuelle vurderinger, og at beslutningene bygger på et bredt og oppdatert grunnlag.

10.2 Anbefalinger for praksis og for videre forskning

10.2.1 Overordnede anbefalinger

- **Fleksible samværsordninger.** Det anbefales å utrede hvordan barnevernet kan legge til rette for mer fleksible samværsordninger som ivaretar individuelle behov bedre enn i dag.
- **Tilstrekkelige ressurser.** Det anbefales at det settes av tilstrekkelig med tid til veiledning og oppfølging, før, under og etter samværene. Det gjelder både barn, foreldre og fosterforeldre.
- **Evaluerings.** Barnevernstjenesten bør pålegges å evaluere samværene jevnlig og systematisk. Alle involverte må få anledning til å medvirke (barn, foreldre, fosterforeldre, evt tilsynsfører, saksansvarlig).

10.2.2 Anbefalinger knyttet til barn

- **Samtaler med barn etter samvær.** Barn kan ha behov for noen å snakke med i etterkant av samvær. Det bør innarbeides at barn rutinemessig gis anledning til samtale etter samværene.
- **Reisetid til/fra samvær.** Når tidsrammen for samvær skal fastsettes, bør det tas høyde for tiden det tar for barnet å reise til og fra samvær. Særlig små barn kan bli fort slitne av lange samvær når reise kommer i tillegg.
- **Barns reaksjoner.** Årsakene til barns reaksjoner i forbindelse med samvær bør utredes grundig av kompetente fagpersoner, der det knytter seg bekymring til om samværet kan innebære en urimelig belastning/risiko for barnet. Barnevernstjenesten bør følge nøye med på barnets reaksjoner over tid. Det kan vurderes å benytte et kartleggingsskjema som fylles ut etter hvert samvær.
- **Barn som ikke viser synlige reaksjoner.** Barnevernstjenesten bør være særlig oppmerksom på barn som tilsynelatende ikke reagerer i forbindelse med samvær, som ikke viser følelser og fremstår passive. Det bør undersøkes hvorvidt dette kan skyldes

alvorlig traumatisering i nære relasjoner. Det samme gjelder barn som 'stivner' eller forsvinner i kontakten (dissosierer).

- **Barn som ikke vil på samvær.** Det bør utredes grundig hva som kan være bakgrunnen når et barn vegrer seg/gir uttrykk for at hen ikke vil på samvær. Herunder bør det undersøkes om dette kan skyldes måten samværene gjennomføres på, innholdet i samværene eller andre forhold som kan endres og tilpasses bedre barnets behov, om det kan være et uttrykk for sorg/savn av familie, eller om det knytter seg til mer alvorlig bekymring for hvordan barnet opplever samværene, slik at det bør tas skritt for å beskytte barnet mot samvær, redusere samvær eller sette inn tilsyn.
- **Konkretisere begrunnelser.** Når det henvises til 'barnets reaksjoner' eller at 'barnet ikke vil på samvær', bør dette alltid konkretiseres og beskrives i begrunnelsen for vedtak om samvær, eller beslutning om endring i samværsplan. Det bør fremgå av begrunnelsen hvorvidt, og eventuelt hvorfor, samværet kan innebære en urimelig belastning for barnet eller skade barnets helse og utvikling. Tilsvarende gjelder for uttrykket 'særlig sårbart barn'; dette bør alltid konkretiseres.

10.2.3 Anbefalinger særlig om barns medvirkning

- **Systematisk opplæring.** Ansatte i barnevernet, talspersoner og andre som skal snakke med barn bør gjennomgå en systematisk opplæring. Den bør følge oppdaterte, forskningsbaserte, systematiske opplæringsmetoder som bygger på kunnskap om barns utvikling. Disse bør inkludere kunnskap om hvordan situasjonen kan tilrettelegges slik at barnet føler seg trygg og ivaretatt, og bidra til at barn fritt og uten påvirkning får formidlet sine synspunkter.
- **Nødvendigheten av sosial støtte.** Ansatte som skal snakke med barnet må ha kunnskap og kompetanse om betydningen av å etablere kontakt, gi sosial støtte og ivareta barnet sosioemosjonelle behov i samtalsituasjonen.
- **Involvering av barn og unge i utforming og praktisering av samvær.** Barn og unge bør så langt det er mulig involveres i hvordan samvær praktiseres og innholdet i samværene. Deres synspunkter må tillegges vekt, uavhengig av om det er snakk om små eller større endringer. Flere barn og unge bør få mulighet til å delta aktivt i utforming av samværsplaner.

10.2.4 Anbefalinger knyttet til foreldre

- **Veiledning.** Barnevernstjenesten bør sikre at foreldre alltid får tilbud om regelmessig veiledning, støtte og oppfølging fra kompetente fagpersoner de har tillit til, i forbindelse med samvær. Slik veiledning bør ha et forskningsbasert kunnskapsgrunnlag. Det er viktig at veiledningen oppleves som en støtte for foreldrene, og ikke som kontroll. Det må formuleres hva som formål med veiledning, og hvordan veiledningen skal bidra til at samværene fungerer godt for foreldre og barn. Det kan være hensiktsmessig å trekke inn veiledere som ikke er den del av barnevernstjenesten, for eksempel familievernet. Veiledningen bør for eksempel hjelpe foreldre til å planlegge og utføre aktiviteter sammen med barnet.
- **Betydningen av god oppfølging.** Oppfølging av foreldre bør strekke seg utover det å gi veiledning i tilknytning til samvær. Det å hjelpe foreldre med den emosjonelle påkjenningen det er å miste omsorgen for et barn, samt det sosiale stigma dette skaper, er av stor betydning. Det må være forståelse for at kravene som stilles til foreldre i forbindelse med samvær, kan oppleves uoverkommelige for noen. Det vil derfor være behov for ekstra oppfølging og støtte.
- **Konflikthåndtering.** Det bør utredes en prosess for konflikthåndtering, med mulighet for bistand fra en nøytral tredjepart. Dette gjelder både i konflikter mellom foreldre og barneverntjeneste, og mellom fosterforeldre og barneverntjeneste.
- **Markering av merkedager.** Barnevernstjenesten bør legge til rette for markering av familiens merkedager og religiøse/kulturelle høytider i forbindelse med samvær.

10.2.5 Anbefalinger knyttet til minoritetsetniske familier

- **Hensyn til kultur.** Hensynet til kultur, språk og religion er i mange tilfeller mangelfullt vurdert og vektlagt, herunder hvilken betydning det kan ha for barnet å opprettholde kulturelle bånd til slekt og familie. Det anbefales at det arbeides systematisk i alle deler av barnevernet for å styrke anerkjennelsen av og vektleggingen av kulturelle hensyn i tråd med ny barnevernlovs § 1-8.
I situasjoner der barn opplever eller forteller om rasisme eller diskriminering må dette tas på alvor og følges opp.
- **Åpen dialog.** Det bør etableres åpen dialog mellom barn, foreldre, fosterforeldre og barnevernstjenesten om betydning og ivaretagelse av opprinnelsesfamiliens kulturelle verdier, praksiser og tradisjoner.

- **Bruk av tolk.** Tolkeloven (§ 6) pålegger det offentlige å bruke tolk i møter der ansatte og brukere mangler felles språk. Tolk må innkalles i alle sammenhenger der en av partene ikke behersker norsk, slik at alle forstår det som sies og kan gjøre seg forstått. Det må alltid brukes statsautorisert eller offentlig godkjent tolk. Tolker må ha innsikt i barnevernets arbeid og system, og beherske faguttrykk og terminologi.
- **Morsmål.** Barn og foreldre bør gis mulighet til å kommunisere på eget morsmål under samvær når både barn og foreldre ønsker dette. Det bør tilrettelegges med tolk til stede der det er nødvendig.

Antirasistisk praksis. Ansatte i barnevernet må være bevisst på og erkjenne at rasisme og diskriminering forekommer, og kan ramme minoritetsetniske barn og foreldre. I situasjoner der barn opplever eller forteller om rasisme eller diskriminering må dette tas på alvor og følges opp.

10.2.6 Anbefalinger knyttet til fosterforeldre

- **Ivaretagelse og anerkjennelse.** Fosterforeldrene bør møtes med ivaretagelse, og anerkjennelse for den krevende situasjonen de står i, i skjæringsfeltet mellom oppdragstakere for barnevernet og omsorgspersoner for et nytt familiemedlem.
- **Fosterforeldres medvirkning i vurdering og utforming av samværsplaner.** Barnevernstjenesten bør involvere fosterforeldrene og lytte til deres synspunkter når det gjelder utforming av både innhold i og omfang av samværsplaner for fosterbarnet.
- **Veiledning.** Barnevernstjenesten bør ha en plikt til å tilby kunnskapsbasert veiledning til fosterforeldre i forbindelse med gjennomføring og oppfølging av samvær, der man også er lydhør for deres perspektiver på hele prosessen, og for deres erfaringer med hvordan barnet har det før og etter at samvær er gjennomført. Hensikten må blant annet være å anerkjenne deres relasjon til og kunnskap om barnet eller ungdommen som grunnlag for viktige innspill.
- **Rolleavklaring under samvær.** Fosterforeldre skal først og fremst være omsorgs- og ikke kontrollpersoner, og bør ikke tillegges kontrollfunksjoner, for eksempel å vurdere om foreldre er ruset eller ustabile på annen måte, noe som pålegger fosterforeldre en uheldig dobbeltrolle. Fosterforeldres tilstedeværelse på samvær må avklares i forhold til den rollen de skal ha, og rollen en tilsynsfører skal ha. Fosterforeldrene kan være støttepersoner under samvær, som mange faktisk er.

10.2.7 Anbefallinger om tilsyn og tilsynsførers rolle

- **Tilsynsførers rolle.** Det er behov for å tydeliggjøre og profesjonalisere tilsyn og tilsynsførers mandat og rolle, for å unngå konflikter og misforståelser. Tilsynsførers rollen må beskrives og forklares for barn og foreldre.
- **Begrunne tilsyn.** Tilsyn synes i mange tilfeller svakt begrunnet. I noen av sakene fremstår det også som det kan være behov for tilsyn, uten at dette er igangsatt. Tilsyn bør kunne vurderes oftere, spesielt der foreldrene har rusutfordringer eller barnet har vært utsatt for vold eller annen alvorlig omsorgssvikt.
- **Barns medvirkning.** Det bør legges bedre til rette for at barn får anledning til å medvirke i spørsmål om tilsyn. Barn bør få god nok informasjon om hva tilsyn innebærer.
- **Evaluere behovet for fortsatt tilsyn.** Det anbefales å ha jevnlig evalueringer av hvor nødvendig det er opprettholde tilsynet. Dette er sentralt både for å sikre at tilsyn oppheves der det ikke lenger er nødvendig, og at det igangsettes tilsyn der det er nødvendig.

10.2.8 Anbefalinger for videre forskning

- **Rekruttering til forskning.** Rekrutteringsutfordringene som vi og andre som arbeider med barnevernsforskning erfarer, gjør at vi vil anbefale å tenke nytt om hvordan dette kan løses i fremtidige forskningsprosjekter. Hvis det fortsatt skal være aktuelt å gjennomføre prosjekter som involverer barnevernstjenesten, vil det kanskje være en ide å tenke større, slik at datainnsamlinger kan gjennomføres i flere prosjekter på en gang. Det bør også legges til rette for prosjekter som strekker seg over lengre tid, fortrinnsvis 3-4 år. Dette vil kreve samarbeid mellom forskningsmiljøer. Det vil også kreve en annen form for sammensetning og tildeling av forskningsmidler, der bevilgninger til enkeltprosjekter kanskje kan slås sammen slik at man får en serie delprosjekter under samme paraply. Etter vårt syn bør dette utredes nærmere.
- **En bredt anlagt studie av samvær som omfatter modellforsøk.** Prosjektet som nå er gjennomført, har frembragt både bredde- og dybdekunnskap om hvordan samvær fungerer i praksis sett fra barns, foreldres, fosterforeldres og barnevernstjenestens perspektiv, samt bidratt til å rette søkelyset mot rettigheter knyttet til et minoritetsperspektiv når barn og unge er i fosterhjem. På dette grunnlaget vil vi anbefale en bredt anlagt studie som følger et representativt utvalg med

samværsordninger over tid, for å få bedre kunnskap om variasjoner og mønstre, og om hva som ser ut til å påvirke dette. Her kunne det også være aktuelt å prøve ut ulike veiledningsmodeller, modeller for involvering av barn og unge, modeller for å ivareta både foreldre og fosterforeldre osv.

- Det anbefales å **undersøke mer systematisk hva som skal til for at samværene kan fungere godt** for barn, foreldre og fosterforeldre. Vi har pekt på noen forhold som kjennetegner de velfungerende samværsordningene: stor grad av fleksibilitet og medvirkning, gjensidig respekt og inkludering, foreldres anerkjennelse av at barnet skal bo i fosterhjem for en periode, god oppfølging og veiledning fra barnevernstjenesten, fosterforeldrenes inkludering av og anerkjennende holdning til biologiske foreldre, anerkjennelse av fosterforeldrenes betydning, og en vilje og evne fra alle parter om å få til et godt samarbeid. Etter vårt syn vil et longitudinelt design som inkluderer modellutprøving, være vel egnet. Det bør også gjennomføres randomiserte kontrollerte studier.
- **Forskningsprosjekt om minoritetsetniske barn.** Prosjekt knyttet til plassering av minoritetsetniske barn i slekt eller etnisk nettverk bør gjennomføres. Det bør undersøkes hvordan slike plasseringer kan bidra til kulturell og språklig kontinuitet.
- **Konsekvenser av økt samvær (og eventuelt flere tilbakeføringer).** Alviks undersøkelse viser at omfang av samvær som fastsettes i fylkesnemnder (nå barneverns- og helsenemnder) og lagmannsretter har økt, sett i forhold til den kunnskapen vi hadde om omfanget tidligere. Det kan være grunn til å reise spørsmål ved om også omfanget av tilbakeføringer av omsorg har økt. Dette bør undersøkes, og det bør undersøkes hvorvidt justeringene av praksis har medført at flere barn enn tidligere nå må flytte oftere mellom foreldrehjem, fosterhjem og institusjon. Rettsutviklingen i etterkant av EMD-sakene og storkammer-avgjørelsene, har skjedd uten at vi samtidig har fått kunnskap *om hvilke konsekvenser økt samværsomfang og eventuelt hyppigere tilbakeføringer har hatt for barna og andre involverte.* Alviks undersøkelse viste også at i de tilfellene det ble besluttet å nekte eller stanse samvær, eller gi et svært begrenset samvær, var dette gjennomgående grundig og godt begrunnet i barnets behov. *Også fosterforeldrenes rolle og erfaringer med den endrede praksisen* bør undersøkes. Det bør undersøkes hvorvidt det er blitt mer krevende å rekruttere fosterforeldre, eventuelle årsaker til dette, om mer 'ustabilitet' i fosterhjemsforholdet har påvirket fosterforeldrenes situasjon, og om hvordan kravet

om å opprettholde et mål om gjenforening også ved varige plasseringer innvirker på fosterforeldrenes relasjon til fosterbarnet.

Referanseliste

Faglitteratur

- Alvik, I. F. (2021). *Samvær etter omsorgsovertakelse – en undersøkelse av praksis fra fylkesnemnder og lagmannsretter*, OsloMet Skriftserie 2021 nr. 4; [SAMVÆR ETTER OMSORGSOVERTAKELSE: -en undersøkelse av praksis fra fylkesnemnder og lagmannsretter | Skriftserien \(oslomet.no\)](#)
- Antonovsky, A. (1990). Personality and health: Testing the sense of coherence model. In H. S. Friedman (Ed.), *Personality and disease* (pp. 155–177). John Wiley & Sons.
- Aune, I.A. (2022): *Gjenforeningsmålet og Samvær – Når og hvordan skal gjenforeningsmålet avveies mot motstridende interesser ved fastsettelse av samvær etter omsorgsovertakelse?*, Universitetet i Tromsø; [thesis.pdf \(uit.no\)](#)
- Austerberry, H., Stanley, N., Larkins, C., Ridley, J., & Farrelly, N. (2013). Foster carers and family contact: foster carers' views of social support. *Adoption & Fostering*, 37, (2). 116-129.
- Backe-Hansen, E. (2009). Barns medbestemmelse sett med barns øyne. I Knut Haanes og Reidar Hjermand (red.). *BARN*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 52-61.
- Backe-Hansen, E. (2021). Børn – deltagelse og samarbejde med sundhedsprofessionelle. I M. Eilsø Munksgaard & S. Fjordside (red). *Etiske problemstillinger, dilemmaer og paradokser for sundhedsprofessionelle*, 159-172.
- Backe-Hansen, E., D. Ellingsen og I. Höjer (2020). *Oppfølging av fosterbarn og fosterforeldre. En litteraturstudie*. Oslo: MENON Economics, vedlegg 2 til hovedrapport av Backe-Hansen, E. med flere.
- Baugerud, G.A., Vangbæk, S., & Melinder, A. (2018). Secondary Traumatic Stress, Burnout, and Compassion Satisfaction among Norwegian Child Protection Workers: Protective and risk factors. *British Journal of Social Work*, 0, 1–21. doi: 10.1093/bjsw/bcy002.
- Baugerud, I. B. (2022). *Jeg har kun lyst til å ha det hyggelig med familien min» - en vurdering av samvær etter omsorgsovertakelse*. OsloMet. [ODA Open Digital Archive: "Jeg har kun lyst til å ha det hyggelig med familien min" En vurdering av samvær etter omsorgsovertakelse \(oslomet.no\)](#)
- Berg, B. m.fl. (2017). *Myter og realiteter. Innvandreres møter med barnevernet*. Trondheim: NTNU: Samfunnsforskning.
- Berg, B. Caspersen, J., Paulsen, V., Garvik, M. og Svendsen, S. (2018). *Bruk av tolk i barneverninstitusjoner og omsorgssentre for enslige mindreårige*. NTNU Samfunnsforskning, Trondheim.
- Boddy, J. (2013). *Understanding Permanence. A review of research for the Care Inquiry*. The Care Inquiry: London. Available at <http://www.nuffieldfoundation.org/sites/default/files/files/Understanding%20Permanence%20for%20LAC.pdf>.
- Borchgrevink, T. (1999): *Innvandring og barnevern. En kunnskapsoversikt i Barn og ungdoms levekår i Norden*. Nordisk Ministerråd: TemaNord Social.

Bredal, A. (2009). Barnevernet og minoritetsjenters opprør. Mellom det generelle og det spesielle. I: Eide, K., Rugkåsa, M., Qureshi, N. og Vike, H. (red.) *Over profesjonelle barrierer – et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Broadhurst K & Mason C. (2017). Birth Parents and the collateral consequences of child removal: Towards a comprehensive framework. *International Journal of Law, Policy and the Family* 31(1): 41–59

Broadhurst, K. & Mason, C. (2020). Child removal as the gateway to further adversity: Birth mother accounts of the immediate and enduring collateral consequences of child removal *Qualitative Social Work*, Vol. 19(1) 15–37. <https://doi.org/10.1177/1473325019893412>

Backe-Hansen, E. (2009). Barns medbestemmelse sett med barns øyne. I K. Haanes og R. Hjermand (red.). *BARN*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 52-61.

Backe-Hansen, E. (2021). Børn – deltagelse og samarbejde med sundhedsprofessionelle. I M. Eilsø Munksgaard & S. Fjordside (red). *Etiske problemstillinger, dilemmaer og paradokser for sundhedsprofessionelle*, 159-172.

Baugerud, G.A., Vangbæk, S., & Melinder, A. (2018). Secondary Traumatic Stress, Burnout, and Compassion Satisfaction among Norwegian Child Protection Workers: Protective and risk factors. *British Journal of Social Work*, 0, 1–21. doi: 10.1093/bjsw/bcy002.

Baugerud, I. B. (2022). Jeg har kun lyst til å ha det hyggelig med familien min» - en vurdering av samvær etter omsorgsovertakelse. OsloMet. [ODA Open Digital Archive: "Jeg har kun lyst til å ha det hyggelig med familien min" En vurdering av samvær etter omsorgsovertakelse \(oslomet.no\)](https://oda.oslomet.no/oda/handle/11250/27444)

Bullen, T., Taplin, S., Kertesz, M., Humphreys, C., & McArthur, M. (2015). Literature review on supervised contact between children in out-of-home care and their parents. *Canberra: Institute of Child Protection Studies, ACU*. http://researchbank.acu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=2899&context=fea_pub

Bullen, T., Taplin, S., Kertesz, M., Humphreys, C., & McArthur, M. (2017). Interventions to improve supervised contact visits between children in out of home care and their parents: a systematic review. *Child & Family Social Work*, 22, 822 –833. [Bundy - Fazioli, K., Briar-Lawson, K., & Hardiman, E.R. \(2009\). *British Journal of Social Work*, 39, 1447–1464. doi:10.1093/bjsw/bcn038](https://doi.org/10.1093/bjsw/bcn038)

Bunkholdt, V. (2017a). *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*(4.utg.). Gyldendal Akademisk.

Burns, K., Pösö, T. og Skivenes, M. red. (2017). *Child Welfare Removals by the State, A Cross-Country Analysis of Decision-making Systems*, Oxford University press.

Buzungu, H. F. (2022) NAVs tjenesteyting til minoritetsspråklige innbyggere: Når regelverk møter realiteter. *Kritisk juss*, (1) 2022, 45-66.

Buzungu, H. F. (2021). *The space between: Language discordant social work in Norway*. PhD thesis, Oslo Metropolitan University.

- Buzungu, H. F. (2021b). Barnevernsmøter uten felles språk. Berg, B. og Paulsen, V. (red.). *Møter mellom minoriteter og barnevernet*. Universitetsforlaget.
- Cossar, J., Brandon, M. & Jordan, P. (2014). 'You've got to trust her and she's got to trust you': children's views on participation in the child protection system. *Child and Family Social Work*, 21(1), s. 103-112. <https://doi.org/10.1111/cfs.12115>
- Czarnecki, M. (2018). *Norsk barnevern sett utenfra. Stiller det urimelige krav?* Oslo: Fagbokforlaget.
- Gibs, A., McKenzie, M. & Dempster, C. (2007). «It's a bonus, without it I wouldn't even have a visit»: Parents' views of supervised contact centers in New Zealand, *Practice*, 19;4, s. 285-297.
- Dickerson, K.L., Lyon, T.D., & Quas, J.A. (2019). The Role of Kinship and Siblings in Young Children's Preferences. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-18. <https://doi.org/10.1177/0886260519854560>
- Dumbrill, G. C. (2006). Parental experience of child protection intervention: A qualitative study. *Child Abuse & Neglect* 30(1), 27-37. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.08.012>
- Dyb, G. m. fl. (2016). *Juridiske, etiske og metodiske problemstillinger ved gjennomføring av omfangsundersøkelser med barn og unge om vold og seksuelle overgrep*, NKVTS rapport nr. 5/2016
- Eaton, A., & Caltabiano, M. (2009). A four factor model predicting likelihood of foster career retention. *Australian Journal of Social Issues*, 44(2), 215–229.
- Escobar-Chew, A-R., Carolan, M., & Burns-Jager, K. (2015). Connecting Trauma and Health for Mothers in the Child Welfare System. *Journal of Feminist Family Therapy*, 27, 2, 47-71, doi: [10.1080/08952833.2015.1030331](https://doi.org/10.1080/08952833.2015.1030331)
- Fernandes, A. og Rugkåsa. M. (2023 - under publisering). *Antirasistisk sosialt arbeid*. Gyldendal akademisk.
- Forandringsfabrikken (2021). *Det handler om oss; 100 barn 7-18 år om samvær i barnevernet*, [Rapport: Det handler om oss \(2021\) - Forandringsfabrikken](#)
- Foros, K. (2020). A systematic review of children's participation in child protection decision-making: Tokenistic presence or not? *Children & society*, 35, 3, 395-411. <https://doi.org/10.1111/chso.12418>.
- Fosterhjemsforeningen (2022). *Fosterhjemsundersøkelsen 2022. Erfaringene fra fosterhjemmene viser vei fra antagelser til kunnskap*, www.fosterhjemsforening.no/wp-content/uploads/2022/05/fosterhjemsundersokelsen-2022-erfaringene-fra-fosterhjemmene-viser-vei-fra-antagelser-til-kunnskap.pdf
- Fylkesnes, M. K. m.fl. (2015). «Frykten for barnevernet». *Tidsskriftet Norges Barnevern* nr 2/2015. Oslo: Universitetsforlaget s 80-96
- García-Martín, M. A., Fuentes, M. J., Bernedo, I. M. & Salas, M. D. (2019). The views of birth families regarding access visits in foster care. *Journal of Social Work*, 19(2), 173-191, <https://doi.org/10.1177%2F1468017318757399>

Geiger, J.M., Hayes, M.J., & Lietz, C. (2013). Should I stay or should I go? A mixed methods study examining the factors influencing foster parents' decisions to continue or discontinue providing foster care. *Children and Youth Services Review*, 35, 1356 – 1365.

Gerds-Andresen, T. (2020): Fastsettelse av samvær ved omsorgsovertakelse. En analyse av hvordan fylkesnemnda begrunner sin utmåling, *Kritisk Juss* nr. 2/2020

Gibbs, A., McKenzie, M. & Dempster, C. (2007): «It's a bonus, without it I wouldn't even have a visit': Parent's views of supervised contact centers in New Zealand, *Practice*, 19/4, p. 285-297

Greenhow, S., Hackett, S., , C., Jones, C., & Meins, E. (2017). Adoptive family experiences of post-adoption contact in an Internet era. *Child & Family Social Work*, 22,1. <https://doi.org/10.1111/cfs.12256>

Guardian Saints (2017). *Online safety Foster Carer Survey 2016*, Marie Collins Foundation, [Online Safety Foster Carer Survey 2016 \(multiscreensite.com\)](https://www.multiscreensite.com)

Haugevik, K., & C.B. Neumann (2020). "Staten, barnevernet og utenrikspolitikken." *Nytt Norsk Tidsskrift* 37.01 (2020): 5-18.

Haugli, T. (2020). *Kommentar til Høyesteretts kjennelse om barnets rett til å bli hørt og barnets beste*, Juridika.no

Haugli, T. og Havik, T. (2010) *Samvær i barnevernssaker. Psykologiske og juridiske vurderinger*, Universitetsforlaget

Haugli, T. (2000). *Samværsrett i barnevernssaker*, Universitetsforlaget, 2. utg.

Hofman, S. (2010). Hensyn til kultur – til barnets beste? En analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse med plassering av minoritetsbarn, *Kvinnerettslig skriftserie* nr. 84, Universitetet i Oslo 2010.

Holt, K. (2019). *Kultur, migrasjon og traumer. Hva trenger hjelperen for å bidra til god psykisk helse og livskvalitet?* Gyldendal.

Holtan, A., Thørnblad, R. og Skoglund, J. (2020): *Slektsfosterhjem. Mellom barnevern og familie*. Gyldendal.

Humphreys, C., & Kiraly, M. (2011). High – frequency family contact: a road to nowhere for infants. *Child & Family Social Work*, 16, 1-11.

Katz, C., Tenet, D., Nadan, Y., Roer-Strier, D. (2020). «What's love got to do with this?» The construction of love in forensic interviews following child abuse. *Children and Youth Services Review*, 116, 1052

Kennan, D., Brady, B. & Forkan, C. (2019). Space, Voice, Audience and Influence: The Lundy model of participation (2007) in child welfare practice. *Practice*, 31, 3, 205-218. <https://doi.org/10.1080/09503153.2018.1483494>.

Kjelaas, I., & Eide, K. (2015). Barnets stemme i tolkemedierte samtaler. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(2), 109-122.

Kriz, K. & Roundtree-Swain, D. (2017). “We are merchandise on conveyer belt”: How young adults in the public child protection system perceive their participation in decisions about their

care. *Children and Youth Services Review*, 78, 32-40.

<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.05.001>

Köhler-Olsen, J. (2019). EMD: Strand Lobben med flere mot Norge, i *Tidsskrift for Velferdsforskning* nr.4/2019

Lamb, M. E., Brown, D. A., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2018). *Tell Me What Happened: Questioning Children about Abuse*: John Wiley & Sons, Incorporated.

Lassen, R. og Stang, E.G. (2021): *Lovkommentar til barnevernloven av 17. juli nr. 100 1992*, Karnov forlag

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.

Lundström, T., & Sallnäs, M. (2012). Sibling contact among Swedish children in foster and residential care—Out of home care in a family service system. *Children and Youth Services Review*, 34(2), 396-402.

Luu, B., Wright, A. C. & Cashmore, J. (2019). Contact and Adoption Plans for Children Adopted from Out-of-home Care in New South Wales. *Australian Social Work*, 72(4), 404-418. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2019.1579351>

Lupien, S.J., Maheu, F.S., Tu, F. T., Fiocco, A.J, Schramek, T. E. (2008). The effects of stress and stress hormones on human cognition: Implications for the field of brain and cognition, in *Brain and Cognition* 65(3):209-3

Løvgren, M. (2017). Barn og unges utsatthet for fysisk vold fra foreldre. Endringer i mild og grov vold fra 2007 til 2015, i *Tidsskriftet Norges Barnevern* nr. 2/2017

Macaskill, C. (2002). *Safe Contact? Children in Permanent Placement and Contact with their Birth Relatives*. Lyme Regis: Russell House.

Martínez, M. D. S., Fuentes, M. J., Bernedo, I. M., & García-Martín, M. G. (2016). Contact visits between foster children and their birth family: the views of foster children, foster parents and social workers. *Child & Family Social Work*, 21(4), 473-483. <https://doi.org/10.1111/cfs.12163>

Macdonald, G., Higgins, K., & Kelly, G. (2017). Mobile Phones and Contact Arrangements for Children Living in Care. *British Journal of Social Work*, 47(3), 828-845. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw>

Moore, L. & Kirk, S. (2010). A literature review of children's and young people's participation in decisions relating to health care. *Journal of Clinical Nursing*, 19,15-16, 2215-2225. <http://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2009.03161.x>.

Morrison, J., Mishna, F., Cook, C., & Aitken, G. (2011). Access visits: Perceptions of child protection workers, foster parents and children who are Crown wards. *Children and Youth Services Review*, 33(9), 1476-1482. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.03.011>

Mossige, S. og Stefansen, K. (red) (2016): *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015*, NOVA rapport nr. 5/2016

- Mukhopadhyay, S., Dickerson, K.L., Lyon, T.D, & Quas, J. A. (2022). Foster youth's placement preferences: The roles of kin, siblings, and age. *Child Abuse & Neglect*, 131, <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105761>
- Nesmith, A. (2015). Factors Influencing the Regularity of Parental Visits with Children in Foster Care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 32, 219-228. <https://doi.org/10.1007/s10560-014-0360-6>
- Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) (2020). *Hvorfor dømmes Norge i EMD? En statusrapport om barnevernsfeltet*, [Hvorfor dømmes Norge i EMD? - Norges institusjon for menneskerettigheter \(nhri.no\)](https://www.nhri.no)
- Odstam, R.-M. (2019). *Barn i familjehem – umgänge med föräldrar och andra närstående. Kunskapsstöd för socialtjänstens bedömningar*. Stockholm. Socialstyrelsen. Rapport. Lastet ned fra <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/familjehem/barn-i-familjehems-umgange-med-foraldrar-och-andra-narstaende/>.
- Oppedal, M. (2008). *Akutthjemlene i barnevernloven*, Gyldendal juridisk
- Ormstad, S. S., C. Hillestad Hestevik, H. Menzies, N. Blaasvær, A. E. Muller & R. C. Berg (2020). *Systematisk kartleggingsoversikt: Barn og unges medvirkning i barnevernet*. Folkehelseinstituttet. Lastet ned fra [Barn og unges medvirkning i barnevernet - FHI](https://www.fhi.no/publ/2020/11/barn-og-unges-medvirkning-i-barnevernet).
- Paulsen, V., Thorshaug, K. og Berg, B. (2014). *Barnevern og innvandring*. Kunnskapsstatus. NTNU Samfunnsforskning AS, Trondheim.
- Paulsen, V. (2022). *Barn og unges medvirkning i barnevernet*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Petersen, S. K. (2018). Parents' experiences of child protection practice in Denmark. *Child & Family Social Work*, 23(4), 609-616. <https://doi.org/10.1111/cfs.12451>
- Proba samfunnsanalyse (2017). *Barn med minoritetsbakgrunn i fosterhjem Rapport 2017 nr 3*. https://proba.no/wp-content/uploads/barn_med_minoritetsbakgrunn_i_fosterhjem.pdf
- Redd barna (2013): *Tåler noen barn mer juling? En kartlegging av hjelpeapparatets håndtering av vold mot barn i minoritetsfamilier*. ([budir.no](https://www.budir.no))
- Redalen, K., Ellingsen, I. T., Studsrød, I., & Willumsen, E. (2013). Portvakt eller døråpner. Å rekruttere informanter til barnevernsforskning. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 90(1), 19-31.
- Riiber, T. (2018). Samvær etter barnevernloven § 4-19, i *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål (FAB)* nr. 2-3/2018
- Rugkåsa, M. (2021). Fattigdom blant minoritetsetniske familier i Norge. Berg, B. og Paulsen, V. (red.). *Møter mellom minoriteter og barnevernet*. Universitetsforlaget.
- Rugkåsa, M. og Ylvisaker, S. (2020). *Krysspress*, Gyldendal Akademisk
- Rugkåsa, M., K. Eide og S. Ylvisaker (2017). *Barnevern i et minoritetsperspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rugkåsa, M., Eide, K. og Ylvisaker, S. (2015): Symbolsk mening og kulturalisering i barnevernsarbeid. *Tidsskrift for velferdsforskning* nr 2:2015.

- Runeson, I., Enskär, K., Elander, G., Hermerein, G. (2001). Professional's perceptions of children's participation in decision-making in health care. *Journal of Clinical Nursing*, 10, 1, 70-78. <http://doi.org/10.1046/j.1365-2702.2001.00433.x>.
- Sandberg, K. (2019). *Kommentar til Høyesteretts storkammeravgjørelser om barnevern etter EMDs dommer mot Norge*, Juridika.no, 15. april 2020 (også publisert i FAB nr 2/2020)
- Sandberg, K. (2019): Barns rett til å bli hørt, i Høstmælingen, N. m.fl. (red) *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*, 4. utg., Universitetsforlaget
- Sayfana, L., Mitchell, E.B., Goodman, G.S., Eisen, M.L., Qin, J. (2008). Children's expressed emotions when disclosing maltreatment. *Child Abuse & Neglect* 32, 1026–1036. doi:10.1016/j.chiabu.2008.03.004.
- Schofield, G., Moldestad, B., Höjer, I., Ward, E., Skilbred, D., Young, J. & Havik, T. (2011). Managing Loss and a Threatened Identity: Experiences of Parents of Children Growing Up in Foster Care, the Perspectives of their Social Workers and Implications of Practice. *British Journal of Social Work*, 41(1), 74-92. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq073>
- Sharma, H. (2022). How short or long should be a questionnaire for any research? Researchers dilemma in deciding the appropriate questionnaire length. *Saudi Journal of Anesthesia*, 16, 65-8.
- Sen, R., & Broadhurst, K. (2011). Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks: a research review. *Child & Family Social Work*, 16(3), 298-309. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2010.00741.x>
- Sigurdsen, R: (2015): *Tvangsplassering av barn med utfordrende atferd. En sammenligning av regler i barnevernloven, helse- og omsorgstjenesteloven og Psykisk helsevernloven*, Oslo: Fagbokforlaget.
- Sinclair, I., Wilson, K. & Gibbs, I. (2005). *Foster Placements: Why They Succeed and Why They Fail*. Jessica Kingsley Publishers.
- Skivenes, M. (2020): *Contact in Child Protection Care Orders. BLOG: Mind the gap!*
- Skytte, M. (2019). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid* Oslo: Gyldendal akademisk.
- Skytte, M. (2013). «Kulturutfordringer setter barnevernets generelle utfordringer på spissen» *Fosterhjem i slekt og nettverk - artikkelsamling*. Bufdir https://bufdir.no/globalassets/global/fosterhjem/brosjyrer/fosterhjem_slekt_nettnettverk_artikkelsamling.pdf
- Sluzki, C. (1979). Migration and family conflict. *Family Process*, 18(4), 379-390.
- Stang, E.G. og Baugerud, G-A. (2018). *Samvær etter omsorgsovertakelse. En barnefaglig og juridisk utredning*, OsloMet Rapport nr. 10/2018.
- Stang, E. G. (2016). The Child's Right to Protection of Private Life and Family Life, I Mahmoudy et al. (eds): *Child-Friendly Justice. A Quarter of A Century of the UN Convention of the Rights of the Child*, Brill, Nijhoff
- Stang, E.G. (2011). Alle former for vold mot barn er forbudt – og straffbart? I *Kritisk Juss* nr. 3/2011

- Stang, E.G. (2011). Culture as a legal argument in cases of child welfare and violence against children, i *International family law, policy and practice* vol 1/2013
- Stang, E.G. (2007). *Det er barnets sak*, Universitetsforlaget
- Studsrød, I., Willumsen, E., & Ellingsen, I.T. (2014). Parents' perceptions of contact with the Norwegian Child Welfare Services. *Child and Family Social Work*, 19, 312–320
- Sørensen, C.B. (2020). Langvarige fosterhjems plasseringer og forholdsmessighetskravet i EMK artikkel. 8, i *Lov og Rett* nr. 2/2020
- Sørensen, C.B. (2016): *Barnevern og menneskerettighetene. Vedlegg 4 til NOU 2016:16. Utredning til Barnevernslovutvalget, 23. desember 2015, rev. 20. juni 2016*
- Søvig, K.H. (2020): *Kommentar til høstens barnevernssaker mot Norge*, Juridika.no, 9. januar 2020
- Søvig, K.H. og Vindenes, P.H. (2020). Avgjørelser fra EMD i saker om vern av privat -og familieliv fra 2019-2020, *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* (FAB), nr 3-4/2020
- Søvig, K.H. og Tjelmeland, M. E. (2019). Strand Lobben mot Norge – noen refleksjoner, i *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* (FAB) nr. 4/2019
- Tabachnick, B.G. & Fidell, L.S. (2014). *Using Multivariate Statistics*. Pearson New International Edition, 6th Edition.
- Taplin, S. (2005). *Is all contact between children in care and their parents "good contact"?* Ainsfield, New South Wales: Discussion paper. Lastet ned fra [\(8\) \(PDF\) Is all contact between children in care and their birth parents 'good' contact? \(researchgate.net\)](#).
- Toros, K. (2021). A systematic review of children's participation in child protection decision-making: Tokenistic presence or not? In *Children & Society*, 35(3), 395-411. <https://doi.org/10.1111/chso.12418>
- Triseliotis, J. (2010). Contact between looked after children and their parents A level playing field? *ADOPTION & FOSTERING*, 34, 3, 59 –66.
- Tveiten, S. (2019). *Veiledning. Mer enn ord*. Fagbokforlaget
- Van Bijlefeld, G. G., Bunders-Aelen, J. F. G. & Dedding, C. W. M. (2019). Exploring the essence of enabling child participation within child protection services. *Child & Family Social Work*, 25, 2, 286-293. <https://doi.org/10.1111/cfs12684>.
- Van Holen, F., Clé, A., West, D., Gypen, L., & Vanderfaeillie, J. (2020). Family bond of foster children. A qualitative reserach regarding the experience of foster children in long-term foster care. *Children and Youth Services Review*, 119, 105593
- Vis, S.A., & Fossum, S. (2013). Representation of children's views in court hearings about custody and parental visitations — A comparison between what children wanted and what the courts ruled', *Children and Youth Services Review*, 35(12), 2101– 2109, <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.10.015>.

Winsvold, A., Valset, K., Clausen, S.-E. & Kristofersen, L. B. (2012). *Stabile eller ustabile søskenplasseringer i barnevernet*. Oslo: SOS barnebyer, rapport. Lastet ned fra [Stabile eller ustabile søskenplassering i barnevernet \(1\).pdf](#).

Aamodt, H.A., & Mossige, S. (2014). *Kontakt på sosiale medier mellom foreldre og barn under offentlig omsorg*. NOVA Rapport 4/14.

Aarset, M., og A. Bredal (2018). *Omsorgsovertakelser og etniske minoriteter. En gjennomgang av saker i fylkesnemnda*. NOVA rapport 05/18.

Offentlige dokumenter

Bufdir (2020). *Turnover blant ansatte i barnevernet – hvorfor slutter så mange? En nasjonal omfangsundersøkelse av årsaker og kjennetegn ved tjenester og institusjoner med høy turnover*. Rapport. Lastet ned fra [turnover blant ansatte i barnevernet hvorfor slutter sa mange en nasjonal omfangsundersokelse.pdf \(bufdir.no\)](#).

Dokument 16 (2011-2012) Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven, avgitt 19. desember 2011

FNs barnekomite: Generell kommentar nr. 14 (2013) Barns rett til at hans eller hennes beste skal være et grunnleggende hensyn

FNs barnekomite: Generell kommentar nr. 12 (2009) Barns rett til å bli hørt

FNs barnekomite: Generell kommentar nr. 7 (2005) Gjennomføring av barnets rettigheter i tidlig barndom

Integrerings- og mangfaldsdirektoratet (2008). Imdi-rapport 5-2008. *Bruk av tolk i barnevernet*. <https://www.imdi.no/arkiv/arkiverte-publikasjoner/2008/bruk-av-tolk-i-barnevernet/>

Kommunerevisjonen (2020). Rapport 8-2020. *Barnevernstjenestens bruk av tolketjenester*.

Norsk fosterhjemforening 2020. *Samværsguide*. Lastet ned fra https://www.visbrosjyre.no/Samvaersguide_NFF/WebView/

NOU 2016:16 Ny barnevernslov

NOU 2012:5 Bedre beskyttelse av barns utvikling

Prop. 133 L (2020-2021) Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven

Socialstyrelsen 2020. *Barn i familjehem – umgänge med föräldrar och andra närstående*

Høyesterettspraksis

HR-2012-2309-A

HR-2019-2301-A

HR-2020-661-S

HR-2020-662-S

HR-2020-663-S

HR-2021-474-A

HR-2021-475-A

HR-2021-1437-A

HR-2022-2292-A

EMD-praksis

Johansen mot Norge 1996

Jansen mot Norge 2018

Ibrahim mot Norge 2019 (kammer) og 2021 (storkammer)

K.O. og V.M. mot Norge 2019

Strand Lobben mot Norge 2019 (storkammer)

Hernehult mot Norge 2020

POSTADRESSE:

OsloMet – storbyuniversitetet
Pilestredet 46
Postboks 4, St. Olavs Plass
0130 Oslo

OsloMet Skriftserie 2023 nr 1

ISSN 2535-6984 (trykt)
ISSN 2535-6992 (online)
ISBN 978-82-8364-459-3 (trykt)
ISBN 978-82-8364-460-9 (online)